

برجین بیدہنگی

خوددانی نيمتيازى حافظ قاضى

سهر نقيسه ر
مؤيد طيب

ماڦين چاپڪرنڊي - پاراسٽي نڊ

نڊرئس

- گهر ديسٽانا عبر الڦي - دهوك
- نافي بهرتووكي: برجين بيدهنگي
- ليڪولين: فهيسل داغلي
- فهگواسٽن ژ نهلفابيا لائيني: شقان نهحمده تهيپ
- دهرهينانا ناههروكي: شقان نهحمده تهيپ
- بهرگ: بهيار جهميل
- سهرهشٽي چاپي: شيروان نهحمده تهيپ
- چاپا: نيكئي
- تيراز: (750) دانه
- ژمارا سپارڊني: (1127) ل سالا 2007
- چاپخانا خاني - دهوك

گهر ديسٽانا عبر الڦي - دهوك
نافي بهرتووكي: برجين بيدهنگي
ليڪولين: فهيسل داغلي
فهاگواسٽن ژ نهلفابيا لائيني: شقان نهحمده تهيپ
دهرهينانا ناههروكي: شقان نهحمده تهيپ
بهرگ: بهيار جهميل
سهرهشٽي چاپي: شيروان نهحمده تهيپ
چاپا: نيكئي
تيراز: (750) دانه
ژمارا سپارڊني: (1127) ل سالا 2007

www.spirez.org
www.spirezpage.net

SPIREZ PRESS & PUBLISHER
DUKOK

چار سپيريز للطباعة والنشر
دهوك

برجین بیدەنگی

میتۆلۆژی - دیرۆک

**لیکۆلین
فەیسەل داغلی**

**شقان ئەحمەد تەیب
ژ ئەلفابییای لاتینی فەگۆھازتیە**

2007

لەبەرێک

ناڤه روک

۹	- نیچیرفانس ژبانې "گلگامیش"
۱۲	رېچین گلگامیش د نفیسارین سومه ری ده
۱۴	سه ریپهاتیا ده ستانی
۱۹	پرتووکا له وهایان
۳۱	- که شتیبه کی چیکه ! توفانا نووه
۳۱	توفانا ئافه ستا
۳۳	توفانا سومه ری
۳۵	توفانا ته وراتی
۳۹	د ئینجیلی ده توفان
۳۹	د قورانی ده توفان
۴۱	ئاراراد و توفان
۴۴	جوودی و توفان
۵۲	د چاندین دن ده توفان
۵۴	ل په ی رېچین توفانی
۵۷	- جه ژنا دیروکی "نه وروژ"
۵۹	چما ۲۱ ئاداری؟
۶۲	دووالزما نه وروژی
۶۴	د ته کستین ویزه یی ده نه وروژ
۶۶	د به ره مین دیروکی ده نه وروژ
۷۰	په یفا نه وروژ
۷۱	فیگورین نه وروژی
۷۷	ل ئیران و ئافغانستانی نه وروژ
۸۰	ئاله وی و نه وروژ
۸۲	ل کوردستانی نه وروژ
۸۷	- برجین بیدهنگی "باهدین و زه رده شت"
۹۰	تول و باوه ریی ئاریان
۹۲	ماگی
۹۲	زه رده شت

٩٥	پښه مبهريا زهرده شت
١٠٠	كوزمگونيا ټولا باهدين
١٠٢	سى پره نسيب
١٠٤	ټاهوورا ماژدا
١٠٥	زهرده شت و شوره شا جفاكى
١٠٧	ټافه ستا
١١١	ناسناما ټه تنيكى يا زهرده شت
١١٦	زمانى ټافه ستا و كوردى
١١٨	ټافه ستا و نه وړوژ
١٢١	زهرده شت و ټيزداتى
١٢٤	بانډورا زهرده شت ل سه ر ټولين دن
١٢٧	ټاخامه نى و باهدين
١٢٩	كوزچه ريا باهدينيان يا هينديستانى
١٣٧	زهرده شتيين ټيرانى
١٣٩	جه ټنين باهدينيان
١٤٠	ټيباده ټين زهرده شتيان
١٤١	ټاگرى پيروژ
١٤٢	شالپوشان
١٤٣	ژن و ميړ
١٤٤	برجين بيده نكيى
١٤٥	خه باتين زهرده شتيان
١٤٦	- ژ بهووشتنى دوو چه م دهه ركن
١٤٦	- د چاكانيه ن پيروژ ده كورد و كوردستان -
١٤٧	د قورانى ده وه لاتى مه ديا
١٤٧	هز. شوعه يب
١٤٨	هز. ټه يووب
١٤٩	د قورانى ده (اصحاب الكهف)
١٥٠	هز. ټيبراهيم
١٥٢	هز. (ذو الكفيل)
١٥٢	هز. يوونس
١٥٣	د قورانى ده ټوفانا نووه

١٥٤	تهورات و کوردستان
١٥٥	دانیل
١٥٦	ئەستەر
١٥٦	هز. سلیمان و بهلقیس
١٥٧	تۆفانا تهوراتی
١٥٧	ئابراھام
١٥٨	تۆفانا ئینجیلی
١٦٠	(اصحاب الکھف) ئینجیلی
١٦١	– باپیری پیغەمبەرەن "ابراھیم پیغەمبەر"
١٦٣	ئەفسانا خەلیل ئیبراھیم
١٦٦	ئابراھامی تهوراتی
١٧٠	د ئینجیلی دە هز. براھیم
١٧١	د قورانی دە هز. ئیبراھیم
١٧١	براھیم و کورد
١٧٤	نە مروودی تهوراتی
١٧٥	ریچین ئیبراھیم
١٧٧	– شاریستانیا بییمیراس "مەد"
١٧٨	دەولەتیون
١٨٤	داویا مەدان
١٨٧	– ئاناباسییس "کسەنەفۆن ل کوردستانی"
١٨٩	چیرۆکا شەنەفۆن (کسەنەفۆن)
١٩٠	سەرپیھاتیا ئاناباسییس
١٩٢	ناکۆکیین قەسرا مادۆ – پارس
٢٠١	ئاناباسییس
٢٠٣	– هییری جیھانی "ئیسکەندەر"
٢٠٣	ژیانا ئیسکەندەر
٢٠٨	سەفەرا رۆژھلات
٢١٢	دەولەتا جیھانی
٢١٦	کورد و ئیسکەندەر
٢١٨	پشت مرنا ئیسکەندەر
٢٢١	ژییدەر

نېچېرقانس ژيانس "گلگامېش"

ئارکه‌ۆلۆگېن كۆل پەي رېچا بافوكالېن مروفاھيى بوون، ۱۵۰ سال بەرى، ل باشوورې بەغدايى، ل خۇپانا نېپوورې ژ بن عەردى خەزىنە يەكە مەزن دەرختن. ئەق خەزىنە پرتووكخانه كە سومەريان بوو. د قى پرتووكخانه د ۶۰ ھەزار نقيسارېن ميخى، يانى تابلەتېن كۆ ب تېپېن بزمارى ھاتبوون نقيساندن، ھەبوون. ئەق نقيسارېن كۆ چەند ھەزار سال بەرى ل سەر قافكېن چاموورا سۆر، ب ميخان ھاتبوون كۆلان، پرا ناھبەرا دەمېن دېرۆكى بوون.

رۆژا كۆ ئارکه‌ۆلۆگېن ئىنگىليز، Layard و Rassam راستى قان نقيساران ھاتن، ل روويى عەردى ژ وان دلشادتر كەس توونەبوو. ئەو گھېشتبوون سېرا دېرۆكى، وان دەستانا دېرۆكى بدەستختبوون.

ژ سەرى سەدسالامە ھەتتا ئېرۆ، ئارکه‌ۆلۆگان ب كەدەكە بېسىنۆر، ل سەر ھەق، باژارېن دەمېن كەقن يى كۆ كەتبوون گورستانا دېرۆكى، تەقى سېرېن وان دەرختن روويى عەردى.

مروفاھيى دەما نووژەن دە جارا يەكەم ناھى گلگامېش ب سايا قان نقيسارېن بزمارى بەھىست. ل گور ئاگاھيېن كۆ ئەق نقيسار ددن، ۱۰ ميرېن سومەرى ۴۵۶ ھەزار سال دەستھلاتدارى ئاژۆتنە. پشنتى توفانا لەھيى ژى ۲۳ ميرېن سومەرى كۆ جارەكە دن ژ بو راکرن و مەزكنا ناھى نيزادا سومەرى ھاتنە وەزىفەداركرن، ۲۴ ھەزار و ۵۱۰ سال و ۳ مەھ و ۳ رۆژ و نېف ل سەر تەختى سومەرى مانە. ديارە كۆ ئەق ھژمارېن د دەريارى دەما دەستھلاتيا ميرېن سومەرى يى ل سەر نقيساران، نە ھژمارېن رۆژا مە نە. ناھى ئەق ميرېن كۆ د نقيساران دە دەرباس دبن، ل سەر پەرە و مۆرېن دەمى ژى ھاتنە كۆلان. د نقيساران دە ناھى چەند باژارېن وەك ئەرېدو، بادتېپرا، لاراك، سېتپار و شووراپاك دەرباس دبن.

شارستانیا سومه‌ری ل مه‌زۆپۆتامیا هاتییه دامه‌زراندن. د ئه‌نجاما لیكۆلینین دیرۆكزانان ده دیار بوویه كۆ سومه‌ری ژ چیایین زاگروسان په‌یابوونه و به‌ر ب ده‌شتین مه‌زۆپۆتامیا به‌لاقبوونه. ئه‌ف شارستانی وه‌ك ده‌وله‌ت -باژار بوویه. باژارین سومه‌ریان پیرانی ل سه‌ر كه‌قیین دیزله و فرادی هاتنه دامه‌زراندن. و هه‌ر كۆ ده‌وله‌تا وان خورت بوویه، چه‌ند باژارین ده‌روودۆری ژی خسته‌ن بن حوكمی خوه. ئاگاهیین د ده‌رباری سومه‌ریان ده دگیژه به‌ری زاینی سالا ۳ هه‌زاران. وی ده‌می نفیسی كه‌شف كرنه. نفیسا وان د ده‌مین پیشین ده وه‌ك رسمانه. پاشی ئالفابه‌ته‌کی چیدكن. ژ به‌ر كۆ تیپین وان د‌شبه سه‌ری میخی، ئه‌م ژی ره دبیزن نفیسا میخی. پاشی ژ بو‌ فیكرنا خوه‌ندن و نفیسی دبستانان كه‌رنه. به‌رب سالی ۲ هه‌زاران ئیدی کاربوونه هه‌رتشتی بنفیسین. ئه‌ف د شارستانیا سومه‌ری ده پیقارۆیا یه‌كه‌مه. د پیقارۆیا دوویه‌م ده كشتووكال هه‌یه. ده‌ما ئه‌و هاتنه ده‌شتان قسه‌کی خاکی ئافزێل بوویه. ژ بو‌ قی ئافزێلی زوا بكن و خاكا به‌ژی ئافدن، ل سه‌ر دیزله و فرادی قانال و جهۆكین ئافی كه‌رنه. ل باژاری ئووری هن قه‌برین میرین وان هاتن دیتن. ژ سالی ۲۸۰۰ان مانه. تاجین زیر و گه‌له‌ك له‌وها و تشتین دن یین ماده‌نی هاتن دیتن. د قان تشتان ده كاركه‌ریه‌کی زرافیی ده‌ستان هه‌یه. لی ل وه‌لاتی سومه‌ری ماده‌ن توونه‌یه. یانی ده‌فه كۆ ژ ده‌قه‌ری دن ماده‌ن ئانین. ل گۆر ده‌ستانه‌کی وان ژ باشووری ده‌ریا غه‌زاری، ژ جیه‌کی ب ئافی ئاراتا ماده‌ن ئانینه و ده‌خل و زاد فرۆتنه وان. ل ور میرنیشینه‌که وان هه‌بوویه. هه‌روها ئه‌م زانن كۆ ل وی میرنیشینی یه‌زانا سه‌ره‌که یا شه‌ر و ئه‌قینی ئینانا (عشتار) یا سومه‌ریان حوكوم ئازۆتیه.

ژ بلی نفیس و هونه‌رمه‌ندیا ماده‌نی، د میماریی ده ژی پیشكه‌تی بوونه. زیگوراتین پارستگه‌ه، میناكا میماریا وانه. ۳۰۰ پاپه‌لووکی قان ئافاهیا هه‌بوونه. ئه‌ف جووره‌یی ئافاهیا بلند نیشانده‌ه كۆ ئه‌و ژ وه‌لاته‌کی چیاپی هاتنه مه‌زۆپۆتامیا. هه‌روها قه‌سرین بیهتشم ژی چیکرنه. دیسا د ستیرناسی و د ئاسترۆلۆژیی ده پیشكه‌تنه. سالنامه‌یا كۆ ئیرو ئه‌م بكارتینن وان كه‌شفكریه. حه‌سابی ته‌فگه‌را رۆژ و شه‌فی، هژمارا رۆژین سالی، مه‌هی و هه‌فتی وان دانینه. د حه‌سابی هژماران ده یانی د ماته‌ماتیک و د زانستیا ته‌ندورستی (تپ) ده ژی پیشكه‌تی بوونه. به‌شه‌ك ژ حه‌سابی ماته‌ماتیکا وان هین ژی تی بكارانین. داد و ئه‌داله‌تا وان پیشكه‌تبوویه.

دادگه هين وان، پرسگرئیکين نافبهرا هه موه لاتيان چاره سهه کريه. تاپوويئ
ئافاهيان ده رخسته، زه بتين مولکيه تي هه بوويه. د زه واجان ده شاهديا فه رمي
هه بوويه. ژ بهر کو نفيس و ئارشيفا وان پيشکته تيه و گوتن و جوانوکين که فن
جفاندنه و بوونه خوه دي ويزه يه کی خورت و ريچين في ويزه يي ده رباسي پرتووکين
پيروژ بوونه.

سومه ري ل باشووري عيراقی، ل که فيا ديژله و فرادي مانه. ژ ده فه رين دن
چوونه وي ده ري. نه کو مله ته کی ژ ور بوونه. به ري وان زي دياره کو ل وي هه رمي
مله تين دن هه بوونه. سومه ريان نافي جيه و ده فه ران ژ مله تين به ري خوه گرتنه. د
کولانين ئارکه ولوگان ده پشتي ته به فه يين گه لين به ریا سومه ريان، تشتين سومه ريان
ده رکه تيه. لي چاندا سومه ري، چانده که به رده واما چاندا به ریا خوي نه. هاتنا
سومه ريان يا هه رمي دگيژه به ري زابني سالي ۴ هه زاران. لي ئاگهيين د ده رباري
وان ده دگيژن سالا ۳ هه زاران. وي ده رمي نفيسي که شف دکن. شارستانيا سومه ري
پيشي وه ميرنيشيين بازاران ده ستپيکريه. هه ر بازاره کی ب سه ري خوه
ئيماره ته کی بوويه و يه زندانين وان هه بوونه. تيکليين وان بهه فره هه بوونه. پشتي
ده مه کی يه ک ژ فان ميران يين دن چه وسانديه و ده وله ته که ناوه ندي دامه زرانديه.
پشتي کو پيلا سه ميتيک تي، سومه ريان تيك ده. لي بازارين وان دميين. مله تين
سامي و داگرکه رين دن نفيسا سومه ريان، ئاساسي له شکه ریا وان، ديني وان،
يه زندانين وان، ويزه يا وان ددومين. ئە ژ ره وش حه تا ئيسا ددومه.^(۱)

د ده رباري کوکا سومه ريان ده، د ئاله ما زانستیی ده حه تا نها رمانه که هه فه ش
ده رنه که تيه مه يداني.

هن ليکولينه ر دببژن کو سومه ري ژ ئوندوتالان هاتنه. لي ئە ژ ته ز ئيدي ژ ئالي
زانستان فه نايي قه بوولکرن. له ورا ده ليلين نوو في تيزي فاللا ده رخستن. ل گور
هنه کين دن زي سومه ري ل باکووري بابيلي (کوردهستان)، کوما ئينسانين يه که من.
لي ئە ژ ته وري زي ئيدي ئاليگر نابينه. له ورا نافيين کو سومه ريان بکارانينه، نه ب

(۱) Muazzez İlmiye Çığ / Sumerolog (Hevpeyvîn, İstanbul, 2002)

زمانی سومه‌ری نه، ئەو ناف ئایدی مله‌ته‌کی دنه. د رۆژا مه ده، د ده‌ریاری کۆکا سومه‌ریان ده ل سەر دوو نۆقته‌یان تی سه‌کناندن. یه‌ک دیلمان یانی باهره‌ین یا دن ئۆرامیش یانی ئەلام (رۆژهلای کوردستان). د لیکۆلینان ده هه‌ق‌به‌شیین ناف‌به‌را پرۆتۆه‌له‌می و سومه‌ری ده‌رکه‌تنه هۆلی.^(۱)

سومه‌ریان ل باشووری بابیلی یانی ل باشووری عراقا ئیرو، د ناف‌به‌را دیژله وفرادی ده بازاری گرینگ ئافاکر بوون. وه‌ک ئیسین، لازا، نیپوور، ئەریدوو، ئوور و بازاری گلگامیش، ئوورووخ. گلگامیش، میری ئوورووخی بوو. دیواری ئوورووخی ئافاکریوو. ژ ده‌مین به‌ری سومه‌ری هه‌تا نها تابلت نه‌هاتنی دیتن. بازار خوه‌دی دیروکه‌کی دره‌ژی. لیکۆلینن د ده‌ریاری به‌ری ده‌ما گلگامیش و هه‌تا داویا سه‌دسالا یه‌که‌مین هین ژ به‌رده‌وام دکن. له‌وه‌ایین ده‌ستانا گلگامیش ژ هه‌ق‌جودا هاتنی نفیساندن. هه‌موو نفیسار ل سەر تابلتین چامووری ب خه‌تین بزما‌ری هاتنی نفیساندن. ئەه‌ نفیسین بزما‌ری ژ ده‌ما یه‌زدانی لاگیشی (ب. ز ۲۱۰۰ و ۲۲۰۰ان ده) ب گه‌له‌ک فۆرمین دین ژ هه‌نه. وه‌ک تابلت تاننا‌هه‌ل.^(۲)

رێچین گلگامیش د نفیسارین سومه‌ری ده

یه‌ک ژ تشتین هه‌ری بالکیش د نفیسارین سومه‌ری ده، باهسا توفانییه. د شان نفیساران ده ب ئاواکی به‌رفره‌ه به‌حسا توفانا له‌هی تی کرن، کۆ ئەه‌ توفان ئیرو د چافکانین پیرۆز ده وه‌ک توفانا نووه‌ ده‌ریاس ده‌ب. نفیسارین سومه‌ری کۆ به‌حسا توفانی دکن ژ ده‌ستانا گلگامیش ژ که‌قنترن و وه‌ا ده‌ستپیدکرن: ...^۴ و پاشی توفان رابوو.

ئارکه‌ۆلۆگ هه‌تا راستی شان نفیساران هاتن، مرۆقاهیی بوویه‌را توفانی ژ چافکانین وه‌ک ته‌ورات و قورانی دزانبوو. هه‌تا قی سه‌رکه‌فتنا زانستان، ژ بو ئاگاهیین ل سەر ده‌مین که‌قن چافکانیا یه‌گانه به‌شا ته‌کونیی یانی میتۆلۆژیا ته‌وراتی بوو. ب قی ئاواکی ئەه‌ ده‌ستانا گلگامیش کۆ هه‌تا سه‌دسالا به‌ری ژ بیره مرۆقاهیی چوو بوو، خه‌له‌کا قه‌تاندی یا دیروکا مرۆقاهیی گه‌اندبوو هه‌قوودوو.

(۱) Dr. Ariel M. Bagg/ Lèkoliner -Ji Zanîngeha Azad ya Berlînê (Hevpeyvîn, Berlîn, 2002)

(۲) د. جوهانز رینگه‌ر/ لیکۆلینه‌ر- ت زانینگه‌ها ئازاد یا به‌رلینی (هه‌ق‌به‌یشین، به‌رلین، ۲۰۰۲)

دهستانا گلگامیش ل سهر میری سومه ری گلگامیش هاتیه گوتن. ناخی گلگامیش
د ریزا میرین سومه ری ده دهرباس دبه. تهختی گلگامیش ل بازاری ئووروخی بوو.
وی سوورا بازاری ئووروخی چیکریه و دلداری گه لی خوه بوویه. ئووروخ ل سهر
که قیا چه می فرادی ل باکووری که نداخی دکه قه و ئیرو ب ناخی وارقا تی ناسکرن.
سومه رۆلۆگ **Muazzez İlmiye Çığ**، د وی باوه ریی ده یه کو گلگامیش
نه که سه کی خه یالییه و نه و ژیا یه:

که سه کی ب ناخی گلگامیش ژیا یه. نه و نه قه هرمانه کی خه یالییه. میری
ئووروخییه. د ده مین داوین ده، د کۆلانی نپووری ده نفیساره کی هات دیتن و د
ور ده ناخی گلگامیش وه ک سازوومانکاری هه ره ما تووما دهرباس دبه. دیسا ناخی
وی د لیسته یا میرین سومه ری ده دهرباس دبه. دیسا نفیساره کی دن ژی به حسا
سه ریپهاتیا گلگامیش و میری بازاری کیشی دکه. یانی نه ق نفیسار و ده لیل خویا
دکن کو گلگامیش ژیا یه. دهستانا گلگامیش که نگی ده ستپیکریه نه م مسوگه ر نزانن.
دیاره کو د سالین ۲۶۰۰ ان ده هاتیه ئافراندن، لی د سالی ۱۸۰۰ ان ده هاتیه
نفیساندن. یانی ۸۰۰ سال پشتی ئافراندنی دهرباسی نفیسی بوویه. دهستان د
پرتووخانا ئاسووربانپال ده هات دیتن. قه رسیونا سومه ری، نهال زانینگه ها
فیلا ده لفا و ل موزه خانا ئارکه و لۆژی یا ئیستانبولییه.^(۱)

ل سهر ده لیلین ژیا نا گلگامیش، چا فکانین جودا هه نه. چا وکانین و یژه بی
گلگامیش وه ک فگوره کی دهستانی دنرخینن. نه ق تیشته ژ پرتووخانا ئاسووربانپال
ده رکه تن. هه روه ا د چا فکانین سومه ری، هیتیتی و هووری ده ژی د دهرباری مزاری
ده گه له ک نفیسار هه نه. لی نه و ژی دگیزن چا فکانین و یژه بی. ده لیله کی دن یی
دیروکی لیسته یا ناخی میرین سومه رییه. ناخی گلگامیش د فی لیسته یی ده جیه
دگره. نه ق لیسته ژ ده ما بابیلا که فن ژ سالا ۱۸۰۰ ین به ری زایینی مایه. هه روه ا ل
گور لیکۆلینین ئارکه و لۆگان دیار بوویه کو دیواری ئووروخی ژی، ژ ئالی گلگامیش

---

(۱) Muazzez İlmiye Çığ (h.n.d)

ڦه هاتيه چيڪرن. ژ دهستاني ژي مرؤڦ كاري ته ني فيگوري گلگاميش وهك راستي قابول بكي و ژي باوهر بكي. ژ بهر كو ٺه وهك قرالي سومهريان تي خوياكرن. فيگورين دين د دهستاني ده ب ناوايه كي ميتولوزيڪ جيه دگرن. ٺه م د ديروكي ده راستي ٺه نكيديو يي هه قالي گلگامهش نايين. ژ بهر قي يه كي، ژ راستيا فيگورين دن يي دهستاني نايين باوهر كرن.^(۱)

سه رپهاتيا دهستاني

هه لبه ستين كو دهستاني ريسانده پرائي بهري زاييني د سهري سه دسالا ۲ هه زاران ده هاتنه نقيساندن. لي وها دياره كو ٺه هه لبه ستين دهستاني بهري كو بين نقيساندن ژي، ب سه دسالان ب ناوايه كي ده ڦكي د ناڦ گه ل ده هاتنه گوتن و شيوه يا خواه يا ئوتانتيك پاراستنه. و ب قي ناوايي ده وري نفشان بوونه. مه تي داوين يي دهستاني كو هه ما هه ما ته مامه ن بده سته كتبو و ل سه ر نه هاتبو و لهيستن، د پرتووكخانا ميري ئاسووري، ئاسووربانيپال ده هاتبو و ديتن. ٺه ڦ پرتووكخانه بهري زاييني د سه دسالا ۱۷ ان ده هاتبو و ڦه كرن. د پرتووكخانا وورشه دار يا ئاسووربانيپال ده، زابتين ديروكي يي ده مين كه ڦن، ئيلاهي، هه لبه ست و نقيسارين زانستي، ٺولي يي ده مي هه بوون. زانيار و مرؤڦين ئاسووربانيپال ل ناوه ندين زانستي يي چار ئالين ئيمپاراتوري ب تايه تي ل ئووروخ، بابيل و نيپوري كه تبون ناڦ پرتووكخانه، خه زينه و پارزگه هين ٺولي و نقيسارين سومهري ڦه رگه رانديبون زماني ئاكادي.

پشتي كو Rassam و Layard پرتووكخانا ئاسووربانيپال كه شفكرن، ٺه ڦ نقيسارين ئاكادي ل (برتش ميوزيه م) هات پاراستن. لي ژ بو خواه ندنا ڦان تابله تان ۲۰ سال لازم بوو. د سالا ۱۸۷۲ ان ده ليڪولينه ر جورج سميث د خه باتا ناڦ ڦان تابله تان ده راستي به شه كي ده ستانا گلگاميش هات. د قي به شي ده به حسا ٺوفاني دهات كرن. لي هن به شين تابله تي كيم بوون. سميث قي تابله تي ب ناڦي چيروكا ٺوفاني يا خالده بيان وهك پرتووك وه شانده.

(۱) د. ٺاربه ل م. باغ (ه. ن. د)

پشتی به لافبونا فی پرتوکی چافی ناله ما زانستی زفری سهر مه زویوتامیا و شارستانیا سومه ری. ده مه کی شونده لیکولینه ری زانینگه ها په نسیلوانیا جون پیتهر ته فی کومه کی مه زن د سال ۱۸۷۲ ان ده جاره که دن ل هره ما نیپووری ده دست ب کولانان کر و ژ بن عه ری، ژ پرتووکخانا قرال ئاسووربانپال ۴۰ هزار نفیسارین دن درخست. ب فی ئاواپی گلگامیشی ژ بیرکری جاره که دن درکه ت رووی عه ری و وه ئه فسانای گهیشت بیمرنی.

پسپوری مزارا گلگامیش د. **جوهانز رینگه ر** د درباری لیکولینین ل سهر گلگامیش ده وها دبیزه:

ل جه م مه گه له که وه ایین ل سهر ده ستانا گلگامیش هه نه. ل هه موو ئالیین له وها یان نفیس هه نی. ل سهر که لاکی وان ژی نه خش و وه نی هاتنه چه کرن. هه روها فورمین وان جووربه جوورن. نفیسین وان گه له که بچوک و هوورن. وه میناک، نفیسین ل سهر ئابوری ب رهنگیکی هوور و بچوک هاتنی نفیساندن. ده ستانا گلگامیش جارا په که م به ری زایینی د سالین ۱۲۱۰۰ ان ده هاتیه نفیساندن. میرین باژاری ئووروخی خوه وه تورنن گلگامیش ددن ناساندن. ب فی ئاواپی خوه ستنه کو بدن زانین، ژ میژفه ل سهر باژیر حوکوم ئاژوتنه و ئه و حوکومدارین مافدار و مه شرووی فی باژارینه. ژ مله تین هیند - ئاوووی، هیتیتیان ژی ده ستانا گلگامیش ژ بو په روه ردا نفیسکارین خوه بکارانینه. د کولانین په یته ختا هیتیتیان ده، د نافقه سرا میرین وان ده ئه ده ستان هاتیه دیتین. یانی دیار دبه کو ئه ده ده ستان ل ور ژی هاتیه بکارانین. دیسا هن فراگمانتین فی ده ستانی ل فلیستین ل گودویی هاتیه دیتن.^(۱)

نفیساندنا ده ستانا گلگامیش د پیقاژویا دیروکی ده ژ سی مه رحه له یان درباسبوویه. ده ستانا نه ته وی یا سومه ریان به ری زاینی د سالین ۲۰۰۰ ان ده، یانی ژ رورژا مه ۴۰۰۰ سال به ری هاتیه نفیساندن. لی هه موو به شین فی فه رسیونی حه تا نها نه هاتنه دیتن. ژ بی هه بی ژی قسمه کی شکهستی نه و خوه ندنا وان زاهمه ته. ده ستان، جارا دوویه م به ری زایینی د سالین ۱۸۰۰ ان ده، د ده ما حوکومداری مه زن

(۱) د. جوهانز رینگه ر (ه. ن. د)

یئ بابیلی، حه موورابی ده هاتیه نفیساندن. ب ئوسلووبا کلامین گه لیری و ب قالیی
باهری ره جه ز هاتیه نفیساندن. سی له وحه یین فی قهرسیونئ نه هاتنه دیتن.
قهرسیونا داوین ئا ده ستانی ژی کو ب زمانی ئاکادییه، بهری زایینی د سالیئ
۱۲۵۰ان ده هاتیه نفیساندن و ده ستانا کو ئیرو تئ زانین ئه قهرسیونه. ژ ۱۱
له وهایان پیک تئ. د ده ما شارستانیا قاسیدان ده ژ ئالی ئوزان سین له که ئوونونی
قه هاتیه نفیساندن. ب خه تین گشتی د ناقبه را هر هر سی قهرسیونین ده ستانی ده
هه مبه شی هه نه و مؤتییان وان ژی به کن.

هه لبه ت تیگه ها کو ده ستانا گلگامیش ژ بو مرؤفاهیئ ئه قچه ند بقیمه ت دکه، هن
به شین فی ده ستانی نه، کو ده رباسی پرتووکین پیروز ئی ده ما مه بوونه. ب فی
تاییه تیا خوه ئه ق ده ستان بوویه وه ک ته سفیره کی پرتووکین ئولی و چا قکانیا
میتؤلؤژیا پیروز ئه شکه ره دکه. د ده ستانا گلگامیش ده میری سومه ری
ئوتنا پشتمین ئان ژی زیووسودرا یئ بیمرن، کو قهره مانئ توفانی یانی نووهی وی
ده مییه، کاره ساتا توفانی، یانی له هیا یه زدانی ژ گلگامیش ره گوتیه. ناقئ
زیووسودرا د ناق لیسته یا میرین سومه ری ده وه ک میری بازارئ سیپار ئان ژ
شورویاک جیه دگره. میری سومه ری زیووسودرا د چا قکانیین ئاکادی ده وه ک
خاسیساترا، د چا قکانیین یونانی ده ژی وه ک خسیترؤس ده رباس دبه. ل گور هن
لیکؤلنیرین کورد ئه ق ناق پاشی وه ک خزر گوهریه و وه ک تیگه هه کی میتؤلؤژیک د
چاندا کوردی ده ژیا یه.

ب تاییه تی ئه ق به شا توفانی کو د ده ستانا گلگامیش ده ده رباس دبه و ب
خه تین گشتی ده رباسی هه رسی پرتووکین پیروز و گه له ک جیوانؤکین میتؤلؤژیک یین
گه لین جودا بوویه، بهایا ده ستانا گلگامیش بلندتر دکه. وه ک میناک د ناقبه را
چیرؤکا توفانی یین ته ورات، ئینجیل و قورانی و ئه فسانا توفانی کو د ده ستانا
گلگامیش ده هاتیه گوتن، گه له ک خه له کین هه مبه ش هه نه. یانی هه موو ئاویین
گوتنا فی ئه فسانی د ئه ساسی خوه ده ژیه ک چا قکانی، ژ سومه ری، ژ ده ستانا
گلگامیش ده رکه تیه.

هیرسا یه زدان نا ژ ئینسانین گونه هکار، ئان ژى ئاجسبوننا یه زدانان ژ ئینسانان، بریارا توفانی، ئاگاهدارکرنا ئینسانه کی ژ توفانی، فه رمانا چیکرنا که شتیه کی، هاتنا ئافى ژ عهرد و ئاسیمانان، سه کنا که شتیى ل سه رى چیا یه کی، خه لاسیا هن ئینسانان ژ توفانی، ته مهنى دريژ یى نووه، هه مبه شیین پرتووکیین پیرۆز و ئه فسانا سومه رى دیار دکه .

تى ته خمینکرن کۆ تیکلیا ده ستانا گلگامیش و ته وراتا جهوویان دگیژه ده ما سرگونا بابیلی. به رى زابینی د سه دسالا ءان ده ئیلین جهوو ژ ئالی بابیلیان فه دیل تین گرتن و به رى وان ددن بابیلی و ئه و ب ده هان سال ل سرگونی دمینن. د قى نافبه رى ده ئۆلدار و عالمین جهوو ژ پرتووکخانه یین بابیلی فیرى زانستی، میتۆلۆژى و ریباژین ئۆلى یى گه لیین مه زۆپۆتامى دبن.

بابیلی پشتی تیکچوونا شارستانیا سومه رى، ل سه ر میراسا قى ده وله تى روونشتبوون و زمانى ئۆل و ویزه یا سومه ریان بکارانی بوون. هه تا میرین بابیلی یى وه ک هه موورابی خوه وه ک سه ره ش یانى سومه رى قه بوول دکرن. پشتی کۆ جهوو ژ سرگونی دزفرن، ب سایا تشتین کۆ ژ پرتووکخانه یین مه زۆپۆتامیا فیردبن، ده ست ب نفیساندنا ته وراتى دکن. ب قى ئاواى ئه فسانا توفانى دکه فه نافه ته وراتى و ژور ده رباسی پرتووکیین دن دبه .

سومه رۆلۆگ **Muazzez İlmiye Çığ** ل سه ر مژارا ئۆلین سومه رى ژى

وها دبیزه :

دینی سومه ریان پریه زدانیه . ل کێله کا هه زاران یه زدانین بچوک، چار یه زدانین مه زن هه نه . ئه فه هه رچار یه زدانین ئافرینه رن. یى دن ژ بو ریقه بریى نه . ئافراندنا ئه وقاس ئاله مه که مه زن نا یه زدانان نیشان دده کۆ سومه رى خوه د رمانه کی گه له ک به رفره ه بوونه . مه سه لا ئه فه تشت ل جه م مسریان تونه یه . ل جه م مله تین دن ژى مه سه لا ره مزا هه یوانان کرنه، لی سومه ریان ره مزا ئینسانان کرنه . ژ دینی سومه رى گه له ک تشت ده رباسی ته وراتى، ژور ده رباسی ئینجیلی و قورانی بوونه . لی ئه فه دینین یه کیه زدانى، یه زدانین سومه رى وه ک “ ئیبلیس، جین، په رى، جادوو و مه لایکه تان بناقکرنه .^(۱)

(۱) Muazzez İlmiye Çığ (ه. ن. د)

چیرۆکا تۆفانی ھەلبەت نە تەنی د دەستانا گلگامیش دە، د چەند نھیسارین سومەری بیئ دن دە ژى دەرباس دبه. یەك ژ فان بەلگەیان كۆ بەرى زایینی د سالا ۲۱۵۰ان دە ھاتیه نھیساندن، بەحسا دەما میر گوودا، بەحسا تۆفانی و ژ نوو قە شینبوونا وەلاتی سومەری دكە. ل ئالیەكى دن ئیرو پشستی ئەوقاس لیکۆلینین زانستی دیار بوویە كۆ ل وەلاتی سومەری د دەمین كەفن دە تۆفان ئان ژى لەھیین ئافی رابوونە و شارستانیین دەمی بناق کریه.

ھەروھا ل سەر ئیدیعیاین تۆفانی ھن دیتنن زانستی ژى ھەنە. تی تەخمینکرن كۆ تۆفانا لەھیی یا كۆ د دەستانا گلگامیش دە بەحسا وی تی کرن، بەرى زایینی د سالیین ۴۲۵۰ان دە یانی ژ رۆژا مە ۶۲۵۰ سال بەری قەومیە. حەسابی وی ئاگاہیی ژ قالندیا تەباقەییین چامووری و ژ حەسابی دیرۆکا شارستانیین ھەرەمی ھاتیه دەرخستن.

ل گۆر سومەرۆلۆگی ئامەریکی کرامەر ژى بەرى زاینی د سالیین ۱۹۲۵-۱۹۳۰-۱۹۵۴ان دە ل باشووری مەزۆپۆتامیا یانی ل وەلاتی سومەری چەند تۆفانین لەھیی رابوونە و کارەساتین مەزن روودانە. دیسا پشستی زاینی د سەدسالیین ۱۰-۱۱ و ۱۱۲ان دە ژى ل ھەمان ھەرەمی د دەما ئابباسیان دە ژى چەند کارەساتین لەھیی قەومینە. ل گۆر ھن دیرۆکزانان، سومەری کۆکاری نە و د کوردیا ئیرو دە ژى گەلەك پەیقیین سومەری دژین. واتە یا ئافی گلگامیش د کوردی دە 'گامیشی' مەزن' ھ. ئەق ئاف د کوردی دە ھین ژى ب قى ئاوی تی بکارانین. ئەق پەیف ژ زمانی سومەری دەرباسی کوردی بوویە.

د سالیین داوین دە ھن دیرۆکزانین کورد ل سەر تیکلیا ناقبەرا سومەری و کوردان دە تیزین نوو دنھسینن و سومەریان وەك باپیرین کوردان قەبوول دکن. ھەروھا تی زانین كۆ د ناقبەرا شارستانیین سومەر و گووتیان دە ژى تیکلی ھەبوویە و میرین سومەری وەك سیفەتا پیشیا ئافین خوہ، پەیفقا 'گووتی' ئان ژى 'گۆت' بکارانینە. گووتیان، ۱۵۰ سال شارستانیا سومەری گرتنە بن حوکمی خوہ. ل ئالی دن گەلەك لیکۆلینەر، گووتیین كۆ ل زاگروسان ژیانە، وەك 'ملەتەکی ئاری' و 'یەك ژ باپیرین کوردان' قەبوولدکن.

هیتیتی ژی کۆ مله ته کی کۆکارینه، فه رسیونا ده ستانا گلگامیش وه رگه راندنه
زمانی خوه. ده ستانا گلگامیش ئا ب زمانی هیتیتی د کۆلانی هه ره ما هووتوتاش
یانی بوخازکویا په یته ختا ده وله تا هیتیتی ده هاتیه ده رخستن.

پرتووکا له وهایان

ده ستان ب په زندانا گلگامیش ده ستپیدکه. نقیسکار سین له که ئوونینی، د ریژین
پیشین ئی ده ستانی ده وها دبیزه:

وه لاتی من! چیرۆکا که سی کۆ چاڤکانیا ئاڤا بنی عه ردی دبینه، گوهداریکه!
گوهداریکه، کۆ ئه ز ناڤی ئه و که سی کۆ د دنیا یی ده هه ر تشتی دزانه بلند بکم.
تشته کی کۆ وی نه دتیه، تونه یه.
وی زانیاریا هه موو جیهانی ژ نیقیین خوه ره هشتیه.
وی په ردا هه موو سپین کۆ دیتیه قه لاشتیه.
ئیلاما بوویه ریژ به ری توفانی ئانیه.
ژ رییا دوور هاتیه، وه ستیایه، لی هیژا خوه وه ندا نه کریه.
هه موو تشتین کۆ دیت و هه موو تشتین کۆ ژ سه ری وی ده ریاسبوون، ل سه ر
سوورا ئوورووخی کۆلایه.

نقیسکار پاشی تاسویرا گلگامیش دکه:
بلنداها به ژنا وی یانزده هه ئه نده زه بوو.
فره هیا سینگا وی نه ه بهوست،
گافیین وی فره ه بوون،
روویی وی بهر ب ژیر قه دریز بوو،
سمبیلین وی خوه شک،
پۆری سه ری وی گژ،
لاشی وی ب پیقان بوو.
ئه و ژ سسییا یه ک ئینسان، یی دن ژی یه زندانی بوو.

پاشى ھاتنا گلگاميش ئا بازارى ئورويى ھا تى ب بيرانين:
 پشتى كۆ ئەول ھەموو ۋەلاتان گەريا،
 بەرى خوە دا ئورويى.
 ل ئورويى ژ قورە تى سەرى ۋى بلند بوو،
 ل كۆلانان ۋەك بۆخەكى ھۆڧ دھوميا،
 بېھەمپا بوو،
 چەككىن ۋى دەستدە بوون،
 تەباتى نەددا ئىنسانان،
 دەستى ۋى ژ بۆ بەلايى دتەقتى،
 ژ خۇفا ۋى ھەرچو شىنيا ئورويى كىم دبوو.
 ل سەر قەدا گلگاميش گەلى ئورويى گازن ل يەزدانان دکن. ل سەر قى يەكى
 يەزدانين ئاسيمانان دچن با يەزدانى مەزن ئانوو و ژى دپرسن:
 تە قى بۆخى ھۆڧ كۆ تەباتى نايى، ژ بۆ گەلى ئورويى ئاجس بکە ئافراند؟
 بېھەمپا يە،
 چەككىن ۋى ل دەستە،
 تەباتى نادە كەسى،
 دەستين ۋى ژ بۆ بەلايى ناسەکنە،
 گلگاميش لاو ژ باڧ رە ناھيە،
 شەڧ و رۆژ ھار دبه و بەرى خوە ددە دەرودۇرا خوە.
 گلگاميش چ شقانه ژ بۆ ئورويى؟
 ل سەر گلى و گازنين يەزدانان، يەزدانا مەزن ئاروروو ل ھەمبەر گلگاميش،
 ئەنكىدوو دافرينە و ۋى ل نيزى ئورويى بەرى عەردى ددە.
 ئەنكىدوو ۋەك ھەسن ھشك بوو،
 ھەموو لاشى ۋى بېرچ بوو،
 پۆرى ۋى ۋەك ئى ژنا دريژ بوو،
 گوليپن پۆرى ۋى ۋەك سمبليگەنم شاخ دابوون،

وی رووی ئینسان و باژاران نەدتبوو،
ل لاشی وی پۆستی لاویران هەبوو،
تەوی غەزالان گیا دوخوار،
تەفی حەیانین ھۆڤ دچوو سەر ئافی،
پاشی نیچیرفانەکی ل چۆلی راستی ئەنکیدوو تی. و دچە بەحسا وی مەھلووقی
ھۆڤ ژ گلگامیش رە دکە . گلگامیش ژ نیچیرقان رە دبێژە:"

ھەری،

قاھیکەکی ببە جەم ئەنکیدوو،
بلا ئەو قاھیک شەھوہتا دلێ وی راکە،
پاشی وی حەیانین ھۆڤ ژ وی دوور کەڤن.
پشتی کۆ ئەنکیدوو قاھیکێ ناسدکە، تەفی وی دچە باژاری ئوورووخی. د قی
نافبەری دە گلگامیش د خوەونا خوە دە ئەنکیدوو دببنە و خوەونا خوە ژ دایکا
خوە رە دبێژە. دایکا وی نینسوون خوەونا وی شیرۆڤە دکە:

ئەو کەسی کۆ تە د خوەونا خوە دە دبیتە ئەنکیدوو،

ئەڤ تشتە ئەشکەرە،

ل چۆلی یەکی وەک تە زایە،

ئەڤ مروقی کۆ تە د خوەونا خوە دە دبیتە وە ت جاری ژ تە نەقەتە.

وی ھەرکەس لنگین وی رامیسە،

توو یی وی ھمبیز بکی،

توو یی وی بینێ جەم من،

ئەو ئەنکیدوو یی خورتنە،

ئەو رێھەڤالی رۆژا گرانە،

ل قی وەلاتی یی ھەری میرخاس ئەو،

ئەو وەک جسمەکی ئاسیمانییە،

ھیزا وی مەزنە،

ئەو مروقی کۆ تووی وی ھمبیز بکی وی ژ تە ڤەنەقەتە.

د له وها دوویه م نا دهستانی ده نه نکیدوو ته فی قاهپکی تی بازاری ئووروخی و
دبه هه قالی گلگامیش. نه و ب هه قره دچن دارستانا قه ترانی. پارازوانی دارستانی
هووماقايه. ژ گوتنا ده فی نه نکیدوو، هووماقا هووته کی یه زدانا یه:

ئورینا هووماقا تۆفانه،

بیهنا وی ئاگر،

ئیرشا وی مرنه.

لی گلگامیش بیریاره:

حه تا رۆژ ل ئاسیمانا به،

وی یه زدان بژین،

لی رۆژین ئینسان ژمارتیه،

ئه ز بمرم ژی وی نافی من بلند به،

وی بیژن: گلگامیشی دژمنی هووماقا یی نه ژده رها مر.

ل سه ر فی یه کی دچن با هوستایین چیکا. هه ریه ک دوو شوورین ۳۰۰ ئوققا گران
دکن دهستی خوه و به ری خوه ددن دارستانا هووماقا.

له وها سییه م نا دهستانی به حسا به ری سه فه را دارستانا هووماقا، سه ردانا دایکا
گلگامیش نینسوون دکه. نینسوون ل وان شیره تان دکه و ژ بو نه و ژ سه فه ری
سه رکه فتی بزقرن، دووایان دکه.

له وها چاره م به حسا ریوینگیا وان دکه و د داویا له وهی ده دگیزن به ر ده فی
دارستانی.

د له وها پینجهم ده به حسا شه ری وان ب هووماقا ره تی کرن. نه و ب ئالیکاریا
یه زدانی رۆژی شاماش، رۆرا هووماقا دبن وی دکورن.

د له وها شه شه م ده گلگامیش ته فی نه نکیدوو زقریه ئووروخی و ب خوه ره
دارین دارستانا هووماقا ئانیه. پاشی د هه مان له وهی ده به حسا هه قدیتنا گلگامیش
و یه زدانا جوانیی ئیشتار یانی ئینانا تی کرن. ئیشتار ل گلگامیش دۆزا زه واجی دکه:

تاجا سهري گلگاميش چاڦين خواه شك يئ ئيشتاري دقه مشينه .

وهره گلگاميش،

ببه زاقى من،

فيكيا خواه بده من،

ببه ميڙي من،

ئەز بيم ژنا ته،

گه رينده يين زيڙين ژ كه فرين لاجيوهردي چيكم ژ بو ته،

دهما توو كه تي مالا مه، بلا بيهنا قه تراني پيشوازيا ته بكه،

بلا ئولدار و كه سين به سل و فسل وهرن لنگين ته،

بلا مير و بهگ و مالمه زن چوك بدن ل هه مبه ر ته،

گلگاميش وها بهرسيوا ئيشتاري دده:

توو لهيڦه كي كو د سه رمايي ده گه رم ناكي،

توو دهره كي خاپينتوكي كو فرتووني و باهوزي دهر باسدكي،

ته دلگرتيي خورتانيا خواه دوومووزي ماهكوومي لوباندني كر،

ته دل دا تهيري رهنگين يئ شقان، لي ته باسكين وي شكاند،

ته دل دا هيڙا شير، لي ته ههفت كه مينا داني پيشيا وي،

ته دل دا ههسپي شهروان، لي ته قامچي و شه لاق كر قه ده را وي،

ته دل دا شقاني بهر خا، لي ته ل وي دا و ته وي كر گور،

نها توو ژ من زي هه زبكي، توويي من زي بكي وهك وان.

پشتي كو گلگاميش وها بهرسيوا ئيشتاري دده ئه و دقه هره و دچه هزوورا باڦي

خوه يه زدان ئانوو. ژ وي دوخوازه كو ئه و بوخي ئاسيمانان بده وي و بوخه

گلگاميش بكوڙه:

لي گه ر توو بوخي ئاسيمانان نه دي من

ئەزي دهر يين دوڙه هي بشكينم

ژ بو زنديان بوخون ئەزي مريان بهري سهر عهردئ بدم.

ل سەر گەفا ئیشتاری، ئانوو بەنی بۆخی ئاسیمانان دده دەستین وی. ئەو ژى بۆخە بەرى سەر ئوورووخی دده. ب بیهنه که بۆخی ب سەدان ئینسان دمرن. پاشى ئەنکیدوو و گلگامیش دگیزن بۆخە و ب هەقرە وی دوکوژن، دلی وی دبه خشینن یەزدانی مەزن شاماش و دەستین خوه د ئاڤا فرادی دە دشۆن. پشتەرە ل قەسرا خوه شاهیه کی لداردخن و رادزین. گلگامیش خوه ونه کی دبینه.

له وها هەفتا به حسا خوه ونا گلگامیش دکه:

ئانوو، ئەنلیل، ئیئا و شاماش جڤیابوون.

ئانوو ژ ئەنلیل ره گۆت:

ژ بەر کۆ بۆخی ئاسیمانان و هووماڤا کوشتن،

ئو دارى قەترانان قەلباندن،

دقی ژ هەردوو یان یه ک بمره.

پشت کۆ گلگامیش ژ ئەنکیدوو ره خوه ونا خوه دبیزه، ئەنکیدوو ژ نشکه قه

دکه قه بەر لنگین وی، ئەو ل سەر بریارا یەزدانان ب تایا بیدەرمان که تیه. وی

ئەنکیدوو ل سەر بریارا وان بمره.

له وها هەشتا به حسا مرنا ئەنکیدوو و شینا گلگامیش دکه:

من گوهدار کن!

هون ریسپینۆ،

من گوهدار کن،

ئەز ژ بۆ ئەنکیدوو دگريم، ژ بۆ هەڤالی خوه،

وهك ژننن زیماریژ ئیش و ئەله م درژینم،

توو ئەنکیدوو،

شووری پشستا من،

تیری دەستی من،

خه نجه را که مبه را من،

مهرتالی لاشی من،

کنجی من ئی جه ژنان،

جۆشا من ئا ھەر جاران،
ئەقچ خوەوہ تە گرتیہ؟
توو کہ تی ناقتاریان،
چما من نابھیسى؟

...

لى چاقين ئەنكىدوو ئىدى گرتیبوون،
دلى وى نہ داقیت،

گلگامیش ژ ئیشا دلى خوە ئوريا،
وہک شيرہ کہ کۆ چيلکين خوە وەنداکربوو،
وى خوە ئاقیت سەر لاشى ئەنكىدوو،
ئو پورى خوە کورکر، کنجین خوە قەتانند.

د لەوہا نہ ہان دە پىشتى کۆچبەريا ئەنكىدوو، ترسا مرنى ب گلگامیش گرتیہ.
ئەو ئىدى نيچىرقانى بيمرنىيہ.

ئەزى نہ مرم؟

ما ئەزى ژى وەک ئەنكىدوو نہ مرم؟

د قى لەوہى دە پاشى ريوينگيا گلگامیش ئا ل پەى ژيانا بيداوى تى کرن. ئەو ل
پەى رىچا ئووتناپىشتينہ. ئووتناپىشتين ئينسانى يەكەم و يى داوينہ كۆ يەزدانان
ژيانہ کہ بيداوى بەخشاندنہ وى و ژنا وى. گلگاميش دوخوازہ ژ ئووتناپىشتين
دەرمانى مرنى بستينہ. ئەو د گەرا خوە يا رىچا ئووتناپىشتين دە پيشىي دچە
چيايى ماشوو. ل ور راستى دەرگەقانى چيا تى. دوو دەرگەقانى چيايى ماشوو
دوويشکمرؤفن. ديتنا وان مرنہ. ئەو رى ددن گلگاميش کۆ ژ ناقت چيا دەرپاس بيہ.
چيا د ناقتارستانہ کہ شەفرەنگى دەيہ. پىشتى کۆ گلگاميش رۆژەكى د ناقت
شەقتارىي دە دمەشە و راستى رۆناھي تى، خوە د ناقت باخچەكى بہووشتى دە
دبينہ.

د لەوہا دەہان دە گلگاميش کہ شتىقانى ئووتناپىشتين، ئورشانابى دبينہ و ب
ئالیکاريا وى ژ سەر ئاقتا مرنى دەرپاسدبہ و دچە گرافا کۆ ئووتناپىشتين لى دژى.

د له وها یازدان نا ده ستانی ده به حسا سو حبه تا ئووتنا پښتین و گلگامیش تی
کرن:

ئووتنا پښتین نه ز ل ته دنیرم، شه کلی ته وه ک ئی منه .
توو ژ من نه جودایی .
بیژه ژ من ره ،

ته چاوا ژ یه زندانان ژیا نا بیداوی سته ند؟
ل گور قی له وهی ل سهر قی پرسئ ئووتنا پښتین سر و فه شار توکین یه زندانان و
چیروکا خوه ژ گلگامیش ره دبیزه .

نه ف به شا ده ستانی به حسا تو فانا ناقدار دکه کو ب ناقی تو فانا نووه ده رباسی
پرتووکین پیروز بوویه . و د نه ساسی خوه ده ئووتنا پښتین کؤ گلگامیش ل په ی
چوویه ، نووهی ته ورات و قورانی بوخوه یه .

گوهدارکه گلگامیش نه زئ ژ ته ره سرین یه زندانان بیژم: "
وه ک کو توو ژ ی زانی بازاری شوورپاق ل که قیا فرادییه .
د ده مین به ری ده یه زندانین مه ل نیزی قی بازاری بوون .
روژه کی بریار دان کو تو فانه کی راکن .

باقی وان ئانوو، حوکومدارئ وان نه نلیلی پاکره وان، وه زیرئ وان نینوورتا،
یه زندانی ئاقی نه نناگی و زانیار ئینا ژ ی د قی جقینی ده ئاماده بوون .

ئینا پښتی جقینی ژ دیواره کی قامشی ره گوت: "
یا دیواری قامش گوهداریکه ،

کورئ ئوورار تووتوو، ئووتنا پښتین گوهداریکه ،
مالا خوه خه را بکه ،

که شتییه کی چیکه ،

ده ف ژ مالی دنیی به رده ،

ل ژیا نی بگه ره ،

ژ مال و ملک نه فره تی بکه ،

جانی خوه خه لاسبکه ،

ھەموو زندیان سواری کەشتیی بکە،
 بلا چارمەدۆری کەشتیا تە وەك ھەقبن،
 ژ بۆ بارانی بانیه کی ل کەشتیی چیکە.
 ل گۆر قی لەوھی پشتی کۆ ئووتناپیشتین یەزدان ئینا گوھدار دکە، دەست ب
 چیکرنا کەشتیی دکە. و ژ گلگامیش رە ب بینفرەھی بەحسا کەشتیا خوە دکە.
 من ھەر رۆژ ژ کارکەرین کەشتیی رە گا سەرژێدکر،
 من ھەر رۆژ پەز قوربان دکر،
 ژ بۆ ھۆستایان شاراب، ئاراق، شرا و بېرا وەك چەم دەھرکی،
 وان جەژنا نەورۆزی پیرۆز دکر،
 رۆژا ھەفتان کەشتی تەمام بوو.
 د بەردەواما لەوھی دە ئووتناپیشتین، ژ گلگامیش رە بەحسا تۆفانی دکە:
 پشتی کۆ ئەز تەوی مالبات و خزمین خوە ل کەشتیی سواربووم و من دەریی
 کەشتیی گرت،

ژ ئاسیمانان ئەورین رەش بلند بوون،
 د ناڤ ئەوران دە یەزدانی فرتوونی ئاداد دقیریا،
 شوولات و ھانیش سەری قەفلا یەزدانان دکشاندن،
 ئیرایی مەزن قازۆخین بەندا کشاند،
 نینوورتا ئاڤا ھەوزان بەردا،
 یەزدانین ئاننوناکی مەشالەیین دەستین خوە بلندکربوون،
 تیریزین یەزدانان وەلات ب سۆرگەرما خوە فەتساندبوون،
 برووسکا یەزدانی فرتوونی ئاسیمانان دچرساند،
 ھەموو رۆناھیا تافی رەشکر،
 فرتونا مەزن وەلات وەك سینیکی پەرچەکربوو،
 رۆژەك باھۆز ھەر تشتی تەقلیھەژ دکر،
 رۆژا دن باگەر وەلات سەرۆبین دکر،
 تۆفانی ل سەر سەری ئینسانان شەر دکر،

که سی که سی نه دتیت،
 یه زدان ژی، ژ توفانا خوه ترسیان و پاشفه کشیان،
 ل ورو هک سه گان قنجسیبوون،
 ئو حه تا قادا داوین یا ئاسیمانان هلکشیان،
 عشتار وهک دایکه که ژ بو زاروکی خوه بگری، دنالیا.
 ئووتناپیشتن پاشی به حسا سه کنا فرتوونی و ده رکه تنه ژ که شتی دکه:
 باگه را خراب سه کنی و توفان بداوی بو،
 ل هاویردوری بیده نگی هه بو،
 هه موو مرو فاهی د چامووری ده فه تسیبوو،
 ئه رزا کو ئافی لیدابوو راستبوو بو،
 ده ما کو من کونا هه وایی فه کر،
 گه رماهیا تیریزین روژی ل پوزی من دا،
 هیسری من د باسکین پوزی من ده ده رکین،
 پاشی من ل ئاسو نهیرت و ل که قیه کی گه ریام،
 ل ده ریایی گرافه کی بلند بو،
 پاشی که شتی ل سه ر چیایی نسیر روونشت،
 روژا هه فتان من که قوکه ک فیراند،
 جیه نه دیت و زقیری،
 پاشی من هه جهه جکه ک شاندا،
 چوو و زقیری،
 پاشی من قوکه ک شاندا،
 د فه گه ری ده، د ده قی خوه ده خوه لیا زوا ئانی.^(۱)

---

(۱) هه رچه ند د وهرسیونه نه که دی دا نافی چیایی کو که شتی ئوتناپیشتن ل روونشتیه وهک نسیر تی
 بنافکرن ژی، د وهرسیونه سومه ری دا نافی چیایی گوردیان تی بنافکرن. گوردیان یانی گوتی ب پ نافی
 ئیرو جودی یه. چیایی نسیر ژ م باشووری گولا ئورمییی د نافبه را باشوور و روژه لاتا کوردستانی دا
 جیه دگره. په یفا نسیر د کوردی دا تی واته یا "جهی ب سی ئان ژی کو تاف ل ناده".

د بېرده واما له وهی د بافکې مروځاهیی ئووتناپیشترین ژ گلگامیش ره به حسا
ناکوکیین ناقبه را یه زدانان دکه . ئه و د ئه نجاما نیقاشان ده قایل دبن کو که سین ژ
توفانی رزگار بوونه ، بیه خشینن:

یه زدان ئه نلیل ل که شتیا مه سوار بوو،

ئو ب دهستی من گرت،

من دهرخست دهرقه،

ژنا من زی ثانی،

ئو مه ل هه مبه ر وی چوک شکاند،

دهستین خواه دا ثانی مه و مه پیروز کر،

گوت: ئووتناپیشترین هتا نها ئینسانه کی بوو،

لی ژ نها و فرقه، بلا ئه و و ژنا وی وه که مه یه زدان بن،

ئووتناپیشترین بلا ل دووری،

ل جیهی کو هه ردوو چه م دگیزن هه ق، بژی

پشتی ئه ق گوتننن ئه نلیل، یه زدانان ب دهستین مه گرتن،

ئو مه برن ده قی هه ردوو چه مان.

پاشی گلگامیش ژ هه ییه تا قی چیروکی دبه تله و دکه قه خواه وه که شه ش روژ و

هه فت شه فان. پشتی کو ئه و شیار دبه و ده ما فه گه ری تی، ئووتناپیشترین ژ ری ره

جیهی گیایی جوانیی دبیژه . که سی کو قی گیایی بوخوه جوان دبه:

ئه زی ژ ته ره تشته کی دزی بیژم،

ئه زی ژ ته ره جیهی گیایی جوانیی بیژم،

ئه ق گیا دسبه دریکی هیشتی،

دریکین وی وه ک ئی گولی تووژن،

ته قی گیایی دیت ژی نه ترسه،

...

پشتی کو گلگامیش فان گوتنا بهیست،

که څر ب لنگین خوه څه گریډا،
 نو خوه بهردا بنی دهریایی،
 ژ څر گیایی جوانی دهرخست و نانی.
 پاشی گلگامیش ته فی که شتیفانی ئووتناپیشترین دزقره مالی. د ری ده ل جیهی
 کو بیهنا خوه ددن، گلگامیش دچه سهر کانیه کی. ماره کی بیهنا فی گیایی دکه و ژ
 نشکافا تی گیا دوخوه. ده ما گلگامیش دزقره پوستانکی مار دینه:
 گلگامیش روونشتبوو و دگریا،
 ژ ئوورشانا بی ره گوت: "
 ملین من ژ بو چ به تلین؟
 چما ژ دلی من خوین ههرکی؟
 قهی من فان تشتان ته ژ بو شیریی عهردی، ژ بو ماره کی کر؟
 ئەز بوخوایم ژی جاره کی دن نکارم فی گیایی بده ستخم،
 دڤی ئەز بزقرم وه لاتی خوه.^(۱)
 ده ستانا گلگامیشی، نیچیرفانی مرنی یا کو سین له که ئوونینی نفیسانیدیه ب فی
 ئاواپی دقه ده.
 له وها دؤنزه هان ژ څه رسیؤنا سومه ریبه. څه رگه ری ئاکادی ژ فی له وهایی ته نی
 ۱۵۴ ریژک څه رگه راندیه. د تاسویرین له وهایی ده ناکوکی هه نه و مژار ژه ه څ بوویه. د
 فان ریژکین داوین ده ره ی ئەنکیدوو ژ ئاله ما بنی عهردی دهرتی و جاره که دن تی با
 گلگامیش و ژی ره به حسا دؤزه هی دکه. له وها و ده ستان ب فی ئاواپی دقه ده.

(۱) څه رگه ژ گلگامهش ده ستانی / جمهوریهت یاینله ری، نیسته نبول، ۱۹۹۸

كەشتىبە كى چىكە ! تۆفانا نووھ

"كەشتىبە كى چىكە و ژ ھەموو ژىنداران جۆتەكى لى سواركە . وى تۆفانەكى رابە و ژ روويى عەردى ژيانى پاقر بکە . يەزدانى مەزن ژ نووھ رە وھا گۆتبوو." د ھەموو فەرسىۆنن ئەفسانا تۆفانا نووھ دە كىم زىدى ئەق پەيف جىھ دگرن . تۆفانا نووھ د دىرۆكا سەر روويى عەردى دە ، بەلكى ژى ئەفسانا يەكەمە كۆ بوويە مالى ھەموو مرقاھىي و د چاندن گەلەك جفاك و نەتەوان دە جىھ گرتىە . ل گۆر مېتۆلۆگان ئەق جىوانۆك ب جوداتى كىم زىدە ب سەدان سال بەرى زايىنى د ناق ھەموو مېتۆلۆژيىن شارستانىي دەمى دە جىھ گرتىە . يانى ھەر قەومەكى نووھەكى و ئەفسانەيەكى تۆفانى ھەبوويە .

تۆفانا ئافەستا

ھەرچەند 'تۆفان' پەيغەكە سەمىتەك بە و د زمانى عەربى دە ژى وەك 'تۆفان' مابە ژى ، ھەموو تىگەھ و فىگورىن چىرۆكا تۆفانى كۆ ژ ئالى ئىنسانىن كەفن قە ۴۰۰۰ سال بەرى ب نقىسكى ھاتىە قەيدكرن ، كوردستانى ، وەلاتى كوردان ئىشارەت دكە . جىھى كۆ تۆفان دەستپىكرىە مەزۆپۆتاميايە و جىھى كۆ لى بىداوى بوويە و ئىنسان جەرەكە دن ژ و ر ل روويى عەردى بەلاق بوونە ، كوردستانە . كورد كۆ نەتەوھكى ژ چاندا ئارى نە و ل مەزۆپۆتاميا و دەروودۆرى شارستانىان دامەزراندنە ، د ئافراندنا مېتۆلۆژيىن فى ھەرمى دە ژى رۆلەكى سەرەكە لەيىستنە . شاخەكە خورت ئا ژ مېتۆلۆژيا مەزۆپۆتاميا و يا گەلەن ئارى ، بەشا مەدانە . د مېتۆلۆژيا مەدان دە ژى بەحسا تۆفانەكى تى كرن . رىچىن فى تۆفانى د ئافەستا دە ، د بەشا وەندىداد دە تى دىتن . ئافەستا پرتووكا پىرۆز ئا ئولا باھدىنە و ژ زەردەشت پىغەمبەر رە ھاتىە . ل گۆر زانستىن مژارى ، ئافەستا ھەرچەند ب ئاوايەكى نقىسكى بەرى زايىنى د سالا ۱۴۸۵ان دە ھاتبە قەيدكرن ژى ، دگىژە دەما ژيانا زەردەشت ،

يانی سالین ۷۰۰ین بەری زاینی. ھەروھا بوویەریڭ میتۆلۆژیک کۆ ئاقەستا قەیدکریە ئان ژى بەحسا وان کریە، گەلەك کەڤنترن و دگیزن دەما میتۆلۆژیک یانی بەری دیروکی، بەری نڤیسی.

ئاقەستا د دەریاری تۆفانی دە وھا رادگهینە "پشتی ئینسانی یەكەم گایۆ مارەتان، ھەفت نفش شووندە، یەم، یانی جەم تى سەر حوکومداریا وەلاتى ئاریان.^(۱) دەما یەم دە ئینسان بیمرن بوون. سرووشت دەولەمەند و ھەر تشت ب دلی ئینسانان بوو. ل رووی جیھانی توو زاهمەتی تونەبوو. لی بەلی بیمرنی ب شەرتهکی قە گریدایی بوو. دڤی وان گۆشتی حەیانان نەخوارانا.

دەمەکی ئیبلیس یەم تاهریک دکە و گۆشت پسی ددە خوارن. یەم ئیدی گونەھکارە. ل گۆر ئاقەستا پشتی قی بوویەری، ل کەویا چەمی پیرۆز داعتیا، یەم تەقی سەرەکین وەلاتى خوە دەرتى ھزوروا یەزدان ئاھوروا مازدا. ئاھوروا مازدا ژ یەم رە دبیژە:

"وی دەمەکی نیژ دە زڤستانەکی خەدار و کوژیر ل سەر رووی جیھانی پەیدا ببە. بەری قی تۆفانی وی ل وەلاتى تە خیروویژ بەلاڤ ببە. پاشى وی سەرمايەکی ئەجیب وەرە. ھەر تەنەکی بەرقى وی ب قاسی سەری چڤیکەکی بە. رووی عەردى وی د بن بەرقى دە بمینە. د ئەنجاما قى زڤستانی دە وی حەیانین سەری چیایان، ئى بنى گەلیان وی ناڤ مالان بمرن. ژ بو خوە ژ قى تۆفانی بیاریزی وارەکی چیکە. تۆقی ئینسان، ئى حەیان وی نەباتان وی ئاگر د قى واری دە بجیە بکە. دڤى توو ئینسانین سەقەت و نەخووش، کەسین دەرەوکار و سەختەکار نەگری واری خوە. دڤى د واری تە دە ۹ کۆلان و پاچەپەکی ھەبە. وی رۆشەکی ئیلاھی قى پاچى رۆنی بکە. ژ بو ئاقى چۆکەکی چیکە. سەری واری ب قوبەپەکی زیرین بگرە و دەریەکی لبر خە."^(۲)

یەم ل سەر فەرمانا ئاھوروا مازدا، ل باکووری مەدیا وارەکی ئافادکە و تەقی ئینسان، حەویان و نەباتین واری ژ تۆفانی خەلاس دەب. ل گۆر میتۆلۆژیا ئاری، یەم ۷۱۶ و نیڤ سال دژی و پاشى ژ ئالی ئازی داھاقا قە تى کۆشتن.

(۱) یەم یانی جەم، د شاھناما فیردەوسی دا وەك جەمشید تى بناڤکرن. ئەو باڤكى مروڤایی یە.

(۲) ئافیستا باش فەندیاد/ بەرھەرکار سراج بیلگن، وەشانین رەوشەن، مەزۆپوتامیا فەرلاگ، ۱۹۹۶، کۆلن

تۆفانا سومەرى

ئەفسانە تۆفانى ب ئاوايەكى نەيسكى جارا يەكەم د ناڧا گەلى سومەرى دە جىيە گرتىيە. رېچىن تۆفانى د ناڧا دەستانا گلگامېش دە تى دىتن. گلگامېش دەستانا نەتەوى يا سومەريانە و بەرى زايىنى د سالىن ۱۸۰۰ - ۲۰۰۰ ان دە، يانى ژ رۆژا مە ۳۸۰۰ - ۴۰۰۰ سال بەرى ھاتىيە نەيساندن. سومەرى د دىرۆكى دە ملەتى يەكەم كۆ نەيسى كەفشكرنە و ژيانا بازارڧانى ئاڧراندنە. نەيسارىن سومەرى يى د دەربارى تۆفانى دە ل رووى جىھانى يىن ھەرى كەڧنن. ل گۆر لىكۆلېنان ديار بوويە كۆ قەھرمانى قى دەستانى، يانى گلگامېش ل ۋەلاتى سومەرى، مىرى بازارى ئورويىڧىيە. ئورويى ل سەر كەڧيا چەمى ڧرادى، ل باكوروى كەنداڧى دكەڧە.

د دەستانا گلگامېش دە مىرى سومەرى زيوسودرا كۆ قەھرمانى تۆفانى، يانى نوھى وى دەمىيە، كارەساتا تۆفانى، يانى لەھيا يەزدانى ژ گلگامېش رە گۆتەيە. ئەڧ بەشا تۆفانى ژ قەرسىونا سومەرى دەرباسى يى دن بوويە. ل گۆر دەستانا گلگامېش يەزدانى سومەرى ژ ئىنسانان دخەيدن و بريار ددن كۆ ب تۆفانەكى قرا وان بىنن.

"زيوسودرا ريزدار و دلنەرم بوو / وى بنبارىا ئۆلى بجىيە دانى / رۆژەكى يەزدان ئەنكى ژى رە گۆت / گوھ بدە من / ئەزى ژ پشت ديواران ژ تە رە بىژم / وى تۆفانەكى رابە / ھەردەر وى د بن لەھىيە دە بىمىنە / وى تۆڧى مرۆڧاھىيە زوا بە / گۆتتا جواتا يەزدانان ئەڧە / ئەڧ ڧەرمانا ئان و ئەنلېلە / وى مىرانتى و حوكومداريا ۋە بدووى بە."

پاشى د دەستانى دە تى گۆتن كۆ ئەڧ تۆفان ۷ رۆژ و ۷ شەڧ داڧۆ. زنديين كۆ ژ تۆفانى رزگار بوونە ل كەشتىيەكى سوار بوونە. كەشتى ۹۲۵ مەترە درىژ بوويە. دەما تۆفانى ناڧا بەرب رۆژى ڧە پەڧقىيە، چەم و رووباران پىل دانە و ئۆڧيانوسان روويى عەردى داگر كرنە. پشتى كۆ تۆفان راۋەستيايە كەشتى ل چىيى گۆردىيەن روونشتىيە. گۆردىون يانى گووتى ب ناڧى ئىرۆ جوودىيە.

پشتی توفانی زیووسوودرا ژ بو یه زدانان قوربانان دده. دهستان وها بهرده وام
دکه: "پاشی میر زیووسوودرا / خوه ئاقیت بهر یه زدان ئان و ئه نلیل / وان ژ وی
هه زکر / وهک یه زدانه کی ژیان دانه وی / زیووسوودرا یی کۆ ناخی نه باتان و توفی
مروقان پاراست بوو / ل جیهی کۆ روژ لی هلتی / ل وه لاتی دیلموون بجیهکن.

ل گۆر لیسته یا میرین سومه ری ژ ده ما به ری توفانی حه تا میر زیووسوودرا ۸
میران ل وه لاتی سومه ری، سالتانات ئاژوتنه. هه ری هه کی ب هه زاران سال ژیا نه. ل گۆر
ته وراتی ژی، ژ ئاده م حه تا نووه، ناخی ۸ باقکان ده ریاس دبه.

ل ئالی دن چیرۆکا توفانی نه ته نی د ده ستانا گلگامیش، د چه ند نفیسا ری
سومه ری یین دن ده ژی ده ریاس دبه. یه ک ژ قان به لگه یان کۆ به ری زایینی د سالا
۱۲۱۵۰ ان ده هاتیه نفیساندن، به حسا ده ما میر گوودا، به حسا توفانی و ژ نوو قه
شینبوونا وه لاتی سومه ری دکه. ل گۆر سومه رۆلۆگان د سالی ن به ری زایینی د ناچه را
۱۹۲۵ و ۱۹۵۴ ان ده ل باژارین سومه ری توفانین له هیی رابوونه. دیسا پشتی زایینی د
سه دسالی ن ۱۰ و ۱۲ ان ده ژی ل هه مان هه رمی کاره ساتین مه زن یین له هیی
قه ومینه.

د سالا ۱۸۷۲ ان ده ل هه ره ما نیپووری د کۆلانی ن ئارکه و لۆگان ده، کوتوپخانه یا
قرالی ئاسووری ئاسووربانپال هات که شفکر. ده ستانا گلگامیش کۆ ب زمانی
ئاکادی د ده ما بابیلیان ده به ری زایینی د سالی ن ۱۲۵۰ ان ده هاتبوو نفیساندن، ژ
ناق قافکین فی پرتووکخانی ده رکه ت بوون. د فی قه رسیونا ده ستانی ده ژی بوویه را
توفانی هه بوو. لی به لی هن ناخین کۆ د قه رسیونا بابیلی ده ده ریاسدبوو، ژ یا
سومه ری جودا تر بوو. مه سه لا ناخی قه ره مانی سومه ری زیووسوودرا، یی بابیلیان
ئوتنا پشیتین بوو.

ل گۆر فی ده ستانی، ئینسان وها زیده بووبوون کۆ کۆما یه زدانان ژ خره جرا وان
نکاربوون خوه و بکن. ل سه ر فی یه کی هه ر چار یه زدانین مه زن ژ بو قه لاندنا
ئینسانان بریارا توفانی ددن. یه زدانی زانیاری ئه نکی ل سه ر فی بریاری خه مگین
دبه و ناخوازه ئینسانین کۆ ژ ئالی وان قه هاتنه ئافراندن دیسا ژ ئالی وان قه بین
قه لاندن. فیجا ژ میری باژاری شوووپاکی، ئوتنا پشیتین ره به حسا بریارا یه زدانان

دکه و ل هه مبه ر توفانا کۆ وی راکن، دوخوازه ئه و ژى که شتیه کی چيکن و ب قى ئاوايى خوه خه لاس بکن. هه روها ئه نکى، تاريفا که شتیی ژى دده ئووتناپيشتين. که شتى د ههفت رۆژان ده تى ئاماده کرن. رۆژا داوين شاهيه کی تى لدارخستن و قوربان تين داين. پاشى مالباتا ئووتناپيشتين، خزم و خزمه تکارين وى ته قى حه يوانين خوه ل که شتیی سواردين. پشتى ده ریی که شتیی تى گرتن، فرتوونه و توفان رادبه. ژ عهرد و ئاسيمانان ئاڤ ديه ژقه. توفان وها ئه رژه نگه کۆ ئه و يه زندانين بريار دانه ژى، ژ توفانى دترسن.

پشتى کۆ توفان ۷ رۆژ داژۆ، که شتى ل چيايى نسير روودنى. ئووتناپيشتين چه ند ته يران دفرينه. يا داوين نازقره و ئه و ئیدی دزانه کۆ ئاڤ قه کشيايه. پشتى ژ که شتیی په يا دبن، شاهيه کی لداردخن و د ههفت سيتلان ده گۆشتی قوربانان دپژينن. کۆما يه زندانان کۆ بيهنا گۆشت و قه لیلی دکن ل سه روان دچئن. يه زندان ئه نليل کۆ توفانى راکريه هيرس دبه و دوخوازه بزانبه کا کی فان ئينسانان خه لاس کريه. يه زندانى زانياریی ئه نکى، ب ئه نليل ره دکه قه نيقاشی وى قايل دکه کۆ ل هه مبه ر ئينسانين خه لاس بوونه دلنه رم به. پاشى ئووتناپيشتين و ژنا وى ژ ئالى يه زندانان قه ب ژيانا بيدايى تين خه لات کرن و ل جيهي کۆ چه مين فراد و ديژله دگيژن هه ق، ل ناڤ باخچى يه زندانان تين بجيه کرن. ل گۆر ده ستانى، گلگاميش کۆ ل په ي ژيانا بيدايى دگه ره، خوه دگيژينه ئووتناپيشتين و ئه و ژ گلگاميش ره به حسا سه رپاهاتيا خوه و توفانى دکه.

توفانا ته وراتى

پرتووکا پيرۆژ ئا جهوويان ته ورات ب ئاوايه کی، وه ک پرتووکه که ديرۆک و ميتۆلوژييه. د ته وراتى ده ژ بلى يى جهوويان، گه له ک جوانۆک و ئه فسانه يين گه ليئن دن ژى هه نه. هن بوويه ريئن کۆ د ته وراتى ده هاتنه قه يدکرن، پاشى ده رباسى پرتووکين دن ژى بوونه. توفانا نووه د ته وراتى ده ئه فسانا يه که مه و د به شا ته کوينى ده ده رباس دبه. د ته وراتى ده ناڤ و ناڤه رۆکا توفانى چاره که دن هاتيه گوه رتن و بوويه ر ژ ئالى ئۆلدارين جهوو قه هاتيه ناسيۆناليزه کرن. ل گۆر ته وراتى،

نووه کورئ لامه که . لامه ک ۷۷۷ سال ژیايه . د دهما توفانی ده نووه ژى ۶۰۰ سالی بوويه . ب ناقيين هام، سام و يافهت سى کورين وى هه بوونه . ل گور ئيفاده يين ته وراتى يه زدان ژ هه زده تى نووه ره دببژه، ژ بهر کو روويى عهردى ب زلما ئينسانان له وتيى، وى بريار دايى کو ژ بلى نووه و چهند باوه رمه ندين دن، هه موو ئينسانان ژ هولى راکه . يه زدان فه رمان دده نووه، کو ئه و ژ دارا گو فهرى که شتیه کی چيکه . ژ نووه ره ئاوايى چيکرنا که شتیی ژى تارييف دکه . که شتى ۳۰۰ ئارشن دريژ، ۵۰ ئارشن فره و ۳۰ ئارشن ژى بلند بوويه . وى، ژنا خوه، سى کورين خوه، ژنين وان، ژ هر زنديه کی جوته کی و هن خوارن و فه خوارن ژى بگره که شتیی .

پشتی هه فته يه کی کو وه ختى توفانى تى، عهرد دقه لشه، پاچى ئاسيمانان دپه لشه و له هيه کی مه زن دته قه . ئه ژ توفان ۴۰ رۆژ و ۴۰ شه ژ ده وام دکه . ئاقي هه موو چيا و بلنداهيان داقورتانديه . که شتيا نووه د دهما توفانى ده ل سهر ئاقي مايه . ب قى ئاوايى نووه و يين د که شتیی ده خه لاس بوونه .

که شتى د مه ها ۷ان، رۆژا ۱۷ان ل سهر چيايى ئارارادى روونشتيه . نووه ژ بو کو فاهمبکه کا ئاژ داکه تيه ئان نا، چهند جاران که قوک و قزکان فيراندیه، لى ئه و زقرينه . جارا داوين کو که قوک نازقره، وى فاهمکريه کو ئيدى ئاژ داکه تيه . ل سهر قى يه کی قوربان تين داين و يه زدان واد دده نووه، کو وى جاره که دن توفانه که وها رانه که . پاشى يه زدان فه رمان دده نووه کو ئه و ژ که شتیی دهرين و ل روويى عهردى بالاژ بين . پشتی توفانى نووه، ل قونتارين ئارارادى جوتکاری دکه . د ته وراتى ده به حسا ژيانا نووه ئا پشتی توفانى ژى تى کرن و تى گوتن کو ئه و ۹۵۰ سال ژيايه و جارا دوويه م مرقاهى ژ سى زاروکين وى، ژ هام، سام و ياسه ف پهيدا بوويه .

هه رچه ند د ته وراتا ئيرۆ ده به حسا چيايى ئارارادى بى کرن ژى، ژ ئاليه کی دن فه د ته وراتا که فن کو ب زمانى سوريانى هاتيه نفيساندن ناقي جيهى کو که شتى لى سه کنيه وه ک چيايى کاردوو، يانى چيايى کورد هاتيه قه يدکرن . وه ک تى زانين يوونانيين که فن، د نفيسارين خوه ده، کوردستانى وه ک کاردوو بناقدکرن .

ژ دهرکه تنه ئادهم حه تا بگيهيژه که شتيا نووه ۲۲۴۲ ساله. زاروکیڼ نووه و هه فالای وی گه له که نه جین خوه ده بوون. زاروکیڼ چیا نه هلی خوه دی بوون، کو هاتن، نه ف که چک دیتن، ب فان ره زه ویجین و زیده بوون. هه ردچوو سوچ و گونه هی وان زیده دبوو. خوه دی گوت کو: "من چکر؟" من ۹۶۰ سال ته مه ن دا فان. فان ژی سووچی خوی زیده کرن. ژ ئیرو پی فته ته مه نی ئینسان وی بیه ۱۲۰ سال. خوه دی میزه کر کو گونه ه زیده دبن، نه و پو شمان بوو کو وی ئادهم خه لقاند. گوت نه زی ئینسانان ژ روویه عه ردی بقه دینم. نه ز پو شمانم کو من موخه قات چیکر. نووه و زاروکیڼ وی ته فلی فان سووچان نه بوو بوون. خوه دی گوت: که شتیه کی چیکه ژ دارا چامی و بلا ۳ قات به. دهرقای گه می ب قیری بسه بینه. بلا بلنداها وی ۱۰ مه تره به. گوت: نه زی تو فانی راکم، ت تشته کی ساخ نه هیلم. توو و زاروکیڼ خوه و بووکیڼ خوه بکه فن فی که شتی. ت تشته کی وی ب وه نه به. ل فی دنیا یی توو یی بی مروقی دوودوویان. چقاس حه یوان هه نه، جوته که ژ وان بینه بکه فی گه می. ژ حه لالا ۷، ژ نه هه لالا ۲ جوتان. خوارن ژی ب خوه ره بینن. نه زی بارانی بینیم سه ر دنیا یی کو ۴۰ روژ ۴۰ شه ف نه سه کنه.

نوو هه رابوو وه ک کو خوه دی گوت که شتیه کی چیکر. د مه ها ۱۲ ان ده نووه که ته که شتی. چقاس راور، ته یر هه نه ته ف که تن گه می. بارانی ده ستیپر و ۴۰ روژ، ۴۰ شه ف ده وام کر. ئاف رابوو و گه می ب سه ر ئافی که ت. بلنداها ئافی ب سه ر چیا یان که ت. ئاف ژ چیا یی هه ری بلند بقاس ۱۵ قات زیده تر بوو. ده ما کو نووه که ته که شتی، ته مه نی وی ۶۰۰ سالی بوو. تو فان چیبو و ل سه ر رووی عه ردی ئاف بلند بوو. ل سه ر رووی عه ردی چقاس مه خلوق هه نه حه تا کو ته ف بمرن ئاف بلند بو. ت تشته ک ساخ نه ما. ئاف ۱۵۰ روژ زیده بوو. پشتی ۱۵۰ روژان خوه دی نووه ئانی بیا خوه. وی بایه کی بهیز ل عه ردی خست. ئاف کیم بوون. پشتی کو ئاف کیم بوو، حه تا هیقا ۱۰ ان نووه رابوو قزکی ریگر، نه و فنه گه ریا. پشتی هه فته کی شووندا رابوو که فو که کی فه ریگر، ده ما کو فه تیلی د ده فی وی ده په لین زه یتوونی هه بوو. هه فته کی دن جاردن که فو که کی فه ریگر، نه و هه و هات. و باوه رکر کو ئاف ته مامی کشیا یه. هقا ۱۲ ان، ۲۷ مه هی خوه دی گوت "نه دی ژ که شتی ده رین و هه رکه س ب جنسیه تا خوه ره بزه ویجن. مرو فاهی ئیدی ل رووی عه ردی زیده بوو.

پیشتی ۱۵۰ رۆژان کەشتیا نووھ ل سەری چیاپ کاردووک سەکنی. تەفسیرا کتیبی دبیژە کۆ کاردووک ئاراراتە، ئارارات کاردووکە. ب قەناتا من ل سەر ئاراراتی نینە، ل سەر چیاپ کاردووک سەکنیە. ئینجیل دنقیسە کۆ کاردووک، تەورات دبیژە کاردووک. لی ئەرمەنی ژ چیاپە ئاگری رە دبیژن ئارارات. لی ئەودەر کاردووکە.^(۱)

ناسکرنا جھوویان ئا میتۆلۆژی و ئۆلین ئاری دگیژە دەما سرگونا بابیلی. بەری زابینی د سەدالا ۴ان دە ئیلین جھوو ژ ئالی بابیلیان قە دیل تین گرتن و بەری وان ددن باژاری بابیلی. ئەق سرگونی ب دەھان سال داژۆ. د سالین سرگونی دە گەلە ک ئۆلدار و عالمین جھوو د پرتووکخانەیین بابیلی دە دخەبتن و فییری زانستی، میتۆلۆژی و ئۆلداریا گەلین ئاری و بابیلی دبن. پشتی کۆ جھوو ژ ئالی مادۆ-پارسان قە تین رزگارکن، تشتین هین دبن ب خوه رە دبن وەلاتی خوه. پشتی کۆ ئۆلدارین جھوو دەست ب نفیساندنا تەوراتی دکن، تشتین کۆ ل سرگونی فییردین ژی تەقلى دکن.

تەورات پرتووکە کە ئیدۆلۆژیک و دیرۆکییە. پرتووکە کە کۆ ئیدەۆلۆژیا سەربلندیا شارستانی جھوویان بپیشدخە. وان دخوەست کۆ ل مەزایۆتامیا جیھین خوی بگرن. د تەوراتی دە گەلە ک تشتین دیرۆکی ژى هەنە. ژ قان یە ک ژى سەرپیھاتیا تۆفانییە. ل گۆر تەوراتی هەموو سەرپیھاتیا هەزرەتی نووھ ب جھوویان قە گریدایی بوو. تەورات بەحسا چیاپ ئارارات دکه. نووھ، کەشتیا خوه ل سەر چیاپ ئاراراتی دایە سەکناندن. ئەق چیا، چیاپ ئاگری یی ئیرویه.

ژ بلی تەوراتی د دەریاری چیرۆکا تۆفانی دە گەلە ک بەلگەیین دەقکی و یین نفیسکی هەنە. ئەو نیشانددن کۆ تۆفانا نووھ ب کوردیستانی قە گریداییە. ئەق چیرۆک و سەرپیھاتیین تۆفانی ژ تەوراتی کەقنترن. هەموو سەرپیھاتیین مەزۆپۆتامیا کەقنن. تەورات ژى قان چیرۆکان ب رەنگەکی شیرۆقە کریە. ئەم ل کیژان تراددیسۆنی بنین، ناقی کوردان دیرەکت ئان ژى ئیندیرەکت تی دیتن. ئەق ژى نیشانددە کۆ وەلاتی کوردان، وەلاتەکی دیرۆکی و ناقدارە.^(۲)

(۱) هانو هوبانین/ کەشەیی دیرا ئاسوری- سوری ل بەرلینی (هەقپەیقین، ۲۰۰۳، بەرلین)

(۲) د. زوراب ئالویان/ لیکۆلینەر/ ژ زانینگەها بەرلینی (هەقپەیقین، ۲۰۰۳، بەرلین)

د ئنجیلی ده توفان

پرتووکا پیروژ نا ئیسهویان ئنجیل ژی جیه دده توفانا نووه. ئنجیل پشٹی مرنا هه زره تی ئیسا ۳۰ و ۵۰ سال شوونده ژ ئالی باوهرمه ندین وی قه هاتیه نفیساندن. ب نافیئ مانتا، مارکوس، لووکا و یووحاننا چار ئنجیلین جودا هه نه. ب خه تین گشتی د ئنجیلی ده توفان وها دهرباس دبه: "هازره تی نووه ژ ئالی یه زدان ژ بۆ قهومی ژریده رکه تی بینه سهر رییا راست هاتیه شانندن. لی وان نووه گوهدار نه کریه و یه زدان وان ب توفانی جه زا کریه. د توفانی ده نووه و باوهرمه ندین وی هاتنه پاراستن."

د ئنجیلا ماتا ده ل سهر توفانی وها تی گوتن: د روژین نووه ده چ بوو، وی د دهما هاتنا ئینسان ده ژی وها به. حه تا روژا نووه لنگین خوه ئاقیت که شتی، ئینسانان دخوار، قه دخوار، دزه وجین. حه تا کو توفان هات و هه موویان ژ رووی تهردی پاقر کر، ژ ئاقووبه تا خوه بیخه بهر بوون.

د ئنجیلا لووکا ده ژی چیروکا نووه وهک شیروقه یا ئنجیلا ماتا دهرباس دبه. د نامه یین عه زیزی خرستیانان په ترۆس ده ژی بوویه را توفانی وها تی سالوخدایین: لی ئه و ژیردکن کو ئاسیمان ب که لاما یه زدان هاتبوو ئافراندن و عهرد ژ ئافی چیبوو بوو. دنیا وی ده می دیسا ب ئافی، ب توفانا ئافی مه هوو بوو بوو. یه زدان دنیا که فن ژی ئه فوو نه کر. دهما کو توفانا خوه بهری سهر دنیا بیباوهران دا، نووهی کو رییا راست په ژراندبوو ته فی ههفت که سین دن پاراستبوو.

د قورانی ده توفان

توفانا نووه د پرتووکا پیروژ قورانا که ریم ئا باوهرمه ندین موسلومان ده ژی ب ئاوایه کی به رفره جیه دگره. ل گور ۲۰ ئایه تین سووره یین قورانی یی وهک (العنکبوت)، (المؤمنون)، (الاعراف)، (شورا)، (یونس)، (هود) و (القمر)، هه زره تی نووه وهک نه بی، وهک په یامبر ژ ئالی یه زدان قه ژ بۆ قهومی خوه هاتیه شانندن و توفان ژ بۆ جه زا کرنا ئه قهومی گونه هکار هاتیه پیکانین.

ل گۆر قورانی دەما ئەزابا تۆفانی، ژ عەردی ئاڤ پەژقین و ژ ئاسیمان ئاڤ باریا. لههیهکی مەزن رابوو و رووی عەردی دا بەر ئاڤی. د تۆفانی دە ژ بلی باوەرمەندین کەشتیی، کورەکی نووھ ژی تەڤی یین دن د ئاڤی دە خەنقی. پشتی تۆفانی کۆ ئاڤ داکەت، کەشتیا نووھ ژی ل سەر چیاپی جوودی روونشت.

ل گۆر قورانی نووھ ۹۵۰ سال ژیاپە. لی ل سەر ژیاپا نووھ ئا پشتی تۆفانی د قورانی دە ئاگاھی توونەپە. د قورانی دە ئاڤی هەزەرەتی نووھ پشتی هەزەرەتی ئادەم تی بیرانین. دیسا ل گۆر هەدیسهکی هەزەرەتی محەمەد، نووھ رەسوللی یەکەمە.

قوران د دەرباری جیهی سەکنا کەشتیا نووھ دە بەحسا چیاپی جوودی دکە. دیسا بەرەواژی تەوراتی، ژ ئیفا دە یین قورانی دیار دپە کۆ تۆفان کارەساتەکی هەرمی بوویە و تەنی جەزا کەرنە کە ل دژی قەومی نووھ بوویە.

د سوورەیا (المؤمنون) دە بوویە رین کۆ تی سەری قەومی نووھ وها تی سالۆخداين:

"مە نووھ وەک پیغەمبەر شاندا ناڤ قەومی وی. وی ژ قەومی خوە رە گۆت: یا قەومی من، ژ خوەدی رە ئەڤدیتی بکن. ژ بلی وی خوەدایی وە توونەپە. هوننی هین ژی خوە نەپاریزن؟ ل سەر قی یەکی سەرەکین قەومی وی یی کۆ د رییا ئینکاری دە بوون گۆتن: "نووھ یەکی وەک مە ئینسانە. دوخوازه ل سە مە سەر دەستی بکە. گەر کۆ خوەدی تشتی ئەو دبیژە بوخووستا، وی ب رییا مەلایکەتان بگۆتا. هەروها مە ژ باڤووکالین خوە ژی تشتەکی وها نەبەستیە. نووھ دینە."

ل سەر قی یەکی نووھ بەری خوە دا خوەدی و گۆت: "یا رەب، ئەو من ب دەرهوکاری تاوانبار دکن، ئالیکاریا من بکە. پشتی کۆ قەومی وی نووھ وەک دەرهوکار و دین ئیلان کرن و نووھ ل هەمبەر وان ژ خوەدی ئالیکاری خوەست، خوەدی نووھ ئاگاھدار کیر کۆ کە سین د رییا ئینکاری دە نە، وی ب تۆفانی بین جەزا کەرن و د ئاڤی دە بین فەتساندن، یین باوەرمەند ژی، وی ژ قی تۆفانی بین رزگار کەرن."

مرۆڤاهی ل مەزۆپۆتامیایی دەستپیکریە. مەزۆپۆتۆمیا جەهی واری، باڤی دوویەمە. زوریەتا باڤی ئادەم داوی لی هات، ژ زوریەتا وی تەنی هز. نووھ و سی کور و سی بوکین وی مان. ل گۆر هەن ریووەتەتان، هەن کە سین دن ژی ب وان رە بوون.

نووه د ۴۰۰ سالیا خوه ده بوویه پیغه مبهه. ئینسانه کی ناشتیخواز و دادمه ند بوویه. ۱۲۰ سالان پیغه مبهه ری کره. بانگی ئینسانان کر گوت. گوت: "ل هه قوودوو تاهدی نه کن، گونه هکار نه بن، بیادیی نه کن، زه راری نه دن هه قوودوو. توو که سی گوه نه دا وی. ل گور قورانا پیروز خوه دی ژ نووه ره گوت: "تو چ دک؟ ئینسانان هه قوودوو خوارن، رووی عه ردی تاخریب کرن. وان ب گوتنا من نه کر. زیده بوونا وان زراره." خوه دی ژ نووه ره گوت: "دارا بچنه. دست ب چیکرنا که شتیه کی بکه. بلا که شتیا ته ۶۰۰ مه تره دریز، ۳۰۰ مه تره فره و ۳ قات بلند به."

ناقئ نووه یی به ری 'نوو' نه بوو. ئەق له قابا وییه. نووه د زمانی کوردی ده تی مانا 'نوویوینی'. یانی 'باقئ نوو'. 'باقئ که فن' ئاده م بوو. د زمانی هیند-ناوروپا ده ژئ ئەق وها تی بناقکرن. د قورانی ده نووه. قان په یقان ژ عه ره بان ره گران دهات، ژ بهر وی گوتنه نووه. ناقئ ئەساس یی وی ب کوردی 'نه وانگین' ئان ژئ 'نووه گین' ه. نووه نیزیکی ۶۰۰ سالی زه حمهت دیت و ره نجیده بوو. ژ قه ومی وی توو که سی ژئ باوه نه دکر. ده ما کو خوه دی گوت که شتیه کی چیکه، که نیا، کینفخوه ش بوو. ئەق ناق ژ قرا تی. ژ بهر قئ یه کی ئەم دبیزن کو نووه په یخامبه ره کورده. باقی هه موو پیغه مبهه رانه. دنیا مه ئینکار دکه، لی باقی دنیا یی ژئ کورده.^(۱)

ئاراراد و توفان

چیا یی ئاگری ئان ژئ ئاراراد د ته ورات و د هن چا قکانیین دن ده وه ک جیهی کو که شتیا نووه لی دانیه تی ناسکرن. ل گور قئ پرتووکا قه دیم، که شتیا هه زره تی نووه پشتی توفانی ل سهر چیا یی ئارارادی دانیه. بنگه ها چیا یی ئارارادی ل سهر ۱۱۸۸ کیلومه تره قاره یی جیه دگره. چیا وولقانه کی ته فاندیه. ئارارادی مه زن ۵۱۶۵ مه تره بلنده. ل سهر لووتکه یا ئاگری مه پیدانه که ۱۶۰ مه تره فره هه یه. پشتی ۴ هه زار مه تره یی هاقین و زفستانان چیا د ناق بهر قئ ده یه. ژ بنگه هی هه تا لووتکه یان

(۱) مهله عه بدولره حیم، مهله یی مزگه فتا بهرلینی، (هه قبه یقین، ۲۰۰۳، بهرلین)

كوتله يا چيا ژكه فرين بازالتی رهش پيك هاتيه. ژ بهر قی يه کی كه سين كو ل چيا ته ماشی دكن، د بن هه بيه تا ناگری ده دمینن. چيا ژ بهر قی تاييه تيا خوه، ژ گه له كه نه فسانه، چيرۆك و دهستانان ره بوويه مه كان.

ناقى ئارارادى يه كه م جار د چاڅكانين ئورارتوويان ده دهرباس دبه. پشتى كو گه له كه مله ت و شارستانی هاتن هه ره مى و كو نين خوه ل ور قه گرتن، هه ر يه كى نافه كى ل هه ره مى كر. وه ك ميناك ترك ژ ئارارادى ره دبیزن: "ئه گر داغ"، فارس دبیزن: "كوهى نووه"، يانى 'چيايى نووه'، ئه ر مهن دبیزن: "ماسيس" و عه ره ب ژى دبیزن: "جه بهل ئه ل خارس". ل گور هن چاڅكانيان ژى ئه تيمۆلۆژيا په يفا ناگری، ژ 'ئارگر تى'، كو ئه قه په قى د زمانى كوردى ده تى واته يا 'چيايى ب ئاگر'. هه روها هن ليكۆلينه ر په يفا ئاراراد و ئورارتوو ب هه قه ره گرى ددن. شارستانی ئورارتوو په رچه يه ك چاندا ئارييه و ئورارتوويى وه ك پيشه نگین كوردان تين ناسكرن.

ناقى ئارارادى ژ ده ما ئورارتوويان تى. بهرى زايىنى ده وله تا ئورارتوو هه بوو. ئه ر مهنى يه كه م مله ت بوون كو ب ئاوايه كى فه رمى ئولا خاچپاريزيى په ژراند بوون. وان دوخوه ست كو ده وله تا وان، وه لاتى وان ب توفانى قه بى گرىدان. د پرتووكا پيرۆز ته وراتى ده جيه دانى توفانى. ميترۆسكى دبیزه كو ناقى ئارارادى به رى ل سه ر ناقى جوودى بوو. ژ بو ئيده و لۆژيا خاچپاريزيا خوه به رفره ه بكن، ئه و ناقى ئارارادى ژ بو ماسيس، ژ بو ناگری يا كوردان هات بكارانن. ئه قه سه ر پيه اتيا نووه كو قوران ژى به حسدكه، نه ل دژى ته وراتييه.^(۱)

ئه فسانا توفانا نووه ناقى ئارارادى ژ هه زاران سال قرقه حه تا رۆژا مه ئانيه. ژ بهر كو پرتووكين پيرۆز ئارارادى ئيشاره ت دكن، ئه قه چيا بوويه سه هنا ليكۆلينان. جارا پيشين د ساللا ۱۸۲۹ ان ده زانست فره ده رك پارۆت، د ساللا ۱۸۷۶ ان ده ژى ژه يميس بريس د قى وارى ده ل ئارارادى هن ليكۆلينان كرن. پاشى ژى گه له كه ته و لۆگ، ئولدار، ليكۆلينقان، رۆژنامه قان و ديرۆكزان ل سه ر چيايى ئارارادى ل

(۱) د. زؤراب ئالۆيان (هه قيه يقين، ۲۰۰۲، بهرلين)

رېچين كه شتيا نوو هه گريان. د ناډ وان ده ئاستوروتوتى ئامهريكى ژهيمس ئيروين ژى هه بوو. ئيروين د ساللا ۱۹۸۳ ان ده هاتبوو هه رهمى و دگوت وى ژفه زايى ل سهر ئارارادى كه شتيا نوو ديتيه.

ل سهر مژارا كه شتيا ل گونده كى بازيدى، ل مه سارى هن خه بات هاتنه كرن. مه سار ل سهر رتيا ئيرانيه و ژ سينور سى كيلومه تره دووره. بهرماييين گوندى مه سارى د شبه شه كلى كه شتيا كى. ژ بهر كو گه لك تيكلدارين قى بهرماييين چوون و هاتن، وه زاره تا چاندى يا ترك د ساللا ۱۹۸۷ ان ده قى هه رهمى وهك ساها SIT نيلا كرن. نها هه رهم وهك موزه خانا سهرقه كرى د بن پاراستنى ده يه.

ل چيايى ئارارادى كه شتيا نوو د ساللا ۱۹۶۰ ان ده هات كه شفكرن. د ساللا ۱۹۶۰ ان ده ب سايا وينه ييين كو ژ ئاسيمانان كشاندينه، كه شتيا ديتنه. ئاستوروتوته كى ئامهريكى، ناډى وى توهچن بوو، وينه كشانديه. د هه مان سالى ده هاتن گوندى مه و ژ مه ره گوتن كو كه شتيا نوو ل قره. مه ب خوه ژى زانبوو كو كه شتيا ل قره. وينه ييين كو ژ ئاسيمانان كشاندينه نيشانى مه دان. مه جيهى شه كلى كو ل سهر وينه ديت ناسدكر. لى مه زانبوو كو نه و شه كلى كه شتيا نووه. مه جيهى كه شتيا نيشانى وان دا. گوتنه تشتى كو هم لى دگهرن نه فه. پشتى كو ههك لدورى چوونوو هاتن، زفرين. پشتى هنگى ژى هن خه باتان كرن. د ساللا ۱۹۸۵ ان ده ۳ زانستين ئامهريكى هاتن. ته قى مه ل هه رهمى خه بتين. ژ بو پيشان و گوهداركرنا سهرهرد و بنهردى راداران ئانى بوون. قاسى كو ژ مه ره گوتن، د نه نجاما ته سبيتا رادارى ده، ديار بوويه كو جيهى كه شتيا نه فده ره. ل گورى كو وان دگوت، پقانا كه شتيا ۳۰۰ ئارش يانى ۱۶۰ مه تره يه. ده مه كى ژ عه ره بستانا سعودى ژى زانسته كى ئولدار هات و گوت: "ل گور قورانا كه ريم جيهى كه شتيا نوو نه فده ره، نه فده ر جيهه كى پيروزه، لى خوه دى ده ركه قن."^(۱)

---

(۱) هه فپيشين، ب كه يايى گوندى مه سارى

جوودی و توفان

چيایی جوودی خه له که کی ژ ریژه چيایی کوردستانییه . جوودی ژی وهک ئاراراد، وولقانه کی جه مدییه . لووتکه یین چیا هتا ۲۱۱۴ مه تره یی دریز دبن . نوقتیه یا بلندترین ب ناخی گری چه کو تی زانین . چیا وهک نه لپسه کییه . ل قی ده ری ده قی دوو قراته ران هه نه . نه قراته ر د نا ف گه ل ده وهک ته نبو تین بنا قکرن . ل سهر جوودی سی سارنجین ناخی هه نه . نا فا کو زفستانی دکه فه فان سارنجان، هاقینی تی بکارانین . ل سهر زیناری قونتارین چیا شه کلین کو د ده ما که فر ده هاتنه کولان، هه نه . ل کوردستانی پشتی چيایی ئارارادی، مه کانا کو ناخی وی ب که شتیا نووه فه تی بلنقکرن چيایی جوودییه . نه فسانا توفانی کو د قورانی ده دهرباس دبه، ناخی چيایی جوودی دده و فی چيایی ناماژه دکه .

ناخی جوودی ژ په یفا گوودی تی . مله تی گوودی یهک ژ خواه دی شارستانیین که فنترین یی مه زویوتامیا و کوردستانی نه و نه وهک باقووکالی کوردان تین ناسکرن . په یفا گوودی، د پیقا ژویا دیرۆکی ده وهک، کاردو، گوردو، کاردووک، گوردیون و نیهایهت وهک کورد شه کل گرتیه .

ژ بهر کو د ئالفابه عه ره بی ده تیپا گ تونه یه و نه ق تیپ وهک ج تی ته لافووزکرن، ناخی چيایی گوودی، وهک جوودی دهرباسی قورانی بوویه و هه روها به لاق بوویه .

ل ئالیه کی دن ل گور هن چا فکانیان یهک ژ ناخی چيایی جوودی یی که فن سارارات بوویه و نه ق نا ف وهک ئارارات دهرباسی ته وراتی بوویه و ل سهر قی یه کی نه فسانا که شتی ب خه له تی ب چيایی ئارارادی فه هاتیه بنا قکرن . وهک میناک د واقایینامه یا ماته و سی روهایی ده ناخی جوودی وهک سارارات ژی دهرباس دبه .

جوودی ژ بهر کو د نه فسانه یین که فن و د قورانا پیروز ده وهک مه کانی که شتیا نووه دهرباس دبه، د نا ف گه ل ده ژی وه چیا یه کی پیروز تی قه بولکرن . ل گور جیوانۆکین که فناره و ئایه تین پیروز، پشتی توفانی که شتی ل جیهه کی ئاسیدبه و نا ف هه رچه فه دکشه . نه ق دهر لووتکه یین چيایی جوودییه . پشتی کو ئا ژال و ئینسانین که شتی په یادبن، ل قونتارین جوودی به لاق دبن . ل گور نه فسانا د

کهشتیا نووه ده ۸۰ کهس هه بوونه. پشتی کۆ ئه و ژ کهشتیی پهبیا بوونه گونده کی ئافاکرنه و ژ و به لاق بوونه. ل گۆر ریوایه تین پیروژ پشتی کۆ ریوین کهشتیی ژ چیا په یادبن ل قونتارین جوودی باژاری جزیری ئافا دکن. جزیر، ژ ئالی کورئ هه زره تی نووه، یاسه ف هه هاتیه ئافاکرن. هه روها پرا جزیری یا سه ر دیزلی کۆ هین ژ ی ب نافئ یاسه ف تی زانین، ژ وی ده می مایه ^(۱).

ده قهرین کۆ د ریوایه تین پیروژ ده ده ریاس دبن ل باکووری گوندی گریچولیا په . باوه ری تی کرن کۆ به رماییین کهشتیی ل ویده ریینه . ئه قده ر مه یدانه که و بقاسی ۵۰۰ مه تره قاره فره هه . مه یدان ب نافئ سه فینه تی ناسکرن . سه فینه ب عه ره بی تی واته یا 'کهشتی'. ل جیهی کۆ کهشتیا نووه سه کنیه ، ده ره بنده که ب نافئ ده ریئ جه برایل هه یه . ل هه مبه ر قی ده ره بنده ی ژ ی شکه فته کی ب نافئ 'کونا ئیبلیس' جیه دگره . لووتکه یه کی جوودی ژ ی ب نافئ 'زیاره تا نووه' تی ناسکرن . حه تا سالین داوین ژ ی ئه قده ر رۆژین ئینئ ژ ئالی گه ل قه وه ک مه قامه کی پیروژ ده ات زیاره تکرن .

جزیر کۆ شه ش هه زار سال که فنه ، وه ک باژاره کی کۆ ژ ئالی مالباتا نووه قه هاتیه ئافاکرن، تی ناسکرن . ل گۆر به رماییین کۆ د کۆلانین ئارکه ولۆژیک ده ل هه ره می هاتنه دیتن، ل جزیر و ب گشتی ل بۆتانی ب هه زاران سال به ری ژيانا شارستانی ده ستپیکریه . ل گۆر به لگه و نقیسارین حه تا نها بده ست که تنه ، چار هه زار سال به ری زاینی ل ده قهری ریچین شارستانی گوودیان هاتیه ته سبیتکرن . پشتی گوودیان ۲ هه زار سال شوونده بابیلی و پاشی ژ ی ئاسووری ل بۆتانی حوکوم داژۆن . به ری زاینی د سالین ۶۱۲ ان ده هه ره م دکه قه ده ستی مه دان و پشتی ۱۵۰ سال، په رسی دکه فن هه ره می . پاشی ئارتیشا ئیسکه نده ر، سه له فکۆسی، که لت، پارت، ساسانی و عه ره بیین موسلومان ب دۆری ل هه ره می حوکوم داژۆن .

---

(۱) نافئ وی گوندی وه ک گوندی هه شتان مایه و نها ژ ی ل هه نتاری گوندیه . گوندی هه شتان د سالا ۱۹۹۲ وان دا ژ ئالی له شکه ریین رۆژیم قه هات شه وتانندن .

د ده ما شارستانیا گوډیان ده ناڅی باژیر 'گه رزووبا کارتدا' بوویه. د چاڅکانیڼ مادو-پارسان ده ژ باژیر وهک "بازیدبا" ژی تی باهسکرن. دیسا په یته ختا نیمپاراتوریا گوډی کو ناڅی وی 'باژارکاردا' بوویه، ل قونتاری جوودی ل کیله کا باژاری سیلوی پی بوویه. په یته ختا ده وله تا بابیل نا په که م ژی کو ئه و ژی وهک "بابیل" تی زانین، د ناڅ سینوری جزیری، د ناڅ عه ردی گوندی که به لی ده جیه دگره. دیسا د هنه ک چیرۆکان ده ناڅی جزیری د ده مین که فن ده وهک 'عیره م' دهریاس دبه. د چاڅکانیڼ ناسووری ده ژی ناڅی جزیری و جوودی وهک "مسیره" دهریاس دبه و د هه مان نفیساران ده تی گوتن کو که شتی ل وره.

ژ بلی ده قهر و به رماییڼ ل چپایی جوودی د ناڅ جزیری ده ژی هن ده قهرین کو ب ناڅی "هه زره تی نووه" تی ناسکرن، هه نه. مینا ک مزگه فتا کو ب ناڅی قاهرمانی تو فانا مه زن هه زره تی نووه تی ناسکرنیته. نووه، پشستی کو دمره، ل حه وشا قی مزگه فتی تی قه شارتن. ئه ق ناڅاهی ل تاخا توری، ل سهر گره کی کو دیژله د بهر ده دهریاس دبه، هاتیه ناڅاکرن. میهرابا کو ژ میژ قه تی بکارانین هین ژی ل سهر پیایه. قاتین ژوری یین مزگه فتی ژ بهر کو خه رابوویه و ژ نالی گه ل قه هاتیه تامیرکرن، ئورژینالیتا خوه وه ندا کریه. قه برا نووه، د پشستی په یدابوونا ئولین سه ماوی، پیچی و هک هاورا جهویا، پاشی ژی وهک دیرا ئیسه ویان هاتیه بکارانین. د سال ۱۶۳۹ ان ده ژی ئه قدهر وهک مزگه فت هاتیه گوهرتن. ئه ق ناڅاهی ل سهر رووی جیهانی تریا هه ری که قنه.

دیرۆکنوس و گه روکیڼ وهک بهر سیسی بابیلی، ئین ولئه سیری جزیری، فیروزابادی، ئه ولیا چه له بی و ئه بووبه کر هه له وی د بهر هم و بیرانین خوه ده قی تربی وهک "تریا هه زره تی نووه" بناقکرن. د ئورژینالا قی ناڅاهی ده، د ناڅ ده ری و قه برا نووه ده پیلکه کی و لمیژگه هه کی دریژ هه بوویه. پشستی ره ستوراسیونا ناڅاهی، میماریا وی ژی هاتیه گوهرتن.

وهک نارادی ل جوودی ژی، ژ میژ قه گه له ک لیکولینه ر، ئولدار و بالدار ل په ی ریچا که شتی نووه گه ریانه. پشستی زاینی د سه دسالان ده پیسکو پوسی نسینی مار یاقوب ته قی هه یه ته کی ئیسه وی کو ل په ی که شتی گه ریایه، هن به رماییڼ که شتی دیتیه و ل سهر قی په کی ل سهر جوودی دیره کی ناڅاکریه.

ل قونتاړین جوودی ژ بلی جیزیږی، روونشنگه هه که دن کؤ ب توفانی و ب هه زره تی نوو تې ناسکرن باژاری شرنه خییه . ل گور روایه تین پیروز ناڅی باژیر ژ په یفا شاری نوو تې. کاتپ چه له بی، د سالین ۱۷۰۰ ان ده ل هه ره می دگه ره . چافده ریږن خوه ب ناڅی سه یاحه تنامه د پرتووکه کی ده دنفسینه . چه له بی دبیزه چاڅکانیا څی ئیددیایې توفانا هه زره تی نووه . هه مان ریوایه ت دنفسیاریږن شارسنایین گوودی، بابیل و ناسوریان ده ژی ده ریاس دبه . ل گور ئه فسانی، کؤ توفان دادکه څه و که شتی ل سهر چیا یې جوودی دسه کنه، ساکینین که شتی یه که م جار ل باکووری چیا یې جوودی ل باژاری شرنه خی بجیه دبن و باژاری خوه یی نوو وه ک شارینووه بناڅدن. د پیڅاژویا دیرؤکی ده ئه څ په یف وه ک شرنه خ گوهریه .

قوران دبیزه کؤ که شتی نوو ل سهر جوودی سه کنی. تهورات ژی راست دبیزه . چما؟ ژ بهر کؤ ئارات ناوه ندا چیا یې زاگروسییه . جوودی و ئارات ب هه قره گریداینه . ریزه چیا نه . ئه م ژ وان ره دبیزن چیا یین زاگروس . هنکه س دبیزن کؤ توفان هه ره دهری نه گرتیه بن باندورا خوه و تهنی ل مه زاپوتامیا قه ویمیه . لی، هه رده ری دنیا یې بوویه ئاڅ . ئاڅ ب سهر بلندایا چیا یان که تیه . ل گور هنه ک ریوایه تان که شتی پیڅی به ری خوه دایه به یتولا هی . ۶ مه ل سهر ئاڅی مایه ، ۴۰ رؤژا ژ عردی ئاڅ هه رکیه ، ژ ئه سمندان باران باریایه . به یتولا زیاره ت کریه و به ری خوی دایه جوودی و ل ور سه کنیه . ل چیا یې جوودی ئاڅ کشیا یه . ب هه زار سالان کوردیستان وه ک گرافه کی د دنیا یې ده مایه .

نه واگین، هلگرت، مسیره . ناڅین هلگرت و نه واگین د بن هووکومداریا گوتی دا بون . هه تا به غدایی، به سرا یې یانی ده وله تا ئاکادی د بن ئیمپاروتوری گوتیان دا بوو . گووتی باڅ و ئه ژدادین کوردانه . څیا هه رکه س قه بوول دکه . هی ژی ئه م ژ قه ومی گووتی ره دبیزن بؤتان . چما بوویه مسیره ؟ پشتی ده مه کی کؤ ئیمپاراتوری که تیه ده ستی ناسوریان، ناڅی جیزیږی گوهرتن، کرن مسیره . ژ بؤ کؤ بی وه ندا بکن، ئه څ ناڅ گوهرتنه . چاوا کؤ نها ترک ناڅین گوند و باژارین مه گوهرتنه ، ناسوریان ژی څی یه کی کرنه . به ری زایینی ۴۰۰۰ ان ده کورد ئیمپاراتوری بوونه . ئه څ یه ک هه م د قورانی ده هه م ژی د تاریخا بیانیان ده هاتیه نفیساندن . ئه څ ناڅین نه واگی و هلگرت و گووتی ناڅی ئه ژدادی کوردان بوو . ناوه ندا ده وله تا کوردان بوو .

گوندی جارا یه که م کۆ ئاڤا بوویه، ل کیله کا جوودییه. نیزی جزیرییه ناڤی وی
ژی هه شتانه. ته فسیرا قورانی وها دییژه: ۸۰ کهس د گه میی ده بوون. هاتن
ویدییه، ب ۸۰ زمانی داخفین. نووه ته رجوومانی وان هه موویان بوو. نه خوه شییه کی
(وه با تاهوون) په یدابوو، ته څ مرن، نووه، ۳ کورین وی و ۳ بووکین وی مان. باڤی
دوونیا یی ئەڅ کورین نووه، یانی سام، هام و یاسه فه. هام باڤی ئافریکایی، سام باڤی
عهره ب و فارسان، یاسه ف باڤی هه جووچ و مه جووجان، چینی و ترکایه.

هه م قوران، هه م ئینجیل، هه م ژی ته ورات، هه رسی ژی یه که ئەسلی نه. د وان
پرتووکان ده هژمارا وان کۆ چهنده کهس بوونه نه هاتیه ئەشکه ره کرن. دییژه: "نوو
و که سین پیژا بوونه." هه نه ک پیخامبه ران گۆتنه ۸۰ کهس، هه نه کان گۆتنه ۷ کهس،
هه نه کان گۆتنه ۷۲ کهس. لی گوندی کۆ لی مانه و ژ ناڤی وی مرۆڅ دکاره بییژه ۸۰
کهس بوونه. د قورانی ده ژ بو توفانی گه له ک ئایه ت هه نه. یه ک ژ وان وهایه "مه
زورپه تا وان ته نی هشت. ئەڅ ژی خه لاتا وییه. خوه دی ناڤی وی جیهی دانی
'جوودی.' ئەڅ ئیشاره ته که تاریخیه، خوه دیی ڤی جیایی قه ومی گوتی نه.^(۱)

به روسوسوس ل سه ر دیرۆکا مه زاپۆتامیا ب زمانی یونانی پرتووکه کی نفیسیه.
ئو ئەشکه ره دکه کۆ هه ریما مه زاپۆتامیا هه ریمه که که فناره یه. د ڤی پرتووکی ده
به حسا گه له ک تشتان تی کرن. میتۆلۆژی، دیرۆک، شارستانی و به حسا پادیشاهین
مه دیا ژی دکه. دییژه پادیشاهین مه دیا ب خوه گووتی بوون. هه نه ک دییژن مه دی
کورد بوون، ئان ژی نا. لی به لی به ره سوسوس د سه دسالان ۳ ان دا گۆتیه کۆ
پادیشاهین مه دیا، گووتی نه. گووتی، ب کۆکا خوه باپیرین کوردانه.

د سه دسالان ۳ ده به ری زایینی نفیسکاره کی بابیلۆنی ب ناڤی به روسوسوس
هه بو. ب زمانی گره کی دنقیسی. وی ده می مه زاپۆتۆمیا که تبوو بن ده سته لاتیا
یونانیان. ژ به ر ڤی یه کی هه نه ک ره وشه نبیرین هه ره می ب زمانی خوه، هه نه کان ب
زمانی گره کی دنقیساندن. چیرۆکین وه لاتسی خوه ب زمانی گره کی پیشکیشی
جیهانی دکرن. وی ده می زمانی گره کی رۆلا زمانی ئینگیلیزی یا ئیرو دلیست.
به ره سوسوس ژی به حسا توفانی دکه. لی نه ئەڅ توفانا کۆ پیشتی ته وراتی هاتیه

(۱) مه له ئەفدره حمان (ه.ن.د)

نقیساندن. دبه ژه پادیشاهین مه زاپوتامیا که فنار، خیسیتوروروس د توفانی ده خوی خه لاسکریوو. ده نگه کی هات گوهی وی، ژ بو کو خوه و مرؤقین خوه خه لاسبکه دئی هره چیا یین کاردوونیا، وه لاتی کوردان. خیسیتوروروس دچه وه لاتی کوردوونیا و کهشتیا خوی ل فر دده سه کناندن. بهرووسوس قی سه ریپهاتی ژ بهر خوه ده رختبوو؟ نا، نه وها بو!

ههروها زمانان و دیرؤکانین بیانی ژی ته ماشی چیرؤکا خیسیتوروروس کرنه. دبیژن نه کهشتی ل سهر چیا یی پیر ئومار قوتران سه کنیه. ئەم دزانن کو نه که چیا بی کوردایه.

جونائان به نولزین د سه دسالان ده دبیژه کو چیا یه ئارارات ل وه لاتی کوردایه. وی ده می جهوویان زمانی ئارامی بکار دانین. تهورات ژی ب زمانی ئارامی هاتیه نقیساندن. به حسا دارا گو فەر دکه. یه زدان گو ت: "ژ دارا گو فەر گه میه کی چیکه و قیر دورا وی خه. جونائان دبیژه: "ئه که دارا وه لاتی کوردایه." ئە که ههردوو به لگه نیشاننده کو، ئە که سه ریپهاتی ل وه لاتی کوردان ده ریاس دبه. کیژان چیا دبه بلا بیه، ئە و وه لاته کوردایه.

دیسا به لگه یه کی سه دسالان ۱۱ ان ژ ده ما ئیسلامی هه یه. نقیسکاره کی فارس ب ناقی ئەل هه مازانی کو پرتووکا خوه ب زمانی عه ره بی نقسیوو، دبیژه کو "کهشتی ل سهر چیا یه شه نگالی سه کنیه." ئە که چیا ژی ل کوردستانییه.

زارؤکین نووه "هام، سام و یافهت بوونه. هام و سام باقکین هامیت و سامیان بوون. یافهت ژی بو خه لقی هیند و ئاوروپایه. ناقین زارؤکین یافهت د تهوراتی دا ۱۰ که سن. ناقی یه کی ژ وان مادای بوو. ئەم ژی دزانن کو ناقی مه دیا ل هه نه ک جیهان وه ک 'مادی' ده ریاسدبه. ب مه جاز مرؤق دکاره بیژه کو یافهت باقکی کوردایه. لی کولینه ر نیکو مار کو ب ئە سلی خوه سکۆتلانندییه، د سه دسالان ۲۰ ان ده ل رووسیا ژیا یه و ل سهر کوردان گه له ک نقیساندییه. ئە و د پرتووکه کی خوه ده دبه ژه کو ل رۆژهلانا ناقین هن زمان هه نه، کو نه سامی، نه ژی هیند - ئاوروپایی نه. ئە که زمانین جودانه. وی دگوت ئە که زمانین یافه تنه. یانی زمانی یافه تی زمانی کوردیییه. ئە که فکره که شاش به ژی، هه نه ک ئیسپاتین وی ژی هه بوون و کورد ب یافهت فه گریدایه.

ئەم دزانن كۆ قوران بەحسا چيایی جوودی دكه . گەلەك كەس دپرسن گەلۆ
تەورات چما بەحسا چيایی ئاراراتی دكه ؟ ژ فانا كيژان راسته ؟ پشستی ليكۆلنيین
پيۆترۆسكى، كۆمۆراسى، زمانزانەكى ماجارى و گەلەك كەسین دن، ئەم دكارن بيژن
جوودی و ئارارات هەمان تشتن . جوودی وهك چيایهكى دەولهتا ئوورارتوو بوو .
پشستی كۆ دەولهتا ئەرمەنيان ئاڤا بوو و خاچپاريزی ل رۆژهلالتا نافین بکهيس بوو،
چيایی ئاگرى وهك 'ئارارات' هات بناڤكرن .

د تراديسيۆنا ئيسلامی دا دوو چاڤكانیين سەرەكە هەنە . يەك ژ وان قورانه كۆ
بەحسا چيایی جوودی دكه يا دن ژى تراديسيۆنا دەڤكيبه كۆ د ناڤ مووسلوومانان
دە ديژن كۆ كەشتيا نووه هاتبوو ل سەر چيایی جوودی راوهستيا بوو . نيژيكى
جوودی گوندهكى ئاڤاكربوو . ناڤى قى باژارى "گازاتا بين كاردا" يانى جزيرا مالا
كورد بوو.^(۱)

ل گۆر نڤيسارهكى گووديان ژى، كۆ ئەڤ نڤيسار نهال جەم ئارکەۆلۆگ د .
عەبدولاه زەهافهيه، ديژنه: نووه ل سەر جوودی خانیهكى چيكر و تەختين كەشتيی
وهك دارين بانى بكار ئانى . تەڤى مالباتا خوه ل ور ژيا . لى ژڤستانان ژ بەر سەرمایى
دەبار نەكر و داكەت قونتارى چيا . هات هەرما جزيرى . جارا يەكەم باژارى جزيرى
ئاڤاكرن . نووه ل ڤر چوو سەر دلۆڤانيا خوه .

ب زمانى ئاسوورى ناڤى جوودی 'مسیره' يە . گوندى مسیره نها ۱۰ كم . دوورى
جزيریيه . ناڤى فەرمى يى قى گوندى 'كورتولوش' ه . ئەڤ ژى ئيسبات دكه كۆ
مسیره، جووديهيه . د نڤيسارين گووديان دە ناڤى چيا وهك 'هليگيت' دەرپاس دبه .
هين ژى گەلین كۆ ل هەرەمپن زاخۆ، دوهۆك و ههولهري دژين ژ جوودی ره ديژن
"هليگيت" . د هەموو چاڤكانیين ئۆلين سەماوى دە ناڤى جوودی دەرپاس دبه . لى د
ئينجیلا نوو دە ديژنه "كەشتى ل چياین ئارارادى سەكنى . نابيژە چيایی ئارارادى،

---

(۱) د . زوراب ئالويان (ه.ن.د)

دبیژہ چیاپین نارارادی. گەر ئەم فنان چیاپان وەك سیلسیلە یەکی قەبوول بکن، جوودی ژى بەردەواما نارارادییە. یانی دیارە کۆ ھەموو پرتووکیڤ پیرۆز جوودی ئیشارەت کرنە.^(۱)

ل ھەسەنا گوندەکی فلا ھەبوو. ل کێلەکا چیاپە جوودی بوو. ئەز چووم ل ھەسەنا ۱۵ رۆژ مام. یەکی ژ من رە گۆت 'ئەم ھەرن ھەشتمال'.^۲ ئەم چوون، ل ویدەری ھەشت مالی ل بن چیا ھەبوون. گۆتن کۆ ئەق ھەشت خانی یین نووھ و زارۆکیڤ وی نە. ھەتا نھا ژى دبیژن ھەشتمال. ئەم ب سوریانی دبیژن تەمنات یانی ھەشت نفوس. خانینی کۆ ل جیھانی جارا یەکەم ئاقا بوون، ئەق خانینە. ھەموو کەفرین وان مەزنن.

مار یاقوبی نوسیپینی تەقی ھەفالیڤ خوە چوو سەر چیاپی جوودی. ژ خوەدی دوخوازن کۆ ل ویدەری تشتەکی ژ کەشتی ببنین. سبی رادبن کۆ سەری دبهکی خویادکە. رادبن لی ویدەری دیرەکی چیدکن. ناخی وی دیری داتینین "دیرا نووھ" ئان ژ "دیرا جوودی".

چەند سال بەرە فرەنسی ھاتن میردینی. گۆتن کۆ "ئەمی ھەرن چیاپی جوودی، جیھی کەشتیا نووھ." مە وان شاندا گوندی ھەسەنا، کۆ ژ وی دەری ھەرن جوودی. ب وان رە ماکیڤە ھەبوون کۆ بنی ەردی ددیت. دبه کۆ فیر ببن ل وی دەری د بن ەردی دە پەرچەیین کەشتی ھەنە ئان ژى نا. کتیب دبیژە کۆ نووھ ژ خوە رە خانی چیکر. خوەدی کەشتیا وی بنەرد کر. فرەنسیان ئەق دزانبوون ژ بو قی یەکی ھاتن قیدەری. ۳ مەترە کۆلانە و دەب دەرکەتنە. ل سەر فنان دەبان ھی ژى قیر ھەبوو. بزمارین وان دریز بوون. وان کرن چەنتی خوە و چوون.^(۱)

(۱) ەبدو لا یاشین/ لیگولینەر (ھەقیە یقین، جیزرە، ۱۹۹۷)

(۲) ھاننو ھوبانین (ھ. ن. د)

د چاندين دن ده توفان

ئەفسانا توفانى ژبلى پرتووكين پيرۆز و ميتولوزيا سومەر، هيتيت و بابيلي، د ناڤ جيوانوڤ و گوتنين گلهن دن ده ژى دهرباس دبه. ب گشتى توفانا نووه د ميتولوزيا يوونانى، د دهستانين هيندى يين وهك ساتاپاڤا، براهمانا و ماهابهاراتا، د ئەفسانه يين گالەرى، د دهستانا ئەدنا يا ئيسكانديناو، د ئەفسانه يين ليتوانى و د چاوكانيين چيني ده ژى دهرباسدبه. وها خويادكه كو د دەمىن كهڤن ده گلهك نه ته ويين جودا ئەفسانا توفانى دەورى ههڤوودو كرنه ئان ژى ئەڤ كاره سات ژئالى قه ومه كى كوچەر قه ل جيهانى هاتيه به لافكرن. ههلبهت هه موو قهرسيون و ئاوايىن گوتنا ئەفسانى ژههڤ جودانه و ل سهر بابته تا ده ما روودانا توفانى د ناڤ قان قهرسيونان ده جوداهى هه يه.

توفان ل گور ئاسووريان، بهرى زاييني د ساليين ۲۲۳۴ان ده، ل گور يونونيان د ساليين ۲۳۰۰ان ده، ل گور مسريان د ساليين ۲۶۰۰ان ده، ل گور فهنيكه بيان د ساليين ۲۷۰۰ان ده، ل گور ئازته كان د ۲۹۰۰ان ده، ل گور هينديان د ۳۱۰۰ان ده و ل گور چينيان ژى د ساليين ۲۲۰۰ان ده قه وميه.

د دهستانين هينديستاني يين ب ناڤى ساتاپاڤا، براهمانا و ماهابهاراتا ده قه هرهمانى توفانى مانوو ته قى هه قالى خوه ريشيز خه لاس بوويه. ل گور ئەفسانى، مانوو ماسيه كى گرتيه لى وى ئەڤ ماسى به خشانديه. ماسى مه زن بوويه و ژ مانوو ره گوتيه كه شتیه كى چيکه و ب قلوچين من قه گرى بده. پاشى ماسى كه شتيا مانوو ژ سهر پيلين مه زن ئى توفانى دهرخستيه سهر چيايى هياموات و ئەو خه لاس كويه.

ل گور ئەفسانا گالەرى، قه هرهمانين بوويه رى ديفان و ديفاخ ژ كاره ساتا مه زن ب كه شتیه كى خه لاس بوونه. ئەڤ كاره سات ب ته قينا گولا لينليون پيك هاتيه. پشتى كو پيلين گولى راوه ستiane، ئەڤ هه ردوو قاهره مان چاره كه دن گه لى بریتانى ئافرانده.

ئەفسانا ئيسكانديناو، ئەدنا ژى سالوخ دده كو قه هرهمانى بوويه رى بييرگالمهر ته قى ژنا خوه ب سايا كه شتیه كى ژ توفانى خه لاس بوونه.

ل گور نه فسانه يين ليتفانيا ژي چهند جوت ئينسان و حه يوان د ده ما توفاني ده
 ده ركه تنه سهرى چيايه كى بلند. پشتى باران و باهوزا ۱۲ رۆژ و ۱۲ شه فان، ئاف و
 باگر گيشتیه لووتكه يين چيا. بهرى كو نه ف ئينسان و حه يوان د ئافى ده بفه تسن،
 يه زدان قالكه كى مه زن ئى گووزى ئافيتيه هه وارا وان و نه و ژ توفانى خه لاسكریه.
 د جيوانو كين چينى ده ژي تى گوتن كو، ب كه سه كى ئافى يا و ته فى ۷ هه قالين
 خوه، ئان ژي كه سه كى ب ئافى فالى، ته فى ژن و زاروكين خوه ب سايا كه شتیه كى
 ژ له هى و عه رده ژى فلتیه. د جيوانو كى ده تى گوتن "دنيا په رچه بوو، ئاف په ژقى و
 چار ئالى داگر كر.

د ناقبه را به حسا توفانا ته ورات، ئينجيل، قوران و نه فسانا توفانا سومه ر و
 بابيلى ده گه لك خه له كين هه فبه ش هه نه. هه مو ئاوايين گوتنا فى نه فسانى د
 نه ساسى خوه ده ژيه ك چافكانى، ژ سومه رى، ژ ده ستانا گلگاميش ده ركه تنه.
 مۆتيفين وهك "هیرسا خوه دى يا ژ ئينسانين گونه هكار، ئان ژي ئاجسبونان وان ژ
 ئينسانان، بريارا توفانى، ئاگاهدار كرنا ئينسانه كى ژ توفانى، فه رمانا چيكرنا
 كه شتیه كى، هاتنا ئافى ژ عه رد و ئاسيمانان، سه كنا كه شتیه ل سهر چيايه كى،
 رزگار بونان هن ئينسانان ژ توفانى، ته مه نى دريژ ئى (نووه/زيووسوودرا/
 ووتنا پيشتين)، هه مبه شين پرتووكين پيروژ و نه فسانا سومه رى ديار دكه.

ل ئاليه كى دن د ناقبه را فه رسيونين فى نه فسانى ده چهند نۆقته يين جودا ژي
 هه نه. د نه فسانا بابيلى ده تى گوتن كو "ئينسان گه له كى زيده دبن و خره جيرا وان
 يه زدانان ئاجس دكه. ل سهر فى يه كى، نه و ژى، ژ بو ژ خره جيرا ئينسانان خه لاس
 بين، توفانى رادكن."

د نه فسانا سومه رى ده ژى، كو ب هه مان ئاوايى ده رباسى پرتووكين پيروژ ژي
 بوويه، يه زدان ژ بهر گونه هكاريا ئينسانان، ژ بو جه زاكرنى، بريارا توفانى ددن. د
 ده ستانين سومه ر و بابيلى ده يه زدانى زانيار سالوخا توفانى دده هن ئينسانان. د
 ده ستانا سومه رى ده توفان ۷ رۆژ، ديا بابيلى ده ۶ رۆژ، ديا ته وراتى ده ژي ۴۰

رۆژ دۆمدهكه . ههروها ل گۆر تهوراتى ژ بۆ ژ كه شتى دهركه قن، ب مه هان دسه كنن. د دهستانا بابيلى ده ئوونتناپيشتين كۆ ژ توفانى خه لاس دبه، ژ ئالى يه زدانان فه ب ژيانا بيدايى تى خه لاتكرن و ئه و دشينن باخچى يه زدانان. د تهورات و قورانى ده خوه دى ته مه نه كى دريژ كۆ ۹۵۰ سال داژۆ، دبه خشينه نووه. ل گۆر تهوراتى هه موو مروفاهى هاتيه جه زاكرن، ل گۆر قورانى ته نى قه ومى نووه د توفانى ده هاتيه خه نقانن.

ل په ي ريچين توفانى

توفانا نووه هه رچه ند ب ئالى ميتۆلۆژيك و ئولى فه دهركه تبه پيش ژى، ژ بۆ ئيزاها زانستى يا قى بوويه رى ژ ميژ فه ژ بۆ زانستان مزاره كه سه ره كه يه . گه له ك زانست ل په ي ريچين توفانا نووه دگه رن و دوخوازن بزانبن كا ئه ق بوويه ر چاوا قه وميه . ل گۆر زانست و ديروكزانان گه ر بنگه هه كه ماددى يا قى بوويه رى تونه بوويا و تشته كه وها نه قه وميا، وى ئه ق كاره سات ئه وقاس ب خورتى د چاكانيين جوربه جوور ده جيه نه گرتا.

د سالا ۱۹۹۳ان ده زانستين ئامه ريكى ل ده ريا ره ش ليكۆلينان كرن. ئه ق ل په ي ريچه كى بوون كۆ د ناقبه را ده ريا ره ش و بوويه ره كه ميتۆلۆژيك كۆ چه ند هه زار سال به رى قه ومى بوو، تيكليه كى ده ينن. وان گومان دكر كۆ ريچين بوويه رى د بن چامورا قى ده ريايى ده يه .

ليكۆلينه ر، ژ زانينگه ها كۆلومبيا و راستاخانا لامۆن - دۆرتى، بيل رايان و والته ر پيتمان بوون. ل گۆر ئه نجامين كۆ گه يشتنى، به رى زايينى د سالىن ۵۶۰۰ان ده هه ره ما ده ريا ره ش د بن ئاقا بخوه ي ئا ده ريا سپى ده مابوو. ل گۆر وان، جۆتكار و گونديين هه ره مى ژ به ر پيل و له هيا ئا قى كۆچه ر بوون و به ر ب ئاوووپا فه كۆچكرن. ب قى ئاوايى جۆتكارى و كشتووكال ل باكوور و رۆژهلانى ئاوووپايى گه ش بوو.

ل گۆر زانستان دەریا رەش د دەمپن کە قن دە گۆلەکی مەزن بوویە. ب هەزاران سال بەری گرجە مەدین ئوقیانوسا ئاتلانتیکی هیدی هیدی هەلیایی و ئاڤا دەریا سپی ژ سەر تەنگاڤین مارمارایی بەری خوە دایە هاوژا دەریا رەش و د ئەنجام دە ئەڤ کارەسات پیک هاتیه. ب دەستپیکا لەهیی و داگرا ئاڤی، ئینسان بەلاڤ بوونه. هەنەک بەر ب مەزۆپۆتامیا، هەنەک ژى بەر ب هەرەمپن جودا یین ئاوروپایی بەلاڤبوونه. ل گۆر والتەر پیتمان و ولیم رایان دەلایلین ژەلۆژیک نیشانندن کۆ ل دەریا رەش تۆفانەکی مەزن قەومیە. و ئەو کارەساتا غەزایی بوویە چاڤکانیا ئەفسانە و ئایەتین پیروژ یین د دەرباری تۆفانا نووه دە. ل گۆر قان زانستان، کەسین ژ تۆفانی رەقیان و ل مەزۆپۆتامیا بجیه بوون، پاشی شارستانی سومری ئاڤاکرن.

ئەڤ ئینسانین کۆ بوون شاهیڤی قی کارەساتی و پاشی ل مەزۆپۆتامیا، ل کەڤیا دیژلە و فرادی بجیهبوون، ل وەلاتی خوە یی نوو ژى لەقایی لەهیی چەما هاتن. ب قی ئاوی بیرانین باڤووکالی و ان ب سايا قان لەهیین بچوک ئی سالانە ژى زندی دما و دەوری هەزاران سال دبوو. هەلبەت د پیڤارژویا هەزاران سالان دە گوهری، هن فیگور و تیگەهین نوو لی هاتن زیدەکرن، هن تشت ژى هاتن ئاڤیتن و گها حەتا دەما نفیسی و دەرباسی دەستانا گلگامیش و پرتووکین پیروژ بوو و حەتا رۆژا مە هات.

ل گۆر زانستان، ئینسانین دەمی ژ بەر کۆ نە خوەدی تیگهیشتنەکی زانستی بوونه، قی بوویەری وەك "هیرسا یەزدانان" شیرۆڤە کرنه و ئەڤ ژى بوویە بنگەها میتۆلۆژیک یا ئەفسانی. زانستین نامەریکی رایان و پیتمان ئەنجاما لیکۆلینین خوە د سالان ۱۹۹۹ ان ب ناڤی تۆفانا نووه وەك پرتووک بەلاڤکرن و بوون سەدەم کۆ جارەکە دن ئەڤ بوویەرا میتۆلۆژیک وەرە رۆژەڤی.

هەلبەت ژ بلی قی ئیزاحا زانستی هن ئانگاشت و ئیزاحین دن ژى هەنە. یەك ژ قانا ل سەر لەهیا فرادییه. ل گۆر قی، د دەمپن کە قن دە، د مەهین گولانی دە چەمی فرادی رادبوو و لەهیا وی دبوو سەدەم کۆ باژارین کەڤی د بن ئاڤی دە بمین. زیووسودرا کۆ میری باژاری شووروپاكا کەڤیا فرادی بوو، قی راستی

زانبوو و ژبو ژله هيا سالانه زرار نه بينه، ته قى هن كه سين دن ل كه شتیه كى سوار بووبوو و بهرى خوه دابوو به ره واژيى فرادى، جيهين بلند يين كوردستانى. ل گور كولانين ناركه ولوثيك يين ل مه زوپوتاميا ژيرين، ل باژارى ئوروى، توفانه كى هه ره مى قه وميه .

توفانا نووه وهك بوويه ره كه سهره كه د هوونه را ده ما ناوين ده ژى جيه گرتيه . نيگارقانين ناقدار Castiglino، Tempasta، Acopo Basano، Raffaello د ده ربارى توفانا نووه ده تابلويين ناقدار نه قشانده . ديسا په يكه رچي كه رين وهك Bandielli و Xiberti، Dela Quersia، Michel Angelo ژى ل سهر قى مژارى په يكه رين بالكيش چيكرنه .

توفانا نووه د ئاله ما ئيسلامى ده ژى ب تاييه تى د به ره ميين ئه ده بى ده جيه گرتيه . د ئه نجام ده په يقين وهك “ سافنه ي نووه، يانى كه شتيا نووه، فولك سه لامه ت يانى كه شتيا رزگاروى، فولك راهمه ت يانى كه شتيا خيرووييرا خوه دى، فولك ئينايه ت يانى كه شتيا ئالكاريا خوه دى، فولك ئه لفاز يانى كه شتيا گوتنان دهرباسى ويژه يا ئيسلامى بوويه .

جهژنا دبرۆكسى "نه ورۆز"

نه ورۆز به لاق دبه ل وه لاتی مه . تاڤ رووی رۆژی داگر دکه ، ل دلی مه هلی . شه ڤ ل بهر هیقی ، ل همبهر رووهیقان بهرخوه ناده . تارى په رچه دبه . تارى دبرقه . کوردستان دوه ژه . وه لاتی ناڤ دوو چه مان ، بهر ب تاڤ و هیقی شه دريژ دبه . مه زۆپۆتاما سهرابه بهر ب دبرۆكى شه دهه رکه .

ل کوردستانی ده مسالا بووککایه . ديژله و فراد وهك مهینه ن دینن نها . ئەڤ نه هرین هه یات کۆ ژ ناڤ په لی ئاهدین قه دیم دهه رکن ، بهر ب دلی ئینسان شه درژین . چه مین مه ژ زه مینا کوردستانی قریژا دبرۆک و زالمان دکۆلن . ئەو جیوکین بهووشتی بهر ب داویا ئەفسانی و پاشه رۆژی شه ، بهر ب فه رمانا که لامی قه دیم شه دهه رکن .

شیخسوار ل کوردستانی هلده . رۆژهلان ژ کوردستانی ده ستپیدکه . ده ستپیک بی ئەمان و بی ئینسافه .

ئاخریمانا ئاریایی وه لاتی مه دکاڤشینه .

هورموز د هیستین مه یی به تلاندی ده ئەڤینا ئازادیی دافرینه . دلی ئینسان دکه شه ئاخی . ئەڤینا زیڤیری یا هه موو ده مان ل دبرۆكى تی نیڤیساندن .

ل کوردستانی نها بهارا ئەڤینییه . وه لاتی مه نها ل سه ر برجین نه ورۆز و ئەڤینییه .

بهارا هاواریین زه رده شته ، کۆ یه زدان د ساوودین خوه ده ئایدیه ت به خشی وان کریه . بهارا دلشه واتایه ، نه ورۆزا غه زالایه ، بهارا پلنگین بیناڤ بین چایبییه .

بهار به لاق دبه ل وه لاتی مه . تاڤ و هیڤ کوردستانی داگر دکه . بهارا وه لاتی ديژله و فرادییه .

بهارا خوين و تالانتيه نها .
 ل كۆزك و ستارگه هان و هختي شاخبه ردا نا جه ساره تيبه .
 ده ما قه ره شاندا نا لوله يي تفنگان و خه زه با نارنجوكايه .
 ده ما توفانين بيدهنگ و باهوزين كه ره .
 ل كوردستاني و هختي پيرو زكرنا دوورشمين عه گيدييه .
 زلم و سه رهلدا ن د گؤقه ندا مر ن و ژيانئ ده ، داگر و به رخوه دان د ره قسا ترس و
 جه ساره تي ده نه ...
 كورد منه تا زه مان ، منه تا هؤستايي دياله كتيكي ، زانيارئ نه ته وان ، بژيشكي
 قيامه تي ، ل لووتكه يي چي ايان ، ل زه منئ ده ريان دنقسين . ب گه رما هيا پيرو ز ، ب
 ئيشا بيتاريف ، ب شه واتئ ، ب وه ژينا شه واتئ گه فان ل زه مان دوخون .
 خير و وييرا شان زه ويان ، نه ه زه ويين كو له نه ت و به لا ژئ كي م نابن ، كو
 نه فسانه يين پيرو ز ، ئول و نه بي و كه لامين قه ديم و پاپيرو زين به فسوون ژئ دوور
 نابن ...
 زه رده شتي به لخي ، نه مروودي نه ده سي ، موسايي كه ناني ، كاوايي ئاري ، ئيسايي
 نازره تي و مازلومي ئامه دي ، نه بيين بابيلوني ، نه بيين ده ريي يه زدان ، نه بيين نه فينا
 بهووشتي ...
 ئو پاشينگين وان ، نه فيندارين روژ و سه ركه فتني . شوواليين بهاري ، سيموورگين
 چي ايي يين خه يالشين ...
 زه مان نه ي ، زه مانئ مودرن ، ده ما كو ئاتوم و زه اه د لابوراتوواران ده تين
 چيپتازيكرن ، تين قه لاندن و په رچه كرن ، تشتي كو د زكراتي ده سرا خوه ناده
 ده ست ، تشتي كو د چارميخان ده ره ي خوه ناكه ده رده ست ، تشتي كو ب سوتاني
 زيده ده و ب ته قيني مه زنده و چيروكا كو ب گوتني تي وه شارتن ...
 نه فسانا كوردستاني ...
 نه فسانه د بهارا شهر و نه فيني ده ، مه ديا د ده ما وه ژيني ده و نه وروژا شهر ،
 ناشتي و نه فيني ل سه ر برجين مه زوپوتاميا د هزوورا ديروكي ده يه .
 ئيرو و هختي گوتنا سروودا نه وروژييه .

چما ۲۱ ئادارى؟

ئاستوتۆمى، يانى زانستيا ستيركان ۳ ھزار سال بەرى زايىنى ھىن د دەما سومەريان دە پيشكەتبوو. ئاستوتۆمىن سومەرى، ۱۲ كۆمكىن ستيركى ئاسيمانان كۆ د ناھەرىەكى دە ۳۰ دەرەجە ناھبەر ھەبوو، وەك سال، مەھ و رۆژان ھەسباند بوون. پاشى ب ناھى زەروان سالنامەيەكى سازكرن. ل گۆر قى ھەسابى قى سالنامى د ۲۱ ئادارى دە رۆژ و شەق دبوون يەك. ل ئاليەكى ستيرناسان قى رۆژى وەك دەستپىكا سالى ھلبژارتن، ژ ئالىى دن قە ئاسترۆلۆگان ژى ھۆرۆسكۆپان ب برجا بەران، يانى ب ۲۱ ئادارى دان دەستپىكرن.

ل گۆر ئاھەستا، يەزدان ئاھوورا مازدا، جىھانى د ۳۶۵ رۆژان دە ئافراندیە و رۆژا يەكەم يا ئافراندنا جىھانى د رۆژا يەكەم يا مەھا فەرودەردین دە، يانى ل گۆر سالناما ئیرو د ۲۱ ئادارى دە دەستپىكریە. ل گۆر سالناما ئاھەستا كۆ نھا ژى ل ئیرانى تى بكارانین، مەھا فەرودەردین يانى ئادار، مەھا يەكەمە. ژ بلى قى يەكى نەورۆز د میتۆلۆژیا زەردەشتى و ئاریان دە ب چەند تاییەتیین دن ژى وەك رۆژا يەكەم جیھ دگرە.

د میتۆلۆژیا زەردەشتیان دە پیروزی و بایخداينا نەورۆزی ژ قان ئەگەر ان تى: يەك: ئەو نەورۆزا ئافرینا میکرو کۆزمۆسییە. چمكى ل گۆر باوهریا زەردەشتیان خوەدا یی گەورە ژ كار و بارى ئافرینا ئینسانى دەستپىكى تەواو بوویە. ل گۆر ئاھەستا ئینسانین یەكەم ژى مشیا و مشيانا ئان ژى ماراتا و ماریانا نە. دوو: نەورۆزا ئافرینا ئاگرى دەستپىكىیە. لەورا د قى رۆژى دە خوەداوہندیین گەورى ئاگرى دەستپىكە ئافراندیە.

سى: ئەو نەورۆزا سەردانا مریان، ژ بو زندیانه. ل گۆر زەردەشتیان مری د قى رۆژى دە دچن سەردانا زندیین خوە و گۆرستان زندى دبن.

چار: ئەو نەورۆزا سەركەفتنا ئاھوورا مازدايە. چنكى د قى رۆژى دە پشستى ناکۆکیەكە دريژ د ناھبەرا خوەداوہندیین مەزن دە، د ناھبەرا ئاھوورا مازدا یى خوەدایى خیرا مووتلاق و رۆناھیی و ئانگرا مانیوو ئان ژى ئەھرىمانى خوەداوہندیى شەر و تارىی دە، ئاھوورا مازدا بسەردکەقە. ژ بەر قى يەكى رۆژا سەركەفتنا ئاھوورا مازدايە.

پینچ“ ئو روژا پیغه مبه ریا زه رده شته . له ورا ل گور باوهریا زه رده شتیان، زه رده شت د قی روژی ده به رسفا گه له ک پرسین چه تن و ئالوز دایه .^(۱)

روژا ۲۱ ئاداری، ژ بلی کوردین که فن، ژ ئالی گه له ک نه ته و، قه وم و شارستانیان قه ژی، ژ به رسه ده مین کوزمؤگرافیک وه ک جه ژنه کی ئولی ده ات پیروژدکرن . د کوزمؤگرافیا وی فه ستوالی ده فاکتوره کی گرینگ، فه گه را رو هانیا خوه زایی و یه کبونا روژ و شه قییه . د چاندا شارستانیین که فناره ده ۲۱ ئاداری، یانی سه رسال ب مۆتقیین وه ک به ره که ت، کوشتنا ئه ژده ر و هاتنا یه زندان قه ده ات پیشوازیکن .

سومهری کۆ قه ومه کی زاگرو سینه و ل مه ژۆپوتامیا ژیرین شارستانییه که مه زن دامه زندنه ، ۲۱ ئاداری وه ک وه ژینا خوه زایی پیروژدکرن و د باوهریا وان ده یه زندان خیروو بیژی ئیننانا (عشتار) د قی روژی ده جار که دن سرووشتی ژ نوو قه دقه ژاند . سومه ریان ژی قی روژی ژ بو شه ره فا یه زندان ئیننانا وه ک جه ژنا ئاکی تیل یانی 'جه ژنا وه ژینی' پیروژدکرن .

۲۱ ئاداری د باوهریا سامیین که فناره یین وه ک ئاکاد و بابیلیان ده ژی ب نافی جه ژنا تامموز ئان ژی دووموزی ده ات پیروژدکرن . ل گور ده ستانا بابیلیان، د ۲۱ ئاداری ده یه زندان ماردووک، ئه ژده ر تیامات کوشتییه و ئه و بوویه مونسه به تا جه ژنا ئاکی توو .

هه روها هه مان فیگور د میتۆلۆژیا هندئ ده ژی هه یه و ئه و ژی جه ژنا سه رسالی ب سه ده مین سه رکه فتنا یه زندان ئیندرا یا ل دژی ئه ژده ر قیرترا قه پیروژدکرن . دیسا هیتیتی کۆ گه له کی ئاریانی بوون، د ۲۱ ئاداری ده ژ بو یه زندانی به ره که تی ته له پینوو شاهیان لداردخستن . جه ژنا پووړوولیا س یا هیتیتیان ژی د قی روژی ده ده ات پیروژدکرن . ل گور ئه فسانه یا هیتیتیان، یه زندانی تۆفانی، ئه ژده رها ئیلیوونکا د قی روژی ده کوشتییه و رووی عه ردی رزگار کریه .^(۲)

(۱) هوشه نگ برۆکا (هه قیه یه یین، بیلغیلد، ۲۰۰۲)

(۲) بالکیش کو نافی هیتیتیان پووړوولیا س و جه ژنا خزرنلیاس کو نها ژی د ناف کوردان دا تی پیروژدکرن گه له کی دشبه هه فوودوو

۲۱ ئادارى د نافت مسريين كهفن ده ژى وهك وهژينا يهزدان ئوسيريس دهات
پيروكرن. فونكسيانا قى يهزدانى ژى بهلافكرنا بهرهكته تى بوو. ديسا د ميتولوزيا
مسرى ده يهزدانى روژى را، سەمبولا خرابيى ئەژدەر ئاپوفيس د روژا سەرسالى ده
دوكوژه.

ئەفەسيين كهفناره ژى ۲۱ ئادارى ديارى يهزدانى نهبات، لاور و هەيفى، يهزدان
ئارتميس كرىبون.

ئيونيان ۲۱ ئادارى ديارى يهزدان دەمەتەر كرنه. قيزا يهزدان دەمەتەر،
پەرسەفونەس ژئالى يهزدانى بنەردى ھادەس قە ھاتبوو رەقاندن و تەنى د ۲۱ ئ
ئادارى دە دەستورا وى يا دەرکەتتا روويى عەردى ھەبوو. د قى روژى دە
پەرسەفونەس كۆ دەرکەت روويى عەردى خيرووبەر بەلاقدبوو.

فريگيايى و گالاتى ژى قى جهژنى ديارى يهزدانا دايك قىبەلە كرىبون.

ھەروھا ھن گەلى ئيسكاندیناوى و سلاوى ژى، ل گور سالناما ميلادى د شەقا
۲۱ ئادارى دە ھن قوقلە و فيگوران دەرپاسى سەرى رمان دکن و وان دسەوتينن.
عيسەويين مەژۆپۆتاميايى ژى كۆ كهفنه شۆپيا فافتيزى ژ زەردەشتيان گرتنه، د
دەما فافتيزا زارۆكان دە وھا دگوتن: توو ھاتى فافتيز كرن و تە گاڤ ئاقىت نافت
ھاڤينى. توو گھيشتى نەورۆژى و تە دەست ب زفستانى كر. يانى ئيسەويان ژى د
دەمين كهفن دە نەورۆژى وهك گاڤا يەكەم يا زارۆكان ژ بو ژيانى دنرخاندن.
ل گور پرتووكا پيروژتەوراتى ژى، كەشتيا نووھ پشتى توفانى د روژا سەرسالى
دە، يانى د ۲۱ ئادارى دە ل سەر ئاقى روونشتيه.

د دەستانا گلگاميشى سومەرى دە ژى، قەھرەمانى توفانى ئوتناپيشتىن كۆ ل
دژ توفانى كەشتيهكى چيدكە و بەرى كۆ كەشتيى بەرى ئاقى بدە، د جهژنا ئاكيوو
دە يانى د ۲۱ ئادارى دە شاھيهكى لداردخه.

ديسا ل گور ئاقەستا يا زەردەشتيان ژى، د ھەمان روژى دە گەلى ھەرمى
لەقايى توفانا نازھى داھاقتى و قەھرەمان تھەراتونا (فەريدوون) د ۲۱ ئادارى دە
گەل ژ قى توفانى رزگار دكە.

دووالزما نه ورۆزى

زه ردهشت د ئافهستا ده وها دببژه:

"دوو تشت ههيه د چاڤكانيا ژيانى ده،

يهك باش، يهك خرابه.

ببژم وان ژ وه ره"

كار، رامان، گۆتن، ئاقل، فېربوون و رهى مه جودايه،

من خوهست قيا ببژم ژ وه ره."

ئهف گۆتنيں ئافهستا دوواليزما قى ئولا قهديم زى تينه بيرا مرؤف. يانى هه ر تشت

ب هه مبهرى خوه قه ههيه. و هه مبهر، بهه قره يهك تشتن. د ناڤ خوه ده دتېكۆشن

و ژيان ل سهر قى تېكۆشيني گهش دبه.

دوواليزما كۆزميك ئان زى دوواليزما جفاكى، د ئول و باوه ريپن كهفن ده جيههكى

گرينگ دگرتن. ئه و دوواليزم زى ل گور ئه ساسين ته فنا جفاكى هاتبوو سازكرن. وهك

نير و مى، چهپ و راست، عهرد و ئاسيمان.

ههروها د ميتۆلۆژيى ده ناكۆكيپن ئه تنيكى زى جيه دگره. گه لهك ميناكين قى

ناكۆكيا كۆ ژ فه رقا پيشقه چوونا جفاكى ده رتى، ههيه. وهك ميناك ل هينديستانا

كهفن هند - ئاوروپيان، داسايان (كۆمىن هه رهمى) وهك "مار و ئه ژده ران"، ئاريپن

كهفن، بابيليان وهك "ئه ژده رها" يانى "نازهي داههاقا"، سومه ريان زى گووتيين

مه ژۆپۆتاميا ژورين وهك "ئه ژده ريپن چيپان" بناڤ كرنه. كۆچه ريپن ئاسيا ناڤين د ناڤ

ئيرانى و چينيان ده وهك "باربارين سه ركوچك" هاتنه بناڤكرن.

مۆتيفه كى دن يى دوواليزمى شه رى ئافه رايه زدانى رۆناهى و ئه ژده رهايه. ل گور

قان مؤتيفان، يه زدان خوه دى چه كه كه برووسكويه. ئه ف چهك ژ ئالى هه سنگه ريپن

ميتۆلۆژيك فه تى چيكرن. د ئه نجاما شه ر ده، يه زدانى رۆناهيى، ئه ژده رها ئان

دوكۆزه ئان زى د چيايه كى وۆلكانيك ده ده چه پسدكه.

د قى دوواليزمى ده، ئالىي خراب يانى ئەژدەر نەبىي كوشتن ئان زى گرتن، وئ ب مارين خوه روويى عەردى تژى خرابى بكه. ئەق مۆتىف د ناڤ گەلەك قەومان دە ھەيە. ۋەك ميناك، د جيوانوئوكين ئاريان دە، فەريدون و ئازيدە ھەقا، د يى بابيليان دە ماردووك و تيمات، د يى كەنعانيان دە بال و نەھار، د يى ئيبرانيان دە يەھووا و راھاب، د يى ھينديان دە ئيندرا و قرترا، د يى ھەلەنان دە ئاپۆلو و پيتون... ھەروھا ژ گەلین جەرمەن، ھەتا ئۆلین ئيسەوى و ئيسلامى دە ژى مۆتىفين ۋھا ھەنە. ل ئاليەكى دن ئەق مۆتىفين ئەژدەرھا و قەھرەمانان، ھين زى د چيروئوكين گەلپرى يين كوردان دە جيھى سەرەكە دگرن.

د دووالزمى دە، د ناڤبەرا سەرکەفتنا يەزدانى رۆھانىي و سەرى سالا نوو دە ژى تىكلى ھەيە. لەورا د ناڤ باوھريين شارستانين كەفن دە، بوويەريين ئاسترۆلوژيك ۋەك چاڤكانين مېتۆلوژىي نە. ھەروھا كوشتن ئەژدەر ژى چاڤكانىەكە ئاسترۆلوژىيە. ژ بەر قى يەكى، د ھەموو واريانتين مېتۆلوژىي دە كوشتن ئەژدەر دەستپىكا سالىيە. لەورا ئەژدەر، تەمسىلا زڤستانى، يانى سەرما و تارىي، سەرکەفتنا ل دژى ئەژداران ژى تەمسىلا بەھارى، رۆھانى و گەرمى دكە.

ديسا تايپەتەكە ۲۱ئى ئادارى ھەقديتن و ھەڤناسكرنا جنسین نير و ميبە. كەلا خوينا جنسان يا بەھارى، د مېتۆلوژىي دە جيھەكى گرینگ دگرە. ۋەك ميناك، يەزدانين نير و مير يين ۋەك دوومووزى و ئيننانا، ئاتيس و قيبەلە، ئادونيس و ئافروڊيت، ئوسپريس و ئيسيس، د ۲۱ئى ئادارى دە بەھڤشادبن. د ئەنجاما گھيشتينا يەزدانين نير و مى دە بەھارتى. ئەو مۆتف د دەستانا مەم و زين دە ژى دەرباس دبه و نەورۆز ۋەك "رۆژا ھەقديتنا كەچ و خورتان" ژى تى تارىڤكرن.

مۆتىقا داڤين، شەرى د ناڤ چينا سەردەست و كەدكاران، ئان ژى تىكۆشينا قەوميبە. كو ئەو مۆتىف د قاريانتا نەورۆزى يا كورد دە خوه نيشان ددە. كاوا، بەردەڤكى بندەستان، دەھەق ژى مۆتىڤەكى زلم و كەدخوارييە. ئان ژى دەھەق پادېشاھى داگرکەرین بابيل، عەرەب ئان ژى ئاسوور و كاوا ژى سەرۆكى مەد و كوردان بوويە.

د ته کستين وپڙه يی ده نه ورؤز

نه ورؤز، ب سهدان ساله، ژ بؤ ئه ديب و هه لبه ستقنان ژى بوويه بابه ته که
سهره که . قه له مشورين که قناره و هوستايين پهيڤ و حيسسان، قى رؤژا پيرؤز ب
که ليمه يين هه رى خواهش، ب گيانه کى هه رى جؤش لقه له م دانه . يه ک ژ هيلينا خه ملا
نه ورؤزى شاهه سهرى احمدى خانى، مه م و زينه . خانى، د بهرهما خواه ده چيرؤکا
مه م و زينه د رؤژه که نه ورؤزى ده دده ده ستيپکرن و قى رؤژا پيرؤز وها تاريف
دکه :

زانايى نه مرديتى، يى کؤ که قن کر نه سال،
ب قى ناوايى قال کر ژ مه ره رهوش و حال،
گؤت: د زه مانى به رى ده ئاده تى پيشيان،
ئو بوول هه موو دؤره يلان، ل هه موو جيان،
ئو رؤژا سهره کسوار، رؤژه لات دگه ريا، دگه ريا،
ئو دهما کؤ د مه ها ئادارى ده قه دگه ريا،
يانى کؤ ده اته برجا سهرسال،
قه ت که س نه دما د مه سکه ن و مال،
بيلجومه دچوونه دهر ژ مالان،
حه تا دگيه يشته پير و کالان،
رؤژا کؤ دبوويه ئيدا نه ورؤز،
تازيمى ژ بؤ دهما دله فرؤز،
سه هرا و چه مان دکر نه مه سکه ن،
به يدا و ده مان دکر نه گولشنه ن،
خاسما ئه زه ب و که چيډ باکير،
ئهل قسسسه، جه واهره دى نادر،
تئکدا د موززه يه ن و موأه خه س،
لاکين نه ب توه مه ت و ب مننه ت،
به لکى ب ته ريقي شهر و سوننه ت،

له ورا كۆ ئهوان غه رهن ژ گه شتی،
 مه قسوودی ژ چوینا ب ده شتی،
 ئه و بوو كۆ، چ تالب و چ مه تلووب،
 یانی دوو تهره ف، مووهب و مه حبووب،
 ئه و ههردوو جه له ب كۆ هه ق بیینن،
 كوفویدی خوه ئه و ژ بو خوه بینن،
 یانه ده ما كۆ دكه ت برجا سه رسالی،
 قه ت كه سه ك نه دما ل هیوره، ل مالی،
 هه می پیکوه ده ردكه تن ژ مالان،
 هه تا بگیژه پیر و كالان،
 روژا كۆ دبوو جه ژن و دهات نه وروژ،
 ژ بو قه درگرتنا وی روژا كۆ دلان روئی دكه، وی روژا پیرۆز،
 میژگ و چیمه ن و چۆلین ده رین بازاران دكرن جیه و وار،
 دگه راندن گولستان، ده شتین دووز و جیین به یار.

بهری احمدی خانی دیسا ئه دیبی مه زن یی كورد، مه لایی جزیری ژی د سه دساله
 ۱۵ان ده نه وروژی وها بناق کریه:
 ئه ق نار و سيقالا دله،
 دایم ل و يقالا دله،
 نه وروژ و سه رسالا دله.

د سه دساله ۱۸ان ده سه عیدی هه ورامی، جه ژنا نه وروژی وهك 'جه ژنا بهاری،
 جه ژنا گول و بلبان^۲ شیرۆقه کریه:
 نه وروژ گولخیزان،
 نه وروژ گولخیزان،
 واده ی وه هارین نه وروژ،
 گولخیزانه ریژان،
 پووشه ی مایه ی ئه تر بووی،
 ئه نبه ر بیژان.

د سه دسالا ۱۹ان ده وه فایي - میرزا ئه قدره هیمی مه هابادی (۱۸۴۴ - ۱۹۰۲)
نه ورۆزی وهك 'جه ژنا بهاری' تاريف کریه و وها گوته:
نه سیمی بادی نه ورۆزی شه میمی ئه بهه ری هیئا،
به رییدی عاشقان دیسان په یامی دۆلبه ری هیئا،
مه گه ری که وته زلف و رووی هه بیبیم بادی نه ورۆزی،
هه یاتیکی به دنیا داوه بووی گۆله نبه ری هیئا.

هه لبه ستغان و فیله ژۆقی مه زن سادیی شیرازی ژی، د سه دسالا ۱۲ان ده ژ بو
نه ورۆزی وها دبیژه:
ئه له می ده وله تی نه ورۆزی بی سه هرا به رخاست،
زاهمه تی له شکه ری سه رما زی سه رما به رخاست.

ژ بلی فان میناکان گه له ک شایرین کورد و فارس یین ده ما کلاسیک یین وهك
هافز، خه یام، خه زنه وی و سامانی ژی ل سه ر نه ورۆزی گه له ک هه لبه ستان
نقیسانده. هه روها د ویزه یا کورد یا نووژهن ده ژی نه ورۆز وهك بابه ته که سه ره که
جیه گرتیه و بوویه مژارا گه له ک به ره مان. هه لبه ت دقئ به ره مین کۆ ژ ئالی
نقیسکارین گه لین ئاری یین دن ژی کۆ نه ورۆزی پیرۆز دکن، بین بییرانین. ئۆزانین
کورد ژی مه لۆدیین خوه یین هه ری خوه ش ژ بو نه ورۆزی گۆتته.

د به ره مین دیروکی ده نه ورۆز

شه ره فخانئ میرئ کورد یئ دیروکزان، د شه ره فنا مه یا خوه ده، د به شا "د
ده ره قئ ئه سلئ کوردان ده 'ئه فسانا نه ورۆزی تینی زمان: "د ده ره قئ ئه سلئ
کوردان و جفاکا وان یا خوه دی هه ژمار و زیده ده، گه له ک به حس و ریوایه تین جودا
جودا و یین ل دژی هه ق هاتنه نقیساندن. یه ک ژ وان ریوایه تین کۆ ژ ئالی هه نه کان فه
هاتیه گۆتن ئه فه: کورد، ژ نه سلا وان ئینسانانه، کۆ ژ بو چاره سه رکرنا برینا سه ر
هه ردوو ملین ده هه ق سه ری وان ده اتن ژیکرن و مه ژیین وان وان ده اتن ده رخستن و
ل برینین ده هه ق ده اتن کرن. قیجا ئه و، ژ به ر رزگار بوونا ژ سه ربأین، کوشتن و
قرکرنئ یین ده رکه تنه سه ری چیا یین بلند و ئاسئ نه. ده هه قئ (زه هاق) ماران کۆ

پینجه مین پادیشاهی پشیدادیان (بشدادی) بوویه، ل جیی جه مشید ل سهر ته ختی
 ئیران و تورانی روونشتیه و دست دانیه سهر پرانیا جیهانی. که سه کی ئه وقاس
 جه به رووت، ژ هددی خوه دهرکته تی و ژ خوه دی نه ترس، نه لهه فهاتی و
 بیمه ره مهت بوویه، ئه و سفین وی بوونه سه به ب کؤ باه ک دیرؤکنووس بیژن کؤ
 ده هاق، شه دداد ب خوه یه. زانا و شایره کی زیره ک د دهریاری ده هاق ده وها
 دیژه:

کو جه مشید ره وان بوو به ره و گوره شار،
 ب زور هاته جیی وی ئه ژده رهایی گه مار،
 قه دهری خوه ست ژ ناغا هفت ئیکلیمان،
 سه ری بته وینن ل بهر ده هاقی وه کی شه دداد،
 ئه و ئه ساسه ن وان که سین دژمنه ن دین دانیه،
 نه دما وه کی مه شی دادمه ندیا شاهین که فن،
 چنکی، گوتنا د ده ما وی ده یا به لاق بووی ئه و بوو:
 ده ورا وی، یه ک ژ وان ده وری هری خراب بوو.

د سه ر ده ژی، ئه وقاس جه به رووت، ژ هددی خوه دهرکته تی، زالم و
 بیمه ره مهت بوویه، وه کی دیژن: دوو رایین وه کی دوو ماران ل سه ر ملین وی
 دهرکه تبوون، کؤ ئیرو ژ وی نه خوه شی ره په نچه شیر (سه ره تا) دیژن. ئه و
 نه خوه شیا ل سه ر ملین وی، گه له ک بژان بوویه. گه له ک هه کیمان ل سه ر به ره فه کترنه و
 گه له ک جووره دهرمان ژ بو وی نه خوه شی به کارانینه، لی قه ت تشته کی چاره سه ریا
 وی نه کریه و ژانا وی نه ته فاندیه. روژ ب روژ، ساعه ت ب ساعه ت ژانی دایه دلی وی و
 توو مه جاله کی ژیره نه هشتیه. حه تا روژه کی ئیبلیس ب ته بدلی قیافه ت دکه فه
 شکلی هه کیمه کی و تی با ده هاق ژی ره دیژه: "چاره یا مارین ل سه ر ملین ته
 ته نی مه ژیی خورتایه. گه ر توو بکاری هه ر روژ مه ژیین تازه و گه رم یین خورتان
 دهینی سه ری، وی ئیش و ئارهانین ته بیان و برینین ته وه کی گوزا ناز لی بین."

بەلې، چاوا زى ره تى گۆتن، ئەو زى وسا دكە. ل سەر بكارانينا ميژىي خورتان،
 ب تەسادووفى ئارھانا برينين سەر ملين دەھھاق، ژ بۆ دەمەك زى بە، دەسەكن. ل
 سەر قى دەرمانى ئەو خايس دەبە و د خە و رە دچە. ژ وى رۆژە شووندى، ئەو كەسین
 كاربەست ھەر رۆژ دوو خورت سەرژىدكرن و ميژىين وان ژ بۆ چارەسەرى و ئارھانا
 دەھھاق بكار تينن. تى گۆتن: ئەو مرۆقى كۆ وەزفا سەربأينا خورتان پىي
 سپارتبوون، مرۆقەكى دلنەرم و ب مەرھەمەت بوويە. ژ قى كارى گەلەك پەريشان،
 خەمگين بوويە و ئەق كارى كۆ كربوون سەر مىلى وى، زى ره گەلەك دژوار، ب ئيش و
 دەرد بوويە. گەلەك لى گران ھاتىە و پى قەھريە. لى ت تىشتەك ژ دەستان نەھاتىە.
 د داويى دە ھەر تەنى ئەق يەك ژ دەستى وى تى كۆ، ھەر رۆژ خورتەكى سەرژىيكە و
 يەكى دن ئازاد بکە و مەژىي وى خورتى سەرژىيكى تىكەلى ناف مەژىي مەكى بکە و
 ژ حوكومدار رە بشينە. لى ئەو كەسین كۆ ب دزى رزگار دكرن، شەرتەك ژ وان رە
 ددانى، كۆ ل ئاقاھيان نەمينن و بەرى خوە بدن چيا. ژ فان خورتين تەك تەك يين
 ئازادكرى، جقاتەكە گەلەك زىدە ژ ھەموو رەنگ و جوورە ئاويى زمانين ژ ھەق جھى،
 د چيا دە ل ھەق كۆم دبن. خزم و مرۆقاتى دكەقە نافبەرا وان و ب بەنين خزماتىي
 ب ھەق قە تين گريدان. بيانيتى و غەريبي ژ ناف وان رادبە، زار، زيچ و نەسلەكى زىدە
 پى وان دكەقە و نافى كورد ل وان تى كرن. ژ بۆ كۆ ئەو دەمەكە گەلەك دريژ، ژ
 ئاقاھى و باژاران دوور دمنين، چاند، ھونەر، شارستانى، زمان و ديالەكتين خوە يين
 دزانن ژيپرەقەكرن، زمانەكى دن ھينبوون و ھنەك رەوشين تايبەتى ژ خوە رە
 دەرخستن ھۆلى. پشت رە ل دەشت و چيا بەلاق بوون. ل وان دەران كشتووكال،
 لاورفانى و مژوليين ھەك تيجارەتى ئافراندن. ل سەرى چيان گوند، باژار و كەلا
 ئافاكرن و پشتەرە جفاكا وان دەولەمەند بوو و ھەر ب دەشت و گران قە ھاتن.
 ل گۆر ئەق ريوايەتا كۆ شەرەفخان نەقلدكە، ملەتى كورد ژ ئەسلى وان كەسین
 كۆ ژ بەر كيرا دەھھاق فلتينە، ھاتىە. ھەلبەت پيويسست ناكە كۆ مرۆقە بيژى تو
 بنگەھەكى زانستى يا فان گۆتنان نينە.

د دهمین پاشین ده ئه فسانا نه ورؤزی د چافکانیین فیلورؤفین ئیسلامی ده ژی
ده رباس بوویه. وهک میناک دیرؤکنوسی عه رب ته بهری د بهرهما خوه یا دیرؤکا
قهوم و هوکومداران ده ل سهر قی ئه فسانئ چهند فهرسیؤنئین کو بهیستییه تینه
زمان. ل گور ته بهری: سالتاناتا زالم زاههاق ئان دی ده ههاق ژ ئالی فه ریدوون و کابی
یانی کاوا قه هاتییه خهراکرن. رؤژا کو فه ریدوون، ده ههاق ل چپایی ده ماوه ند چه پس
کریه گه لی وی، وی رؤژی وهک جه ژنا میهری -ماه ئان ژی ماهی -میهریانی
میهریجان پیروز کرنه.

دیرؤکنوسی و هک بیروونی و مه سوودی ژی به حسا قی ئه فسانئ دکن.
دیسا فیردهوسی د شاهناما خوه ده تیکلیا نه ورؤز و جه مشید وها ئانیه زمان
پشتی کو ژ سهر هوکومداریا جه مشید ۵۰ سال ده رباس بوو،
تو هونه ر نه ما کو ئاقلئ وی نه گرت،
پشتی کو فان تشتان کر،
ل جیهانی توو که سی ژ سهر خوه نه گرت،
ده ما کو هه ر تشت ل رییا خوه دمه شیا،
وی جیهی خوه نه عه جبانده،
ئو خوه ست ده رکه قه جیهی هه ری بلند،
ل گور مه زناهیا سالتاناتا خوه ته خته ک چیکر،
ئو ته ختی خوه ب موجه وهه ران خه ملاند،
ئه ق پادیشاهی که ره می ل سهر ته ختی خوه وهک رؤژه کی روونشت،
هه رکه سی ل دؤرا ته ختی خوه جفاند،
جیهان چهیرانی به ختی وی بوو،
ئو موجه وهه ران ئاقیتن سهر وی،
ئو ژ قی رؤژی ره گوتن نه ورؤز،
ژ بو پیروز کرنا قی رؤژی شه راب و سازه ندان ئانین،
ئه ق رؤژا به ختیار کو ژی ره دگوتن نه ورؤز، ژ وی پادیشاهی یادگار ما”

د پرتووکا ریوایه تی دارابی هورموزدیار ده، کۆ د دهما ساسانیان ده هاتیه نفیساندن ده ژى به حسا نه ورۆزى تى کرن. تى گۆتن د قى رۆزى ده جان که تیه قالبى مرۆف و جارا یه که م دوو مرۆف یانى ئاده م و هاوا په یدا دبن و جه مشید کۆ شاهى پيشدادیه مرن ژ عردى رادکه، گۆرا فه دکه، مریان ساخ دکه و کالان خورت دکه. پشتی بوونده ههشت و هورموزدیار د سه دسالا ۱۰ان ده ئیدی چاڤکانیین وه ک گهردیزی، ته به ری، فیردهوسی و هن چاڤکانیین دن ژى به حسا نه ورۆزى دکن. فه رماندارى گره کی کسه نه فۆن ژى د بیرانیین خوه (ب. ز ۴۰۰) ده دبیزه، ده ما کۆ ئه و ژ کوردستانی ده ریاسبوونه، وان دیتیه کۆ گهلین هه رهمى د ئادارى ده ل گوند و چپایان ناگر پیخستینه.

د ئاله ما ئیسلامى ده ژى خه لیفین وه ک موعاویه و خه لیفى عه باسیان ئه ل- موته وه کیل و ئه ل- موته زید د سه دسالا ۹ان ده جه ژنا نه ورۆزى پیروزدکرن و دیاریین نه ورۆزى وه ردگرتن. نه ورۆز ل مسرى د سه رده ما خه لیفین فاتمی ده ژى ده ات پیروزکرن. هه روها خه لیف و سلتانین ئوسمانی ژى جه ژنا نه ورۆزى پیروز کره.

په یفا نه ورۆز

ل گۆر رۆهلاتناس کرستین، ناڤى نه ورۆزى د زمانى په هله وى ده نووکرۆج ئان ژى نیکرۆج بوویه. په هله وى یه ک ژ خزمین زمانى نووژهن یی کوردیه. ئه ق په یف ل با کوردان ژى بوویه نووورۆژ. هه روها دیسا رۆهلاتناس ژابا، قى جه ژنى ب په یفا نووورۆژ دنقسینه.

کوردین که فن جه ژنا نه ورۆزى دگژینن شاهى مه دی، که یکووباد، کۆ ئه و به ری زاینى د سالین ۷۰۸- ۶۵۵ان ده ژیایه. وى ده مى د ناڤ کوردان ده ناڤه کی نه ورۆزى ژى، "نه ورۆزا که یقووبادى" بوویه. هه لبه ستغان مه نووچه هرئ دامخانى د سالین ۱۰۰۰ان ده وها دبیزه:

داستانه هایى چه نگه ش سه بزه یی بهار باشه د،
نه رووۆزى که یکووبادى و ئازدیوار باشه د.

د دهما ساسانیان ده، د پرتووکا پیروژ بوونده ههشت ده کۆ ب زمانئ په هله وی
د سه دسالان ۳۰۰ ده هاتیه نفیساندن، نه وروژ وها تی بپیرانین:
هر خیرا ژ ئاسیمانان تی،
هر چاکیا ژ ئوران تی سهر زه مینا مروقان،
ل سهر خاتری نه وروژی تی.

فیگورین نه وروژی

فیگورین گرهک وهک که سایه تی ئان ژی وهک تیگه ه کۆ د ئه فسانا نه وروژی ده
دهرباس دبن، هرچه ند ل گور چا فکانیان هن جاران بین گوهرتن ژی، ئه ساسین
یهک تشتن.

۱- کاوا: د میتولوژی و دیروکا نه وروژی ده فیگورئ سهره که کاوایه. ههروها
فیگورئ کۆ ل سهرئ ههری زیده نقاش تی کرن ژی، کاوایه. ناقئ کاوا د ئاقه ستا ده
وهک "کاوی" دهرباس دبه. کاوی سیفه تی میر ئان ژی سه روکه شیرین مه دیا بییه. ل
گور ئاقه ستا، کاوی یه که م یانی میرئ یه که م کۆ ئولا زه رده شت هه باندیه، کاوی
فیشتا سپایه. د ئاقه ستا ده ناقئ ۸ کاویان جیه دگره، کۆ بی داوین کاوی هوسرافا
یانی که یهوسره وه. ناقئ که یهوسره و ئیرو ژی د سروودا نه ته وی یا کوردان ده
دهرباس دبه.

کاوا د ئاقه ستا ده وهک 'کاوی' دهرباس دبه. پاشئ بوویه که ی. مه سه لا
که یکوویات، که یهوسره و. قانا ناقین کاوا نه. کاوا میرین بچووکن. ره یسی قه بیلانیه.
هر کاوا یه کی ژ تشته کی فاهمدکر، ب وی تشتی مه شهوور بوو. ئه و ب هه سنکه ری،
ته بابه ت و ب خوه دیکرنا هه سپان مه شهوور بوون. کاوا سیفه ته کی مه دیا بییه.
نیبه ری دبیژه کۆ ئه ز نکارم کاوا یان ژ مه دیا بیئ ده رخم. ئه ق گه له ک گرینگه.
یانی ناقئ کاوا مه دیا بییه. د دنیئ ده ناقئ کاوا ته نی ل کوردستانی و هیندیستانی
هه نه. کاوا ل هیندیستانی سه یربازن. بیئ کۆ سه یر دکن و ل ستیرکان دنیرن ئه ون.
لی ئه ساس کاوا بیئ کۆ د نه وروژی ده دهرباس دبن، مه دیا بی نه.^(۱)

(۱) سراج بیلگن (ه. ن. د)

نقیسکاری شاهنامی فیردهوسی، کاوا وهک 'گافه'، نقیسکاری عه ره ب، ته بهری و بروونی ژی وی وهک 'کابی' بناقدکن. ل گور شاهناما فیردهوسی، کاوا هه سنکاره و ۱۷ کورین وی ژ نالی ده ههاق فه هاتنه کوشتن. ل سهر فی یه کی کاوا ل دژی زلما ده ههاق سهرهلده و گه لی باژیر ل دورا خوه دجفه. گه ل د بن پیشه نگیا کاوا ده دچه جه م فه ریدوون و ته فی وی ل دژی ده ههاق سهرهلدن. د ده ما سهرهلدانی ده به ردیلکا کاوا یا هه سنکاری د سهری رمه کی ده دبه ئالا سهرهلدان و ره مزه تهخت و حوکومداریا فه ریدوون. فیردهوسی ل سهر ئالا کاوا وها دبیزه: ئالا کاوا بوو تا ق کۆ د تاریا شه وی ده هلد و دلی جیهانی ب هیویا فی نالی تژی بوو. ئە ف ئالا کۆ وهک 'دره فشی کاویان' هات بناقکرن، د دیرۆکا ئیرانی ده بووبوو وهک سه مبوله هیژ و قه هره مانیا گه لی ئاری.

کاوا وهک مؤتیقه کی دیرۆکی د ده ما ساسانیان ده که تیه نافه ئه فسانا نه ورۆزی. ل گور قه رسیونا کوردان، حوکومداری مه دان کیاکسار کۆ د سالا ۶۱۲ ان ده ده وله تا ئاسووری تیکبریه، کاوا یی ئه فسانیه. د فی ناقبه ری ده کۆ گوتن هاتیه سهر مژارا شه ری ناقبه را ئاسووری و مه دان، د فی ئه م ل سهر گوتنن کۆ د سالی د اوین ده، د نافه هن کوردان ده دگرن، بسه کنن. ل گور فی یه کی تی گوتن کۆ، د سالا ۶۱۲ ان ده مه دان، ل دژی ئاسووریان سهرهلدانی و روژا نه ورۆزی قه سرا نینوایی شه وتاندنه و بسه رکه تنه. لی پیقه ندیا فان گوتنان ب راستین دیرۆکی و تیکیلیا دیرۆکا نه ورۆزی ژی ب فی بوویه ری ره نینه.

هنه ک دبیزن: "ئه فه ندم کوردان روژا ۲۱ ئی ئاداری، د نه ورۆزی ده ئاسوورین زالم تیکبرنه." د ور ده تیکبرن نینه. د ور ده مه دیا بوویه ئیمپاراتوریه کی جیهانی ومله ته کی دن ئه سیر گرتیه. گه مرۆق ل سهر فی ریچی هه ره، وی ژ واته یا نه ورۆزی دوور بکه فه. قه تعییه ن ئه له قا مه و مانه یا نه ورۆزی یا کۆ ل دژی زلمی رادبه وسه رخوه بوونا خوه دگره ده سستی خوه، د فیده ری ده وه ندا دبه. د سالا ۶۱۲ ان ده

ب نافی دھاق، قرالہ کی ناسوریان توونہیہ۔ نافی میری وان یی وی دھمی سینشاریشکون بوویہ۔ شہر نہ د ۲۱ ئی ئاداری دہ، د مہا تہ باخی دہ قہومیہ۔ دور دہ ناگر رولہ کی دن لہیستیہ۔ ناگر بہردانہ کوشکا میری ناسوریان۔ یا دن میری ناسوریان خوہ ئافیتی نافی ناگر، ژ بو کو ژ مہدان خہ لاسبہ۔^(۱)

ہنیک ژیدہر دبیرن کو جہژنا نہوروی ژ سہرکہفتنا مہدان یا ل دژی ناسوریان کو قہسرا وان یا ننوایی ہاتیہ سوتن، پیدایا بوویہ۔ ل گور فکرا من ئہ قہ بوویہرہ کہ گہلہک تازہیہ۔ جہژنا نہوروی دزقرہ ۴-۵ ہزار سال بہری زابینہ۔ ئہو دزقرہ سہردہمی جیقانوکی و ئہفسانہوی یا کوردان۔ نازقرہ سہردہمی میژووی، کو تاریخ ئیدی ہاتیہ نفیساندن۔ سہردہما ناسوری و مہدیان سہردہمہ کہ نوویہ۔^(۲)

گہر ئہم نیقاشین سہر موتیفا کاوا بدومین:

ل گور ہن لیکولینہران ژی کاوا حوکومداری ئاخامہنی کیروس (کوروش) ئہ۔ دیروکزانئ عہرہب، حوسہین قاسم ئہل عہزیز دبیرہ کو کاوا ژ کوردین ئیسفاخانہیہ۔

ژ ئالی دن قہ لیکولینہریں جوویہ جوور ل سہر قی مژاری دگیژن قہناعہتہ کی ہمبہش و دبیرن واتہ یا پھیفا کاوا: "زانیار، ئولدار، ئوزان و حوکومدار" ہ۔ قی پھیفی چافکانیا خوہ ژ زمانین ئاری، ژ سانسکریتی و ئافہستیک دگرہ۔

ب- دہہاق: پشتی کاوا، فیگوری سہرہ کہ دہہاقہ۔ نیقاشین ل سہر شہخسیہ تا دہہاق ژی بالکیشن۔ کہ سین کو ل سہر دہہاق تشتہک گوتنہ، د ئہجام دہ گہیشتنہ وی قہناعہتی کو دہہاق رہمزا خرابیہ۔

دہہاق، د ئافہستا دہ وک "ئہژدہرہایہ کی سی سہری، شہش چافی، سی لنگی و ب ہزار ملی" تی تاریخرن۔ واتہ یا نافی نازہی داہہاقا، "ماری بڑاھر" ہ۔ ئہو ژ مالباتا یہزدانی خرابی ئاخریمانہ۔ ئاژی - دہہاق ب ئالیکاریا جیوکیا ییما

(۱) سراج بیلگن (ہ۔ ن. د)

(۲) عہقدہحمان مزوری / لیکولینہر (ہہقیہیقین، بہرلین، ۲۰۰۲)

(جهمشيد)، سپيتيورا وي دوکوژه و دبه حوکومداري جيهانه. پشتي دهمه کی ژي
ئو ژ نالی تهاره تونا ياني فريدوون فه تي کوشتن، نان ژي د ده قی چياوولقانی
ده ماوه ند ده تي چه پسكرن.

ل گور پرتووکا ئولا زارده شت، بوونداهه شت، ده ههاق، شاهه کی بابيليه. ئو
ته مسيلا ده وله تا بابيليه. له ورا خرابي و تاري ژ بابيلي به لاق دبه.

د فه رسيونا نه ورؤزي يا كوردان ده ژي ده ههاق حوکومداره کی ئاسووري و د
ئه نجاما سه رهلانا كاوا ده، به ري زايني د سه دسالا ۱۶ ان ده تي کوشتن و
ئيمپاراتوريا مه د تي دامه زراندن. ئو رؤژ ژي وه ك نه ورؤز تي پيرؤزكرن. لي ل گور
به لگه يان، د دبرؤكا ئاسوور ده، حوکومداره کی ب ناقي ده ههاق توونه يه.

ئازي- ده ههاق د ميتؤلؤزيا هيندوويان و د پرتووكا وان يا ئولي ريگوه دا ده ژي
وهك "ناهيدهاهاقا" ده رياس دبه. ل گور ليكولينه ر و پسپورين مه سه لي، ئازي-
ده ههاق و ئاخريمان و ئه زده رها نان ژي ئه زده ههاق كوري ئاخريمانه. كاري وي
خرابيه و ته فاندنا ئاگري پيرؤزه.

فيره دوسي د شاهناما خوه ده ئاژيدهاهاقا ژ ناسناما وي يا ميتؤلؤزيك ده رخصتیه
وي وهك حوکومداره کی هؤنانديه. ل گور فيره دوسي ناقي باقي ده ههاق، مه رداسه.
ئو كه سه کی ده وله مه ند و خيرخوازه. ئه سلي وي عه ره به. كوري مه رداس، ده ههاق
ب زمانى په هله وي وهك "بياره سب" ده ات ناسكرن. ئو كه سه ك خراب و جه نگاوه ر
بوو. رؤژهك ئيبليس دكه فه بنى وي و ئو ژ بو ته خت، باقي خوه دوکوژه. پشتي كؤ
حوکومداري ئيراني جه مشيد، ژ خوه دي دوردكه فه و حوکومداريا وي خه رادبه،
ده ههاق تي ئيراني ل سه ر ته ختي جه مشيد روودنه و دبي حوکومداري جيهاني.
ده سه ته لاتيا وي هه زار سال داژو. ديسا رؤژهك ئيبليس د بن كراسي كه فاني ده
دكه فه قه سرا وي و ژي ره خوارن ديژه. ده ههاق دوخوازه خه لاته کی بده قى
كه فانيا بهونه ر. ئيبليس وهك خه لات، دوخوازه هه ردوو ملين ده ههاق ماچ بكه.
پشتي ماچكرنا ئيبليس ل سه ر هه ردوو ملين ده ههاق دوو مار په يدا دبن. پاشي
ئيبليس ديسا د بن كراسي هه كيمه کی ده تي جه م ده ههاق و ژ دهردي وي يي
بيچاره ره ده رمانه ك دبيژه. ئو ده رمان ميژبي خورتايه. له شكه ريڼ ده ههاق هه رؤژ
دوو خورت دوکوژن و ميژبيڼ وان ددن مارين سه ر ملين ده ههاق. لي دوو كه سيڼ

دیندار ب نافتین ئه رمايل و كه رمايل وه كه قانى دكه فن قه سرا ده ههاق و هه پوژ ژ ديلقا ميژي دوو خورتان، ميژي خورته كي و يي به رخه كي ددن ماريں ده ههاق. ئه و خورتين كو تين به ردان، هه رچه زيده دبن. ئه سلى قه ومي كورد ژ وان خورتين نازادكري تي. ئه ق چيروك كيم زيده ب قى ئاوايي ده رباسى شه ره فنا مي ژى بوويه. هه روها هين ژى د چيروك و ئه فسانه يين كوردان و قه ومين ئارى ده ئه ژده رها و مار هه رتم تيمسالا خرابي و ترسي نه.

ج- جه مشيد: د قه رسيونا نه ورؤزي يا فيرده وسى ده پاديشاه جه مشيد روله كي گرینگ دگره. ئه و سه ده مي نافراندنا نه ورؤزيه. هه روها جه مشيد د ئاقه ستا ده ژى فيگوره كي ميتولؤژي كه. ئه و، د ئاقه ستا ده ب نافي 'يما خشهايتا' ده رباس دبه. واته يا قى نافي 'جيويكين برقاندی' ل گور ئاقه ستا، يما ياني جه مشيد سي جارن جيهاني نافراندیه. و باقكي مروفاهييه، مروفاهي ژيما پهيدا بوويه. لي به لي جيويكا وي سپيتيورا ب هه قالبه نديا نازي - داهاقا ئه و دوکوژه. هه لبه ت ل سه ر مه نقيبا يما ئان ژى جه مشيد د گه له ك پرتووكين پيروژ و يين ديروكي ده گوتارين جودا هه نه.

د شاهناما فيرده وسى و ژيده رين هيندي، ئيراني، ئه فغاني و يين كوردى ده جه مشيد شاهي چاره ميه پيشداديايه. نافي جه مشيد د ژيده رين سانسكريتي يين وه ك ريگفه دا و ئاتهاراقه دا دا وه ك 'جيويكين يه م و يه مه' ده رباسدبه. ل گور ميتولؤژي ئه و ئينسان و حوكومدارين يه كه من. لي به لي ژ به ر كو هه ردوو ژى ب ئيبليسين خرابي ره زه وجينه، بي مرنبي و حوكومداري وه ندا كرنه.

وها دياره، جه مشيدى كو نه ورؤزي په يداكريه، ۳ هه زار سال به رى نه ورؤزي هه بوويه. نافي جه مشيد د ريگوه دا ده، د بوونده هه شت ده هه يه. د پرتووكين به رى ساسانيان ده نه ورؤز ب نافي جه مشيد هاتيه گريدان. جه مشيد ژى ره مزا روژي بوويه، كو مله تين ئارى ده مه كي ميهرپه رست بوونه. ئيحتيماله كو شوونه واري وان د ديانه تا ئيزداتي يي ده ژى بي ديتن.^(۱)

(۱) عه قدره حمان مزورى (ه. ن. د)

د- **فهریدوون:** فهریدوون د ئاقهستا ده وهك 'Threataona' دهرباس دبه. ئهو ژمه دیايه و ژعه شیرا ئاسپیانه. ههروها کاوی، یانی میر ئان ژى سهره که شیره. ل گور ئاقهستا، Threataona داوی ل حوکومداریا ئاژی - داهاقا تینه و وی دیل دگره و ل چیايي داعه نا یانی ل دهماوه ندی چه پس دکه. د میتولورژیا زهرده شتی ده و شاهنامی ده، فهریدوون جیهه کی گرینگ دگره. ل گور فیردهوسی، فهریدوون ژ مالباتا حوکومدار چه مشیده. ئه و ب ئالیکاریا کاوا، ده ههاق دگره و ل چیايي دهماوه ندی چه پس دکه و پاشی دبه پادیشاهی ئاریان. ل گور هن چاڤکانیان ژى فهریدوون، کاوا بوخوه یه.

أ- **ئاگر:** پشتی شه خسان د نه ورۆزی ده فیگوری هه ری گرینگ ئاگره. ئاگر وهك سه مبولانه ورۆزییه. د ئولین که فن ده، د ناقبه را هیژین خرابی و هیژا خیری ده، د ناقبه را رۆناهی و تاری، یانی د ناقبه را ئاهوورا مازدا و ئاخیریمان ده شهره کی هه یه. کاری ئاخیریمان، ئاژی - داهاقا و ئالیگری خرابیی، ته فاندنا ئاگره. له ورا ئاگر رۆناهی به لاقدکه و خیری دده دهرودوری. ئاتتار یانی ئاگر، کوری ئاهوورا مازدایه. د ئولا باهدین (زهرده شتی) ده ئاگر قیبله یه، چاڤکانیا ژیانی، مزگنیا سه رکه فتنی و پاراستوانی خیرییه. هه موو هه بوونین پیروژ چاڤکانیا خوه ژ ئاگر دگرن. ناقی وان فراوشییه و ئه و ژ مرنی دوورن. ژ به ر فی یه کی ئاگر ئاوا یه کی ته سویری یه زدان ئاهوورا مازدایه ژى. ئاگر، ئه ساسی ئیباده تا زهرده شتیایه ژى. ته فاندنا وی قه ده غه یه. د هه ر مالی ده دفی ئوجا خا ئاگر پیخستی به. مالا کۆ تی ده ئاگر پینه که قه، ئوجا خکۆره.

پارستگه ها سه ره که یانی ئاته شگه ها زهرده شتیا، ئاتهار قاریشناسپایه. د دهما زهرده شتیان ده ئولپه ره ستان هه جا خوه ل فر دگرن و دیسا ل ور قوریانان ددان. ئاته شگه هیژ زهرده شتیان هه تا سالین ۱۰۰۰ ی ژى ل سه ر پیا ما بوون. نها ل ئیرانی ل هه ره ما ئیسفاخانی ئاته شگه هه کی هه یه. ژ به ر گرینگیا ئاگر ئه فیگور د ئه فسانا نه ورۆزی ده ژى جیهه کی سه ره که گرتیه و کاوا ب ئاگر ریچ و بیرانینین زلما ده ههاق شووشتییه. هین ژى د پیروژباهیی جه ژنا نه ورۆزی ده ل هه ر ده ری ئاگر تی پیخستن و دهما کورد خوه ژ سه ر ئاگر داقیژن مرادا دگرن.

د ئافهستا ده ۵ جوورئ ئاگره نه. ژ بو نه وروژئ ئاگرئ گرینگ يئ
سه ركه فتنئيه. هر ئاگره كئ ژ جيهه كئ گهيشته جيهانئ. ل گور ئافهستا ئاگرئ
سه ركه فتنئ ژ ئه سمانان هاتيه چيائئ ئاسناوان. ئاسناوان د مه ديا ده چيابه كئ
مه زنه.^(۱)

ل ئيران و ئافغانستانئ نه وروژ

يهك ژ مازووقانئ مئتولوزئ، ديروك و جهژنا نه وروژئ، نه ته و فارسه. ل گور
سالناما ئيرانئ مه ها فره ردين يانئ مه ها ئاداري ب روژا نه وروژئ ده ستيپدكه.
فهره ردين ده ستيپكا سالا نوويه ژئ. فهر يانئ 'زور'، فره ردين يانئ 'ل ژورا هر
تشتئ' و 'ده ستيپك'. 'ئه ف په يقه كئ ئافه ستيكه. فارس كو مله ته كئ ئاري نه، جهژنا
نه وروژئ ۱۳ روژان پيروژ دكن. نه وروژ د مئتولوزئ و ديروكا نه ته و فارسه ده
جيهه كئ گرینگ دگره.

ل گور مئتولوزئا ئيرانئ، نه وروژ ژ پاديشاه جه مشيد مايه. جه مشيد كو جيهانئ
ئافرانديه، روژا يه كه م وهك روژا نوو، روژا ده ستيپكئ ئيلان كويه. لئ، ل گور
ليكولينيئ ديروكي نه وروژ بهري زابينئ د سه دسالين ۴۰۰ان ده، د ده ما ساسانيان
ده ده ستيپكويه. هه موو ليكولينيئ ل سه ر قئ مژاري نيشان دده كو ئه ف جه ژنه كه
ئاريانيه. و د راستيا خوه ده نه ته و كورد ناوهند و دلي نقشين ئاري بوويه. ژ بهر
قئ يه كئ د ناقبه را وان و ئيرانيان ده فره قه كئ توونه يه. هه رچه ند گه لهك نه ته وين
ئاري، نه وروژئ پيروژ دكن ژئ، ته نئ كورد و فارس ب ئاوايه كئ شهديد و بهيز قئ
جه ژئئ پيشوازي دكن.

د ده ما ساسانيان ده برياره كئ هات گرتن، كو د نه وروژئ ده ۱۳ روژ ل سه ر هه ف
شاهي بين لدارخستن. ل گور باوه ريا وي ده مي، ده ما كو سال نوو دبه، رهئ مريان
تئ سهردانا زنديان. ژ بهر قئ يه كئ ژئ د ۱۲ روژين ده ستيپكا سالا نوو ده هه موو
ئينسان دچن زياره تا پير و كالين خوه. له ورا ل گور باوه ريي، رهئ مريان پيشبيئ

(۱) سراج بيلگن (ه. ن. د)

که سین پیر و کال زیارت دکه، پاشی یی دن. ۱۲ رۆژ هه قیدیتین ناه جفاکی ددومه. پشتی فان رۆژان رهه نوو، ئاتمۆسفرهه نوو پهیدا ده. هه رکهس دچه دهرفه گهشتی. ئەه تشتین کۆ بهریا نه ورۆزی چیدبه دیاری وان رهان دکن.^(۱)

د پیرۆزباهیین نه ورۆزی یی فارسان ده بابه تا ههفت سین ههیه. کو ئه و ژی د دهما ساسانیان ده هاتیه درووستکرن. واته یا ئەه ههفت تشتین کۆ ب تپیا 'س' دهستپیدکه، هه بوونا ژيانا سهه سفرییه. وهه سیف، سیر و سه بزه کۆ ته قایی وان سه مبولین ژیان و وه ژینی نه. مه سه لا سه بزه تی واته یا 'ژيانا نوو'. سیر، 'ده واما ژيانی' یه. سه فا سۆر، 'به ده ویا ژيانی' یه. یین دن ژی هه ر یهه واته یهه خوه یین ته ییهه هه نه.

دپسا د پیرۆزباهیین فارس و کوردین ده روودۆرا کهرمانشانی ده رۆژا چارشه ما سۆر جیهه کی گرینگ دگره. چارشه ما سۆر، چارشه ما سالامه ختییه و پیشوازیا نه ورۆزییه. ژ په یفا سۆریک یانی ژ رهنگی سۆر تی، کۆ ئه و په یقه که په هله و ییه. وی رۆژی هه رکهس خوه ژ سهه ئاگر داڤیژه و دبیزه: سۆری یا ته ژ من ره و زه ریا من ژ ته ره.

د دهما زه رده شتیان ده سی تشتین گرینگ هه بوون. رامان، ئیبادهت و کار. نه ورۆز ژی رهنگه کی ئیباده تی بوو، له و ما هه تا ئیرو هات. پشتی کۆ ئیسلام کهت ئیرانی، د دهما سه فه ویان ده هه ولدان کۆ نه ورۆزی ب جه ژنا نیمی شه بیان فه گری بدن. لی ژ بهر کۆ سالناما ئه رابان و یا ئیرانیان هه قوودوو نه دگرت و شه رت بوو کۆ نه ورۆز دهما ده ستپیکا بهاری و هه ره پیرۆزکرن ئەه تشتت بهه نه کهت. ئاله ویان گه له که هه ولدان کۆ نه ورۆزی وهه 'رۆژا ژ دایکبوونا هه زه ته ئالی' پیرۆزبکن، لی ئه و ژی بهه نه که تن. کۆ مارا ئیسلامی ژی خوه ست کۆ واته یا نه ورۆزی ته نگ و بچوک بکه لی دپسا ژی نه ورۆز ل ئیرانی ب شاهییین مه زن تی پیرۆزکرن.^(۲)

(۱) Êrecê Rebiî / دپروکزانى فارس، (هه فه یه یقین، نه و موونستره، ۱۹۹۹)

(۲) Êrecê Rebiî (ه. ن. د)

ژ بلی کورد و فارسان گه لهک نه ته و و قه ومین دن یین ئاری ژی جه ژنا نه ورؤزی پیرؤز دکن. ژ بلی ئافغان و فارسان، گهلین ئاری یین وهک به لووجی، په شتو، نازهری، ئووردی و تاجیک ژی نه ورؤزی وهک جه ژنا نه ته وی پیرؤز دکن و ل فان وه لاتان نه ژه ژن ب ئاوايه که فهرمی و ب شاهیین مه زن تی پيشوازيکرن. نه ورؤز ل ئافغانستاني ژی ب شاهیین مه زن تی پيرؤزکرن.

ل ئافغانستاني پيرؤزکرن نه ورؤزی قه دگه ره سه رده ما زه رده شتيان. يه ک ژ نيشانا قی راستی جه ژنا سيژده به دهره. هه روها د شه فا نه ورؤزی ده ده ما دؤست و هه قال دگيژن هه ق ئاگر پيدخن. نه ق ژی نيشان دده کؤ د فان جه ژنان ده ريشه يين که فناره یی زه رده شتيان هه يه و ته قاييا گه لی ئافغانستاني فان تاييه تيین دیرؤکا خوه پاراستنه. ديسا شه فا نه ورؤزی ته پسيين هه فت سين کؤ ژ هه فت فيکيان پیک تيین، ل سفری تيین دانين. به ری ئيسلامی د نا ق هه فت شين ده شاراب و شيشه ژی هه بوو، پاشی نه و هاتن دهرخستن. نها هه فت فيقيين وهک سنجی، پسته، باده م، خه سته، مه ويژ، کشته، گولينگ و گووزی شه قه کی د نا ق ئافی ده دسه کنين و رؤژا دن ئا قا وان فيکيان دوخوون، دا کؤ نه و ئا ق د سالا نوو ده هيژ و قودره ته که نوو بده وان.

نه ورؤز دبه سه ده ما دؤستاني و يه کبوونا ئينسانان ژی. مرؤق زيده تر دوخوازن ب ریا قی رؤزی پيقه نديين خوه يين دؤستانه خورتر بکن، ژ حال و ره وشا هه قوودوو هايدار ببن و بهه قره به شداري پيرؤزياهيين سه رسالا نوو ببن.

ل ئافغانستاني د نه ورؤزان ده ره و ريشه يين که فنار و دييرين هه نه. ل با مه د نه ورؤزی ده يانی د سه رسالی ده جه ژنه ک ب نا قی نیله ی نيهالشانی تی پيرؤزکرن. د قی جه ژنی ده گه ل ب شيوه يه کی گشتی دارا دچنه و قی کاری ژ بؤ وه لاتی خوه وهک شانسه کی که سکا تی، شاهی و به خته واری دهه سبين. د نه ورؤزی ده گه ل کنجين خوه يين نوو لخواه دکن، دچن ديتنا هه قوودوو و ل نا ق چيمه ن، گولزار، باخ و بؤستانان به لاقدين. ديسا د نه ورؤزا مه ده ليسته که نه ته وی هه يه کؤ ئافغانی پی

ئىفتىخار دكن. نافى قى لىستكى بۆزكيشىيە. د قى لىستكى دە دوو كۆمىن پىلەوانان ل سەر ھەسپان سوار دىن. و بزىكى دىن نافى دايرەيەكى. نافى وى دايرەيا ھەلال ھە. ھەردوو كۆمىن سواری دوخوازن بزى ۋور دەرخن. كىژان كۆم د لىستكى دە بسەرکەفە ئە و پىلەوانيا خوە نىشاندىن و خەلاتان دگرن.^(۱)

ئالەوى و نەورۆز

كورد خوەدى باوھريين رەنگىنن. ئەزىدى، ئالەوى، خرستيان، فەىلى (ئەھلى ھەق) و موسلومانين سونى و ھن رەنگىن دن يىن ئۆل و باوھريان د نافى كوردان دە ھەنە. ھەلبەت خوەدىي قان باوھريان ھن كەفەنەشۆپىين خوە يىن ئۆلى ۋى خستىنە نافى جەژنىن نەتەوى.

يەك ۋر رەنگىن كوردان، ئالەوى نە. د دەمىن كەفن دە، د نافى ئالەويان دە ۋبلى واتە يا كۆ تى زانين، نەورۆز ب ھن ئاملىن ئۆلا ئالەوتىي قە ۋى دەھات گرىدان. ھەلبەت د سالىن داوين دە، د ئەنجاما وەژىنا نەتەوى دە، وەك ھەموو قادین جفاكا كورد، ئالەوى ۋى نەورۆزىن خوە ل گۆر ئادەت و تۆرەيىن نەتەوى پىرۆز دكن. ل ھەرما دىرسى كۆ ب گشتى كوردىن ئالەوى نە، دەما نەورۆز تى پىرۆزكرن، ب تايبەتى د ئۇجاخىن ل سەر بانىيان دە ئاگرىن گور تىن پىخستىن و ل گەل تەماشەكرنا ئاگر وھا تى گۆتن:

خراقىھ شىرۆ، رندىھ بىرۆ (خرابى ھەرە، چاكى وەرە)

تارى شىرۆ، رۆشتى بىرۆ (تارى ھەرە، رۆناھى وەرە)

سەرد شىرۆ، گەرم بىرۆ (سەرما ھەرە، گەرم وەرە)

دسمە ناپىنى شىرۆ، دۆستىنى بىرۆ (دژمنىتى ھەرە، دۆستانى وەرە)

---

(۱) خليل الله رحيمى/ نقيسكارى ئەفغانى (ھەفپەيىقن، نيو مونسىتەر، ۱۹۹۹)

پیری ئالەویی کوردان، عەلی حەیدەر جەلاسون بیرانینیڭ خوە یی نەرۆزین
کەقن وها تینه زمان و بال دکشینە سەر هەولدانین خەرکرن و ئاسیمیلەکرنا
کەقنەشۆپیین ئالەویان: (۱)

مالباتا مە دەما سەرهلانا شیخ سەعید دە هاتبوو سرگونیکن. ئەزوی دەمی
۴ سالی بووم. ئەم شانددیون باژاری قەیسەری یی. بانئی خانئی مە خوەلی بوون.
رۆژەک بالا من کشاند، پیرکا من ب دزی قرشووقال تۆپدکر و ل سەر خانی لۆد دکر.
ژ خوەدی ره دوایان دکر و دگۆت “سبە نەرۆزه، ئیشه رهئی من نەستینه.” رۆژا
دن کۆ تاڤ ب قاسی بەژنەکی بلند بوو، وی ل سەر بانئ ژ لۆدا قرشین خوە ئاگر
دادابوو. ل کێلەکا ئاگری خوە سەماها ئالویان دگرت و لاوکین کوردی دگۆت. من
ژی پرسى “توو چما وها دکى؟” وی دگۆت “ئەرەمزا رزگاریا مەیه. دەما کۆ
رووس هاتن کوردستانی داگرکن ژى ئەم ژ پیرۆزکرنا نەرۆزى پاشقه نەمان.”
دەما ئەم ل کوردستانی بوون، د نەرۆزی دە هەموو کەچ دەردکەتن چیايان و
کولیکین بەرفینان تۆپدکرن و ئەو بەرفینان ژ سەر ئاگری نەرۆزی داڤیتن. یین کۆ
وها بکرانا دگیشتن مرادین خوە. داخوارین وان هاسل و واسل دبوو. هەلبەت د
سالین پاشین دە من واتە یا نەرۆزی فاهم کر.

ل ئالیی دن پشتی کۆ د ناڤ کوردان دە ئیسلامیەت بەلاق بوو و هن کوردان
ئالەویتی هەباندن، نەرۆزی ژى ب هن تایبەتیین ئالەویتی قە گریدان. وهک میناک
رۆژا ژدایکبوونا هز. عەلی و رۆژا زەواجا وی ب فاتیمە ره ۲۱ی ئادارییه. ئالەوی ب
قی مونسەبەتی ژى ۲۱ی ئاداری پیرۆز دکن. لی ئەو لهه قهاتن تەنی تەسادوفەکه.
پشتی کۆ کەمالیزم ل ئالەویتیا کوردین باکوور سیرایەت کر، ژ بو وان ژ کوردایەتی
دوورخن، هن خورافەیان خستن ناڤ ئالەویتی. و ب قى ئاواپی هنەکان ب داخوازا
کەمال، ژ نەرۆزی ره گۆتن ‘جەژنا بهاری.’ هەر وها د قى رۆزی دە دەست ب
بانگکرنا خزر کرن.

(۱) هەقپه یقین، بەرلین، ۱۹۹۹

ل كوردستانى نەورۆز

باكوور: ل باكوورى كوردستانى پىشتى سالىن تەفاندنا سەرهلدانىن دەما كۆمارى، ھەتا سالىن ۱۹۹۰ ان جەژنا نەورۆزى د ناڧگەل دە ب ئاوايەكى گرسەيى نەھات پىرۆزكەرن. ژ بەر قەدەغە و زلما شووھ نىست، كوردان ل باكوور ب دزى جەژنا خوە پىرۆز دكەرن. ھەروھا د سالىن بىدەنگىي دە ژ بەر زەختىن رەژمى ژى، نەورۆز ل گەلەك دەقەرەن ھاتبوو ژىپرەكەرن. ھەتا سالىن داوين ژى ل گۆر ئاتمۆسفىرا پۆلىتىك تەنى كۆمىن سىياسى قى جەژنى پىرۆز دكەرن.

نەورۆز، د سالىن ژىپرەبوويى دە ل زندانىن كوردستانى رۆژا بەرخوھدان و ھلدانا ئالا ھىويى بوو. دىلین كورد، د بن ئەسارەتى دە ژى، ئەڧ نىشانانە تەھوى بىر دانىن. تادە و زلما زندانا ئامەدى د ئووجدانى مرۆڧاھىي دە وەك لەكەيەكە رەش يا زلما دەھەقەين نووژەن ھاتبوو كۆلان. يەك ژ گرتىن ئامەدى، مازلوم دۆغان، د نەورۆزا سالا ۱۹۸۲ ان دە گيانا خوە ديارى نەتەوا خوە كر. مازلوم دۆغان، ئەندام و پىشەوايى كاركەران، ژ بو لانه تکرنا زلمى، ژ بو مزگىنا بەرخوھدانى، ژ بو روورەشكرنا خيانەتى د شەڧا ۲۱ ئادارا ۱۹۸۲ ان دە ل قووشا ۳۵ ان، د ھجرەيا خوە دە داوى ل ژيانا خوە ئانى. پىشتى كاوايى ھەمدەم مازلوم، زندانا ئامەدى بووبوو سەنگەرا بەرخوھدانى و كەسىن د قى زندانى دە ژ گيانا وى فەيز گرتن، بوون سۆندخوار و تۆلدەرەين دىرۆكى.

پىشتى سالىن ۱۹۹۰ ان كۆ د ئەنجاما شەرى چەكدارى دە تەڧگەرا گەل پىل دا، كورد دىسا زقرىن سەر كەڧنە شوپى و نرخىن خوە يىن نەتەوى. د سالىن داوين دە جارا يەكەم د ۱۹۹۰ ان دە نەورۆز ل كۆلانان ھات پىرۆزكەرن. و ئىدى ئەڧ جەژنا ژىپرەبوويى، وەك چىرۆكا خوە، جاردن بوو نىشانانە وەژىنا كوردان. سەرهلدانىن جزىر و نىسبىنى كۆ ئەو ژى د دىرۆكا باكوور دى يەكەم سەرهلدانىن نووژەن بوون، د رۆژا نەورۆزا ۱۹۹۰ ان دە قەومى بوون.

د سال ۱۹۹۱ ان نه وروژ ئیدی نه تهنی جه ژنه که نه ته وی ئان ژى نرخه کی دیرۆکی، ههروها بووبوو روژا سه رهلدان و تیکۆشینى ژى. نه وروژ ل هه موو باژارین کوردستانى، ل هه موو کۆلانین باژاران، ل هه موو مالین کۆلانان و د لاین هه موو ئینسانین مالان ده بووبوو ده ما پيخستنا ئاته شگه ها زه رده شت. هه ر روژین کوردان، نه وروژ، هه ر نه وروژ ژى روژا کوردان بوو. نه و ئیدی پارۆلا هلدا نا سه ریان بوو.

د دیرۆکا مرۆقاهیی ده به لکی ژى تهنی نه وروژ بده هان سال وه ک جه ژنه که قه ده غه کرى ما بوو. ره ژما ترک جه ژنا کوردان، ره نگین کوردان قه ده غه کرى بوو. جه زایی قى تاوانی ژى بیړک و کوشتن بوو. د نه وروژا سال ۱۹۹۲ ان ده کوردان ب کراسی جه ساره تی یی که سک و سوړ و زه ر، میړکوژین ره ژمی ژى ب ئونیفورمایین ره ش دا که تبوون مه یدانان. کوردستان ل سه ر پیا بوو. هیژین ره ژمی روژا ۲۱ ئی ئادارا سال ۱۹۹۲ ان ل جزیر، شرنه خ، نسپین، هه زه خ، وان، گه وه ر، ئامه د، فارقین و ل باژارین دن ب ده هان کوردان کوشتن. به رده فکین ره ژمی جه ژنا نه وروژى ل دژى ده وله تی وه ک ئیسیان، وه ک سه رهلدان بنا ف دکرن.

لی جار هک ئاته شگه هین زه رده شت پیکه تبوون، ره یی کاوا قه گه ریا بوو و د به ده نین کوردان ده وه ژیا بوو. ما کینا زلم، کوشتن و خرابیی نکار بوو ل هه مبه ر چه ر خا فه له کی ب سه کنه. سه رانسه ری کوردستانى د نه وروژان ده ب ئالین که سک و سوړ و زه ر دخه ملی، گوند، باژار، ده شت و چیا ب ئاگرى نه وروژى ده ات تاقدیسکرن.

ب تایبه تی نه وروژین ئامه دی یین سالی داوین هه موو گوتن و په یقان، هه موو ده هاق و خرابان بیهوکوم هشتبوو. پشتی سالی ۱۹۹۹ ان ئیدی ب ملیونان کورد دادکه تن کۆلانان و پیشوازی روژا نوو دکرن. ره ژما ترک کو پشتی پیقارۆیا یه کتیا ئاورووپا هن زه ختین سه ر کوردان خوه سستکر، قه ده غه یا سه ر نه وروژى ژى راکر. ب وی ئاواپی نه وروژ ئیدی وه ک جه ژنه که نه ته وی ده ات پیروژکرن. لی و یا نه وروژى ژ به ر کو د ئالفابه تا ترکان ده نینه، هین ژى قه ده غه یه.

ره ژم، کۆ نکاریوو بهر ل نه ورۆزئ بگره، قئ جارئ ههول دا کۆ لئ خوه دی ده رکه قه و ئه و ئاسیمیله بکه. ژ بۆ قئ یه کئ ئه رکانئ دهوله تئ د نه ورۆزان ده ئه فسانه یین خه یالی و دهره وین دافرانده. لئ ب نا قئ فهرمی 'نه فرۆز' ئا دهوله تئ وهک چیرۆکئ وان پیکۆنیکی بوو.

ئه فسوونا نه ورۆزئ پشتی سه دان، هه زاران سال جاره که دن ل سه ر خاکا مه زۆپۆتامیایئ دگره و ژ بۆ کوردان دبه مزگینا یه کیتی و نه ته و بوونئ. پادیشاهین دلی کوردان مازلوم دۆغان و زه کیه ئالکان ب فه یزا جه ساره ت و به رخوا دانئین خوه خاکا کوردستانئ پیرۆز دکرن. ل باکوورئ کوردستانئ ئاگر ئیدی پیکه تبوو. ئارا بن خوه لیا سه دسالان، تینا بزۆتئین جه مدی، چریسکئین چلمسی جاره که دن گه ش بوو بوون. خه یاله تئ کاوا ل سه ر ئاسیمانئین کوردستانئ دگره یا.

یهک ژ بیرانئین نه مر یئ نه ورۆزا سالا ۱۹۹۰ ان که چا کورد زه کیه ئالکان بوو. ۲۱ ئئ ئاداری، سالا ۱۹۹۰. ئامه د. تاخا ده ری روهایئ. ل بن برجا ههفت بریایان. ههفت براین قه هره مان، ههفت پاراستقانی ئامه دی. زه کیه ل بن دوارئ برجئ. د ده ستئ راستئ ده بیدۆنا به نزیئ، د ده ستئ چه پی ده پانکارتهک، ل سه ر دروشمه یهک " بژی نه ورۆز. 'کۆلان تژی زارۆک و ژن. ل سه ر دوارئین که لئ پۆلیس و له شکه رین نۆبه دار. ل کئله کا که لئ، ل دۆرا خوه به نزیئ دره شینه. پانکارتا خوه دده ده ستئ زارۆکان. پاشئ به نزیئ ب سه ر خوه ده درژینه. و نفتکئ پئدخه. ئاگر... گه رماهیا پیرۆز. زه کیه سه رایئ د نا ق ئاگر ده. پئشیی گولپئ وئ یئ ره ش دشه وته، پۆرئ وئ، جلیئ وئ... زه کیه سه رانسهر د نا ق ئاگر ده... زارۆک و ژن دقیرئن. بهر ب وئ قه دمه شن. پئلیئ ئاگر بلند دبن. زه کیه دشه وته، ب ئاگر دسۆته... ئاگر دوهسته، ئاگر دته فه، ئاگر رادوهسته، ئاگر د به دنا زه کیه ده دبه تله. ژ بلی دل و چاقئین وئ یئ ره ش، چاقئین وئ یئ دو لبئین یاقوتی، هه موو لاشئین وئ شه وتیه. زه کیئ ئیدی د ریوینگیا نا قئا دلین کوردان ده یه. ئه و ئیدی سه مپۆلا نه ورۆزا نوویه.

رۆژاهلات: نه ورۆز ل به شين كوردستانى يين دن ژى ب شاهى و پيرۆزباهيين مهن تى پيشوازي كرن. نه ورۆز ل ئيراني ژ ئالى هموو گه لين ئيراني و دهوله تى فه وهك جه ژنه كه فهرمى تى پيرۆزكرن. د شاهييين كو ۱۳ رۆژان دۆژو ده، وهك هموو نه ته وين ئارى، كورد ژى جه ژنا خوه ب شاهييين مهن پيرۆز دكن. لى د دپروكا كوردين رۆژاهلات ده ژى بيرانيين نه ورۆزى يين بخوين هه نه. د نه ورۆزا سالا ۱۹۷۹ان ده ل رۆژاهلاتى كوردستانى ل باژارى سنه ل دژى كوردان قه تليامه كى هات لدارخستن و نه ورۆزا سنى يا سالا ۱۹۷۹ان د ناڤ گه ل ده وهك نه ورۆزا خونه وه هات بناڤكرن. پشتى قى بوويه رى د نه ورۆزين رۆژاهلاتى كوردستانى ده بوويه رين خووناوه پهيدا نه بوون و كوردين قى به شى وهك پيلا ده ريبايا ئينسانان جه ژنا خوه پيرۆز دكن.

رۆژاڤا: ل رۆژاڤايى كوردستانى كو نه ورۆز هه تا ساليين ۱۹۶۰ان ب گشتى هاتبوو ژبيركرن، پشتى خه باتين سياسى جاره كه دن د ناڤ گه ل ده بالاڤ بوو. ژ بهر كو جه ژنا نه ورۆزى د ساليين داوين ده بووبوو سه مبوللا وه ژينا نه ته وي بالا داگر كه ران ژى كشان د و ژ بو ئاسته نگرنا نه ورۆزى ئيرشيين گه ل كرن. د پيرۆزباهييين سالا ۱۹۸۷ان ل شامى، ل تاخا ركنه دين هي زين ره ژمى ئيرشيين پيرۆزباهييين نه ورۆزى كرن و كورده كى كوشتن و گه له كان ژى بريندار كرن. ديسا بوويه رهك د سالا ۱۹۹۴ان ده، د زندانا هه سچى ده قه ومى. كوردين كو د شاهيا نه ورۆزى ده هاتبوون گرتن، د شه قا ۲۴ئى ئادارى ده، د قى زندانى ده هاتن سو تان و ۶۰ كه سان ژيانا خوه ژ ده ست دان.

لى هموو جوورين خرابى و كوشتنى، نكاربوو ئاگرى پيخستى به فينه. زلم ژى ل هه مبه ر ئاگرى نه ورۆزى به تلى بوو. د ساليين داوين ده ئيدى ل قى به شا كوردستانى گه لى كورد، نه ورۆزين خوه ب گرسه يين مهن د كو لنان ده پيرۆز دكن.

ژ بهر کۆ بهر ل پیرۆزبا هیڤن نه ورۆزئ فیه بوویوو و ب سه دهه زان کورد د قئ رۆزئ ده نه دخه بتین و شاهمی د کرن، ره ژما سووری ژئ قئ رۆزئ وهك رۆژا دایکان ئیلان کر و نه ورۆز د بن قئ ناقئ ده وهك جه ژنه كه فهرمی ل سه رانسهرئ سووری هات پیرۆز کرن.

باشوور: نه ورۆز ل باشوورئ کوردستانی ژ سالیڤن كه قن فرقه وهك جه ژنه كه نه ته وی ب ئاوایه کی سه ریه ست تئ پیرۆز کرن. ل قئ به شا کوردستانی د سالیڤن به رخوه دانئ ده نه ورۆز، رۆژا ئیرشئین مه زن یئین په شمه رگه یان بوو. ل باشوور نه ورۆزا سالا ۱۹۸۸ ان د ئه نجاما قه تلایاما هاله پچه ده وهك رووپه له کی رووره شی و مینا که کی هوقیتیا ده هاقئین نووژهن ده رباسی دیرۆکا مرۆقاهیی بوو.

دیسا د دیرۆکا باشوورئ کوردستانی ده سه ره لدانا ۱۹۹۱ ان د نه ورۆزا قئ سالی ده گه یشت سه رکه فتنئ. پشتی کۆ ئه ف به شی کوردستانی ژ داگرکه ران رزگار بوو، نه ورۆزئین قئ ده قه را ئازاد ژئ ل گور دلی کوردان هات پیرۆز کرن.

برجین بیدهنگین "باهدین و زهردهشت"

...

ئەف مەنزىل د رىگه يه كى رۆنى دە دەرباسدبه،
ئارمانج ئاقل و راستييه،
عشارهت رامانا پاك و رهه.
... (ژگاتايان)

سالىن ۱۰۰۰ ييه. بهرى زايينا ئيسا. ئەلین مەدى ژ دەشت و چيايین ئاسيا ناڤين بهر
ب ئيران و كوردستاني قه دهركن. مه، باڤووكالى كوردان و ملهك ژ ئاريانه. ل گورهن
بهلگه و تهۆريين كهقناره، عهشيريين ئارى بههزاران سال بهرى زاييني ژ ئيران و
كوردستاني دهركهتنه و بهر ب ئاوروپا قه چونه. پشتى ههزاران سال، بهرى خوه
دانه ئاسيا ناڤين و پاشى ديسا ههريكينه وهلاتى خوه يى كهفن. د قى په قازويا
كۆچبهريى ده، ههك ئيلين وان ژ بهر سهدهميين غهزايى ل دهقهرين كۆ بهلاقبوونه،
مانه. ل وان دهقهره شارستانيان ئاڤاكرنه. لى كۆچبهريا هن ئيلين دن دۆمكريه. بيىرى
زاييني د سالىن ۲۰۰۰ ان ده پيشيى هيتيتى و هوورى هاتنه مه زۆپۆتاميايى. ۲۰۰۰ سال
شوونده ژى مەدى. مەدى، بهرى كۆ بگيژن كوردستاني راوهستگهها وان ئا داوين،
باشوورى كهڤيئى دهريا خازارى بوويه. ل گور ليكۆلينيئى ئاركهۆلۆژيك ئى هه ره ميئ
كاشان و نيهاوهند، دياربوويه كۆ مەدى بهرى زايينى د سالىن ۲۰۰۰ ان ده ل قى هه ره مى
ژيانه. ههلبهت ل سه ره بوونا مه دان ئا ل كوردستاني ديتنين جودا هه نه. ل گور يهك ژ
قان ديتنان، مەدى توو جارارن كۆچ نهكرنه و ئه وهه ل كوردستاني بوونه. ل گور
ديروكنووسى گرهكى هه ره دۆت، مهديين كۆ ژ سه ره ئاسيايا ناڤين كۆچى كوردستان و
ئيراني كرنه، ژ شهش عهشيران پيك هاتنه. ئه و ل كوردستان، هامادان و ئازاريايجاني
بهلاقبوونه. پشتى كۆچبهريا مه دان، فارس ژى هاتنه هه ره مى. ئه و ل باشوورى مه ديا،
ياني ل دهشتين ئيراني بجيه بوونه.

د. سراج بیلگن کۆب لیکۆلینین خوه یین ل سهر زهردهشت هاتیه ناسکرن، ل

سهر مه دان وها دبیزه:

ل سهر مژارا کۆچه ریا ئاریان، ته وریین جوربه جور هه نه. د قی بابته تی ده
پسپوری هه ری مه زن ده رکۆنۆفه. ئەم دکارن کۆچه ریا ئاریان د سی خالان ده
که فشبکن. هاتنا هیتیتی، هووری و هاتنا ماد و پارسان. ئەو سی کۆمن. هیتیتی ژ
سهر قافقاسان فه هاتنه. ژ چیا یین ئوورال ده رکه تنه، ژ سهر ترانس - قافقاسان
وهک یهک مل و راست هاتنه ئانادۆلیا. هنکهس ژ وان ده رباسی مسری ژی دبن و ل
ویدهری شارستانیه کی دداهه زینن. هیتیتی د دوو به شان ده تین دابه شکرن.
هیتیتین نفیسا هیه رگرونی و هیتیتین نفیسا میخی.

هاتنا هووریان ژی له قایی ب. ز ۲۰۰۰ ان ده. د سالی ۱۸۰۰ ان ده هاتنه.
لیکۆلینه ر بیرۆف، ئاریان ب دوو شه کلی ژ هه ف جوودا دکه. 'ئاریانین' ئەس و
'ئاریانین هۆ. 'وهک، 'سۆما و هۆما. 'د ناقتین یه زدانان ده گوهرینه کی هه یه. وهک
'ناساتیا و ناهاتیا. 'ب قی ئاوی ئاریین هۆ و یین ئەس ژ هه ف جوودا دکه، ئەف
جوودا کرن راسته. بیرۆف دبیزه کوو" هووریان ناقتی یه زدانای خوه وهک 'ناساتیا'
بکار ئانینه، لهوما ئەم ژ وان ره دکارن بیژین ئەس - ئاری. و دیسا ئەم دکارن بیژن
کۆ ئەو ل ئاسیا ناقتین ژ ملی هینت قه تیانه و بهر ب کوردستانی فه هاتنه. کتیب
پیرۆز یا هیندیا، ریگوه دا ژی د قی پیقارۆیی ده شه کیل گرتیه. بهری زاینی د سالی ۱۰۰۰
ان ده قی جاری بهر ب هه ره ما ئیرانی فه کۆچه ریا مه د و پارسان ده ستپیکر.
مه دی ژ ئۆستانا تهرانی هه تا کوردستانی به لاق بوون. پاشی پارسای هاتن. ئەو بهر
ب باشوور فه چوونه و ل ئە یاله تا فارس ژ گۆلا قاسایوو هه تا هه ره ما مه دان بجیه
بوونه.^(۱)

---

(۱) هه فبه یقین، بهرلین، ۲۰۰۱

د دهما کۆچبهریا مه‌دان ده، (ل کوردستان و ههرهمین ده‌روودۆری) ئیمپاراتۆریا ئاسوور حوکوم داژۆ. هه‌روها گه‌له‌ک هیژن بیان یین وه‌ک ئیسکیتان، ژ ئالی قافقاسان ئیرشی هه‌رمی دکن. ئەلین مه‌د کۆ دگیژن کوردستان ی دبن جیرانی ئیمپاراتۆریا ئاسوور. د سالین ۹۰۰ین به‌ری زاینی ده، د نفیسارین ئاسووری ده ئیدی به‌حسا جیرانین نوو، به‌حسا مه‌دان تی کرن. حوکومداری ئیمپاراتۆریا ئاسوور، ئاداد نارارییه. ئەو ئیرشی سهر مه‌دان دکن. ژ به‌ر فان ئیرشان، مه‌د هه‌رتم په‌یته‌ختا خوه دوگه‌هورینن و نکارن ده‌وله‌ته‌که ناوه‌ندی دامه‌زرینن.

د ناڤ مه‌دان ده ریوه‌بریه‌که ناوه‌ندی ئان ژ ده‌سته‌لات‌داره‌کی سه‌رده‌ست توونه‌یه. گه‌ل ژ ئالی سه‌ره‌کین ئیلان و چینا رووه‌بان، یانی ئۆلداران قه‌ تی بریفه‌برن. سه‌ره‌کین مه‌دان ئی وی ده‌می وه‌ک 'کاوی' ئان ژ 'کاوا' تین بناڤکرن. دیسا ئۆلدار یانی ریبه‌ری ئۆلی یین ده‌می وه‌ک 'قه‌ریان' تین بناڤکرن. د ناڤ کاوا و قه‌ریانان ده پۆزیه‌ریا ریوه‌بریا جفاکی ژ ددۆمه. یه‌ک ژ سه‌ره‌کین عه‌شیرین مه‌دی یین ده‌می کاوا فیشتاسپایه. فیشتاسپا، وی د ده‌مین پیش ده وه‌ک که‌سه‌کی گرینگ ده‌رکه‌فه دکا دیروکی. ئەلین مه‌د پشتی نشته‌جه‌یا خوه، ده‌وله‌تین بچووک دامه‌زرینن. چه‌تا سالا ۶۱۲ان ژیا نا وان یا سیاسی وها ددۆمه.

پشتی سالین ۷۱۵ان ئەم دبینن کۆ هن ده‌وله‌تین مه‌دی یین سه‌ربخوه تین دامه‌زراندن و پشتی ده‌مه‌کی تیک دچن. هن ژ فان ده‌وله‌تان ب ئیرشی بارباران، هن ب ئیرشین ئاسووریا تیک دچن. لی د سالا ۶۷۳ان ده سی میرین مه‌دی، سی کاوا یین مه‌دی دگیژن هه‌ڤ و ده‌وله‌تا کۆ سازدکن ئیدی ل سه‌ر پیا دمیینه. د به‌لگه‌یین دیروکی ده سه‌ره‌لدانا وان له‌قایی جه‌ژنا سه‌رسالا ئاسووریا تی. ناوی وی زاقمووقه. ئەو د تابله‌تین ئاسووری ده تین دیتن. ئەڤ ده‌وله‌ت کۆ پاشی دبه ئیمپاراتۆری، چه‌تا دهما هه‌خامه‌نیشان یا سالا ۵۵۳ان دۆم کر. و مه‌دی پاشی بوون وه‌ک عه‌یاله‌ته‌کی ده‌وله‌تا هه‌خامه‌نیش.^(۱)

(۱) سراج بیلگن (ه. ن. د)

لِيكُولِينەر بابان ساقرى كۆ ئۇو ژى ل سەر ئۇلا زەردەشت دخه بته، ل سەر تىكليا مه د و ئاسووران وها دىيژه:

به لگه يين د دهرىارى مه ديان ده دگيژه ده ما سالين ۷۰۰-۸۵۰ ان يى بهرى زابيني. ئاسووريان سالين دريژ ئيرشين دژوار برنه سەر مه ديان. ئۇو نه چار مانه كۆ بنده ستي ئاسووريا بن و باج بدن وان. ئاسووريان ۵۵۰ سال ل هه رمى حوكومكرنه. پشتى كۆ مه ديان ده ولت دامه زرانده، ب بابيليان ره پيمان لدارخستنه و بهه قره ئيرشين ئاسوورى كرنه. د ئه نجام ده كه تنه په يته ختا وان نينووا. (موسلا ئيرۆ) پشتى كۆ ئاسوور تيك دچه، خه نيمه تين كۆ تين هلگرتن يى بابيليان، تشتين كۆ نايين هلگرتن (ته قى مروقان) ژ مه ديان ره دمينه. بابيلي ژ ته ماهيا خه زنه يين ئاسوورى ب مه ديان ره قى په يمانى لدارخستنه. بابيليان هه موو تشتان، حه تا دهرين زير ژى برنه. ل گور زاگونين وي ده مى گهر كۆ د ئه نجاما شه ره كى ده گه له كى تيك هه ره، ده كۆله يى سه رده ستان. لى مه دان، ئاسووريان سه ربه ست هشتن. د هه مان كاتى ده ئازاديا دىنى ژى دانه وان. ئه ق هه لوه ستا مه دان د نا ق ئاسووريان ده ب ئاوايه كى ئه ريئى هاتيه پيشوازيكرن. به شه كى مه زن ژ گه لى ئاسوورى تين سەر دىنى باهدين (زەردەشتى). و ئه و د نا ق گه لى مه دى و ئولا باهدين ده ده لن.^(۱)

ئۆل و باوه رىي ئاريان

وي ده مى د نا ق گه لين ئارى ده گه له ك ئۆل و باوه ريين جووربه جوور هه نه. د نا ق مه دان ده ژى چه ند ئۆلين جودا حوكوم داژون. ئولا سه ره كه د نا ق ئاريان ده ميترايزم، (ميه رپه ره ستي) يانى رۆژپه ره ستي بوو. د قى ئۆلى ده ل سه ريا گه له ك يه زدانين بچوك، يه زدانى سه ره كه ميتر هه يه. ئه ق ئۆل د نا ق ئاريين ئاوروپا ده ژى حوكوم داژوت. هه روه ا هن فۆرمين وه ك شاماش ئى قى ئۆلى، د نا ق ئاسوورى و بابيليان ده ژى هه بوو. ديسا، ئولا زه روانيزم، يانى زه مان ژى د جفاكا مه دى ده ئۆله كى بباندۆر بوو.

(۱) هه قيه يقين، دانيمارك، ۲۰۰۱

بهري زهردهشت ل هه رمي ئايينا مهريه رست و ئايينا زهرفان ئان زي زهروانزم هه بوو. سه مبولان وان زه مان بوو. هه موو تشت د بن دهستهلاتيا ئولدارين وان ده بوو. لي ديني كو دژمني زهردهشتيا بوو، مهريه رسته بوو. ژروهبانين وان ره قهريان دهات گوتن. هه روها كه ياني ياني ميرين وي ده مي ژي ل دژي زهردهشتيا بوون. ئه ق مير و ئولدارين وي ده مي بهه قه ژ بو چه وساندنا گه ل هه قكاري دكرن. ئه ق هه ردوو دين نه ته ني ل روزهلاتا ناقين، هه روها ل هه رمين ده روودوري ژي بانديرا خوه كرهوون. هه تا ل باشووري ئاوروپا ژي مهريه رسته هه بوو. نها ل نا ق واتيكاني بخوه پهيكه ري ميتره هه يه و ئه ق دين هه تا ئينگيلستان به لاقبوو بوو. چا فكانيا قي ئولي، كوردستان بوو.⁽¹⁾

ژ بلي قان باوه ريبن بنگه هين، بين ئاريبن كه قناره، گه رهك د نا ق مه ديان، گه رهك د نا ق ئيلين ئاريبن دن ده گه لهك باوه ري و پيروزيه يين دن زي هه بوونه كو هن ژ وان، هه تا روزه مه د نا ق كوردان ده ئاروتنه .

وي ده مي مه سه لا دووشامووش، ياني داسنابي هه بوون. ئه زدي ژي به حسا داسنابيان دكن. د دووشامووشان ده يه زدان ئافرينه ري باشيتي و خرابييه . ديسا زوروانيزم زي د شبه قي ئولي. يه زداني باق، دوو كور ئافرانديه . يهك باش، يهك خرابه . هه روها ئولا زراهوشا هه يه، ئولا هو ما هه يه . ئولا هو ما هه تا ده مهك به ري ژي د نا ق كوردين زازا ده ددوميا.⁽²⁾

...

جارنا رمان، گوتن و ته فگه را پاك زاهمه ته .

لهوما ئه ز هاتم جه م وه، گه لي برايان !

ئو ئه ز هاتم كو ژ وه ره بيژم:

ئه م ل سه ر داخوازا يه زدان دژين

... (ژ گاتايان)

(1) بابان سافزي (هه. ن. د)

(2) بابان سافزي (هه. ن. د)

ماگی

یہک ژ ئیلین مہدی، ماگی نہ. ماگی د ناڤ جفاکا مہد دہ چینا روہبانن. ئو ب کاری ئولداریی ره مژولن. ماگی هه کیمی، سهپریازی و رهملداری ژی کرنه. ههروها ئه و شیورمهندی میر و سهروکانه ژی. ژ بهرقی کاری خوه ئه و سهردهستین جفاکی نه. په رگالا وان وهک قاسته. ئولداریی ژ باڤ دهرباسی کور دبه و ئاگاهیین ئولی دهوری که سین دهرقایی ماگیان نابہ. جفاک باوهر دکه کو ماگی خوه دی هیژین یهزدانی نه و که سین پیروژن.

چاڤکانیین ئاسوور و عه رهب ژ زه ردهشت وهک، 'سه رهکی ماگیان' ئان ژی 'پیغه مبهری ماگیان' باهسدکن. پرتووکا دینکورد ژی کو ب زمانی په لهوی هاتیه نفیساندن، ئافه ستا وهک 'پرتووکا ماگیان' بناڤدکه. ل گور هه رده دوت هه م دهما ئیمپارتوریا مہد، هه م ژی دهما مادو - پارسان، یانی د دهما سالتانانا هه خامه نیشان و د دهما پارتان ده ژی کاری دینی د دهستی ماگیان ده بوویه. ماگی، پشتی کو ئیمپارتوریا مہد دهرباسی مالباتا ئاخامه نی دبه، ل دژی دهستلاداریی سهرلدن. ئه و ناخوازن کو په رسی باوهری و یهزدانین خوه ته قلی ئولا وان بکن. د ئه نجام ده سهرلدانا وان تی ته فاندن و په رسی سه رکه فتنا خوه یا ل دژی ماگیان ب ناڤی 'باگایادیش' وهک جه ژن پیروژ دکن. ئه ڤ بوویه ر د خریه یین به هیستانی یی قرال کپروکس (کورش) ده دهرباسدبن. چاڤکانیین عه رهب، ماگیان وهک 'ماجی' و باهدینیان ژی وهک 'مه جووسی' بناڤدکن.

زه ردهشت

به ر ب سالین ۶۰۰ ین بهری زایینی ژ ئیلا ماگی ب ناڤی زه ردهشت ئولداره کی دهر دکه ڤه پیښ. ئه ڤ دامه زرینه ری ئولا باهدینه. د چاڤکانیین جه واز ده ناڤی زه ردهشت ب ئاوایین جودا تی گوتن. د زمانی کوردی ده ناڤی زه ردهشت تی واته یا 'زمانی راست' ئان ژی 'پیامبه ری خوه دیی زمانی راست'. ناڤی وی د ئافه ستا دا، وهک 'سپیتاما زاراته ووشترا' دهرباس دبه. ئه ڤ ناڤ تی واته یا 'خوه دیی هیشتیین زه ر' یانی 'خوه دیی ده و یین زه ر'. زاراته ووشترا ناڤی قاهرامه نه کی ژ مالباتا وان، سپیتاما ژی ناڤی مالباتا وانه.

د تابلته کی ئاسووری ده نافی مالباتا ئیشبیتاموم دهرباسدبه . یانی سپیتاما . سپیتاما کالی زهرده شته . د ئافه ستا گاتیک ده ژی وه ک سپیتاما زاراته ووشتر^۱ دهرباس دبه . د فی تابلته تی ده به حسا بازرگانیا هه سپان یا فی مالباتی و بازرگانه کی ئاسووری تی کرن . یانی زهرده شت ژ مالباته کی کۆ هه سپ خوه دی دکه ، تی . نافی بافی زهرده شت، پرهاسپرایه . د کوردی ده تی واته یا کسه سی خوه دی گه له ک هه سپان^۲ ده ما ئه م ل چافکانیین په هله وی، ل زاتسپارام، ل دینکورد، ل بوونداهه شت و وه ندیدادی دنیرن، دبینن کۆ زهرده شت ل کودهری ژیاپه . د وه ندیدادی ده دبیزه کۆ مالباتا زهرده شت ل کیله کا چه می دایتیا بوویه . چافکانیین په هله وی دبیزن ئه ف چه م ئاره خهس، یانی ئه ره زه . زهرده شت ل که ویین فی چه می زاپه .^(۱)

ل سهر ده ما ژیا نا زهرده شت هه رچقاس هن ناکۆکی هه بن ژی، ئاله ما زانستی ب ئاویه کی گشتی قه ببولدکه کۆ ئه و د ناقبه را سالیین ۷۰۰ و ۵۰۰ ان ده ژیاپه و ۷۷ سال ته مه ن کریه . ل گۆر ئه فسانه یین پرتووکین باهدینی، زهرده شت ده ما ژیا نی ره چافی خوه فه کریه که نیاپه ! ئه ف ئیشاره تا پیغه مبه ریا وی بوویه . زهرده شت ل رۆژاقایی کوردستانی ل هه ره ما چیز ی هاتیه دنی . نافی وی باژاری ئیرو ته ختی سلیمانی . ئه فده ر د ناقبه را باژارین تیقاب، ساقز و شاهینده شت ده یه .

ل گۆر دیرۆکرانیین وه ک (ابن حقیل)، (Sir Aurel Stein)، (حمدالله موصفوتی)، و یاقووت حه مه وی ژی، جهی ژ دایکبوونا زهرده شت، باژاری ئوورمییه . ئوورمییه د ده ما پارت و ساسانیان ده زیارتگه ها زهرده شتیان ژی بوویه . دیسا ل گۆر شیرۆقه یین ل سهر ئافه ستا، پیغه مبه ری ئۆلا باهدین زهرده شت ل ئوورمییه هاتیه ژیا نی . نافی ئوورمییه د ئافه ستا ده ژی دهرباس دبه . ل گۆر ئافه ستا نافی که فن یی باژاری ئوورمییه ” چیچیس ت ئان ژی چیز بوویه . چیچیس ت ئان ژی چیز تی واته یا ” سپی ئان ژی به راق .”

گۆرا دایکا زهرده شت، ئه خدووبه ژی ل رۆژاقایی ئوورمییه ل هه ریما ترگه وه ری ل گوندی ئه نبییه .

(۱) سراج بیلگن (ه. ن. د)

زهردهشت بهری پیغمبه‌ریا خوه ل باشووری ئورمیی دما. ناقی وی دهری
ئاگرگه‌هی نازهرگه‌شت بوو، کو نها ناقی وی ته‌ختی سلیمان. پشتی کو کوچ دکه
دچه ژیرا کوردستانی و خوه دگهینه کهی گه‌شتاسب (کاوی فیشتاسپا). نه‌ف میری
هانئ ئولا زهردهشت قه‌بوول دکه و دبی یه‌ک ژ بنگه‌ها فی ئولی. پشتی ته‌قلیبوونا
کهی گه‌شتاسب، دینی وی هه‌ر دچه به‌لا‌ف دبه. ل سه‌ر فی بابه‌تی گه‌له‌ک چیروک و
گوتن هه‌نه.

گه‌له‌ک لیکولینه‌رین بیانی هه‌ل‌دن کو کوچبه‌ریا زهردهشت ژ کوردستانی به‌ر ب
ئافغانستانی نیشاندن. ب تایبه‌تی ژی باژاری به‌لخی (باکتاریا) بنا‌ف دکن. بیگومان
ل پشت فی تشتی بیره‌کی سیاسی هه‌یه. زهردهشت دهرنه‌که‌تیه دهرقایی
کوردستانی. گه‌ره‌ک د سالی‌ن پیشین ده، گه‌ره‌ک ژی د دما کوچبه‌ریا خوه ده.
ل سه‌ر ژيانا زهردهشت مخابن به‌لگه کیمن. ل هه‌موو په‌رچین کوردستانی گه‌له‌ک
ده‌قه‌رین دیروکی هه‌نه. دفی ل فان ده‌قهران لیکولین بین کرن. نه‌ف ژی پیوسته کو
ژ نالی ده‌وله‌تا کوردی قه‌ بی کرن. لیکولینه‌رین دن ژی ناخوازن کو دیروکا کوردان
زه‌لال ببه. ژ به‌ر فی یه‌کی نه‌ف ژی ل سه‌ر فی مژاری ناخه‌بتن. قاسی کو دیاره
زهردهشت ۷۷ سال ژیا‌یه. شه‌ش روژ پشتی نه‌وروزی ژ دایک بوویه. د ۷۷ سالیا
خوه ده هاتیه شه‌هیدکرن. لی گه‌له‌ک لیکولینه‌ر دبیژن کو ب ئاوا‌یه‌کی خوه‌زایی
مریه. لی تی گوتن کو د شه‌ره‌کی نا‌ف له‌شکه‌رین گه‌شتاسب و توورانیان ده ژيانا
خوه وه‌ندا‌کریه. دما کو دبیژن توورانی مه‌به‌ست نه‌ ترکن. توورانی گه‌له‌کی کو ل
ده‌روودورا تاجیکیستانا ژيانه. زهردهشت کوچبه‌ری دینه‌ور، هه‌ره‌ما باژاری سنی و
نا‌چه‌یا شاره‌زور (سنوری باشوور و روژه‌لاتی کوردستانی - هه‌ره‌ما هه‌ورامان)
بوویه. جیهی مرنا وی نه‌دیاره.^(۱)

ل گور ئافه‌ستا ناقی باقی وی پره‌اسپرا، ناقی دایکا وی دوو‌خ‌دوویه. ژ عه‌شیرا
ماگی، ژ مالباتا سپیتامایه. باقی وی یه‌ک ژ سه‌ره‌کین جفاکینیه. د هه‌فت سالیا
زهردهشت ده ژ بو‌په‌روه‌دی وی ته‌سلیمی ماموستا بوورزین کووروس دکن. د
ده‌ما زاروکاتیا خوه ده په‌روه‌ده‌کی باش دینه و هه‌موو زانستیین ده‌می فی‌دبه.

---

(۱) بابان ساقزی (ه. ن. د)

پشتی کاملبوونا وی ئەو ژ ئۆلین هەیی دووردکەفە. هەرتم ب ئۆلدارین کۆ خوینا جفاکی دمرن ره نیقاشان دکە. ب تایبەتی قوربانکرنا حەیانان، ریزگرتنا سەمبۆلین خرابیی و بیەخلاقیا جفاکی بالا زەردەشت دکشینە. د بیست سالیاً خوه ده ژ مالباتا خوه فەدقەتە و یارمەتیا خزانان دکە.

د زەواجا خوه ده ژى ل دژى تۆرهیان دەرتی و دەرگستیا خوه بخوه هلدبژیره. نافى ژنا وی هۆقییه و ژ مالبەتەکە حوکومدارایه. د ۱۵ سالیاً خوه ده کۆ باقی وی میراسا خوه یا دەوله مەند د نافى زارۆکیڤ خوه ده پارقه دکە، زەردەشت تەنه کەمبەرەکی دستینه. ئەو قەت گرینگی ناده مالی دنى.

پێغه مبهريا زەردەشت

زەردەشت د بیست و سى سالیاً خوه ده ل چیاى سەبەلان ئان ژى ل چیاىه کی نیزی هەولیرى دکەفە ئینزیوایی. هەفت سال ل فى چیاى ژ ئینسان و شارستانیى دوور دەسەکنە. ل فر ب نەفسا خوه ره تیدکۆشه. بالا خوه دده نافا خوه. دکەفە ئالەما رامن و گومانان. ل سەر سپرا گەردوون، جیهان و ئینسان دفکره. پشتی تەفەکوراً ۷ سالان دگیزه وی قەنیتی کۆ پەرگالا گەردوونی ژ ئالی یەک یەزدانەکی فە هاتیه سازکرن. و ئەوی ژى ببه شوپدارى ریا فی یەزدانى مەزن.

رۆژەکی بهاری ژ چیا پەیا دبە و بەرى خوه دده نافى ئینسانان. د مەشا خوه ده رۆژا نەورۆزی ل نیزی گولا ئوورمیى د نافى نافا چەمى دایتیا ده راستى مەلایکەتى ئاهوورا مازدا، فۆهوو ماناھ تی. ئەف مەلایکەت رهى زەردەشت دەردخه هزوورا ئاهوورا مازدا. فەرمانا یەکەم ژى ره تی گۆتن: ب ئاهوورا مازدا و ب مەلایکەتین وی باوهر بکه.

د هەمان رۆژی ده زەردەشت سى جارا دەردکەفە هزوورا ئاهوورا مازدا. د هەقدیتنان ده پره سببىن ئولا نووه، ئایەتین نافەستا ژى ره تی گۆتن. زەردەشت ئیدی پێغه مبهره و ژ بو فەرمانا ئاهوورا مازدا بجیهبینه ب رى دکەفە. کارى وی پەياما کۆ ب ریا واهیان گرتیه بگیزینه ئینسانان.

دهما کۆ زهردهشت وهك پيغه مبهردهرتیی مهیدانی، مه دیا د بن باندورا ئولین جودا دایه. د قان هه موو ئولان ده قوربان کرنا حه یوانان و فه خوارنا ئاڤا هوما کۆ مرؤڤ شه رخواش دکه، تیگه هیئ پیرۆزن. ل گور باوهریا وان، ژ بو ته سکین کرنا رهین خراب، دقئ ژ وان ره قوربان بیئ به خشانندن. مالبات، هه موو واریداتین خواه ژ بو قوربانان ددن. ته بلیخا یه که م ئا زهردهشت قه ده غه کرنا قوربان دایینییه.

د دلی گهل ده ترس هه بوو. نه زان بوون. هه رتشتین خواه ژ بو روژی، ژ بو یه زدانئ روژی قوربان دکرن. هه موو سه رمیانین خواه پيشکه شی یه زدانان دکرن. هه ژار هه ژارتر دبوون، که یا و قه رپان ژ ل سهر حوکوم بوون. زهردهشت ل گهل هه ژاران بوو. وان شیار دکر. چرایا کۆ وی د ناڤ گهل ده پيخست، بوو سه ده م کۆ گهل ژ قئ نه چاری، نه زانیی خه لاس به. کو گهل تیگه شتا د ناڤ چ کاره ساتی ده یه، وی سه رهلدانا. بو میناک د دینی زهردهشتی ده قوربانی نه. وی ده می قوربان دایین وهك باجدان یانی وهك خه رییه. زهردهشت دگوت نابه کۆ ژ بو تشته کی نینه قوربانان بدن. ژ بو قئ یه کی گهل که ئینسان خواه ل زمانئ شیرین یی زهردهشت دگرتن و دینی وی گه شکرن.⁽¹⁾

زهردهشت دوخوازه کۆ باوهریین جفاکی سه رووبنۆ بکه. ژ بهر قئ یه کی په رگالا دینی و ریقه بری ل دژی وی دهرتی. و روژین سرگونی ده ستپیدکه. زهردهشت ژ بهر هه موو ده ریان تی قه ورانندن. مالباتا وی ژ ی بهری وی دده. زهردهشت د رییا ته بلیخی ده ئاشتیخوازه. ل دژی زورییه. خه باتا هه شت سالان بیه نجام دمینه. زهردهشت د گاتایین خواه ده ژ ئاهوورا مازدا ره شکه ستنا هیویین خواه وهاتنه زمان: کودا بره قم؟ بهری خواه بدم کودهری؟ وان من، ژ مالبات و ئیلا من قه ورانندن. نه جفاکا من، نه ژ ریقه برین سه خته کار یی وهلاتی من، ژ من باوهر نه کرن. نه زی چاوا باوهری بدم ته ئی ئاهوورا مازدا؟

---

(1) بابان ساقزی (ه. ن. د)

پشتی ئه ڦ گازن و شکه ستنا هیویان، ئاهوورا ماژدا و مهله کین وی سی جاری دن
 ژی زه رده شت دهر دخن هزوورا خوه و واهیی ن نوو ته بلیخی وی دکن. جاره کی دن
 هیوی و هیژ ددن زه رده شت. ئه و جاره که دن دکه ڦه ری. نیهایه ت پشتی ده ه سالان
 زه رده شت باوهرمه ندی یه که م قایل دکه. ل گور ئاقه ستا، باهدینی یه که م پسمامی
 وی مادیو موونگایه. ئه و کوری ئاپی وی ئاراستیه. پاشی که سین خزان، شقان،
 گاقان، گوندی ل په ی زه رده شت دچن. پیغه مبه ر، مرگینیا رزگاریی دده وان. وی
 وان ژ بنده ستیا کاوا و قه رپانان خه لاس بکه.

زه رده شت گهیشتبوو وی قه نیتی کو ئولین هه یی نه راستن. ژ بو ڦی یه کی
 چه ند سال ژ جفاکی دوور که ت. ل چول و چیا ل خه لوه تی ما. و ئولا باهدین
 ئافراند. بنگه ها ئولا نوول سهر 'ئاشا' یانی ل سهر راستی دانی. ب تایبه تی
 شقان، گاقان و هژماره کی زیده که سین هیژار، که سین د بن ئاستین کومه لی ده
 دژیان ته ڦلی دینی وی بوون. له ورا ب دینی باهدین گهیشتبوون ئازادیی. ل سهر
 ڦی یه کی کاوی و قه رپان یانی میر و رووه بانین دهمی ل دژی ئولا زه رده شت
 که تن ناڦ ته ڦگه ری. زه رده شت نه چار ما کو ژ وه لاتی خوه کوچ بکه.

خه ما میر و پادیشاهین وی دهمی ئه و بوو کو گهل ل ژیر ده سته لاتیا خوه به یلن.
 گهل هه ر خزان و به له نگاز به یلن و دا کو کارین وان بچه وسینن و ل سهر وان
 حوکومداریا خوه بدومینن و ئه و کار بکن و میر ژی بوخون. قه رپان ژی یانی
 رووه بانین ئولا میهرپه ره ستی ژی ئالیکارین ره ژما وان بوون. وان ژی نه دوخوه ست
 کو گهل شیار و زانا به. گه ر کو گهل شیاربویا، وان ژی نکاریوو ده سته لاتیا خوه
 بدومانانا. ئارمانجا سه ره که ئه و بوو کو گهل ل دژی که یا و قه رپانان
 سه ره لنه ده.^(۱)

(۱) بابان ساقزی (ه. ن. د)

د دهه سالیڼ بوهوری ده ل مه دیا بازار نه مایه کو زه رده شت لی گه ریایه .
 نیهایه ت به ری خوه دده به لخی، باژاری تووسی، قه سرا کاوا فیشتاسپا .
 فیشتاسپا کو ب ناخی گۆشتاسپ ژی تی ناسکر، حوکومداره کی مه دییه و ب
 نه داله ت وشه خسیه تا خوه ژ یین دن جودایه . ل گور نفیساریڼ نه خشی روسته م،
 حوکومداري ناخامه نی، دارا، کوری فیشتاسپایه . لی نه دیاری کو نه فیشتاسپا
 میری چیروکا زه رده شته ئان نا . زه رده شت دچه قه سرا فیشتاسپا و وی
 قه دوخوینی سهر ئولا باهدین . کاوا وی گوهدار دکه ، پرسان دپرسه و وی دپیغه .
 قه رپانین قه سری دکه فن گومانی، کو فیشتاسپا ئولا خوه بوگوهورینه . ژ فی
 ترسی ئه و ل زه رده شت ئیفتیرا دکن و وی داقیژن زیندانی . پشتی کو زه رده شت
 هه سپا نه خوه ش یا کاوا شیفا دکه ، جاره کی دن د قه سری ده ئیتیار بده ست
 دخه . د فی ناقبه ری ده ئاهوورا مازدا سی مه له کیڼ خوه دشینه جه م فیشتاسپا .
 مه لایکه تیڼ کو د نا ف نوورا په زدانی ده خوه نیشانی کاوا ددن، ئه و داوه تی سهر
 ئولا زه رده شت دکن . د ئه نجام ده وه لاتی کو کاوا فیشتاسپا لی حوکوم دکه ، تی
 سهر دینی زه رده شت . پیغه مبه ر وی ده می ۴۲ سالییه .

مخابن، دوکومهن تیڼ ئولا زه رده شت د ئیرشا ئیسکه نده ر، د یا عه ره بان و د یا
 موخولان ده هاتنه سووتاندن . یین مایی ژی د نا ف دوکومهن تیڼ یونانی و د نا ف
 چهند نفیسین دیروکزانین ده می ده مانه کو وان ئیشاره تی فی مژاری کرنه . ژ به ر
 فی په کی ناگهیین وی ده می گه له ک کیمن . حه تا ره ده یه کی د نا ف چیروکین دن ده
 مرو ف هن تشتان دبینه . هن تشت ژ فانا رهنگی ئه فسانه یان گرته . وه ک میناک دوو
 وه زیرین گۆشتاسپ هه بوونه . ئه و، جامه سپ و فراوه شتاسپن . هه ردوو برا بوونه .
 فانا د به لاقبوونا ئولا باهدین ده روله که مه زن له یستنه . هه روها روناکییر و زانایین
 وی ده می د به لاکرنا ئولا زه رده شت ده رولین مه زن له یستنه . وی ده می گه ر کو
 پادیشاهه کی دینی خوه بوگوهراند، گه لی وی ژی دهات سهر دینی وی.^(۱)

(۱) بابان ساقزی (ه. ن. د)

ئىدى رى قەبوويه، ترسا باھىدىيان نەمايە. ئۇلا زەردەشت ل مەدىا وەك پىلا
 مزگىنىي بەلا ق دە. كارى زەردەشت ئى يەكەم قەدەغەكرنا پووتپەرەستىيە. ژ بەر
 قى يەكى دەمەكى دريژ، ئۇلەن كۆ تى دە مۇتىقەن پووتپەرەستىيە ھەبوونە، ل دژى
 زەردەشت بەرخوۋدانە. دىرۆكنووسىن گرىكى پەسنى مادۆ- پارسان ددن و دىيژن
 كۆ د پارەستگەھىن وان دە پووتپەرەستى توونەبوويه.

د ئۇلەن كەقن ئى ئارىيان دە باقووكالان جىھەكى گرىنگ دگرت. ھەتا پەرگالا ھن
 ئۇلەن ئارىيەن كەقن ل سەر پاراستن و پىرۆزگرتنا رھى باقووكالان ھاتبوو بجىھكرن.
 زەردەشت قى باوھرىا ئارىيان رەفۆرمە كرىيە و د ئۇلا باھىدىن دە قان رھىن باقووكالان
 وەك فراوشى، يانى رھى باقووكالان، رھى كۆ دپارىزە بناقكرىيە. ب قى ئاوايى
 وى تىكليا ئىنسانان ئا ب رابردوويا وان رە ژى سازكرىيە.

د قى ناقبەرى دە دژىرەن ئۇلا نوو ژى دكەقن ناقتەقگەرى. ب تايىبەتى ئارىيەن
 كۆ ل دەشتەن ناقبەرا ئاسيا و ئىرانى دە مانە وەك توورى (توورانى) تەن
 بناقكرن ژ ئۇلا نوو، كۆ قىشتاسپا ژى قەبوولكرىبوو ئاجسن. توورى د بن سەرۆكاتيا
 ھوكومدارى خوۋ ئارجاسپ دە ئىرشى سەر پەيتەختا وشتسپا، تووسى دكن.
 باھىدىنى ژى ل دژى ئىرشان بەرخوۋدەن. ئەو شەر ب سالان دۆمدكە. ل گۆر
 چاڭكانىيەن ئۇلا باھىدىن، زەردەشت د شەرى توورىيان دە، د ۷۷ ساليا خوۋ دە،
 دەما كۆ د ئاتەشگەھى دە ئىبادەت دكە، تى كوشتن.

...

ژ تە دپرسم يا ئاھوورا مازدا!

ب من رە خەبەر دە!

كىيە، يى كۆ ئىردى ل بنى، ئاسيمانان ل ژۆرى بجىھ كرىيە؟

كىيە، يى كۆ ئاقى دپارىزە و نەباتان شىن دكە؟

كىيە، يى كۆ بايى و ئەورەن بلند دقەورىنە؟

ئەى يەزدان! كى رامانا پاك ئافراندىيە؟

... (ژ گاتايان)

کۆزمۆگۈنیا ئۇلا باھدین

پشتی مرنا زەردەشت ژى باھدین بەلاقبوونا خوه ددۆمینه و ۱۰۰۰ سال ل مه دیا و د ناڤگەلین ئارى دە، حەتا هاتنا ئیسلامی دبه ئۇلا سەرەکه. ل گۆر ئاقەستا وچاڤکانیین باھدینی یین وەك بوونداهەشت، زەردوشتنامە، زەند و دینکورد، میتۆژیا ئافرانندی ئۇلا زەردەشت وھایه:

بەرى ئافراندا گەردوونی، فالاهیه کی بیینی هەبوو. د قى فالاهیی دە جیهه کی رۆنى بوو. ئەقدەر، مەکانی ئاقلی مووتلاق سپەنتا مانیوو بوو. یەزدان ئاهوورا مازدا ژى، ژ ڤر بوو. ل دۆر مەکانا سپەنتا مانیوو یانی ئاهوورا مازدا، تارستان، رەشپستان لەفیا بوو. ئەقدەر مەکانی خرابیی، مەکانی ئانگرا مانیوو بوو. ئەڤ خرابی نە خوه دی قودرەتا ئافرانندی بوو. لی، کاربوو ل تشتین کۆ هاتنه ئافراندن موداخەلە بکە و وان بلەوتینه.

ئەڤ نوورا خیری و تاریا خرابیی ژ هەڤوودوو بیخەبەر بوون. پشتی کۆ ئانگرا مانیوو، یانی تارى، ژ ئاهوورا مازدا یانی ژ رۆناهیی هایدار دبی، ئیرش دکە. ژ بۆ کۆ تارى، رۆناهیی نەهەرمینه، ئاهوورا مازدا خوه دپاریزه. ب دەستپیکا قى تیکۆشینى تەقینه کی دبه، ئەنەرژیه کی دهرتی و زەمان و تەڤگەر دەستپیدکە.

پشتی تەقینا یەکەم، ئاهوورا مازدا و ئانگرا مانیوو ژ بۆ ۹ هەزار سال ئاشتى دکن. ئانگرا مانیوو، یانی ئاخیریمان دیسا دچە تارستانا خوه. ئاهوورا مازدا ژى د قى پیڤاژویى دە عالەمی دافرینه. یانی گەردوون پەیدا دبه. پیشیی ئالەما رووهی، پاشی ئالەما جسمی چیدکە. د قى ناڤبەریدە جیهانی و مرۆڤین پیشین ئوروستیر و گایۆمارد دافرینه. ئاخیریمان کۆ ژ تارستانى دەرەکەڤه، دبینه کۆ ئاهوورا مازدا گەردوونی و جیهانی ئافرانديه. ئەو ژى ئیرشی هەموو تشتین کۆ ئاهوورا مازدا ئافرانديه، دکە. خرابیی تەڤلی ڤان دکە و روویى عەردى دبه زەمینا تیکۆشینا ناڤبەرا پاکى و خرابیی، رۆناهی و تارىی یانی یەزدان و ئیبلیس.

تيڪوشينا جفاڪي ڙي ههيه . تيڪوشينا ناقبهرا چينا كه دڪار و چينا سه ردهست ههيه . ديسا ناڪوڪيا گهردووني ههيه . گهردوون، ياني ڪوسمور“ ٺاهوورا مازدا، ڪاوس ڙي ٺيرشا ٺاخريمانہ . د ڦي هه موو تيڪوشيني دہ ٺينسان سهربوخوهيه . ٺينسان وي د تيڪوشينا ناف خوه ده بسهركه ڦه و د نه نجام ده سهركهفتنا پاڪيي، سهركهفتنا باشيتي، د داويا دنيايي ده وي ٺيلان بڪه . ب ڦي ٺاوايي وي نه ڦ ڪار بقه ده . تشت و كهسي ڪول ڦي دنيايي شهكل گرته، وي ڦه گهرن ٺاهوورا مازدا . ياني تشتين ڪو ڙ سپهنتا مانيو هاتنه، وي ديسا ڦه گهرن وي . ياني ڦه لسهفه يا ‘أنا الحق’^(۱) .

...

وي دهمهڪي وهره، ڪو نه ڦ شهر راوهسته،

وي دهمي، وي خرابي بمره،

وي پاڪي، خرابي ٽيڪ بيه،

وي دهمي، وي دهره و ته سليمي دستين راستي بيه .

... (ڙ گاتايان)

ل گور فلهسهفا زهردهشت، ڙيانا ل سهر دنيايي وي ۱۲ ههزار سال باڙو . سي ههزار سالين پيشين پيڦاڙويا ٺافراندي، سي ههزار سالين دن خواهوا ٺاخريمان و سي ههزار سالين دن ڙي هاتنا زهردهشته . د مهره لا داوين ده پشتي تيڪوشينهڪي خه دار وي ٺاخريمان ته ڦي خرابين خوه ٽيڪ هه ره و هه تا هه تايي بزڦره ڏوڙهه . وي پاڪي و باشيتي بسهركه ڦه و ٺينسان هه تا داويي وي د بن نوورا ٺاهوورا مازدا ده بمينن . ٺولا باهدين، ياني فلهسهفا زهردهشت ل سهر دووايزما شهري ناقبهرا پاڪي و خرابي هاتيه سازڪرن . گهردوون، جيهان و ٺينسان ل سهر بنگه ها ڦي شهري ته ڦدگهرن . ٺاساسي ڙيانا يه ڪيتيا دڙبه رانه . هه ر تشت د ناف خوه ده پاڪي و خرابي دهه وينه . لاشي ٺينسان مهڪاني ڦي تيڪوشينييه . ياني د ٺيرادا ٺينسان ده هه م باندورا ٺاهوورا مازدا و هه م ڙي يا ٺاخريمان ههيه . ٺينسان د ڦي تيڪوشيني ده دڦي ل دڙي خرابي بسهركه ڦه .

(۱) سراج بيلگن (ه. ن. د)

سى پرەنسىب

شۆپداريىن زەردەشت ئۆلا خوه وهك 'باھدين'، خوه ژى وهك 'باھدينى' بناڤ دىكن. باھدين د ئافەستا دا وهك 'قاھدين' دەرپاس دبه و تى واته يا 'دينى' پاك.^۱ سى پرەنسىبىن بنگەھين يى ئۆلا باھدين ھەيە: رامانا پاك، گۆتتا پاك و كرىپارپن پاك. دقى ئينسان خوهدى فكرين باش به، ب گۆتتېن خوهش باخفه و كارين پاك بكه.

زەردەشت يەكەم كەسە كۆل جىھانى گۆتتې 'خوهدى' يەكە. 'ول ئاھورما مازدا ئان ژ ئاھورما يى مەزن پەزن گرتتې. قەت بەحسا ئاگر نەكرتتې. گەلەك جار پەيڤا ئاھورما مازدا د واته يا 'ئاشا' يانى د واته يا 'راستى' يى دە بكار تىنە. د دىلڤا يەزدان دە دىڤتە راستى. مەسەلا، موسلومان ژ دىڤتە 'خوهدى' نوورە. 'لى ئەڤ نايى واته يا خوهدى ئاگرە.

باھدين ئۆلا ھەرى ھېسانە. كەسى كۆ كو رامانا وى، گۆتتا وى و كارى وى پاك بە زەردەشتتې. يانى پر قاعده و رېپارپن وى ئۆلى توونەنە. باھدينى بەرەواژى دىنن سامى (جھوتى، ئىسەويتى و ئىسلام) ژ باڤ و دى دەرپاس نابە. ئازادى ھەيە. زارۆك پىشتى مەزنبە، د سالىن ۱۵-۱۶ دە بوخوہ برپار ددە و دىنى خوه ھلدېڤتتې.

د دىنى زەردەشت دە دوو ئارمانجېن سەرەكە ھەنە. يەكەم "ئافادانكىرن و دوويەم شاد بوون. ئارمانج و ستراتەڤتيا قى دىنى ل سەرڤان ھەردوو تىشتان ھاتتې دانين. بافرىنە، ھلبەرىنە و شاد بە. ئارمانجا سەرەكى يى يەزدان ژ بو ئافراندا ئينسان ئەڤ تىشتە. ژيان ل سەر قى فكرى، ل سەر قى فەلسەڤى دبه. ژ بو قى تىشتى ياسا ئان ژى زاگۆن ژى ل گۆر قى پەرگالى ھاتنە دانين. د دىنى زەردەشت دە چەرچەڤەيەكى تەنگ نىنە، سىنۆرەكى نىنە. كارە ل گۆرى دەمى بوگۆرە. ژ بو ئينسان ديارپن ھەلال ئان ژى ھەرام نىنە. ھەرچەند د تاسويران دە يانى د زەند دە ھن تىشت ھاتېن سىنۆرەكرن ژى، ئەڤ تىشت د گۆتتېن زەردەشت دە نىنن.^(۱)

(۱) بابان ساقزى (ھ. ن. د)

لیکولینەر ھۆشەنگ برۆکا ژى ل سەر ریبازین ئۆلى یین زەردەشتیان ھا دبیزه:
د ئۆلا زەردەشت دە ھزرا ناکۆکیی و دژبەریی د ناقبەرا ھەردوو ئالیین
خوەداوہندیی دە، ب پەیداوون و ئافراندنا مرۆفان دەستپیکریه. دەما مرۆف ھاتپە
ئافراندن، وی چاخى ھیزەکی ب ناقى ئاھوورا مازدا ھەبوویە. ئەف ب نافەکی دن سپەنتا
مانیوو یی و ھیزا خیرا گشتی یا خوەداوہندانە، کۆ ب ئافراندنا مرۆفان رەپە. ھیزا دن
ژى ھیزا ئاخریمانى، خوەداوہندیی شەر و پەچچوونى یی و نافەکی دن ئانگرا مانیووہ.
مرۆف دکارە د زەردەشتی دە تشتەکە پەر بالکیش ببینە کۆ ئینسان خوەدی
چارەنووسەکی ئازادانە. تیکیلیا مرۆف ب خوەداوہندیا ئاریانى یا نیرینی رە،
تیکلدارپەکی نیرینیە. ھەروسا نیریکبونا خوە ژوی خوەداوہندی رە ب پاراستینەکی
نیرینی، ھەکەسەکی ئان ژ مرۆفەکی نیرینی نیریکى وی خوەداوہندی دە.

لی د زەردەشتیان دە تشتەکی دن ھەپە. مرۆف پیویستی تەنى ب پاراستنا
خوەداوہندیی خیرا گیشتی، ب ئاھوورا مازدا ھەپە. ل فر د زەردەشتی دە تشتیک پەر
بالکیش ھەپە: ئەمری ئافراندنەکی ئازادانە ھەپە، کۆ مرۆف بخوی د وردە تی ئافراندن.
ئەو ئافراندنا ئازادانە بیگومان مرۆفەکی پەیدا دکە کۆ ھەم رەگەزین خیرا گیشتی تی
دە ھەنە و ھەم ژى ریکەزین شەری نیسبى یانى سپانتا مانیوو و ئانگرا مانیوو تی دە
ھەنە. ئەو ھەردوو ریکازین خیرا گشتی و شەری نسبى د مرۆف دە، د وی ئافراندنا
ئازادانە دە پەیدا دبن. لی د زەردەشتیان دە دقئ مرۆف خوەدی چارەنووسەکی ئازادانە
بە. ژ بەر وی یەکی، مرۆف دکارە د ناقبەرا ھەردوو ریبان، د ناقبەرا ھەردوو ھیزان دە
ریپەکی ژ خوە رە ھلبژیرە و زەردەشت دبیزه ریبە ھەری باش، ریبە ھەری سەرکەفتی
ریبە ئاھوورا مازداپە. ئەو تیکلی د ناقبەرا مرۆفی خوەداوہندانە و خوەداوہندیی مرۆفانە
ب ئاواپەکی دروست پەیدا دە کۆ خوەداوہندیەکی پۆزیتیف پیویستپە ئان ژى دەپە
ئەنجاما پەیدا کرن و دروستکرنا مرۆفەکی پۆزیتیف. کۆ بوخوہ ئەو مرۆفی کۆمەلگەھا
زەردەشتیانە، کۆمەلگەھا ئافەستیانەپە. ئەز دکارم وی د سى تەگەھان دە دەستنیشان
بکم“ بپرا چاک، کارى چاک و گۆتئا چاک.^(۱)

(۱) ھەفەپەیفین، بیلغیلد، ۱۹۹۹

ئاھوورا مازدا

ئاھوورا مازدا تىۋاتە يا 'مىرى مەزن' ئان ژى 'رۇناھيا مەزن'. ئاھوورا پەيغەكى ئارىيە و د زمانى ھىتتە و ھوورى دە ژى ب ھەمان واتەيى دەرباس دەبە. ل گۆر فەلسەفا زەردەشت، ئاھوورا مازدا ل سەريا حىسسەن ئىنسانە و ژ ئالى وان قە ناڧى فاهمكەن. يەزدان ئانجاخ د ناڧە مەتەن رەھى ئىنسان دە خوە ديار دكە. ئەو كەمىت يانې چاوانى، ژ دى و باڧ تەن. يەن ژ باڧ تەن ئەقن: ئاشا قاھىشتا يانې 'راستى'، 'ياسايا يەزدان ئا بېداوى'. 'قۆھوو مانا، يانې' 'ھەزكنا ژ ئىنسان و ھەيوانان' ئان ژى 'ئاڧلى پاك'. 'خشاترا، يانې' 'كەدا ئافرىنەر'.
يەن ژ دى تەن ژى ئەقن: ئارمايتى، يانې 'زەخمبونا باوھريا ب يەزدان'.
ھاورقاتات، يانې 'يەكبون و بېقوسوورى'. و ئامەراتات، يانې 'بېمىرىنى'.
ئەڧ شەش كەمىت تەڧى ئاھوورا مازدا، ھەفت ئالىين خوە داوھندىي پىكتىن.

پروڧ. كاسرا وەفادارى كۆ بوخوھ باھدىنيە و پىسپۆرى ئۆلەن كەقنارەيە و ل

پارىسى ل سەر ئۆلەن كەقن دەرسان دە، ل سەر مژارا ئاھوورا مازدا وھا دېڧزە:
ئاھوورا مازدا ل سەر و ل ژۆر ھەر تشتتەيە. نابە كۆ مروڧ ئاھوورا مازدا بىنە ھەمبەرى ئاخىرمان. د ئۆلەن دن دە دوو تاندانس ھەنە. د ئۆلا مە دە دووالىزم د ئاستا شەخسى، يا جڧاڧى و يا روناكبىرى دە ھەيە. نە د يا فەلسەفا ئۆلى دە. ب گۆتەنە كە دن ئاخىرمان نە ھەمبەرى ئاھوورا مازدايە. ئاخىرمان رووبروو يى سپەنتا مانيوويە. يانې باش و خراب توو جار مسۆگەر باش ئان ژى خراب نىنە. ھەمىشە پىشڧە چوونە كە دىالەكتىكى ھەيە. يەك ژيانە، يى دن ل دژى ژيانىيە. يەك بوويىنە يى دن نە بوويىنە. زانىارەن سەردەما مە ژ بۆ شىرۆڧە كونا ھن راستىن بېلۆژىك و دەرمىنى و د دەرهەڧى لاشى ئىنسان ڧى يەكى بكار ئانىنە.^(۱)

(۱) ھەڧەيڧىن، پارىس، ۱۹۹۹

زهردهشت و شوردهشا جفاكى

زهردهشت ب پەرگالا كۆ ب رېيا ئولا باهدين رونشتانديه، د ژيانا جفاكى يا دهمى ده گهلهك گوهرتنين بنگههين پيكانيه. ئەساسەن، گرینگيا زهردهشت ژرهفورمىن وى يين جفاكى تين. د دۆكترينا زهردهشت ده، سۆسياليزهكرنا ئۆلى و ئازاديا ئينسان ئاشهخسى جيهين گرینگ دگره. زهردهشت يەزدان ژئاسيمانان ئانيه عەردى. ب قى ئاوايى ل سەر پيشكهتنا جفاكى باندورهكى مەزن كرىه. ل گۆر زهردهشت ئينسان ئازاده، يانى قەدەرا وى د دەستى وى دهيه. ئينسانى پاك كۆ ل دى خرابيى بەرخووده، ريوپى بهووشتا ئاهوورا مازدايه.

د دەما زهردهشت ده جفاك ل سەر بنگهها چار چينين جودا هاتبوو سازكرن: 'پيشوايان' يانى كاوا و قەريان، 'رزميان' يانى لەشكەر، 'كشاوزيران' يانى جۆتكار و 'دەستورزان' يانى سەنعەتكار. ل گۆر زهردهشت هەموو ئەندامى قان چينان ل هەمبەر ئاهوورا مازدا يەكن. كەس ژيى دن بلنتر نينه. زهردهشت لەز دايه پيقاژويا ژيانا بازاراڤانى و شارستانى ژى. وى كاركرن و خەباتى پيرۆزكريه و وهك نيزىكبونا خوهدى قەبولكريه. قوربانكرنا ئازالان كۆ دبوو سەدهمى لپاشماينا كشتووكالى و ژيانا جفاكى، قەدەغهكريه. زهردهشت هاویردۆرپاريزيى ژى وهك ريبازەكى ئۆلى دانیه. د ناف كوردان ده قەدەغه ئان ژى گونههبوونا ژيكرنا داران ژ قى باوهريى تى.

پروڤ. كاسرا وهفادارى، ل سەر شوردهشگهريا زهردهشت وها ديژه:

دەما كۆ گەلین ئارى بەر ب هينديستان و ئيرانى قە هاتن، ئەو ل زهويين باشتر دگهريان كۆ ل وى دهرى كشتووكال و لاورقانى بكن. ئەو خوهدى فەلسەفەكى نوو بوون. زيوى دچاندن و سهوالان خوهديدكرن. وان سهوالان نەدكوشت و نەدوخوار. وى دەمى وان ل چار ئەلمەنتين وهك ئاگر، ئاخ، با و ئافى ريز دگرت. ئەق تەڤگەرین كۆ وى دەمى شوردهشگهراڤه بوون، ل ئيران و هينديستانى ب هاتنا ئاريان دەستپيكر. دەما كۆ مروڤ بەحسا دیرۆكا زهردهشتيان دكه، دقى مروڤ ژبيرنهكه كۆ ئەو دیرۆك تەقى ميترايزم و زهروانيزمى بوويه. تيكليا زهردهشتى ب شامانيزمى قە ژى تى ديتن. زهردهشت شوردهشهكى كر. ئەو رهفورميستهكى مەزن بوو. هەم

پيغمبەر و د هه مان ده می ده بیرئویر بوو. وی دگۆت نابە کۆ مرۆف قه خوه و سهرخوهش به. نابە کۆ مرۆف سه والان قوربان بکه. ژ بهر قی یه کی، دیرۆکا زهردهشت ژ ده مین گه له ک که فن ده ستپیکریه و گه یشتیه هه تا ئیرو.^(۱)

لیکۆلینه ر هۆشه نگ برۆکا ژ ی د هه مان مژاری ده وها دبیزه:

شۆره شال سهر ئاستین مرۆفانه د فکر، بیر و باوه ریا زهردهشت ده، مرۆف دکاره د هه نک خالین سهره که ده نیشانبکه. یه ک بایخداينا ئازالان ل با زهردهشت. وی پر بایخ دایه ئازالان. مه سه لا گا، کووچک. هه تا خوه داوه نده کی هه یه د ئولا زهردهشت ده، ئەو سهر په ره شتیا ئازالان، یانی کار و بارین ئازالیی دکه. ب قی ئاویی ئەو بایخدا نا ژیا نا ئازالان، د فکر و بیر و باوه ریا زهردهشت ده، ب باوه ریا من هۆیه ک خوه یی سۆسیۆ - ئەکۆنۆمی هه یه. ئەو هۆیی هانی مرۆف کاره وها بنیرخینه “ زهردهشت د وی چاخ یی ده رولا ئازالین وه ک گا و کووچک یا د ژیا نا سۆسیۆ - ئەکۆنۆمی ده چقاس گرینگه، دیتیه. مه سالا گا ژ بو کۆلانا زه ویان پر پیوسته. ژ بهر قی یه کی پیوستی دایه گا و خوه دیکرنا وی. هه روه ا ئازالین دن. یانی ئەف سۆسیۆ - ئەکۆنۆمییه. ژ هیلا دن، مرۆف دکاره د ئولا زهردهشت ده کار وه ک تیشه کی پیوست ببینه. هه روه ا د ئافه ستا ده، د یاسنا ده، ب ئاشکه ره تی خوویاکرن کۆ، کار چقاس پیروژه. کار ل سهر هه ر زهردهشتی پیوسته، چونکی ئاهوورا مازدا وها فه رمان کریه، وها ئاخیفیی. ئەم دکارن بیژن کۆ پیروژیا کار د زهردهشتی ده تشته ک وها نیشاندده کۆ زهردهشت ئول ژ ژور ئانیه ژیر. ژ کۆمه لگه ها خوه داوه ندان ئانیه کۆمه لگاها مرۆفان. ل فر پرۆته ستانیزم تی بیا مرۆف. هه رچقاس فکرا پرۆته ستانیزم د سالین ۱۵۰۰ ان ده ده ستپیکریه ژ ی، زهردهشت ئەو فکر و بیر و باوه ریا پرۆته ستانیزمی کۆ بوویه هۆیه کی سهره که ژ بو په یدابوونا سه رما په داریی، ژ بو په یدابوونا ژیا نه کی سۆسیۆ - ئەکۆنۆمی یا نوو د ئاوووپا ده هه تا نه ا ژ ی دکشینه، د وی چاخ یی ده زهردهشت، پیروژیا کار گرینگ دیتیه. له و ما ئەز دکارم زهردهشتی وه ک پرۆته ستانیزما رۆژهلای لقه له م بدم.^(۲)

(۱) هه قه یه یقین، پاریس، ۱۹۹۹

(۲) هه قه یه یقین، پاریس، ۱۹۹۹

...

پاکی و خرابی وهك رۆژ و شه قی نه،
نه كۆ ژ ئالی یه کی فه تی نافراندن، ژ ئالی دن فه تی خه راكرن،
یهك زاگونا رۆژییه: ژیان،
یا دن حیسسا خورت ئا شه قییه: مرن،
وی به ربانگا رۆژی، سیا شه قی بقه ورینه،
حه تا وی ده می راستی هلبژیره.
... (ژ گاتایان)

ئافهستا

پرتووكا پیرۆژ ئا ئولا باهدین ئافهستایه. ئافهستا تی واته یا 'ئاگاهیین
بنگه هین.' نه ق پرتووكا قه دیم ژ واهیین كۆ ئاهوورا مازدا و مه لایكه تین وی نه قلی
پیغه مبه ر زه رده شت كرنه، پیک هاتیه. ل گۆر چافكانیین گره کی، ئافهستا یه كه م، ل
سه ر ۱۲ هه زار په رچه چه رم هاتیه نفیساندن و ژ ده هه زاران په یف پیکهاتیه.

ئافهستا ژ دوو به شی سه ره كه پیکهاتیه: ئافهستا كه فن و ئافهستا نوو. ئافهستا
نوو كۆ پشتی زه رده شت هاتیه درووستكرن ژ فان به شان پیک تی: گاتا" ژ ئالی
زه رده شت فه هاتنه نفیساندن. ل گۆر به لگه یین دیرۆکی ئافهستا ته نی نه
پرتووكه کی دیرۆکی بوویه. ۲۱ به رگ بوویه. سی به شین سه ره كه هه بوونه. به شهك ژ
وان گاتا بوونه. به شا دوویه م مه سه له یین داد و یاسایان بوویه. به شا سییه م ژ
زانستی بوویه. هه موو به شین زانستی یین وهك ستیرناسی، كشتووكال، هه وا،
بژیشتی د نا قی به شی ده جیه گرتیه.

گاتا گه له ك ساده نه. پیویست نینه مرۆف بساعه تان ل سه ر بفره. ب هیسانی
مرۆف كاره بزانه كۆ دوخوازه چ بیژه. د گاتایان ده ویزن و موسیقا هه یه. ژ به ر
قی یه کی ب هیسانی كاربوونه ژ به ر بكن. گاتا نه تشتین ژ ئانا مرۆف دوورن.
ده رده دلین زه رده شت و خوه دی نه. ژ كه یا و قه رپانان گلی هه نه. د نا قه رۆكا
گاتایان ده فیلۆزوفیکی مه زن هه یه.

ئاقەستا ل سەر پۆست، ب ئاقا زېرىن ھاتىە نقيساندن. ل گۆر دىرۆك قەيدىكرىە ئەف پرتووك يەكەم جار ژ ئالى ئىسكەندەرى ماكەدۆنى قە ھاتىە سووتان. جارا دوويەم دەما ساسانىان دە ھاتىە كۆمكرن وژ نوو قە ھاتىە نقيساندن. ئەف پرتووك ديسا دەما ئىرشا عەرەبان دە ژى ھاتىە سووتان. دەما ئىرشا مۆخۆلان دە ژ بلى ئاقەستا ھەموو چاكانىيىن ئۆلا باھدىن ژى ھاتنە سووتان.

تشتىن نھا ژ ئاقەستا كۆ دەستىن مە دە مانە، ئەو دەستنىقىسىن كۆ جارەكى دن ل ھىندىستانى ھاتنە نقيساندن. ژ بەر كۆ زمانى دىنى، ژ زمانى گەل جودا بوو، ل ئىرانى ل ھەرەمىن جودا زەردەشتيان كاربوويە بەشەك تەنى ژ ئاقەستا بنقىسىن. لۆما تەسقىر و تشتىن دن نە ب زمانى ئاقەستا ھاتىە نقيساندن. تشتەكى دن “ لىكۆلىنەرىن كۆ ھاتنە قى مژارى كۆلانە، ھەر يەك ژ دىنەكى دن بوونە. باوھرىيىن وان ل سەر لىكۆلىنەرىن وان باندۆرا خوھ كرىە. ژ بەر قى يەكى تشتىن كۆ ژ قەلەما فان لىكۆلىنەران دىركەتپە، تشتىن ئەجەب ژى ھەواندىە. وەك مىناك “ بابەتى ئاگرپەرەستى. گەلەك كەس دىيژن كۆ دنى زەردەشت دىنەكى ئاگرپارىزە. ھەلبەت ئەف تشت نە راستە.^(۱)

ئاقەستا گەلەك جار لەقايى ئىرشان ھاتىە. موداخەلا يەكەم دە سالىن ۵۰۰ان دە، دەما ھەخامەنىشان دە ھاتىە كرن و ئاقەرۆكا وى ھاتىە گوھەرتن. پاشى دە سالا ۳۳۰ان دە، دەما سەفەرا ئىسكەندەرى ماكەدۆنى دە نوسخاكي ھاتى شەوتاندن و يا دن ژى، ژ پەيتەخت پەرسەپۆلىسى ھاتىە دزىن. پىشتى زايىنى دەما ساسانىان، دەسەسالا يەكەم دە ئايەتتىن كۆ دە نافت ئۆلداران دە مانە، جارەكە دن ھاتنە نقيساندن. ئەف قەرسىونا داوین ژى پىشتى زايىنى دە سالىن ۷۰۰ان دە، دەما ئىرشا عەرەبىن موسلومان دە ھاتىە شەوتاندن.

د ئىرشا ھەخامەنىشان دە ژ ۷۲ ياسنايان ۱۷ ھەف فلتىنە. ژ قى پرتووكا مەزن ئا ياسايان ۵ ھەزار پەيىف تەنى رزگار بوونە. پاشى ماگوو، يانى شوپدارىن زەردەشت كەتن دەورى و خوھستن بەشىن ئاقەستا يىن وەندايى تەمام بكن. قى

---

(۱) بابان ساقزى (ھ. ن. د)

جاری ژی ئیسکه ندهر هات. د دهما دارایی ۳. ده، وهختا کۆ ماگوویان وی ئافهستا ب هه خامه نیشان بدنا قه بولکر، ئیرشا ئیسکه ندهر هات. پشتی قان ئیرشین سهر ئافهستا، تشتین کۆ د ژبهرا وان ده لفرول ورمابوون، کۆمکر. ههتا دهما ساسانیان. یانی د ناقبهرا سالین بهری زایینی یی ۵۰۰ی و د ناقبهرا سالین پشتی زایینی ۳۰۰ی ده دهما وهژینا ئافهستا تی رۆژه فی. د دهما ساسانیان ده ب ئالیکاریا وهزیر تانسار، ئافهستا جارا داوین تی سهر راستکر. د ئه نجام ده ئافهستایه کی کۆ ژ ۳۸۴ ههزار په یقان پیکهاتبوو تی کۆمکر. ئه و ئافهستا ژی د سالین ۷۰۰ان ده کهت بهر تریانا ئیسلامی. ماگوویین کۆ ژ موسلومانان ره فیان و چوون هیندیستانی، ل وور ۸۳ ههزار په یف گهاندن هه و جار هه که دن ئافهستا نفیساندن. د بهشین نوو ده میتۆلۆژیا هیندی ژی لی هاتیه زه ده کرن. ئافهستا یا دهستی مه، پشتی زایینی د سالین ۱۲۰۰ان ده ل هیندیستانی هاتیه نفیساندن.^(۱)

بهشین ئافهستا کۆ ههتا رۆژا مه هاتنه، پشتی زایینی د سه دسالا ۱۱ان ده ژ ئالی پارسیین زه ده شتی کۆ کۆچی هیندیستانی کرنه، هاتنه نفیساندن. ژ بهر کۆ ئۆرژینالا وی و هندابوویه، ئافهستایین کۆ د ده مین پیش ده هاتنه نفیساندن گوهرنه. ئافهستا که فن ب نافی گاتیک ئافهستا، یا دن ژی ب نافی ئافهستا نوو تی زانین. نافی ئایه تین ئافهستا یاسنا نه. ئه و پرتووکا پیروژ ب گشتی ژ دوو بهشین سهره که پیک تی. ئه و بهش گاتا و و هندیاد ن. بهشا گاتا یا ههری که فنه و ژ سروودین زه ده شت پیک تی. بهشا دوویه م ئا ئافهستا، وهندیاده. وهندیاد پشتی مرنا زه ده شت ژ ئالی ئۆلدارین باهدینی فه ل ئافهستا هاتیه زیده کرن. د وهندیادی ده یاسا و ریباژین ئۆلی یانی شه ریعت جیه دگره.

د ئافهستا ده ۷۲ یاسنا هه نه. ژ قان گاتایان ۲۷ هه بین پیشین ژ ئالی ماگیان پشتی زه ده شت لی هاتنه زیده کرن. ژ ۲۸ان ههتا ۳۴ان گاتایین که فنن. یانی ژ ئالی زه ده شت فه هاتنه نفیساندن. گاتا ئه و تشتین کۆ زه ده شت بوخوه ته ره نوم کریه. زه ده شت د گاتایان ده قارا کته ری یه زدان، سه ربخوه بوونا ئینسان،

(۱) سیراج بیلگن (ه. ن. د)

ديالهكتيكا دين، شهش روويى ٿاهوورا مازدا و تيكوشينا ناقبهرا پاكي و خرابيى، دژواريا في تيكوشيني تينه زمان. ههروها تيكوشينا نافخوهيى، تيكوشينا كوزموس و كاوسي، تيكوشينا جفاكي و يا گهردووني ئيزاح دكه و رهوشا جيھاني يا كو ٿه و دوخوازه لقهلم دده.^(۱)

گهلهك كهس گاتايان ياني ههلبهست و پهيامين زهردهشت ژ ئافهستا جودا دكن. ئافهستا وهك كهشكولا دووا و سهناييين زهردهشتيان دبينن. گرینگ ٿهوه كو ههردوو تشت ژ ههڌ بين جوداكرن. پهيامين زهردهشت د گاتايين وي ده نه. زهردهشت دببزه “د دن ده ربيهي تهني ههيه. ٿه و ربييا ئاشايه. ٿهڌ دروشما مه ههموويايه. ئاشا هارمونيا گهردوونييه. هارمونيا جفاقي، يا سياسهتي، يا لاشي ئينسان و يا ميٿي ئينسانه. ههموو تشت دفي د ناف هارموني ده به. ئاشا ربييا راستييه. ربييا ژيانا دروسته. دفي هه رتم مروڌ راست ببزه. دفي سهرفراز و راسته راست بههشه. دفي راست ببزه. دفي ئاليكار به.”^۲

د فلهسهفا زهردهشتي ده دفي ٿه م ئاليكاريآ كه سين دن بكن. گهلهك جه ٿنين مه هه نه، كو ٿه م ب كه سين خزان ره روودنن و ئاليكاريآ وان دكن. ئان ٿي ٿه م وان فه دخوينن. خورت و كهچ د فان جه ٿنان ده ههڌوودو دبينن، دن ده سنگرتي ههڌوودو و ب ههڌره دزهڌجن.

ربيهر و ئاموڌگهري مه گاتا نه. گاتا ژ ئالي ئولدار و پاديشاهان فه هاتيه بهرههڌكرن. بهري دوو هزار سال ب دهستي ئولدارين زهردهشتي هاتنه بهرههڌكرن. ۱۹۰۰ سال بهري هن تشتين كو نه بالكيش و نه زانستي و ئولي نه تيكي ئافهستا بوونه. لي دفي پرتووكي ده ديسا پهيامين زهردهشت هه نه.

د فلهسهفا زهردهشت ده دفي مروڌ ربييا ئاگر، ئاخي، با، ئافي، ربيزا سه وال و هاوپردوري بگره و راستي ببزه و ژيانه كه ب هارمونيا ئاشايي باڌو. له ورا ئينسان حاكم و دهستهلاتداری كرياتين خواهيه. خواهدي گوتن و فكري خواهيه. لي دفي ههولبهده كو هه رتم باش به.^(۳)

(۱) سراج بيلگن (ه. ن. د)

(۲) بروفيسور كاسرا وهفاداري

ئاقهستا گاتيك ب زمانهكى تاييه تي هاتيه نفيساندن. ژ بهر قى يه كى ليكولينه ران
 ناقي قى زمانى دانينه 'زمانى ئاقهستىك'.^۷ ئاقهستىك ژ مالباتا زمانين هيند-
 ئاوروپايه و شاخهك ژ زمانين ئارييه. تىپين كو ئاقهستا پى هاتنه نفيساندن ژى
 تاييه تن و نهو ژى وهك 'ئالفابا ئاقهستىك' تى بناقكرن. پشتى مرنا زهردهشت ژ
 ئالى سؤفيين باهدينى شيرؤقه يا ئاقهستا هاتيه نفيساندن. ناقي قى پرتووكى
 'هورده ئاقهستا'، يانى 'ئاقهستا بچووك' ئان ژى 'زهند ئاقهستا' يه. د زهند-
 ئاقهستا ده گهلهك نه فسانه يين ل سهر زهردهشت ژى هه نه.

به شين ئاقهستا كو ئيرو نه شكه ره بوونه، د سه دسالا ۱۷۷۱ ان ده، ژ ئالى
 ليكولنه رى فرهنسى نهنگويتل دؤپيرون فه هاتيه نه شكه ره كرن. دؤپيرون پرتووكا
 پيروزل هينديستانى ل باژارى بؤمبايى ژ پارسيان گرتيه و فه رگه رانديه زمانى
 فرهنسى. پشت قى فه رگه رى، ئاله ما زانستى ژ ئاقهستا ئاگاهدار بوويه. ئاقهستا يا
 كو دؤپيرون ژ هينديستانى ئانیه، نها ل موزه يا قراليه تى يا دانيماركايى تى پاراستن.
 ل ئالى دن د سالا ۲۰۰۱ ان ده ژ بؤ موناسه به تا ۲۷۰۰ ساليا ئاقهستايى، ل
 ئوزبه كيستانى ل باژارى خارزه مى، ئابیده يا ئاقهستا هات فه كرن.

ناسناما ئه تنىكى يا زهردهشت

ناسناما ئه تنىكى يا زهردهشت هه تا نها يهك ژ مژارين نيقاشييه. ههروها هه بوونا
 زهردهشت بوخوه ژى هه تا نها ژ بلى چاڤكانين ئاقهستا نه هاتيه زه لالكرن. ل سهر
 ژيان و ناسناما زهردهشت چاڤكانيا يه كه م ئاقهستا و يا دن ژى ده ليلين ده مى نه.
 ئاقهستا وهك پرتووكه كى ئيلاهى كو جوداهى ناخه ناڤ ئينسانان، به حسا ناقي نيژاد
 و نه ته وان ناكه.

د ناڤ ئيزديان ده ل سهر زهردهشت هن نه فسانه و جيڤانوك تى گوتن، كو ل گور
 وان ۳ زهردهشت هه بوونه. يهك ژ وان هه زره تى نووه، ئى دن هه زره تى ئيبراهيم و
 بى داوين ژى زهردهشتى دامه زرينه رى ئولا باهدينه. هه لبهت نهڤ گوتن ژ بنگه هين
 زانيسى دوورن. ل گور شيرؤقه يين هن ليكولينه ر و دىروكناسين بيانى، زهردهشت د
 ناقبه را خوره سان و ئافغانستاني ژيايه. چاڤكانين پهرس ژى زهردهشت وهك
 'پيغه مبه ره كى په رسى' دنرخينن.

لېكۆلینهري كورد، پسپۆرى مژارا زهردهشت و ئافهستا سراج بيلگن ل سهر
تيكليا زهردهشت و مادۆ- پارسان وها ديبژه:

دهما ئەم ل ئۆلا ههخامه نيشا يانى ل ئۆلا مادۆ- پارسان دنيرن، دبينن كۆ
يهزدان وهك مهخلووقه كيبه، كۆ داخوازيين حوكومداران بيجيه تينه. ژ بهر كۆ يهزدان
خوهستيه، ئەو بوويه حوكومدار. ئينسان دهما كۆ ژ حوكومدار ره سهري داتينه،
دبه خوهدى ئيمان. باهدين تشتهك دنه. يهزدان تهفى ئينسان د نافت تيكۆشينا ل
دژى خرابيى دهركه تيه هۆلى. ئينسان سه ربه خيه. ل گۆر گاتايان ئەركا ئينسان ل
تيكۆشينا ل دژى تيرانايه. يانى رهى سه رهلداني هه يه. لى، د مادۆ- پارسان ده
مه جبووريه تا ئيتاعه تى هه يه. دسا د نابقه را ئۆلا زهردهشت و مادۆ- پارسان ده
گه لهك جه وازييين دن هه نه. ميناك قوربانكرنا ئينسانان. هه ره دۆت د نافت مادۆ-
پارسان ده قوربانكرنا ئينسانان ته سبيت كويه. ل گۆر قان ته سبيتان ئامه ره تيس ژ
بۆ كۆ پير نه به، ۷ خۆرت و ۷ كه چ قوربان كويه. ديسا خه رخه س د سه فه را
يوونانيسنانى ده ژ بۆ سه ركه فتنى ۹ كور و ۹ كه چان قوربان كويه. ل گۆر ئافهستا
جه زابى فى كارى مرئه. ديسا تشتهكى دن فه شارتن مريايه. د مادۆ- پارسان ده
گۆركرنا مريان گه لهك گرينگه. ئە فه لسه فا وانه. دقى مري ژ بۆ كۆ بگيرته بهووشتا
بنه ردى بى بناخكرن. ل گۆر ئافهستا ژى مري نه جسه. دقى ئاخى، ئاگر و ئافى قريژ
نه كه. دقى گۆشتى لاشى مري ل سهر چيايه كى بلند ژ ئالى ته يرين ئاهوورا مازدا ژ
هه ستى بى قه تاندن و هه ستى بى بناخكرن. ئە فه ژى فه لسه فا پاراستنا سروه ستييه.
ديسا هن كه س ل رۆژه لات، ل چيايين ئالتايان ل چيايين هينديقووش ل په ي ريچين
زهردهشت دگه رن و ژ بۆ قى يه كى هن ده ليلان تينن. لى ئە فه ئارگومه نتين كۆ قاشۆ
ژ نافت ئافهستا تينن، نه د وارى زمان، نه د وارى نافتين جؤغرافيك و نه د وارين دين
ده و د ميتۆلۆژيى ده نه ده ليلين زانستينه.^(۱)

(۱) هه فپه يفين، بهرلين، ۲۰۰۱

هه‌رچه‌ند د ده‌ما نوورژهن ده زانستيا ئارکه‌ۆلۆژی و دیرۆک‌زانیی پیشکته‌ت ژئی، کوردستان ژ به‌ر سه‌ده‌میین سیاسی نه‌بوو ناوه‌ندا لیکۆلینان. هه‌روها ژ به‌ر کۆ ده‌ولت و نه‌ته‌ویین سه‌رده‌ست ژئی ل چاند و دیرۆکا کوردان خوه‌دی ده‌رکه‌فن ئان ژئی ل کوردستانی تالانا به‌رماهیین دیرۆکی تی‌کرن، د خه‌باتین ل سه‌ر زه‌رده‌شت ده، کورد و کوردستان نه‌هاتیه هه‌سباندن. لیوما لیکۆلینه‌ریین بیانی و کارمه‌ندیین ده‌وله‌تین سه‌رده‌ست ژ زه‌رده‌شت ره ژ بلی کوردستانی ل ده‌قه‌ریین دوور ل وه‌لاته‌کی دگه‌رن. لی‌به‌لی‌د سالیین داوین ده لیکۆلینه‌ر و زانستین کورد ل سه‌ر ناسناما زه‌رده‌شت و ئولا باه‌دین تی‌زیین نوو ئانین رۆژه‌وی و ب ده‌لیل و رامانین خوه ئیسیپات دکن کۆ زه‌رده‌شت مه‌دی یانی کورده و ل کوردستانی ژیايه و ئولا زه‌رده‌شت جارا یه‌که‌م د نا‌ف مه‌دان ده و ل کوردستانی به‌لا‌ف بوویه. هه‌روها زه‌رده‌شت ژ عه‌شیرا ماگییه. ماگی یه‌ک ژ عه‌شیرین سه‌ره‌که یین مه‌دانه. ل گۆر هه‌ره‌دۆت د ده‌ما زه‌رده‌شت ده شه‌ش ئیلین مه‌زن ئی مه‌دیان هه‌بوونه. ماگی د نا‌ف مه‌دان ده عه‌شیرا کۆ ب کارین ئۆلداري مژوول بوونه و پیشه‌نگین جواتی بوونه. زه‌رده‌شتی ماگی ل رۆژاقایی کوردستانی ل باژاری شیزی هاتیه دنی. باژاری به‌لخی ژئی کۆ ژ ئالی هن لیکۆلینه‌ریین بیانی فه وه‌ک 'جیهی ژدایکبونا زه‌رده‌شت' تی‌ بنا‌فکرن ژئی، د ده‌میین به‌ری ده ل باشووری کوردستانی ل هه‌رما شاره‌زۆر ناوچه‌یه‌کی بوویه.

هیچ گومانه‌کی نینه کۆ زه‌رده‌شت ل رۆژه‌لاتی کوردستانی هاتیه دنه. که‌س نکاره بیژه کۆ وها نینه. هه‌رچه‌ند هن نفیسکار دبیزن کۆ زه‌رده‌شت ل رۆژه‌لاتی ئیرانی ئان ژ ل ئافغانستانی بوویه ژئی، نکارن فی‌گۆتتا خوه ئیسیپات بکن و د فی‌ ده‌رباری ده توو دۆکومهنه‌نت توونه‌یه. د ئاقه‌ستا ده هن نا‌ف هه‌نه کۆ ئیشاره‌تی هن هه‌رمان دکن. نفیسکاری کورد ئه‌مانه‌دینی ده‌وله‌تشاهی ل سه‌ر ژیا‌نا زه‌رده‌شت لیکۆلینه‌کی جوان کریه. حه‌تا نه‌ا ت نفیسکاره‌کی نه‌گۆتیه " ناخیر وها نینه." لی‌د ئاقه‌ستا دا باه‌سا کورد، فارس ئان ژئی مله‌ته‌کی دن نینه.⁽¹⁾

(1) بابان ساقزی (ه. ن. د)

گهلهك تيگههين كۆ د ئولا باهدين ئان ژى د ژيانا زهردهشت ده جيھ گرتنه، ب چاند و ديريوكا كوردان فه گريدايينه. ئەڤ تيكلې گهرهك د واري ئەنتوگرافيا، گهرهك د واري جوغرافيايي ده ئيرو ئيدي تى ئيسپاتكرن. يهك ژ فان دهليلان ناڤى ئولا زهردهشت، باهدينه. شوپدارين زهردهشت خوه وهك 'باهدينى' بناڤ دكن. باهدين د ئافهستا ده وهك 'فاهدين' دهرباس دبه و تى واته يا 'دينى' پاك. 'ههره ما باهدينان كۆ ل باشوورى كوردستانىيه، ناڤى خوه ژ باوهرمه نديا قى دينى گرتيه. باهدينان تى واته يا 'جيھى' باوهرمه ندين ئولا پاك.'

په يفا باهدينى ژ دوو په يقان پيكتى. باه و دين. گهلهك كهس دقن قه ي په يفا 'دين' په يفهكى عهره بيهه. لى د ئەساسى خوه ده ئەڤ په يفهكه ئافهستاييه. وهك گهلهك وووشه يين دن، ژ مه دهرباسى عهره بى بوويه. 'باه' يانى 'پاك' و دين ژى يانى 'ئول'، يانى 'ديانته'، يانى 'دينى' پاك. ئەڤ په يف ژى ل جيھانى ناڤى خوه دايه تهنه ههره مەكى كوردستانى، ئەو ژى ههره ما باهدينايه.

ژ ئولا باهدين گهلهك تيگههين كۆ نها ژى د ناڤ كوردان ده دژين هه نه. وهك ميناك گريدانا كنجان و پرينسيبين ئولى يين زهردهشتيا. ئەڤ ئادەت ب تايبه تى ل ههره ما باهدينان و ل ههره مەين دن كۆ ئولا باهدين لى ژيايه، ددۆمه.

بابان ساقزى ل سهر تيكليا كورد و زهردهشتيان وها دبيژه:

جلين كوردى يهك ژ مۆتيفين گرينگ يى ئولا باهدينه. ده ما كوردين باهدينان ئان ژى هه وره مان جلين خوه ل خوه دكن، گريكان دافيزنى. ب گشتى سى گريكين جلين وان هه نه. واته يا فان سى گريكان "رامانا پاك، گوتنا پاك و كارى پاك' ه. ئەڤ به شهكه ژ ئولا باهدينى كۆ د ناڤ كوردان ده مايه. لى گهر كۆ مروڤهك د ژيانا ئولى ده بگيژه مسته وايهكى بلند، يانى ببه پير، سى گريكين خوه دكه ههفت گريك. ژ گه لىن ئارى يين باهدينى ئەڤ مه سه له تهنى د ناڤ كوردان ده مايه. ئە فان تشت ژى ئيسپات دكه كۆ دينى زهردهشت ل كوردستانى حوكوم ئارژوتيه. د فان ده مەين داوين ده، د ناڤه را ئاكري و دهوكى ده ئاگرگه ههكى ژى هاتيه ديتن. مروڤه كاره ل چار په رچين كوردستانى ئاته شگه هين ئولا باهدين ژى ببينه.

ئەز دینی زەردەشت وەك مولکی كورد دزانم. هەلبەت ئەز نابيژم كۆ زەردەشت تەنئى ژ بۆ كوردایە. هەموو ئینسان كارن وەرن سەر ئۆلا باھدین. كەسى كۆ د ژيانا خوە دە پره‌نسیبێن زەردەشتى بجیه بینن یانی خوەدى رامان و گۆتن و كارى پاكبن، ژخوہ باھدینی نە. مەسەلا د ناڤبەرا كوردەكى موسلومان و عەرەبەكى موسلومان دە گەلەك جەوازی هەیه. ئیسلام ب زۆرى هاتیه كوردستانی، كوردان د دەمین پيشین دە ئیسلامی قەبوولنەكرنە. پىشتى كۆ قەبوولكرن ژى ئیسلامی تەقلى دینی خوە كرن. مرۆڤ كارە د ناڤ موسلومانێن كورد دە ريجین ئۆلا زەردەشت ببینە. د زاراقا هەورەمى دە ئاھرتى واتە یا 'ئاگر'. ئاھوورا مازدا تى واتە یا 'رۆناھیا مەزن' ئان ژى 'ئاگرى مەزن'. ديسا پەيڤا 'خو' (خوہ/یەزدان) گرینگە. بنگەھا قى پەيڤى ژ 'خوہ' تى. ل كورمانجى ژى 'ئیزدا' ئان ژى 'یەزدان' ژ 'ئەز' تى. ل ئیسلامی 'عەبدولاه' یانی 'ئەڤدى خوەدى'، ل گەل مەسپهیان 'كورى خوەدى' یە. ل زەردەشتى ئینسان هەڤالى خوەیه. د تەسەوووفا دەما عەبباسیان دە سۆڤیەكى وەك هالاجى مانسور گهيشت وى بىرى و گۆت كۆ 'انا الحق' یانی 'ئەز خوەدا مە'. ب راستى د ناڤ فكرى وى دە زەردەشتى هەبوو. وى د ناڤ خوە دە خوەدى ددیت. دسا هژمارا هەفت د زمانى مە دە گەلەك تى بكارانین. نۆتايین مووسىكى هەفت هەبن. موسلومان هەفت جار ل دۆرا كابى دژقرن. ل كليسهیان، ئیسەوى هەفت موومكان پیدخن. وەك هەفت تايه‌تیی ئۆلا زەردەشت. زەردەشتى گەلەك گرینگى ددن هاویردۆرپارێزى ژى. زەردەشت ژینگەھى، یانى سرووشتى وەك تشتەكى پرۆز بناڤدكە. مەسەلا داربیرین هین ژى دناڤ كوردان دە گونەهە.^(۱)

بەپرەسى جڤاتا زەردەشتیين ئاورووپا و لىكۆلینىرى ئۆلین كەڤناره پروف. **كاسرا وەفادارى** ژى ل سەر تىكلیا كورد و زەردەشتیان وها دبیژه: دیرۆكا كوردان ئا كەڤناره دگیژه حەتا زەردەشتیان. وەك میناك مەدى ل كوردستانا ئیرو دژیان. دبه كۆ ئەو دەستپیکه‌رى ئۆل و عەردنیگارا زەردەشتى بن.

(۱) بابان سافزى (ه. ن. د)

زمانی مه وه كه ههفه. زمانی گاتایان، زمانی ئافهستا پر دشبه كوردی و فارسی. دبه كو زهردهشت كورد بووبه. دبه كو ئه و ژ مه دان بووبه. ئان ژى دبه كو ئه و ژ دهفه كه دن بووبه، لى به لى ئه و هیندوو - ئارى بوو. ئاگاهیین ل سهر دیرۆك و ژيانا وى نه مسۆگهرن. ئه م ل سهر و هه رتشتى ب ته مامى نزانن. تشتى كو ئه م دزانن دشى ئه و كه سهك ژ وى ده رى بووبه. گهر نه وها بوویا، فه لسه فا وى نكاربوو ئه وچه ند دريژ باژوتا. ل هه مبه ر ئه وقاس كاره سات و تيران و ژه نۆسیدان وى نكاربوونا ئه وچه ند به رخوه دانا.⁽¹⁾

زمانی ئافهستا و كوردی

زمانی ئافهستا كه فن ژى يهك ژ ده لیلين تیکلیا ئافههرا كوردان و زهردهشته. ئافهستیک، زاراڤاكی كوردییه و نیزی كوردی یا ئیرویه. ب سهدان په یقین كو د ئافهستا ده جیه دگرن، ئیرو ژى د كوردی ده تین بكارانین. ب تایه تی د زاراڤایین دملکی و هه وره می ده ب سهدان په یقین ئافهستیک هه نه كو ئیرو ژى د هه مان واته یی ده تین بكارانین.

لیكۆلینه ر سراج بلگین كو ل سهر تیکلیا زمانی ئافهستیک و كوردی فه رههنگه كه بچوك ئا هه مبهش ژى ئاماده كریه، د ده رباری قى مژاری ده وها دبیژه: زانسته کی فره نسى هه یه كو ل سهر زمانی مه دی خه بتیه. ژ رۆلیه ف و به رماییین كه فناره یین ئاسووریان فالان ۲۰۰ په یقین مه دی ده رخستیه. ئه ف فرههنگ و زمانی ئافهستا دگیژن هه ف. دیسا ناڤین مه دی هه نه. وهك خشاترا، رتا، راستی، ئاشا و مازدا. ئه ف ناڤ هه موو د ئافهستا ده ژى هه نه. د ئافهستا ده گه لهك ناڤین دن ژى هه نه كو ته نی د ناڤ مه دان ده هه بوونه. ژ بلی كوردان نه ته وه کی كو ب مه دان ره خزماتی داتینن توونه یه. جیهین كو مه د لى بجیه بوونه كوردستانه. ریچین مه دان، ئیرو ل كوردستانی درین. هن تشتین زمانی مه دی ئیرو د كوردی هین ژى درین. ب تایه تی د دملکی ده. هن تیگه هین ئافهستیک هه نه كو د سۆرانی و كورمانجی ده

(1) پروف. كاسرا وهفاداری (هه. ن. د)

هه نه لى د دملكى ده توونه نه. ئه م به حسا هه ورامى ژى بكن، ديار دبه كو ئه ف زاراقايين كوردى، ميراتا زمانى مه دانه. گهر كو ئا فه ستا تيگه هه كه مه دى به، دقئ خه ديئ وي هه بن. لى دقه كو زمانى ئا فه ستا ژارگوننه كى ئولى بوويه. دقه كو ئه ف ژارگون، ژ زمانى گه ل هه نه ك جودا بوويه. وه ك زمانى ئولى يئ جهوويان ويئ موسلومانان. ل ئاليه كى دن مه دى ژ شه ش عه شيران پي ك هاتنه. هه ريه كى زاراقايه كى ئاخفينه. به لكى زمانى ئا فه ستا هئ مه دى ده ما ل ئاسيا بوونه ده ركه تيه هوله. پشتى ئه و هاتنه كوردستاني، ئولدارين وان ب قى زمانى ئاخفينه.⁽¹⁾

ليكولينه ر بابان ساقزى ژى ل سه ر تيكليا زمانى ئا فه ستا و كوردى وها ديپژه: ل گور ليكولينه رين بياني، مخابن كوردا حه تا نها ل سه ر زمانى ئا فه ستا ليكولينان نه كرىه. ئا فه ستىك زمانه كى مرييه. لى د ئه ساسى خوه ده زمانى نيئزى ئا فه ستا، كوردييه. ب تايبه تى ژى زاراقايين زازاكي و هه وره مى. ده ما كو مروف زمانى ئا فه ستا و ئه ف هه ردوو زاراقايين كوردى تينه به ره ف، بزه لالى قى تشتى دبينه. زمانه كى دن ژى تونه يه كو ژ قانا زيده تر نيئزىكى ئا فه ستا به. ل ئاليه كى دن فه د ناقبه را زه مانى زه رده شت و ئيرو ده چه ند هه زار سال ده رباسبوويه. د قئ ناقبه رى ده زمان گه له ك گوهره يه. هه رها ديسا ژى ب سه دان په يف هه ر وه ك خوه مايه. گه له ك ژ په يقين ئا فه ستا ته نى د نا ف زمانى كوردى ده هه يه. وه ك ميناك په يفا هه فته. د كوردى ده بوويه هه فته. هه سپ، ئازادى، هه چه و گه له ك په يقين دن...⁽²⁾

به رىا كو عه ره بين موسلومان ئيرشى ئيران و كوردستاني بكن، گه لى هه ره مى باوهرمه ندى ئولا باهدين بوو. ل هه ره ما سليمانى ئه ف هه لبه ستا كو پشتى زايينى د سالا ٦٦٩ ان ده ب كوردى ل سه ر چه رم هاتيه نقيساندن، ره وشا زه رده شت يئ كورد نيشانده.

هورموزگان رووخان،

ئاتتيران كوژان،

(١) سراج بيلگن (هه. ن. د)

(٢) بابان ساقزى (هه. ن. د)

هۆسان شارەو گەورە گەورە گەورەگان،
زۆرکەری عەرەب کردنە خراب،
گەهانە پالەپاشی شارەزۆر،
ژن و کەچکان قە دیل بەشنان،
مێردی ئازا دلێن ژ روویەهەقینان،
رێویتی زەردەشت مایە بێدەست،
بزکا ناکت هورموز هیچکەس.

عەرەبێن موسلومان د قورانی دە ژ مە زەردەشتیان رە ماج ئان ژێ مە جووسی
دبیژن. زەردەشتی یەك ژ وان چار ئۆلانە کۆ د قورانی دە هاتنە پەژاندن. یێن دن
مەسیهیی، موسەوی و (صابئە) نە. لەورا موسلومان زانن کۆ زەردەشتی ئۆلەکی
یەکتاپاریزیە. ئەق دیرۆکا هانی دگیزە ئیرۆ. لی ئها ل جیهانی تەنی ۱۳۰ هەزار
زەردەشتی مانە. سەدەمی قی یەکی پرن. ئەرشا عەرەبان مەزن بوو. ئیرشا ترکان
د سالا ۱۰۰۰ان دە، ئیرشا مۆخۆلان د سالی ۱۲۰۰ان دە و یا تیمور د سالی ۱۴۰۰ان
دە گران بوو. ئەرشا سەفەویان، یانی دەستپیکا دامەزاندنا شیاتی ل ئیرانی ژ بو
زەردەشتیان نە هیسان بوو.^(۱)

ئافەستا و نەورۆز

تیگەهەکه دن یا کۆ تیکلیا ئافەستا و کوردان ئیسبات دکە، تەگەهین قی
پرتووی و فیگورین نەورۆزی نە. نەورۆز کۆ ژ هەزاران سال فرقه د ناف کوردان
دە وەك جەژنەکه نەتەوی تی پیرۆزکرن، تیگەهین خوە یین ئەساسی ژ ئافەستا
دگرە. هەموو مۆتیقی کۆ د ئەفسانا نەورۆزی دە دەرباسدبن چاڤکانیا خوە ژ
ئافەستا دگرن.

---

(۱) پروف. کاسرا وهفاداری (ه. ن. د)

ل گۆر ئاقەستا، ئاھورا مازدا جیھانی د ۳۶۵ رۆژان دە ئافراندیە و رۆژا یەكەم ئا ئافراندنا جیھانی، دەستپیکا مەها فەرودین، یانی ل گۆر سالناما ئیرو ۲۱ ئاداری بوویە. ل گۆر ئاقەستا د ۲۱ ئاداری دە فەریدون، گەلی ھەرەمی ژ تۆفانا ئازھی داھاقا رزگار کریە.

ناقی کاوا د ئاقەستا دە وەك 'کاوی' دەریاس دە. کاوی سیفەتی میرین مەدیاییە. د ئاقەستا دە ۸ کاوی جیە دگرن و یی داوین کاوی ھوسراوا یانی کە یخوسرەو و ئەو ئیرو د سروودا نەتەوی یا کوردان دە دەریاس دە.

دەھاق د ئاقەستا دە وەك 'ئەژدەرھایەکی سی سەری، شەش چاقی و سی لنگی و ب ھەزار ملی' تی تاریف کرن. واتە یا ناقی ئازھی داھاقا ماری بژاھرە. ئەو ژ مالباتا خرابیی یا ئانگرا مانویویە. پەیکەری کۆتەمسیلا ئازھی داھاقایە ل کوردستانی ھاتیە دیتن و د کۆلەکسیونا د. سراج بیلگن دەیە.

جەمشید ژی د ئاقەستا دە فیگورەکی میتۆلۆژیک و ب ناقی ییما خشیتا دەریاس دە. ئەو بافکی مروقاھییە.

فەریدون د ئاقەستا دە ژی وەك "Threatona" دەریاس دە. ئەو ژ مەدیا، ژ عەشیرا ئاسپانە و کاوی، یانی سەرەكەشیرە. ل گۆر ئاقەستا، فەریدون داوی ل ھوكممداریا ئازھی داھاقا ئانیە، وی دیل گرتیە و ل چپایی دەماوہند حەپسکریە. ھەم د ئۆلا باھدین، ھەم ژی د جەژنا نەورۆژی دە فیگورەکی ھەقەش و گەلەك گرینگ ژی ئاگرە. ل گۆر ئاقەستا، ئاتتار یانی 'ئاگر' روویەکی ئاھورا مازدایە. کاری ئانگرا مانویو تەفاندنا ئاگرە. د پیروزیباھیین نەورۆژی دە ل ھەر دەری ئاگر تی دادان و دەما کورد خوہ ژ سەر ئاگر دافیژن مرادان دگرن.

ژ بلی ئاقەستا، د چافکانیین زەردەشتی یین وەك ریوایەتی دارابی ھورموزدیار و بووندەھەشت دە ژی بەحسا نەورۆژی تی کرن. ل ئالیی دن نەورۆژ د ناڤ زەردەشتیین ئیرو دە ژی ب جۆشەکی گەلەك مەزن وەك جەژنەکی ئۆلی تی پیروژکرن.

ئەم زەردەشتى، ۵ رۆژ بەرى ئامادەكارىيەن نەورۆزى دىكن. شەفا پىنجا ئەم ل سەر بانىان ئاگر دادىن. دا كۆ رەي مريين مە وەرن بىرا مە. بەرى جەژنى خانى تىن پاقژىكىن، خوارن تى ئامادەكرن، ئەم خوە دشۆن، جل و بەرگىن نوول خوە دىكن. شەفەك بەرى نەورۆزى ھەر تىشت تى ئامادەكرن. ئارىين ۵ ھەزار سال بەرى دزانبوون كۆ وى كىنگى داوى ل زۇستانى وەرە و بەار دەستپىكە. زەردەشت رۆژا شەشەم ئا مەھا فەرودىنى ھاتىە دنى. فەرودىن ل گۆر سالناما مە مەھا يەكەم ئا سالىيە. رۆژا نەورۆزى جقات ل دۆرا سىينىن تى خوارن و فەخوارن روودنى. ئەف خوارن و فەخوارن سەر سىينى ھەموو ب تىپا 'س' دەستپىدكن. پىشتى پرۆژىكنا ھەقوودو ئەم دچن سەردانا پىرووكالان. رۆژا شەشەم ئا جەژنا نەورۆزى رۆژبوونا زەردەشتە. ل گۆر ئولا مە ژ بۆ كۆ كەسەكى كاربە خوە بگىژىنە ئاھوورا مازدا دىنى شەش گاقان يانى 'ئەمىشاسپەندان' باقىژە. پىشتى شان شەش گاقان، ئەم باوهردىن كۆ دگىژن ئاھوورا مازدا. رۆژا ۱۲ان جفاك تەف بەفەرە ژ بۆ گەريانى و ژ بۆ كۆ ب مريين خوە رە بن، دچە گۆرستانى، يانى ئارامگەھى.^(۱)

ل ئالىيىكى دن زەردەشتىين نھا ژى خوە نىزى كوردان حىسدىكن. وەك مىناك ژ زەردەشتىين ھىندىستانى ژنەكى ل سەر كوردان دە وھا دىيژە:
 دەما كۆ من ل تاھرائى دوخوھند، من بھىست كۆ ھن كورد دىيژن " ئەم زەردەشتى نە. ' مالباتەكى ژ كوردىن موسلومان ل من خوەدى دەرکەتن و وان ژ من رە دگۆت، ن " تو خووشكا مە كوردا يى، نە يا فارسان. ' ل گۆر وان، زەردەشتىين ھىندىستانى ژ كوردستانى چوونە و ب ئەسلى خوە كوردن. ب راستى گەلەك تىشتىن مە و يى كوردان نىزى ھەقن. ھەتا ژ ئالى فيزيونۆمى ژى رەنگى مە دچە سەر ھەقوودو. ئەز باوهر دكم كۆ چاندا كوردان ژ زەردەشتى تى. كورد ھەرچەند موسلومان بن ژى، ئەم وەك موسلومانىن دن ل وان ناننن.^(۲)

(۱) پروف. كاسرا وەفادارى (ھ. ن. د)

(۲) بەرناما راپورتا جىھانى (Med Tv) ھەفەپەيشىنا رۆژنامەفانى. قزلهان ب زەردەشتىين ھىندىستانى رە، ۱۹۹۷، ھىندىستان/ بومباي.

زهردهشت و ئيزداتى

ئۇلا باھىدىن ھەرچقاس ئىرۆ لەوان بووبە زى، ب مۆتىف و باندۇرا خوە د ناڤ ئۆلپن دن يپن كوردان دە ھىن زى ددۆمە. ۋەك ميناك د ناڤ ئيزداتى، ئەھلى حەق و ئالەۋىتى يا كوردان دە گەلەك رېچپن زهردهشت و ئۇلا باھىدىن ھەنە. لىكۆلپنە رپن كورد و يپن بيانى ب تايبەتى د ناڤبەرا ئيزداتى و باھىدىنى دە تىكلىپن بالكيش دىپن.

لىكۆلپنە ر د. زۆراب ئالۆيان كۆ ب ئەسلى خوە ژ ئيزدپن كورد يپن گورجستانىيە، ل سەر تىكلىا ئيزداتى و زهردهشتى ۋا دبېژە:

تىكلىپن ئۇلا زهردهشت و ئيزداتى ھىن نەھاتىە زەلالكرن. ل سەر قى بابەتى لىكۆلپن تپن كرن. ديسا زى مړۆڤ دكارە ھن تىشتان ژ نھا ڤە بېژە. ميناك، ھەم كۆكا ئۇلا زهردهشت ھەم يا ئۇلا ئەزدى ل گۆر گەلەك لىكۆلپنە ران زى عەردنىگارا كوردستانى نە. ھەردو زى دىپن كوردستانا كەڤن. ئەڤ تايبەتپن ھەردو ئۇلانە. مړۆڤ نكارە د قى دەمى دە بېژە كۆ ئۇلا ئيزداتى ھن تايبەتپن خوى ژ ئۇلا زهردهشتى گرتىە. ژ بۆ كۆ ھەردو ئۇل زى د ناڤ كوردستانى دە گەشبوونە، بەلابوونە. نە كۆ باندۇرا زهردهشتى ل سەر ئيزداتى ھەيە. چاندا كوردان ئا كەڤن، چاندا ئىرانى يا كەڤن د ھەردو ئۇلان دە خوى دياردكن. باۋەر دكم كۆ نە باندۇرا دىنەكى ل سەر دنەكى دن ھەيە، لى كۆكا وان ھەريەكە. كۆكا وان ھەڤبەشە. ژ بۆ ميناك مړۆڤ نكارە بېژە كۆ ئەزدى رۆژى دپارپن، پىرۆزيا ئاگر ژ باندۇرا زهردهشت چىبو، ئەڤ باندۇرا ھەموو كوردستانىيە. چاندا كوردى بو. مړۆڤ دكارە ل سەر زمان راۋەستە. ژ بۆ موسلومانان نە گرینگە كۆ ھەركەس ب عەرەبى بزانبە، لى پەويستە ھەركەس قورانى ب عەرەبى بخوينە و يا دوويەم ژ بۆ خوەدى دووايان بکە. ژ بۆ خاچپارپن نە پيوستە كۆ مړۆڤ ب زمانى خوى ئىنجىلى بوخوينە. گرینگ ئەۋە كۆ ب زمانى لاتىنى، ب زمانى يوونانا كەڤن ئىنجىلى بوخوينە، باۋەر بكن و ژ خوەدى رە دووايان بکە.

هەم دینی زەردەشتیان هەم ژێ دینی ئەزیدیان رۆلەکی مەزین ددن زمانێ زکماکی. هەرخوا ئەم دکارن بێژین کۆ ئولا زەردەشتی گەلەک پەیف دایە ئیزداتی. د تیکلیین جفاکی دە ژێ رۆلا ژن و میڕ ل گۆر موسلومانان ئازادترە. ئەو ئازادی ژ چاندا ئیرانیین کەفن، ژ کوردستانا کەفن تی. تشتەک دن یی گرینگ ئەو کۆ بالکیشە زەردەشتی ژ بۆ موقفین خوە قەدەغە دکن کۆ ل گەل بیانیان روونین و ل سەر دینی خوی باخفن. داخوازا زەردەشتیەکی ئەو کۆ ژیانەکی خوەش بیژی، بزەوجە، زارۆکان مەزن بکە. نەپیوستە کۆ مژارین تەولۆژیک بزانبە. یەکی زەردەشتی کۆ ل جەم یەکی دن رووشتا، دقێ کۆ نکاربوویا دینی خوە باش شیرۆفە بکە. و دکەت بن باندۆرا کەسی دن. هەمان تشت ل گەل ئیزدیا ژێ هەیه. قەدەغە یە کۆ ئیزدیەکی ژێ ل با بیانیان روونە و بەحسا دینی خوی بکە. هەنکەس دبیژن کۆ ئەق تشت ژ بەر نەزانی و هاپە. دیسا ئەزدی نەخوەستە کۆ زارۆکین خوی بشینین دبستانان. لی ئەق ژێ پرسەکە کوور و گرینگە. ژ بەر ئەزدی ژ کیمبوونی دترسیان. وەک زەردەشتیا ترسا وان هەبوو کۆ زارۆکین مژارین ئولی باش نزانن، د ئەنجاما دانوستاندان دە تەنگ بین و تیکەفن بن باندۆرا دینین دن.

میناکەکی دن“ زەردەشت و شەخ ئادی د ئیزداتی دە پیرۆزن. ئولا وان ژێ نیزیکی هەقودوویە. هەرچقاس د ناقبەرا وان دە ۲۰۰۰ سال هەبە ژێ. ژ بەر کوو زەردەشت و شەخ ئادی ئۆلەکی نوو ئافانەکیرنە. وان تشتەک نوو ژتنەبوونی چینه کرنە. هەم د دەما زەردەشت دە، هەم ژێ د دەما شەخ ئادی دە، چاندهکی هەبوو، زمان هەبوو، باوەری هەبوو، باوەریا گەل هەبوو، پیرۆژگە هین گەل هەبوون، ئەق پیرۆژگە هەبوو وەک کەقنە شوپیهکی. نکاربوون د ژيانا مۆدەرن دە بژيانا، نکاربوون وی گەش بکرنا. لازم بوو د رهوشا سەد سالا نوو دا خوی بپاراستنا. ژ بەر قی یەکی رهفۆرمین گرینگ دقێ بهاتنا کرین. و هەنەک تشت هاتن سیستەماتیزە کرن. رهفۆرما زەردەشت ژ بۆ زەردەشتیان، رهفۆرما شەخ ئادی ژێ، ژ بۆ ئەزیدیان دەریەکی نوو قەکیر. ئیوی چەند سەدسال، هەزار سال بیژی و گەل باوەریا خوی وەندا نەکی.^(۱)

(۱) د. زوراب ئالویان (ه. ن. د)

مرؤف دکاره تیکیلیا ئیزداتیی و زهردهشتیی د ههك خالیئ سهرهكه ده نیشان بکه. میناک پاراستنا ئاگر، د ناقبهرا ههردوو ئولان ده ههقبه شه. ئان ژیی ئەم بیژن روئاهیی، ئاهوورا مازدا وهك خوه داوهندی روئاهیا گیشتی تی ناسکرن. شهخ شه مسی ئیزدیا خوه داوهندی روژییه. ل ئالیی دن ئەم دکارن بیژن کو سادرو و گووشتی ل جهم زهردهشتیان وهك جلیئ پیروژ تیئ لحویکرنی. ههروها هرکا و ماهاک ژیی د ئیزداتیی ده جلی پیروژین. ههتا نیها وهك سه روکی ئولی ئان ژیی وهك سه روکهکی رووهانی د ئولا ئیزداتیی ده پیر هه نه. پیر، د زهردهشتیی ده ژیی ههتا روژا ئیرو وهك پرۆسه سهکی ته ولوژیی، وهك پرۆسه سهکی سه ره شهتگریا ئولی جیه دگره.

دیسا د ناقه ئیزدیان ده جه ژنهکی تی پیروژکرن، ژیی ره دبیزن جه ژنا پیرئالیان یان ژیی پیراری. د قی جه ژنی دا ئاگر رولهکی مه زین دلیره. مرؤف دکاره بیژه ب کوک و بنگه ها خوی ئه و تیکیلداریا مه زین د ناقبهرا ئیزداتی وزهردهشتیی ده تی هولی. یانی ئه و تیکیلداریا خورت یا ناقبهرا زهردهشتی و ئیزداتیی، د تیگه هیئ ئاگر و روژی ده ب ئاوايه کی خورت مرؤف دکاره ببینه.⁽¹⁾

پسپوری ئولین که فناری **Prof. Philip G. Kreinborek** ل سهر مژارا

باندورا زهردهشت ل سهر دینین دن یی کوردان وها دبیزه:

ئهفسانا زهردهشت د میتولوژیی ده به شهکی گرینگه و بالکیشه. د ناقه گه لپن ئیرانی ده بهری زهردهشت ژیی ئهفسانه هه بوونه. لی یا کو ئەم نها دزانن فه رسیونا ئورژینال ئا قی ئهفسانی نینه. ئولا زهردهشت کو هیدی هیدی به لاق بوو، ب دیتنن وی ئهفسانهکی بالکیش ژیی پیشکته. ژ قی ئهفسانا ئورژینال به شهکی د نیفیسین هیندووین که فناره و د فه نیدادی ده تی دیتن. ئه ق تشت د هن به شین زهند - ئافه ستا ده ژیی هه یه. ل گور قه ولی فه شارتی یی ئیزداتیی، میتولوژیا ئیزدیان ژیا زهردهشت که فنتره. ئه و کولتا که فناره خوی د چیا ده پاراستیه. ئه ق تشت د نیفیسین ئولا ئه هلی حه ق ده ژیی تی دیتن. مرؤف د قرده ژیی هه مان میتولوژیی

(1) هوشهنگ بروکا (ه. ن. د)

دبینه. د میتولۆژیی ده تی گۆتن کۆ یه زدان ل فرا هفت ههینی پیرۆز چیکریه و ئافراندا جیهانی سپارتیه وان. ههروها د قی میتولۆژیی ده بهحسا قوربانکرنا گا کریه، کۆ د میترایزمی ده ژی ئەف تشت تی دیتن.^(۱)

...

ئەمی سازوومانکاری گهردوونی!
ژ بو کۆ ئەزل ته بنیرم،
ژ بو پاکیا ته یا بهووشتی حیسبکم،
ژ بو بانگا ته یا بهووشتی ببهیسیم،
حیسین من خورت بکه!
... (ژگاتایان)

باندۆرا زهردهشت ل سهه ئۆلین دن

ئۆلا کۆ زهردهشت سیسته ماتیزه کر، د دیرۆکا مرۆقاهیی ده ئۆلا یه کهمه کۆ یه کتاپاریزیی، یانی باوه ریا ب یه ک خوه دایی ئانیه. بهری زهردهشت د هه موو ئۆلین جیهانی ده، د ناف هه موو جفاکان ده پریه زدانی هه بوو. ئینسانان تشتین کۆ لی ریز دگرتن ئان ژی ژی دترسیان وه ک خوه دا دپه ژراندن. په رگالا یه کیه زدانی کۆ زهردهشت ئانی، د دیرۆکا ئۆل و راما نا مرۆقاهیی ده شۆره شه کی بوو. پشتی ئۆلا باهدین، جهوویین کۆ ل سرگونا بابیلی باوه ریین مه زۆپۆتامیک و ماگیین زهردهشتی ناسکرن د فه گه را سرگونی ده ته وراتی ل سهه په رگالا یه کیه زدانی دانین. ل گۆر ئۆلزانین وه ک موولتۆن، د ته وراتی ده ژ ئافه ستا و باوه ریین زهردهشتی ژ ۴۰ رووپه لی زیده تر چا فکانی هاتیه گرتن.

ئەف په رگال پاشی ژ جهوویان ده ریاسی ئۆلا مه سهیان بوویه. و ئۆلین دن ژی ل سهه قی بنگه هی گه شبوویه. هه لبهت باندۆرا زهردهشت نه ته نی د واری یه کتاپاریزی ده، ههروها د ریازی ئۆل و په رگالا ته و لۆژیی ده ژی، ژ جفاک و ئۆلین سه ماوی ره بوویه بنگه ه. وه ک میناک تیگه هین وه ک جوورین ئیباده تی، شه ریعه تا ئۆلی، یه زدان

(۱) بروف. فیلیپ گ. کرینبوریك (هه قه یقین، ۱۹۹۹، بهرلین)

و ئېبليس، بهوشست و دۆژهه و ههروها گهلهك تشتتېن دن ژى، ژ ئولا باهدين ده رباسى ئولېن كىتابى و يېن دن بوونه. د ناقبهرا ئافهستا و ريگوده يا هينديان ده ژى نيزيكايى ههيه. وه دا يېن هيندى و گاتايېن باهديني ژى ب ئاوايېن شهكل و ناقه رۆكېن خوه دشبن هه قوودوو.

زهردهشت ل سهر دينېن دن باندوره كه مهن كريه. يه كه م جار ئەم د زهردهشت ده ئديعالي ئه خالقي دبېنن. دقئ خرابى ژ سهر روويى جيهانى بئ راکرن. ده ما كۆ خرابى ژ جيهانى بئ پاكژكرن، هنگى جهان دگيرزه ده ما ئديعال. ئەق تشت دى ئيسلام و خرستيانىي ده ژى ههيه. پشتى ژيانا دنيايى، ژيانا ئاخره تى تى. پشتى قيامه تى ميرى جاره كه دن دوه ژن. ئەق تيگه ها قيامه تى هه م د ئيسلام و هه م ژى د خرستيانى ده تى ديتن. ئورژينا لا قئ باوه ريبى ژ زهردهشت تى.⁽¹⁾

د ده ما ساسانيان ده عه ره بان، ماگيان وهك 'ماجى' و ئولا باهدين ژى وهك 'مه جووسى' بناقكرن. ئەق ناقكرن د قورانى ده ژى ده رباس دبه. ئولا باهدين د پرتووكا پيرۆز قورانى و ده ديسين هه زره تى محمه د و د ئاخافتنېن هه زره تى ئەمه ر ده ژى جيه گرتيه و باهديني وهك 'كىتابى' هاتنه بناقكرن. ل گور قازوينى، هه زره تى محمه د ده ديسه كى خوه ده ژ زهردهشت وهك 'پيغه مبه رى' كۆل چيايى سه به لان ژيايه 'باهسكريه'.

په رگال و زانستيا زهردهشت د ده ما خوه ده، ل سهر فه لسه فه و پيشكه تنا زانستين پوزيتيفيست ژى باندورا خوه كريه. ژ بهر قئ يه كى زهردهشت وهك فيلۆزوفه كى ژى تى ناسكرن. ئيسكه نده رى ماكه دۆنى ل په ي ئيمپاراتوريا جيهانى بوو. ده قهرى كۆ داگر دكر، ژ بنگه ها چاندى و ئولى فالادكر. چاند و ئولېن ده قهرين داگر كرى دگه اند يى يوونانى. ئەق سياسه تا يوونانيين كه قن پشتى مرنا ئيسكه نده ر ژى، ژ ئالى فه رماندارين وى هات مه شاندىن. وهك ميناك سه لوكيدين پاشه ننگين ئيسكه نده ر، كۆ ل باكوورى كوردستانى ل كه قين فرادى شارستانيا كوماگه نه ئافكارن ژ سه نته زا شارستانين يوونان و مه زۆپۆتامى چاند و ئوله كى سازكرن.

(1) بروف. فيليپ گ. كرئنبورنك (ه. ن. د)

په يکه رين چيایي نه مروود کؤ ژ شارستانيا کؤ ماگه نه و ژ ده ما قرال ئانتیوقوس مانه، ب ريژگرتنا ژ يه زدان و تيگه هين پيروژ و چاندي يين په رس، مه د و يونانيان پيک تي. ئاقه ستا که فن ئا کؤ د ده ما زه رده شت ده هاتيه نفيساندن وهک ئانسیکلوپه ديه کی بوو. زانستين ده می یی وهک ستيرناسی، تپ، ماته ماتک، سالنامه، فهلسه فه و ئیلاهیات د ئاقه ستا ده جيه گرتيه. ئيسکه نده ر پشتي کؤ قی پرتوکی ژ په رسه پؤلیسی دزيه، شانديه يونانيستان. زانستين يوناني تشتين کؤ ژ وان ره لازم بوويه ژ ئاقه ستا نه قاننده. زه رده شت د چا فکانين يوناني ده وهک 'زؤراؤستر' تي بنا فکرن. ل گؤر زانستان، ئاقه ستا د گه شبونا فهلسه فا ئانتیک ئا يونانيان ده دوره کی گرينگ له يستيه. حه تا د رمانين ئاريسستو، یی ل سه ر يه کتاپاراستنی ده ئاقه ستا بوويه بنگه ه.

باندؤرا زه رده شت پشتي کؤ ئاقه ستا جارا دوويه م د سه دسالا ۱۸۱۸ ده ژ ئالی زانستين رؤژاقایي فه هات که شفکرن ژي دؤمکر. وهک ميناک فيلوزؤفی ئالمان نيتچي، ژ رمانين زه رده شت ئیلهام گرتيه و ب ناخی 'زه رده شت وها فه رمان کر' پرتوکه کی نفيسانديه.

پروفا. کاسرا وه فاداری، باندؤرا زه رده شت ل سه ر فهلسه فا نووژن وها شيرؤفه دکه:

هنکه س فهلسه فا زه رده شت وهک ئول، هن که س وهک نه کؤله کی رمانی دبينن. زه رده شتی نه و هه موويه. ئوله، له ورا باوه ریا يه کتاپاريزی هه يه. يهک يه زدان هه يه، ناخی وی ئاهوورا مازدايه. مازدا د زمانی که فن یی هيندوو - ئاری ده تی واته يا 'ئاقل'. مازدا ئاهوورا تی واته يا 'يه زدان' ئان ژي 'تشتهک مه زن، تشتهک به يز'. گهر ئاهوورا مازدا ئاقلی ته به و گهر توو ئازاد بی و کاری رمان، گؤتن و کاری باش بېژيري، وی ده می توو دبي ئينسانی بلند.

ب هاتنا ئيسکه نده ر د ناقبه را ئولا زه رده شت و فهلسه فا يونان ده تيکلی تی دانين. نه فه يهک سه د سالان دؤم کر. ده مه کی فلوزؤفی ئالمان نيتچي به حسا 'ئينسانی بلند' کر. نه و نه زه رده شتی بوو. نه م فهلسه فا نيتچي ناپه ژرينن. لی به لی نه و ب ته مامی ژي شاش نه بوو. وی ده مه کی رمانا زه رده شت وهک بنگه ها فهلسه فا

خوه بژارت. ل گور زهدهشت ئينسان د ژيانى ده، د رهوشهكه دبالهكتيكا هلبژارتنى دهيه. يانى د ناف دووليزمهكى دهيه. توو جار ژى ره نههاتيه گوتن كو وى كيژانى هلبژيره. دهما ته يهكى هلبژارت، دهرفتهكى دن تى پيشيا ته. دفى نهو ژ قانا يهكى بېژيره. فيلوزوږى ئالمان هيگل فهلسافا زهدهشت كر بنگهها دبالهكتيكا خوه. كارل ماركس تيزا ههگهل بهر ب پيش قه بر. قان فيلوزوفان ژ بو سهراستكرنا ديروكى ب ئاوايهكى زانستى رامانين زهدهشت بژارتنه.^(۱)

ئاخامهنى و باهدين

بهري زايينى پشتى سالتين ۵۰۰هـ.كۆ مالباتا ئاخامهنى، تهختى ئيمپاراتوريا مهديا داگر كر و ئولا زهدهشت ههباندين. وى دهمى د ناف جقاتا ههخامهنيشان ده ئولين زووروانيزم و ميترايزم ژى حوكوم داژوت. ئولا باهدين پشتى كو د بن حاكميهتا ههخامهنيشان ده ژى دووم كر، ژ ئالى وان قه هات گوهرتن. ل سهرفى يهكى ئيلا ماگى ل دژى قهسرا ئاخامهنى سهرهدا. ئهف سهرهدان وهك سهرهدانا ماگيان سهرهدانى ديروكى بوو. پشتى كو ئهف سهرهدان هات تهفاندين، ههخامهنيشان هن باوهريين خوه ژى خستن ناف ئولا باهدين و پهركالا زهدهشت يا ئولى هات گوهرتن. ههخامهنيشان يهزدان و پيرزياهيين خوه ژى تهفلى ئولا باهدين كرن. وهك ميناك ئاهوورا مازدا كرن يهزدانى سهركه يى مهزن. فورما يهكتاپاريزيى گوهرتن و يهزدانين خوه يين كهفن ژى وهك يهزدانين دن ل باهدين زيدهكرن. ب قى ئاوايي باهدين كرن ئولهكى پريهزدانى.

د چاڤكانيين ئاخامهنى ده نافى زهدهشت دهباسنابه. وان ژ ئولا باهدين تهنى فيگورى ئاهوورا مازدا گرتيه. ئهف ژى يهك ژ وان دهليلايه كو زهدهشت نه پهرسيه. و ئاخامهنيين پهرسى خوهستنه زهدهشت و ئولا وى د ناف چاندا خوه ده وهندا بكن. ديسا وان سهرهدانا ئهشرا مهدي يا ماگيان تهفاندينه، كو ماگيان نه دوخوستن ئاخامهنى ئولا وان خهرايكن.

(۱) بروف. كاسرا وهفادارى (ه. ن. د)

ل ئالیی دن ئافهستا ژى ب دهستی هه خامه نیشان هاتیه تاهریبکرن. ئه ق ئیرشا یه که م ئا ل سهر ئافه ستایه. ل گه ل وان تشتان د دهما ئیمپاراتوریا په رس ده، ئولا باهدین باندورا خوه فره هتر کریه. قرال دارا ل هه موو ده قهرین وه لات سه مبولین ئولا زهرده شتی دانیه. لی هه لبهت د دهما وی ده ژى موداخه لیا باهدین و ته قلیکرنا تیگه هین په رسی ژى دومیایه.

دهما هه ری گرینگ د دیروکا ئیرانی و زهرده شتیان ده سه رده ما کیرووس و دارایه. د دهما حوکومداریا مه زن ده تشتین بالکیش و جوان ئه و بوو کو فله لسه فا زهرده شتی، ئازادیا ئولی و ئازادیا زمان ناسدکر. فه رمانین کیرووس کو ژ وی ده می مانه و نها د موزه یا لوندونی ده تین پاراستن، یه ک ژ بنگه ها مافین مروقایه. پشتی پارتان کو ئه و ژى ئاری بوون و ۴ سه د سال ل ئیرانی حوکوم ئاژوتن، ده ما ساسانیان ده ستپیکر. مالباتا ساسانی پشتی زایینی د سال ۲۲۴ ان ده ل ئیرانی ده ست ب حوکومداریی کرن و د سه د سال ۸ ان ده ب ئیرشا عه ره بان داوی ل وان هات. د دیروکا ئیرانی ده سی سه رده مین گرینگ هه نه. سه رده ما هه خامه نیشان، یا پارتان و یا ساسانیان. ئه و هه موو ژى زهرده شتی بوون، لی ره نگین وان ژ هه ق جودا بوون. سه رده ما ساسانیان د قی واری ده ده ما هه ری فاناتیک بوو. له ورا ئه و راستی شه ری مه سیهیان هات بوون. له قایی ئه رشان بوو بوون. عه ره بان ژى ل باشوور ل سهر وان زهخت دکرن. مازده کی ژى وی ده می د هیندری ئیرانی ده ته قده گه ریان و ل سهر گه ل باندورا خوه دکرن. له وما تانسینونه کی بلند هه بوو. ژ بو گرسینین گه ل ره وشه کی هیسان نه بوو. لی سه رده ما ئاخامانیشان ژ بو گه ل ده ما هه ری ئازاد بوو.^(۱)

ئولا زهرده شت د ده ما ساسانیان ده، (پ. ز) د سال ۲۷۶ ان ده ژ ئالی شاهپوری یه که م فه فه ک ئولا فه رمی هات په ژراندن. قه سرا ساسانی کو ب ئاوایه کی فاناتیک ئولا زهرده شت دپاراست، قی ئولی ژ بو زهخت و به لاقبوونی وه که چه که کی نیلاهی بکاردانی. قی ده می هه رچقاس باهدین بووبه ئوله کی جیهانی ژى، ژ بهر کو ژ

---

(۱) بروف. کاسرا وهفاداری (ه. ن. د)

ئالى دەستھلاتداریي ۋەك ئالاۋەكى چەوساندنى دەھات بكارانين، روويى خوه يى نەرم وھنداكربوو و بووبوو ئۆلەكە پاشقەروو. ئۆلدارين باھدينى كەسپن كۆ ئاقەستا خەلەت شيرۆقە دكرن ۋەك 'زەندىك' بناق دكرن. وى دەمى مانى كۆ سەنەتەزەكى ئۆلى دپاراست و ل دژى زلما قەسر و ئۆلداران بوو، ژ ئالى وان قە ھاتبوو كوشتن. ديسا د ئاقبەرا ساسانى و رۆماييان دە ژى شەرين ئۆلى ددۆميا.

د دەما ساسانيان دە ژى، د ئۆلا باھدين دە گەلەك گوھەرتننن ئەجيب دەركەتن ھۆلى. يەك ژ فان، ھەولدانين مازدەكە. مازدەك پشتى زەردەشت د سالىن ۴۸۵ و ۵۳۱ان دە، د سەردەما ساسانيان و د دەما پادىشاھ كەيكووبات دە ژيايە. زانستەكى ئۆلى بوويە. ئەول دژى بكارانينا ئۆلا باھدين و ھەروھال دژى قەسرى دەركەتية. مازدەك خوەستىي ئۆلى ژ بن باندورا دەستھلاتداران دەرخە. ژ بەرقى يەكى ھن رەقورمان كرىە. د مازدەيزما مازدەك دە قاسى بنگەھا باھدينى، تەسپرين مانيزمى ژى تى ديتن. مازدەك ئۆلا باھدين سۆسياليزە كرىە و ل دژى پەرگالا پيران دەركەتية. مازدەك خوەستىيە د جفاكى دە ھن گوھەرتنان پىك بينە. لى حوكومدارين ئيرانى يى دەمى بەييز بوونە. كەسپن كۆ دوزا گوھەرتنان دكرن كيم بوونە. وى دەمى پير يانى ئۆلدار بەييز بوونە و ژ بەرقى يەكى ئەقەھولدان بسەرنەكەتنە.

كۆچبەريا باھدينيان يا ھينديستاني

ب بەلاقبوونا ئىسلامى و پشتى شەرى قادسيە، ئيران و كوردستان كەت بن دەستى موسلومانان. ئيمپاراتوريا ساسانى تىك چوو. ژ بۆ گوھەرتننن ئۆلى ل سەر باھدينيان قەتليامين مەزن ھاتن كرن. پشتى گەلەك بەرخوھدانين بيەنجام فارس و كوردن زەردەشتى ئىسلامى ھەباندن. پرتووكا پيرۆز ئا زەردەشتيان ئاقەستا د قى دەمى دە ژى لەقايى ئىرشان ھات و نوسخايين كۆ بدەستى عەرەبان كەت، ھات شەوتاندن. بەر ب سەدسالىن ۱۰ان ئىدى ئۆلا باھدين ۋەك ئۆلەكە قەدەغەكرى بوو و باوھرمەندىن قى ئۆلى ل سەر خاكا خوە سرگوونى بوون. ئەول جيھين كۆ شوور و رمى عەرەبان دگىشتى نكاربوون بژيانا. ھەرچەند ئۆلا باھدين پشتى ئىسلامى ژى

باندورا خوه بهرداوام كر و هن كۆمكئ زهردهشتى ل دهقهريين خالى ژيانا خوه دۆماندن ژى، ئەو ئىدى د وهلاتى خوه ده بندهست بوون. ژ بهر سهدهميين زهختين ئۆلى، هن مالباتين باهدينى د سهدهسالا ۱۱ان ده ژ ئيران و كوردستانى كۆچى هينديستانى كرن. كاروانا كۆچى يا بهكه م كۆ ژ ۲۵۰ مالباتين زهردهشتى پىك دهات د سهدهسالا ۱۱ان ده ژ كوردستان و ئۆستانا فارسىستانى رابوو بهرى خوه دا ههره ما سهجانا هينديستانى. پشتى كۆ ئەو گهشتين هينديستانى ل ور گوندان ئاڤاكرن و دهست ب كاري كشتووكال و لاورقانىي كرن. باهدينين كۆ گهشتين هينديستانى، ژ ئالى گهلى قى دهرى قه وهك پارسى هاتن بناڤاكرن. و ئەو حهتا نها ژى تهڤى باوهريين خوه ل ور دژين. ناقى پارسى ل هينديستانى ژ بۆ زهردهشتيان بوويه ناسناما وان.

حوكومدارى هينديستانى يى دهمى پيشيى نه خوهستيه كۆ زهردهشتى ل وهلاتى وان بمين. پاشى ژ بۆ كۆ ئەو ل هينديستانى ل ههره ما گووژارت و سانجار بمين، هن شهرتان دانيه بهر وان. پشتى هن بازار و نقاشان دهرهتا مائى دايه وان كۆ ئەو ل هينديستانى بمين. ل گور قان شهرتان "دقى وان زمانى هيندى باخفيانا، هينديستانى وهك وهلاتى خوه قه ببولبكرانا، نه بوونا خوهدى عهرد و ب هينديان ره نه زهوجيانا. زهردهشتين كۆچبهر ژ نه چارى قان شهرتان قه بولكرنه و ژ بۆ ئولا خوه بپاريزن، د بن قان شهرتان ده ژيانا خوه دۆمانده. ب قى ئاوايى وان خهله كا داوين ئا نقشى باهدينان ژ له هيا ديروكى رزگار بوونه.

زهردهشتين هينديستانى هين ژى ئورف و ئادهتت خوه يين كه قناره دشوپين. ژ بهر كۆ ئەو ل هينديستانى ل خهربيى، ل هه مبهر ئەو چاندا كوور و بيانى، ههرتم ب ره فله كسا خوه پاراستنى ژيانه، د پيكانيئا شهرتت ئولا خوه ده هسك بوونه. ههروها ئەو د بيجيهانينا كه قنه شوپى و د پاراستنا نرخين خوه يين جفاكى ده ژى كه قنه په رهستن.

پشتى كۆ زهردهشتى ل هينديستانى بجيهبون، دهمهكى شوونده د ژيانا قى وهلاتى ده رۆلهكى گرینگ له ييستنه. ته قليبوونا زهردهشتيان ئا ژيانا سياسى و ئابورى يا هينديستانى له قايى دهما داگرا ئينگيليزان دبه.

ئىنگىلىز، پورتىگىز و فرەنسىيان د سەدساللا ۱۶ان دە چاقى خوه بەردانە دەولەمەندىا ھىندىستانى و باۋارېن كە قىيى داگر كرنە . ھەرما داگرا ئىنگىلىزان يانى باۋارى بۆمبايى، نىزى باۋارى سەنجانى بوو، كۆ زەردەشتى ل ور بچىھ بووبون .

زەردەشتىيىن كۆ ھاتنە ھىندىستانى ل رۇڭاقايى قى وەلاتى بچىھ بوونە و دەست ب كاركەرى، جۆتكارى و كارېن دن كرنە . ھەرما ھنەكان كارى بازرگانىيى ژى كرنە . پىشتى دەمەكى كۆمەلا زەردەشتيان ل ھىندىستانى بوويە جقاتەكە خورت . ژ بەر كۆ ئەو جقاتەكە بچوك بوونە، گرانى دانە خوەندن و بازرگانىيى . وان تەنى ب قى ئاوايى كاربوونە ل ھىندىستانى رۆلەكى بليزن و ل سەر سىياسەتا ھىندىستانى باندۆر بكن .

ئىنگىلىز كۆ تىن ھىندىستانى، خوەستنە ھەرن بۆمبايى . ئەودە دە دەستى پورتەكيزيان دە بوويە . ژ بەر قى يەكە ئە ھاتنە سانجارى . ل سانجارى تىكلىا ئىنگىلىزان و زەردەشتيان دەستپىكرىە . زەردەشتى كۆ ھەتا قى دەما بازرگانىا بچوك دكرن، ب ھاتنا ئىنگىلىزان دەست ب تىجارەتا مەزن كرنە . ژ بەر كۆ ھىندوو كەقنە پەرىست بوون، ب ئىنگىلىزان رە تىكلى چىنە دكرن . ئىنگىلىز د سەدساللا ۱۷ و ۱۸ان دە خوەستنە بۆمبايى بەدەستخن . پورتەكيزيان د ئەنجاما پەيمانەكى دە بۆمبايى تەسلىمى ئىنگىلىزان كرنە . ب سايا قى باۋارى وان دكاربوو سەھىتيا ھەموو ھىندىستانى بكن . ژ بلى ئىنگىلىزان، ھۆلاندى، فرەنسى و پورتەكيزيان ژى دوخوەستن ل ھىندىستانى سەردەست بن . زەردەشتيان ب تايبەتى ب ئىنگىلىزان رە تىكلىيىن باش دانىنە . زەردەشتى د وارى چاند و ئۆلى دە جفاكەكى قەكرىبوونە .

فېرى ئىنگىلىزى بوونە . ب ئىنگىلىزان رە تىجارەتى كرنە . دەما ئىنگىلىزان دە زەردەشتى بوونە خوەدى ھىزەكى مەزن . ئۇلا زەردەشتى وەك يا ھىندوويان نە تەنگ بوويە . ھىندوويان گومان دكرن كۆ ئەو ژ وەلاتى دەرکەقن، وى ئۇلا خوه وەندا بكن و بى دىن بمىنن . ژ بەر كۆ زەردەشتى وەك خرستىيانان يەكتاپارېز بوونە و د ناڭ جفاكا وان دە تابوو ئان ژى قەدەغەيىن مەزن نىنە، ب ھىسانى ب ئىنگىلىزان رە تىكلى دانىنە . پىشتى تىكلىا ب ئىنگىلىزان رە زەردەشتى بەر ب ئاوروپا قە قەبوونە . وەك مىناك شىركەتا يەكەم ل ھىندىستانى ژ ئالى زەردەشتىەكى ب ناڭى جەمشىد كاتا قە ھاتىە دامەزراندن . كاتا، د دىرۆكا ھىندىستانى دە وەك باڭى

سه‌رمایا هیندیستانی^۱ ژى تى ناسکرن. وی د ده‌ما خوه ده، د باژاری جه‌مشیدپووری ده ته‌سیسین قوماشچیکه‌ریی دامه‌زراندیه. و پاشی نه‌ف سه‌کتور به‌لاف بوویه. دیسا مالباتین زه‌ده‌شتی یین وه‌ک بووژیان و رادیان ژى د قی سه‌کتوری ده هاتنه ناسکرن.

زه‌ده‌شتیان د تی‌کوشینا نه‌ته‌وی یا رزگاریا هیندیستانی^۱ ده ژى جیه‌گرتنه. دارایی نه‌وروی کۆ ژ زه‌ده‌شتین هیندیستانی^۱، یه‌ک ژ سه‌ره‌کی تی‌کوشینا نه‌ته‌وی یا هیندیستانی^۱ بوویه. سه‌رۆکی تی‌کوشینا نه‌ته‌وی یا هیندیستانی^۱، ماها‌تما گاندی د بیرانین خوه ده به‌حسا نه‌وروی دکه. دارایی نه‌وروی بیانی^۱ یه‌که‌مه کۆ ژ هیندیستانی^۱ که‌تیه پارلامه‌نا بریتانیا و وه‌ک به‌رده‌فکی گه‌لین هیندیستانی^۱ به‌رژه‌وه‌ندیین وه‌لاتی خوه پاراستیه. ل ئالیه‌کی دن، نه‌ف تی‌کلایا وان ب ئاوروپیان ره بوویه سه‌ده‌م کۆ ئافه‌ستا ژ ئالی لی‌کۆلینه‌رین روژا‌فایی بی ناسکرن و فه‌رگه‌راندن. ئافه‌ستایا کۆ ئیرو تى زانین، د سه‌دسال ۱۷۱۷ ان ده ژ ئالی لی‌کۆلنه‌ری فرهنسی، ئانگویتل دوپیرۆن فه‌هاتیه نه‌شکه‌ره‌کرن. دوپیرۆن پرتووکا پیرۆن، ل هیندیستانی^۱، ل باژاری بۆمبایی^۱ ژ پارسیان گرتیه و فه‌رگه‌راندیه زمانی فرهنسی. پشت قی فه‌رگه‌ری ئاله‌ما زانستی ژ ئافه‌ستا ئاگه‌دار بوویه.

ل باژاری سانجانا هیندیستانی^۱ ئیرو ناوه‌ده‌که زه‌ده‌شتیان هه‌یه. نه‌ف باژار ژ مه‌ترۆپۆلا بۆمبایی^۱ ۱۵۰ کم دووره. ل گۆر هژمارین فه‌رمی ل هیندیستانی^۱ ۱۲۰ هه‌زار زه‌ده‌شتی هه‌نه. ل ده‌فه‌رین دن ئی جیهانی^۱ ژى قاسی ۳۰ هه‌زار زه‌ده‌شتین دن هه‌نه. باه‌دینین هیندیستانی^۱ ل قی وه‌لاتی وه‌ک^۱ پارسی^۱، ل روژا‌فا (ئاوروپیا) ژى وه‌ک^۱ زه‌ده‌شتی^۱ تین بنا‌فکرن. زه‌ده‌شتین هیندیستانی^۱ ل قی باژاری پاراسته‌هین ئاگر، یانی ئاتیشگه‌هان و برجین بیده‌نگیی^۱ یانی ئاره‌مگه‌هین ئولی دامه‌زراندنه.

جفاکا زه‌ده‌شتیان هه‌رچه‌ند مۆده‌رن به‌ژى، هین ژى ب خه‌تین گشتی جفاکه‌که گرتیه. نه‌و د روژین شاهی، ئولی و خه‌مباری ده، د پارستگه‌هان ده دگین هه‌ف. ژ بۆ پرسگریکین جفاقی، وان کۆمه‌له‌یان ژى ئافاکرنه. کۆمه‌لی زه‌ده‌شتیان ژ ئالی هوکومه‌تا هیندیستانی^۱ وه‌ک سازین ئۆتۆتۆم و به‌رپرسی کارین جفاکا زه‌ده‌شتیا تین قه‌بوولکرن.

سەرۆكى كۆمەلا زەردەشتيىن بۆمبايى، ل سەر جواكا زەردەشتيان و
پرسگرەكئىن وان وها دبه ژه:

ئەم دوخوازن ب رىيا قى كۆمەلى پرسگرىكئىن جقاتا خوه چاره سەر بكن. كۆمىتا
مه ل هەموو پرسگرىكئىن زەردەشتيان خوه دى دەرکه قە. ل گۆر په يمانا ناقبەرا مه و
حكومەتى، ئەم ژ پرسگرىكئىن ئۆلى و جفاكى يى زەردەشتيان بەرپرسن. كارى مه
يى مەزن چاره ديتنا كيمبوونا نفوسا زەردەشتيانە. مه ليكۆلينەرەكى جفاكاناس
ئانى. ل گۆر ليكۆلينىن وى، ب وى ئاوايى هەرە، وى د سالا ۲۰۲۵ان دە هژمارا مه يا
هينديستانى، وى داکە قە ۲۲ هەزارى. و ئەمى ژ هەق بە لاق ببن. وى هەموو دىرۆك و
سەرپيھاتيا مه ژ هۆلى رابە. چ هات سەرى باپيرين مه، وى وەرە سەرى مه ژى. ب
راستى خەتەرەكه مەزن هەيه. لەوما ئەم ئالىكاريا مالباتين كۆ خوه دى سى زارۆكانە
دكن و زارۆكى سىيەم حەتا ۱۸ ساليا وى خوه دى دكن. نھا بيست هەزار زارۆك هەنە
كۆ دايكئىن وان زەردەشتى نە لى ب كەسئىن دن رە زەوجينە. ئەق زارۆك زەردەشتى
نايىن هەسباندن.^(۱)

كۆمەلا زەردەشتيىن ب ئۆلدارين دن يى دەر قايى هينديستانى رە ژى تيكليان
داتينە و وەك پرەكى ناق جەمىتا زەردەشتيىن هينديستان، ئيران و جيهانى دخەبته.
ب تايبەتى ئەم ل پرسگرىكئىن زەردەشتيىن ئيرانى خوه دى دەر دكە قن. حەتا ژ
دەستى وان تى، ب حەمديندارين خوه يىن ئيرانى رە تيكليان داتينين. زەردەشتيىن
هينديستانى خوه پەرچەپەكى جفاكا زەردەشتيىن ئيرانى دبينن. د ناقبەرا وان دە
حەتا نھا گەلەك هەمبەشيىن وەك جەژنين ئۆلى و نەورۆز ژى ددۆمە. يەك ژ ئارمانجى
كۆمەلا وان، دامەزاندنا تيكلين زەردەشتيىن جيهانيه.

سەرۆكى كۆمەلى وها ددۆمىنە:

ئارمانجەكه كۆمەلا مه خوه ديدەر كەتتا پرسگرىكئىن زەردەشتيىن ئيرانيه. ل
ئيرانى هژمارەكه زەردەشتى هەنە. ژ وان هەنكەس جارنا تين قئيدەرى. پرسگرىكئىن
مه يىن تايبەتى هەنە. ئەم ل گۆر دەر فەتئىن خوه ل وان خوه دى دەر تين. هەر وها

---

(۱) راپورتا جيهانى (ه. ن. د)

ئەم دوخوازن پېۋەندىيىن زەردەشتىيىن ئىران و ھىندىستانى خورت بكن. ل تاهرانى
يەكتيا زەردەشتيان ھەيە. عەردى زەردەشتيان ژوان ھاتىە ستەندن. ئەم دوخوازن
كۆ دەولەتا ئىرانى عەردى وان ل وان ھەگەرینە. ئەم و زەردەشتىيىن ئىرانى جەژنپىن
خوہ ژى، ھەك مىناك نەورۆزا خوہ بەھەرە پىرۆز دكن. ديسا ئەم جەژنا سىدار پىرۆز
دكن. جەژنا سىدار ژ بۆ مە گەلەكى پىۋىستە. جەژنەكى ئىرانىيە. ئەم و زەردەشتىيىن
ئىرانى قى جەژنى ژى بەھەرە پىرۆز دكن.^(۱)

د ناڤ جفاكا زەردەشتىيىن ھىندىستانى دە پرسگرىكا ھەرى مەزن، كىمبوننا
شىنيا وان و زەواجىن ژ دەرفە نە. ب گشتى مالباتىن زەردەشتى ژيانەكە مۆدەرن
داژون. ئەو د زانىنگەھان دە دوخوين و د جفاكى دە ھژمارا رەوشەنپىران زىدەيە.
سەردەستيا چىنا روھبان و چەوساندنن ئۆلى ژى ھەر دچە باندۆرا خوہ وەندادكە
ئان ژى شەكل دوگەھورینە. ژ بەر كۆ مالبات كىم زارۆك چىدكن، نفوسا وان
ھەردچە كىمدەبە. ھەروھا كۆچبەرى ژى ھەيە. ئەو رەوش سەرەك و رەوشەنپىران
خستيا ناڤ فكاران. ژ بۆ قى يەكى كۆمەلا وان ئالىكاريا مالباتىن خوہدى زارۆك دكە
و مەسەرەفا زارۆكان ئا دبستانى دگرە سەر خوہ. ب قى ئاوايى ئەو دوخوازن چىكرنا
زارۆكان، يانى گەشبوونا شىنيا خوہ تەشويق بكن.

يەك ژ ئەندامىن كۆمەلا زەردەشتيان ژ رۆژناڤەڤانى كورد، ئىلھان كزلهان رە
بەحسا پرسگرىكا كىمبوننا شىنيا جفاكا زەردەشتى دكە:

پىر و كەڤنەپەرەست ناخوازن رەوشا جڤاتا مە بوگھورە. كەڤنەپەرەستى
بەلكى دەمەكى لازم بوو. لى ئەم نھا د جىھانەكە مۆدەرن دە دژىن. دقى ئەم
بەرسىقا دەمى بدن ئان ژى وى خەتەرەكە مەزن ژ بۆ ھەموو زەردەشتيان دەرەكەڤە.
نھا د ناڤ زەردەشتيان دە زەواج ھەك بەرى نە پرسگرىكەكە مەزنە. گەلەك ژنپىن
زەردەشتى ب كەسپىن (ژ دىنپىن دن) دن رە زەوجىنە. لى ئەو ئىدى تەقى زارۆكىن
خوہ زەردەشتى نايىن ھەسباندن. ژ بەر كۆ ئەم كۆمەكە بچووكن و ل جىھانى
بەلاقبونە، نە ھىسانە كۆ ئەم خورتىن زەردەشتى بىنن جەم ھەڤ و بەھەرە

(۱) راپورتا جىھانى (ھ. ن. د)

بزهوجين. ژ چارا يهكی جقاتا مه ب دهرفه ره زهوجينه. زاروكين وان وه زهدهشتی نايين قهبولكرن. كهسين نه زهدهشتی بن، نكارن هرن ناتشگهان نان ژي گورستانان. ههروها نهو نكارن ناليكاريا خوهندنا ئولي بستين. نهو ژي د ناڤ مه ده پرسگريكه كه گرانه. نه م دوخوازن قی رهوشی بوگه هورينن.^(۱)

د جفاكا زهدهشتيین هينديستاني ده پرسگريكا ههري خه دار زهواجين ژ دهرفه نه. ل گور شهرتين ئولي، ميرين زهدهشتی كارن ژ دهرفه بزهوجن و زاروكين وان دبن زهدهشتی. لی نه ډ توله رانس ژ بو ژنان نايی ناسكرن. ژنين زهدهشتی كو ژ دهرفه بزهوجن نهو هه رچقاس زاروكين خوه ل گور تورهين خوه يين ئولي بگيهينن ژي، ئیدی نهو و زاروكين وان زهدهشتی نايين هه سباندين و ژ جفاكي تينی دهرخستن. هه رچه ند نه ډ زهختين ئولي و جفاكي هه بن ژي، گه له ك ژنين زهدهشتی ل دژ ئاده تان دهر كه تنه و وه ك گه له ك ميرين زهدهشتی ژ دهرفه زهوجنه. هژمارا ژن و زاروكين ژ بهر قی سه ده می كو ژ دين هاتنه دهرخستن، گه له كن. ژنين زهدهشتی، يين كو ژ دهرفه زهوجينه وه ك سه ده می قی ناكوكيا جفاكي، ب هه لوه ستا سه رده ستيا پيران قه گریددن.

ژنه كه ژ زهدهشتيین هينديستاني كو ب يه كي ژ دهرفايی جفاكا خوه ره زهوجيه، د دهرباری قی پرسگريكي ده وها ديپژه:

پرانیا ژنين زهدهشتی كار دكن. نهو ل مال رويانين و وه ك ژنين دن زاروكان خوه دی ناك. ژنين زهدهشتی د قی واری ده ژنين دن ئازادترن. د واری ئولي و ئابوری ده ژنين دن سه ربه سترن. ژنين زهدهشتی كو ب كه سه كي دهرفايی دينی خوه ره بزهوجه ژ دين دهرتی و جفاك ئیدی وان قه ببول ناكه. نها نه وه ك ۴۰ سال به رييه. لی ديسا ژي گه له ك پرؤبله م هه نه. ب چاوه كي نزم ل وان ژنان ميژه دكن. نه ز بوخوه ژي ب يه كي هيندوو ره زهوجيمه. نها زهدهشتی من د ناڤ جفاكا خوه ده قه ببول ناك. جقاتا زهدهشتی بچووكه. كو ب دهرفه ره بزهوجن هژمارا وان

(۱) راپورتا جيهانی (ه. ن. د)

کیم دبه. لهوما ئه و زهواجين دهرقه ناپه ژرينن. ل جه م زهرده شتيان پيويسته کو
که سين ژ ئولين دن ته قلی وان نه بن. زه لالی و پاقری پيويسته. دقئ ئه و ژي
نيژاده کی ئاری به. ناخوازن ژ نيژادين دن که س ته قلی وان بيه.

ژنين زهرده شتی بين کو ب که سين دن ره زه وجينه، کومه له کی دامه زرانده. ئه و
ژن خوه و زاروکين خوه زهرده شتی دهه سبينن. نها نه ريخستنه کی بهيزه. لی ئه ق
ريخستن ژ بو کومبوونا مه پيويسته. لازمه ئه م کارين مافين خوه پيارين.^(۱)

ديسا ژنه که دن يا ئه ندامئ قئ جفاکئ ژ به حسا پرسگرئکا ژنان دکه:

د سالين داوين ده رهوشا مالباتان گوهریه. وهک بهري چيکرنا زاروکان زيده
نينه. ژنا ژي د جفاکئ ده مافين خوه سته ندنه. ژن دچن زانينگه هان و کار دکن.
وهک هيندوويان د جفاکا مه ده ژ ئينسان نه مه جبوورن بزه وجن. که سين دزه وجن
يهک ئان ژي دوو زاروک چيدکن. ژ بهر قئ يه کی مروق کاره بيژه کو ل هينديستاني
پرسگرئکا کيمبوونا زهرده شتيان هه يه. دقئ ل ماله کی چهند زاروک هه بن کو ئه ق
جفاک بهر ب توونه بوونئ قه نه چه و وهندا نه به. نها د نا ق زهرده شتيان هينديستاني
ده نفشا که سين پير ژ خورتان زيده تره. گه لهک زهرده شتی ژ هينديستاني
کوچکرنه. ئه و ل ئاورووپا، روزهلاتا ناوين و ل ئامه ريکا به لاف بوونه. نها د نا ق
زهرده شتيان هينديستاني ده قه ستين پير و مرید هه نه. ئه و نکارن بهه قره بزه وجن.
ژنهک زهرده شتی ب ميره کی ژ دینه کی دن ره بزه وجه ژ دين دهرتی و ئه و ئیدی
وهک زهرده شتی نايئ هه سباندن. ميره کی زهرده شتی کو ژ دهرقايئ دينئ
زهرده شتی بزه وجه زاروکين وي دبن زهرده شتی. و ژنين وان ژي، ژ ئالی جفاکا
زهرده شتی قه تين قه ببولکرن. پيرين زهرده شتی زه و اجا ژ دهرقه قه دهغه کرنه.
ژ بهر قئ يه کی ل دژي پيران نه رازيبوون دهرکه تيه هؤلی. حه تا پير که تن
خه تهری، کو ژ ئالی مریدان قه نه بين قه ببولکرن. پاشی پيران ده ق ژ فان زهختين
خوه بهردان.^(۲)

(۱) راپورتا جيهانئ (ه. ن. د)

(۲) راپورتا جيهانئ (ه. ن. د)

زەردەشتی پشستی کۆ ھاتنە ھیندیستانی ھن کەقنەشۆپی و باوەریین ھیندی ژى تەقلی ژيان و چاندا خوہ کرنە. يەك ژ فان تەببەتیان پەرگالا قاستانە. ل گۆر قى پەرگالی جفاکا وان، وەك پير و مرید ھاتیە بریخستن. ئەندامی فان قەستان نكارن ب ھەقەرە بزەوجن. ھەر وھا پیر وەك ماگیین دەما زەردەشت، ژ کارین ئۆلی یی جفاکی بەرپرسن. رەفلەكسا خوہ پاراستنا ل غەریبیی، ھەتا سالیین داوین سەردەستتەكە جفاکی و سیاسی داہە پیران. لی پشستی پیشکەتین و نووژەنبوونا جفاکی، رۆلا پیران ھەر دچە کیم بوویە. ناکۆکیین ناقبەرا قەستان ئان ژى نەرازیبوونا جفاکی ل دژى پیران گەش بوویە. رەوشەنبیریین زەردەشتی نھا دۆزا گوھەرتنیین ریبازیین ئۆلی دکن و دبیزن کۆ پرنسیبیین ئۆلی و جفاکی دقئ ل گۆر رەوشا نووژەن ئا جیھانی بیین سەرەراستکرن.

زەردەشتیین ئیرانی

ژ بلی جفاقا زەردەشتیین ھیندیستانی، جفاقا ھەری مەزن ئا باوەرمەندیین ئۆلا باھدین ل ئیرانی دژین. ھژمارا زەردەشتیین ئیرانی نیزی ۲۵ ھەزارییە. ل ئیرانی ئیبادەتا ئاتیشگەھان سەرەستە. رەژما ئیسلامی وەك بەرئ ژ زەردەشتیان رە ئاستەنگی دەرناخە. وەك ئۆلین دن ئەو ژى کارن ئیبادەتا خوہ بکن. دیسا جفاقا زەردەشتی د ناڤ خوہ دە ریخستنکریە. ل پارلامەنا ئیرانی دوو نوونەریین وان ھەییە و ئەو تەقلی خەباتی زەردەشتیین جیھانی ژى دبن.

ل ئیرانی گەلەك ئادۆریان یانی ئاتیشگەھ ھەنە. لی ئەو ئاتیشگەھ ژ بیخوہدتی خەرابوونە. ئیرۆل تاهرائی سی، ل یەزدی چار، ل کیرمانی سی، ل ئاھوازی یەك و ئیسفاخان و شیرازی ژى ئاتەشگەھەكە مایە. ل جیھین کۆ جفاقا زەردەشتی ھەییە، ل ور ئاتیشگەھ ژى ھەنە.

ھەتا سالیین داوین ل رۆژھلاتی کوردستانی ژى، ب تاییەتی ل ھەرەما شارەزۆر و ئورومیی ھن مالباتین کورد بیین زەردەشتی ھەبوون، لی وان ژى کۆچکرنە. پشستی شۆرەشا ئیسلامی یا ئیرانی ئەو ل ئاورووپیایی بەلاڤ بوون. ل ئالیی دن د سالیین داوین دە ھن مالباتین کورد کۆ ھاتنە سەر ئۆلا باھدین ژى ھەنە.

پرۆفەسۆر پرۆف. کاسرا وهفاداری یهك ژ زهردهشتیین ئیرانییه. ل تاهرائی هاتیه دنی. وهفاداری ۲۲ ساله تهقی کهچا خوه ئاریان ل فرهنسا دژی. د سالا ۲۰۰۲ان ده ۵۵ سالی بوو. نها ل زانینگهها پارسی ماموستهیه. دهرسین دیرۆکا کهقناره یا ئیرانی و دیرۆکا بهری ئیسلامی دده. ههروها ئه و پسرۆری مژارین باهدینی، میترایزم، زوروانیزم و مانیکایزمه ژی. وهفاداری کۆ بوخوه باوهرمندی ئۆلا باهدینه، بهری ل تاهرائی د زانینگههی ده خهبتیه. پشتی شۆرهشا ئیسلامی ل ئیرانی د زانینگههی ده دهرفته خهباتی نه دیتیه و هاتیه فرانسای. ئه و نها هافینان ده دجه ئیرانی، ناف زهردهشتیان و سهمیناران دده.

په نسه د سال به ره شینیا مه نیزی ۲ ملیونی بوو. نها ل ئیرانی ۲۴ ههزار کهس مانه. پشتی سه دسالا ۷ و ۸ان گه لهک زهردهشتی کۆچی جیهین دن کرن. ئه م یه که م گه لی کۆچهر بوون. ئیرۆ ل بۆمبایی، ل گوجاراتا هیندیستان ۶۲ ههزار زهردهشتی دژین. ۲۰-۳۰ سال به ری هژمارا وان ۱۵۰ ههزار بوو. هژمارا زهردهشتیان هه ر کیم بوویه و کیم دبه. جقاته که مه زن ئا زهردهشتیان ل لۆندونی هه یه. ل لۆس ئه نجلوسا ئامه رکایی زهردهشتی هه نه. پشتی شۆرهشا ئیسلامی یا ئیرانی، زهردهشتیان کۆچی کانادایی ژی کرن و ل هه راما وان جۆوه ری بجیه بوون. هه روها هه زاران سال به ری هه نه کان کۆچی رۆژهلای ئافریکا ژی کرن. ل هۆنگکۆنگ، ژاپۆنیا، چین و ل ئاسیا نافین ل وه لاتی وه ک تاجیکستان ژی هه نه. یی تاجیکستان ب فارسی دپه یقن، فیردهوسی ناسدکن و وه ک زهردهشتیان دژین. لی ئه و ئیدی نه زهردهشتی نه. ماسکه یه که ئیسلامی ل رووی وانه. گه له ک گوند و ناوچه ل جیهانی هه نه کۆ رووی وان زهردهشتیه، لی کریار و ژيانا وان نه زهردهشتیه. له و ما دوو جووره زهردهشتی هه نه.^(۱)

---

(۱) بروف. کاسرا وهفاداری (ه. ن. د)

جه ژنېن باهدينيان

ټولا باهدين بهلكي ژ هه موو ټولېن دن زېده تر دینه کی جه ژنییه . د قی ټولی ده گه له ك جه ژنېن ټولی، چاندي، غه زابی و قاهرامانی هه نه . جه ژنېن كۆ زه رده شتی پیرۆز دكن، ب فورمېن جودا بن ژی، د ناڤ هه موو گه لېن ئاری ده ددومن . ئەڤ جه ژن ژ باكووری ئیرانی حه تا كوردستان، ئازاربايجان، خوره سان، به خته یاران و به لوجیستانى جه ژنېن مالباته كه مه زنه . ئەندامېن قى مالباتى كۆ د ده مېن كه قن ده بهه قره فه لسه فا زه رده شت ژيانه ، هه قپارېن قان جه ژنا نه ژی .

د دینى مه ده، د ۱۲ مه مېن سالنامى ده ۱۲ جه ژن هه نه . ژ بلی وان، جه ژنېن مه یېن سالانه ژى هه نه . وهك نه ورۆز، میهریگان و میترا كۆ ټه و د پایزی ده یه . مه سیه یی و رۆژاقایی میهریگانی ژ مه گرتن و ناڤى وى كرن نۆهل . ئەو دبیژن ئیسا د ۲۴ى به رفانبارى ده هاتیه دنى . ل گه ل مه ۲۱ى به رفانبارى شه فا یه لدا یانى شه فا چله یه . شه فا هه رى دريژ ئا سالییه . ئەم د قى شه قى ده شه دوخون، دسترین و چاڤدیریا ده ركه تنا رۆژى دكن . ئەم رۆژى وهك ئاگر، بنگه ها ئەنه رژیا ژيانى دپه ژرینن . ئەز باوهر دكم كۆ رۆژاقایی له وما رۆژبوونا ئیسا ب قى رۆژى دزانن . ل مه رۆپۆتامیا، ل ئیران و كوردستانى هه ركه س وها دزانه . ئەز مكورم كۆ ئیسا د ۲۴ى به رفانبارى ده نه هاتیه دنى . دیسا جه ژنه كه مه یا دن هه یه . ناڤى وى سیداره . ۵۰ رۆژ و ۵۰ شه ق به رى نه ورۆژییه . ئەم د قى جه ژنى ده ئاگره کی مه زن داددن و زقستانى گهرم دكن دا كۆ بهار زووتر وهره . ئەم بده ستى هه ق دگرن و ل دؤرا ئاگر دره قسن . جه ژنه كه دن ب ناڤى جه ژنا ئاڤى هه یه . ئەم ناڤى داڤیژن سهر هه قوودوو . هه قدوو دكشینن ناڤ هه وزان ئان ژى چه مان . ئەڤ جه ژن د سه رى هافینى ده یه . ده ما هه قجه داریا ئینسانان ئا ب ئاڤتییه، ده ما پیدڤیا گیا یا ب شینبوونیه . دیسا ب ستیركان شه گریډایی جه ژنا تیر هه یه . یانى ماها تیر، رۆژا تیر . ئەڤ جه ژن هه موو ب هه قره گریډایی نه . جه ژنېن ده مسالى ژى هه نه . وهك گاهانبار . هه رسال ۶ جارا، ۵ رۆژان ژ

بۇ تىشتىن باش ئى سەر عەردى، وەك كشتووكال و سهوال و گەنم سپاسيا خوهدا و يا غەزايى دكن. دقان جەژنان دە ئەم فيكيان دچينن. ول دورا ماسايهكى كۆل سەر شير، شەريەت، گوشت، شيرانى، فيكى و ئاڧههيه دووايان دكن. ديسا جەژنهكه دن ل چيايان ژ بۇ قاھرەمانيا زەردەشتى و ئيرانيان كۆل دژى ئيرشان سهكنينه پيرۆز دكن.^(۱)

د نىاڧ زەردەشتىن هينديستانى دە، جەژنهكه گرینگ، جەژنا هاتنا هينديستانيه. هەلبەت نەورۆز ژى جەژنا هەرى گرینگە. زەردەشتى نەورۆزى هين ژى وەك ئادەتتەن سەدان سال بەرى پيرۆزدكن. ئەو رۆژا نەورۆزى ناچن كار و ب شاهيى مەزن تەڧلى جەژنان دبن.

...

رەى ئاخى سەرى دا باركيشى سازوماننا گەردوونى و گۆت:

ئەدالەتا تە ل كۆ ما؟

قەى لاشى من ژ بۇ پەلچقاندنى هاتيه ئافراندن؟

كا دلى كۆ ژ بۇ من ليدده؟

كا هيزا كۆ ئالكاريا من بكه؟

... (ژگاتايان)

ئيبادهتتەن زەردەشتيان

زەردەشتى عيبادهتا خوه ل ئاتيشگەهان و ل جيھى كۆ لينه دكن. رۆزى پينچ جاران بەرى خوه ددن چاڧكانيهكى رۆهانيى و ژ بۇ يەزدان دووايان دكن. هەروها ئەو ژ بۇ هەجى دچن ئاتيشگەهين سەرەكه. ئاتيشگەهين كۆ لى هەج تين كرن ئيرۆل ئيرانى، ل باژارين يەزد و كيرمانى نە. هەروها ل هينديستانى ل سانجاني ژى ئاتيشگەهين هەجى هەنە. هەجين زەردەشتيان وەك شاهييه و هنجەتا هەڧديتن و

---

(۱) بروف. كاسرا وەفادارى (ه. ن. د)

جفینا جفاتییہ. د عیبادت و هه جین ئاتیشگه هان ده گاتایین ئافهستا تین خوهندن. تایهتیه که ئولا باهدین ژی ئوه کو قورباندایین د فی ئولی ده قه دهغهیه. رۆژی پینج جار عیبادت ههیه. قبله رونا هیه. ئاگر، موومک، رۆژ ئان ژی هیف. دوایین خوه دبیرن. ئەق ئیبادت باندورا خوه ل دینی دن ژی کریه. ل ئیران و هیندیستانی ئاتیشگه هه نه. ل ور گاتا تین خوهندن. دینی باهدین ل دژی قوربانیه. قهت نایی قه بولکرن کو ئازاله کی بی سهرژیکرن. د عیبادهتی ده دفی پیوهندی ئینسان و یه زدان هه به.^(۱)

پروفا. کاسرا وهفاداری ژی ل سهر عیبادهتی وها دبیره:

مهلا و ئولدارین زهردهشتی د دهما عیبادهتان ده کنجه کی تایهتی له خوه گریددن. دهما کو ئەم دووایان دکن، دفی ئەم سهری خوه بگرن. ژن ژی سهری خوه ب ئاویین خوه دگرن. ل جهم مه نمیز توونهیه. ههر زهردهشتیه کی کاره ل ئاتیشگه هی ب سهری خوه مه دیتاسیون و دووایان بکه. ل ئیرانی ۶-۷ جیهین زیارهتین ئولی هه نه. ئەو ل باژارین یه زد و کیرمانی نه. ب تایهتی ئەق جیگه ل چیا یانه و ژ باژاران دوور و قهشارتینه. د دهما جفینان ده زهردهشتی بهه قهره دوخون و قه دوخون، دووایان دکن، مووزیک گوهدار دکن و بهه قهره جهژن و شاهی دکن. ئەق نه مه راسمه که ئولیه. لی تشته کی وه ک بیرانینا بهرخوه دانین زهردهشتین که فن، ل دژی عهره بایه.^(۲)

ئاگری پیرۆز

ئاگر د ئولا باهدین ده تیگه هه که پیرۆزه. ئیبادهتی ئاتیشگه هان ل هه مبه ر ئاگری پیرۆز تی کرن. ئەق ئاگری ئاتیشگه هان قهت نایی تهفاندن. ده ستدایین ئان ژی ته ماسا ب ئاگر ره گونه هه. ئولدار دهما ئاگر دادن، ماشک بکارتین. هه روها ته ماسا هلمئا ئینسان ژی یا ب ئاگر ره قه دهغهیه. ژ به رفی یه کی نوترفانی ئاگر

(۱) بابان ساقزی (هه. ن. د)

(۲) بروفا. کاسرا وهفاداری (هه. ن. د)

دەما نىزى ئاگرى پىرۆز دىن، پووشىيەكى بىكار تىنن. د ئۇلا زەردەشت دە ئاگر يەك
 ژ ئەلەمەنتىن ژيانىيە و ھەروھا يەك ژ تەمسىلا يەزدان ئاھوورا مازدايە. ناڧى ئاگر
 ئاتتارە. ژ بەر كۆ پىرۆزە، دڧە ل ئاگر رىز بى گرتن. د ھەموو مالىن باوھرمەندان دە
 ئۇجاخا ئاگرى ئاھوورا مازدا پىخستىيە. تەفاندنا ئاگر گونەھە. د ئۇلا زەردەشت دە
 ئاگر قىبلە يانى چاڧكانيا ژيانى، مزگنیا سەرکەفتنى و پاراستوانيا خىرپىيە.
 ھەبوونىن پىرۆز ژ ئاگرن.

شالپوشان

ل گور ئۇلا باھدىن، ئىنسان د ھلبژارتنا دىنى خوە دە سەربەستە. زارۆك ژ بەر
 دى و باڧىن خوە دەرباسى ئۇلا باھدىن نابن. دڧى پىشتى كۆ ئەو كامىل بىن بوخوھ
 برىارا ھلبژارتنا ئۇلا خوە بدن. ژ بەر ڧى بىكى زارۆكى مالباتىن زەردەشتى د ۱۳
 سالىا خوە دە ب مەراسمەكى تايبەتى كۆ ناڧى وى شالپوشانە، دەرباسى ئۇلى دىن.
 ئەڧ د ڧى مەراسمى دە تەڧى دى و باڧىن خوە كنجىن سپى يى تايبەتى لخواھدىن.
 'ھومەتا، ھووكتا، ھوونەڧەشەتا: 'يانى، 'رامانا پاك، گوتنا پاك و كارى پاك.'
 پىشتى كۆ زارۆك ڧان گوتنىن ئۇلداران دووبارە دىن ب ئاوايەكى ڧەرمى دەرباسى ئۇلا
 زەردەشتى دىن.

لىكۆلىنەر بابان ساڧى كۆ ئۇلا باھدىن پەژاندىە، رىتوونەلین ڧى ئۇلى وھا
 دناسىنە:

دڧى مرۆڧ پىشىي خوە بناسە. زمان، چاند و ئۇلا خوە بناسە. من د دىرۆكا خوە
 دە شارستانىن مەزن دىت. زەردەشت دىت. پىشتى كۆ من زەردەشت ناسكر ژ بۆ
 من گەلەك پىرۆز بوو. من نە كۆرىكۆر، لى ب زانەبوون ئۇلا باھدىن ھلبژارت. د دىنى
 زەردەشت دە ڧەناعەت نىنە. بەرەواژىي ئىسلامىيە. ئىسلام دىنى ڧەناعەتى يە.
 وەك مىناك ئۇلا جھووتى ژ بۆ ياهووديان بوو ڧاكتۆرەكى تىگھىشتنا نەتەوى. گەر كۆ
 كورد ھەموو ل سەر ئۇلا زەردەشتى بوونا، رپوشا وان وى جودا بوويا. ئەز باوھر

دکم کۆ کورد هه موو دقئى فه گهرن سهر ئه سلى خوه . لى ژ هه موو دينين دن ره ريژا من هه يه . و دقئى د ناڤ دينان ده توله رانس هه به و هورمه تا هه ڤوودوو بگرن .
 ژ بو هاتنا سهر ئولا زهرده شتى ئه م جه ژنا شاليووشان دکن . کور، کهچ، پير ئان
 ژى ژن فه رقناکه . گهر کۆ که سه ک دهرباسى ئولا زهرده شت به ميڤانان داوت دکه .
 مه راسم ل گهل ريڤه برى دينى تى کرن، دووا تين خوه نندن . د مه راسمى ده جليين
 سپى تين لخواه کرن . ئه ڤ جل ب سى گريکان تى گريدان . ب قئى مه راسما ساده ئه ڤ
 مروڤ تى سهر دينى زهرده شتى . ههر مروڤه کى زهرده شتى کاره ژ که سه کى دن ره
 ببه پشته فان، دا کۆ ئه و ژى دهرباسى ئولا باهدين ببه .^(۱)

ژن و ميژ

زهرده شت د گاتايين خوه ده ژ که چا خوه ره وها دبيژه : توو کارى ميژى کۆ
 دوخوازى ژ بو زه واجى هلبژيرى .
 ديسا د ئاڤه ستا ده ، ژ خورتين ل بهر زه واجى ره وها دبيژه : ب هه ڤره ، د ناڤ
 راستى و وه که ڤيى ده بژين . ب ڤ ئاوايى وئى هه موو کيف و دلشاديا دنيايى ، ب وه
 ره به .
 بالکيشه کۆ مروڤاهى د ده ما زهرده شت ده ، د ناڤ چاخا کۆله تى ده بوويه ژى ،
 وى يه کسهر به حسا وه که هه ويا ژن و ميژ کريه و باوهرمه ندين خوه يين ژن و ميژ
 ڤه خوانديه سهر ژيانه که هه ڤار . د ناڤ زهرده شت يين هينديستانى ده نيکاها فهرمى و
 يا ئولى هه يه . د مه راسما ئولى ده پير، مارا کهچ و خورتان دبره . زهرده شت يين قى
 وه لاتى يين ب رييازين جفاکى و ئولى ڤه گريدايينه ژ ده رڤه نازه وجن . هه روها پير و
 مريدن وان ژى ، ژ هه ڤ نازه وجن . پشتى داوه تى بووک تى مالا زافا و ژ ئالى مالباتا
 خوه يا نوو ڤه تى ڤه ببولکرن . ل ور مالباتا وئى يا نوو، دارا زه واجى ديارى بووکى
 دکه . ئه ڤ نيشان و ڤه ببولکرنا ژيانه که نوو يا بهه ڤره يه .
 د ئولا باهدين ده ، د مه سه لا زه واجى ده کور و کهچ خوه دى هه مان مافى نه . مافى
 که چى ژى هه يه و مافى کور ژى هه يه کۆ هه ڤوودوو هلبژيرن . ئه و بوخوه بريار ددن .

(۱) بابان ساقزى (ه. ن. د)

د ده مین که فن ده ژ بو زه واجی که چ و کور دچون پیروزگه هی و مارا دینی دکن و مهسه له ته مام دبوو. تهنی د ره وشه کی ده مروقه کی کاره ب دوو ژنان ره بزه وجه. نه و ژی گهر کور زاروکین وی چینه به و ریزا ژنا وی هه به، کاره وها بکه. ههروها زاروک ژی گه له ک پیروزه. دقئ زاروک بهری ههفت سالیا خوه خوهندن و نفساندنی فیربه. ^(۱)

برجین بیدهنگی

ل گور زهردهشت، ئینسان دقئ ده ما مرنی رووکن و بینفره ه به. ئاجس نه به. ژ بو کور ب رووکنی بی بپرا که سین ل په ی خوه دهیله. ب وی ئاوی باوهر دکن کور مریین وان دکه فن گهردوونا ژیانئ. د مه راسما مرنی ده بناخکرن ئان ژی شه وتاندنا جهنده کان قه دهغه یه. نه و مریین خوه دبن ده قهرین بلند و ل ور دهیلن، دا کور، تهیر و چقیک گوشتی وی بوخون و ره ی وی ژ لاشی وی ئازاد بکن. ناقئ جیهی کور جهنده کی مری لی داتینن 'ده خمه' ئان ژی 'برجا بیدهنگی' یه.

نه ف که قنه شوپی د ناق زهردهشتیین هیندیستانی ده هین ژی ددومه. لی ژ بهر کور برجا بیدهنگی، یانی ئاره مگه ها وان نها د ناق باژیر ده مایه و گه لی باژیر ژقئ ئاده تی زهردهشتیان گازنان دکه، ل سه ر مژاری نیقاش تین کرن. هن که س دبیزن کور زهردهشتی ژی ئیدی وه ک ئولین دن کارن مریین خوه بشه وتینن ئان ژی بناخبکن. قسمه کی مه زن ئی جفاکی و ئولدار ژی ل دژ قئ یه کی دهرتین و دبیزن دهرخستنا جهنده کان نا برجا بیدهنگی شه رته کی ئاقه ستایه و نابه بی گوهرتن. ل ئالی دن نه ف رتونه لا مری قه شارتنی یا زهردهشتیا ل ئیرانی نه مایه. ئولا زهردهشت ل گور پیشقه چوونا شارستانی کاره خوه بوگوهورینه. نیز سه د ساله کور ل ئیرانی ئیدی نه ف جووره یا مه راسما مریان نایی کرن.

ل گور به لگه یین تاریهی، د ده مین که فن ده ل کوردستانی مروقه ک بمرا، جهسه دی وی د ناق هومره یه کی ده دهات قه شارتن. که سین حوکومدار جهسه دین خوه موومیا ژی دکن. لی زهردهشتیین هیندیستانی مریین خوه دبن برجین

(۱) بابان ساقزی (ه. ن. د)

بیده‌نگیی. ل وه‌لاته‌کی وه‌ک هیندیستانی ۷۰ دینین جودا هه‌نه. دینی براحمی ل سهر زهرده‌شتیان ته‌سیرا خوه کریه. مه‌سه‌لا برجا بیده‌نگیی ل ئافه‌ستا نینه. ئه‌ف ته‌نی ترادیتسیۆنه. ل هیندیستانی ته‌قلی دینی وان بوویه. لی دده‌رباری قی مه‌سه‌لی ده لی‌کۆلینه‌کی ئه‌ساسی ژێ نه‌هاتیه کرن. ل ئافه‌ زهرده‌شتیان پشتی مرنی سی رۆژ شین تی گرتن و پاشی کنجین ره‌ش تین راکرن.^(۱)

خه‌باتین زهرده‌شتیان

زهرده‌شتین جیهانی ژ چار سالان جه‌ره‌کی کۆنگرا خوه یا گشتی دکن. به‌رده‌فکین زهرده‌شتیان ته‌قلی کۆنگری دین و ل سهر ره‌وش و پرسگرکین چقاتا خوه دسه‌کنن. کۆنگرا داوین د سال ۲۰۰۱ان ده ل ئامه‌رکا، ل ئه‌یاله‌تا ته‌کساسی هات لدارخستن. ئیرو د ئینته‌رنه‌تی ده ل سهر زهرده‌شت و ئولا باه‌دین ب سهدان مالپیر هاتنه ئاماده‌کرن و د فان روویه‌لین ئینته‌رنه‌تی ده ل سهر قی مژاری هه‌ر جووره ئاگاهی هه‌نه. د سالین داوین ده، د ئافه‌ کوردان ده ژێ لی‌کۆلینین ل سهر دیرۆکا که‌فنا ره‌ هه‌ر دجه‌ پیشدکه‌فه. یه‌ک ژ مژارین فان لی‌کۆلینان ژیا نا زهرده‌شت و ئولا باه‌دینه. د ده‌مین داوین ده گه‌له‌ک لی‌کۆلینقان و ئاکامه‌دیسیه‌نین کورد ژێ ل سهر سهر فان بابه‌تان به‌ره‌مین گرانها هلبه‌راندنه. دیرۆکران و لی‌کۆلینه‌رین کورد ب په‌رسپه‌کتیفین نه‌ته‌وی ل سهر مژارا زهرده‌شت و ئولا باه‌دین گه‌له‌ک خه‌باتین زانستی دکن. یه‌ک ژ فان خه‌باتان د داوین سال ۲۰۰۱ان ده ژ ئالی ئینستیتوویا کوردی ل به‌رلینی هات لدارخستن. د کۆنفه‌رانسا ئافه‌ستا ده ژ بلی زانست و لی‌کۆلینه‌رین کورد، زانستین ئالمان و یین فارس ژێ ئاماده‌ بوون. کۆنفه‌رانسا کۆ ژ ئالی ره‌وشه‌نیران فه‌ هات شوپاندن د ئاله‌ما زانستی و یا دیرۆکی ده ده‌نگفه‌دا. زانستین کورد د ته‌بلیخ و نیقاشین خوه یین کۆنفه‌رانسی ده، ل سهر خه‌له‌کا وه‌ندایی یا دیرۆکا کورد راوه‌ستیان و به‌لگه‌ و ده‌لیلین ل سهر کوردایه‌تیا زهرده‌شت و ئولا باه‌دین پیشکه‌ش کرن.

---

(۱) بابان ساقزی (ه. ن. د)

ژ بهووشتی دوو چه دهه رکن

د چاڤکانیەن پیروژ ده کورد و کوردستان -

‘یه زدان ئادەم ئافراند و وی ل بهووشتی بجیه کر... ژ بهووشتی دوو چه م دهه رکن. یه ک ژ وان دیجله، یا دن فراده. ’ تهورات وها دنقسینه.

دجله و فراد جیویکی خه ملا کوردستانی نه. فه یزا وان ژ که لامی قه دیمه. ئه و ژ ئاخو زه مان تین و بهر ب ئاخو زه مان فه دهه رکن. ئینسان جارا یه که م ل سهر چاموورا دیجلی نغیساند، ل کێله کا فرادی ستارگه ئافاکر. ل ور به لاقبوو و ل ور بجیه بوو. یه زدان جارا یه که م ل ور که ت دلی ئینسان. پیغه مبهر جارا یه که م په یقین پیروژ ل ور ئانین زمان. توفان ل ور قه ومین، رونی و تاری ل ور دهست ب په فچوونی کرن، شه و ئاشتی ل ور که تن پیسیرا هه فه. ئینسان ل فر دهست ب کوشتن و ئه وینی کر. ماراتونا ئینسان ئا دیرۆکی ل که فیین دیجله و فرادی، ل لووتکه یین زاگروس، ل قیبله یا کوردستانی دهستپیکر. بهزا کوردان، بهزا سیویین دیرۆکی، ئه فسانا کوردستانی، ژ پرتووکی پیروژ، ژ ئافه ستا، ژ تهورات، ژ ئینجیل و ژ قورانی دهستپیکر.

د پرتووکی پیروژ ده نه ته و وه لاتی کۆ هه ری زیده تین بییرانین و به حسا وان تی کرن کورد و کوردستان. هه رچه ند بنا فکرنا کوردان و کوردستانی د چاڤکانیین پیروژ ده، ب تیگه ه و نافدانین ده مین که فن هاتین کرن ژ، ئه فه، راستی ناگوهورینه.

د ناف پرتووکی پیروژ ده ئافه ستا کۆ ژ میناکی خوه که فنتره، جارا یه که م ب به رفه هی به حسا کوردین وی ده می و وه لاتی کوردان دکه. ئان ژ ب گۆتنه که دن

د نافر روپه لاین نافرستا ده ب نافر ایه کی به رفره ریچین کوردان و کوردستانی هاتیه کولان. ژ بهر فی یه کی د نافر هرا کوردان و نافرستا ده تی کلیه کی تاییه تی هیه و نافرستا ب فی تاییه تیا خوه بوویه میراتی نه ته وا کورد.^(۱)

د قورانی ده وه لاتی مه دیا

یه ک ژ پرتو وکین پیروژ کوی تی ده ب کوردستانی شه گریدایی گه له ک بوویه و شه خسیه ت جیه دگرن قورانا که ریمه. د تی کلیا نافر هرا قوران و کوردستانی ده پیغه مبه ریڼ کوی د قورانی ده نافر وان تین گوتن، جیهه کی گرینگ دگرن. د قورانا پیروژ ده نافر ۲۵ پیغه مبه ران ده ریاسدبه. گه له ک ژ فان پیغه مبه ران ل کوردستانی ژیا نه. ژ پیچ پیغه مبه ریڼ نولو لزام، دوو که س، یانی هه زره تی نووه و هه زره تی ئیبراهیم ل کوردستانی ژیا نه. دیسا ژ فان پیغه مبه ریڼ کوی نافر وان د قورانا پیروژ ده ده ریاس دبن، یین وه ک هه زره تی لووت، هه زره تی ئیویوب، هه زره تی ئیلیاس، هه زره تی زولکه فیل، هه زره تی شوعه یب و هه زره تی یونس ل کوردستانی ژیا نه. ل سه ر هه زره تی داوود، هه زره تی سلیمان و ژنا وی به لقیس ژی هن روایه ت هه نه کوی نه و ل کوردستانی ژیا نه. د قورانی ده کوردستان وه ک مه دیه ن، گه لی وی ژی وه ک مه دیه نی ئان ژی گه لی نه یکه تی بنا فکرن. نه یکه د عه ره بی ده جووره کی دارستانایه. نه ف نافر ژ بهر دارستانین وی، ل کوردستانی هاتیه دانین.

هز. شوعه یب

یه ک ژ پیغه مبه ریڼ کوی د قورانی ده نافر وی تی گوتن و ل کوردستانی ژیا نه، هه زره تی شوعه یبه. نافر و چیروکا شوعه یب د سوره یین هوود، (الاعراف)، عه نکه بووت و شوورا ده ده ریاس دبن. د فان سووره یان ده نافر وی ۱۱ جار تی گوتن و پشتی جه زا کرنا قهومی وی جاره که دن به حسا شوعه یب نایی کرن. ل گور فان سووره یان شوعه یب، ل مه دیا دژی و ژ بو گه لی مه دیا ژ نالی یه زدان شه هاتیه

(۱) ژ بهر کو مه د به شا "برجین بیده نگیی" به حسا تی که لیبیا نافرستا و کورد و کوردستانی کر، نه م جاره که دن فی مزاری دوباره ناکین.

وه زيفه داركرن. شوعه ييب گه لي مهيدا داوه تي سهر ديني خواه كريه. لي گه لي وي ل په ي وي نه چوويه و خرابي كرنه. دهمه كي دريژ ژ سهر ته بليخين شوعه ييب دهرباسدبه، لي مهديه ني گوه نادن وي. ل سهر في يه كي روژا نه زابي تي و وه لاتي وان په شبي ب گهرمه كي نه جه ب تي سو تان دن، پاشي ژي ب عهرده ه ژه كي تي ويرانكرن. قوران في جه زاكرني ب په يقين، ”نيزابي روژا سي“ بنا دكه.

باژاري كو شوعه ييب پيغه مبه ر لي ژيايه و لي هاتيه گوركرن ل باكووري كوردستاني ل نيزي روايييه. باژير هين ژي ب نافي هه زره تي شوعه ييب تي ناسكرن. بهرماييي في باژاري ژ روايي ٤٥ كلومه تره دووره. د ناف خريه يين في باژاري ده ب سهدان قه برين ژ كه فرين براندي هاتنه چيكرن و ديوارين نافاهيان هه نه. ل دهرودورا في باژاري فره هين ژي ريجا سوورا باژير تي ديتن. ل خريه يين باژير شكه فته كي وهك ’ماقامي هز. شوعه ييب’ تي ناسكرن ژي هه يه و ژنالي گه ل فه وهك ’مه قامه كي پيروژ تي زياره تكرن.

هز. نه يووب

يهك ژ پيغه مبه رين كو د قوراني ده تي بنا فكرن و ل كوردستاني ژيايه نه يووبه. نه يووب تيمسالا سه بر و باوه ريا بيشك و گومانه. ل گور ريوايه تين پيروژ نه يووب تورني هه زره تي نيسه هقه. ديا وي قيزا هه زره تي لووت، ژنا وي ره حيمه ژي قيزا ياقووبه. نافي هه زره تي ياقووب د سووره يين (ص) و (الانبيا) ده چار جار دهرباس دبن. ل گور فان نايه تان نه يووب مرؤقه كي ده وله مهنده و گه لهك زاروكين وي هه نه. د روژين ئيختياريا خواه ده ب نه خواه شيه كي گران دكه فه. هه موو زاروكين وي دمرن و مالي وي ژ ده ست دچه. نه و ژنا خواه ره حيمه ته ني دمينن. لي نه و پشتي فان هه موو كاره ساتان ژي ب ئيبليس ناخپه و باوه ري و سه برا خواه وه ناناكه. د نه نجام ده يه زدان لي تي ره حمي و نه يووب جاره كي دن دگيزه روژين خواه يين گه ش.

هه زه تی ئه یووب و ژنا وی ره حیمه پشتی کۆ دمرن ل گوندین خواه تین
 شه شارتن. قه برا ئه یووب و ره حیمه ل سهر رییا روا و نه تابی ل ناچه یا ویرانشار،
 ل گوندی ئه یووب نه بی، ل کیله کا هه ژ جیه دگرن. نه ژ گورین پیروز هه تا سالی
 ۱۹۹۲ ان خه رابه بوون، پشت فی سالی هاتن تامیرکن. تریه هه ر سال ژ نالی گه له ک
 که سی فا تی زیاره تکرن.

د تر با هن. ئه یووب ده هه زه تی ئیلیاس ژی رادزی. نا فی ئیلیاس پیغه مبه ر د
 قورانی ده سی جارا ده ریاس ده. د نه فسانه یین پیروز ده وه ک خزر ئیلیاس ژی تی
 ناسکرن و د نا ف کوردان ده پیغه مبه ره کی گه له ک ناسکریه. ژ بلی ویرانشاری، ل
 نا فچا نه گل نا ئامه دی ژی تریه یه کی ب نا فی ئیلیاس هه یه. دیسا ل نه گلی تریه یین
 هن. هاروون و هن. ئه لیاسین ژی هه نه.

د قورانی ده (اصحاب الکهف)

چیرۆکه کی کۆ چا فکانین خواه ژ پرتووکین پیروز دستینه و ل کوردستانی
 ده ریاس ده، بوویه را (اصحاب الکهف) ه. نه ژ چیرۆک یه ک ژ حیوانو کین پیروزه کۆ د
 نا ف موسلومان و ئیسه ویان ده ب ئاوا یه کی نه زی هه ژ تی گۆته.

جیهی روودانا فی بوویه ری ل کوردستانی د نا فبه را ناچه یین ل جی و هیئی ل
 گوندی دیرقامی ئان ژی ل ناچه یا ئافشینیه. ل هن ده قهرین ئانادول و سووری ژ
 هن شکه فتین کۆ وه ک جیهی فی بوویه ری تین ناسین، هه نه. چیرۆکا (اصحاب
 الکهف) د قورانی ده، د سووره یا که هه ده ب فی ئاوا یه ده ریاس ده: ب نا فین
 یه ملیخان، مه کسه لین، مسلین، مه رنووش، سازه نووش، ته به رنووش و
 که فه شته تایووش هه فت با وه رمه ند، ژ به ر کۆ د ژ به ری ئولا ئیمپاراتوری رومی
 ده قیانووس بوونه، ژ نالی حوکومدار قه هاتنه ته هدیت کرن. گه ر نه و د نا فا چه ند
 روژان ده دینی خواه نه گوهرین و بی کوشتن. ل سهر فی یه کی نه هه هه فت
 با وه رمه ند ته وی کووچکی خواه قتمیر دره فن و ل چیا خواه د شکه فته کی ده
 قه دشیرن. ل فر دکه فن خه و ۳۰۰ سال شیار نابن. پشتی کۆ شیار دبن یه ک ژ وان ژ
 بو خوارن بستینه دچه باژیر. په ری کۆ دوخوازه ژ بو خوارنی خه رجبکه وی ده
 ده ست. پشتی کۆ ره وش تی فاهمکن، نه و ته فی گه لی باژیر تی شکه فته، لی ل ور
 ژ بلی هیلینا هه فت ته یران تشتیکی نابین.

مهله ئه قدره هيم ل گور چاڤكانين ئولى، گريدانا بوويه را (اصحاب الكهف) و
كوردستانى وها شيرۆڤه دكه:

شكه فتا (اصحاب الكهف) ل لڭى، ل گوندى دىرقاميه. ل وى ههره مى جهننه تا
ده قيانوس زى هه بوويه. نافي وى فېرده وس بوويه. ل وى ته خمى نها زى گونده كى
ب نافي فېرده يس هه يه. لى كيله كا ده شتا فيسييه. دار، باخ، به خچه، رهن، ئاڤ
هه موو ده لالى تى ده هه نه. ده قيانوس زى هه زيكرانا دېر قى گوندى، زكى
ئاجس بوونا دشاند هه رما نه نياس. نه نياس، گونده كى ل بهر تافى، بى ئاڤ، گهرم
وهك جه هه نه مييه. ته نى كه قريين كه لاندى يين زلوت هه نه. ئه قدر زى زندانا
ده قيانوس بوويه.⁽¹⁾

هز. ئىبراهيم

ئىبراهيم د قورانى ده يهك ز پيغه مبه رين سه ره كه، يانى ئولوولازامه. ئه وهك
باپيرى پيغه مبه ران² زى تى ناسكرن. نافي هه زره تى ئىبراهيم، د قورانى ده، د
سوره يين ئه نعم، شوورا، مەريه م، ئه نبيا، نيساء، تهويه و صاففات ده ٦٩ جار
ده رباسدبه. ئىبراهيم ل روها يا كوردستانى ژيايه و هه تا ده ما پيغه مبه ريا خوه ل
قى باژارى مايه و پاشى به رى خوه دايه فليستينى و ژور چوويه مسرى. ژبلى
كوردان، جهوو و عه ره ب زى براهم وهك باپيرى خوه قه بوولدكن.
باژارى پيغه مبه ر را روها، كۆ د ئاله ما ميتولوزيا پيرۆز ده جيهه كى گرینگ دگره، ژ
ئه فسانه يا هه زره تى براهم و نه مروود ره زى خوه دى ماليتى كرىه. ل گور
چاڤكانين ئىسلامى چيرۆكا هز. براهم ب كرتاهى وهاييه: ئىبراهيم كورى ئازره.
ئازره خزمه تكار و پووتچيكر، يانى سه نه مكارى نه مرووده. نه مروود ميره كى زالم و
پووتپه ره سته. به رى زايى د سالين ٢١٠٠ ده ژيايه.

(1) مهله عه قدره حمان (ه. ن. د)

رۆژەکی مونه جیمین نه مروود ژیره به حسا پیشبینه کی خراب دکن. ل گور قی که هانه تی، وی ل وه لاتی نه مروود زارۆکه کی بزێ و رابه داوی ل حوکومداریا نه مروود بینه. ژ ترسا قی پیشبینه نه مروود فه رمان دکه کۆ میرووری ژین خوه هه رن. ل گور هن روایه تین دن ژێ زارۆکین کور یین کۆ ئه و سال دزین، ژ ئالی له شکه رین نه مروود فه تین کوشتن. ژنا ئازهر ژێ به مله و زارۆکه کی کور تینه، لی ژ ترسا نه مروود کورێ خوه د شکه فته کی ده فه دشیره. ئیبراهیم پشتی کۆ مه زن دبه زلم و پووتپه ره ستیا نه مروود ناپه ژرینه و دوخوازه وی بینه سه ر رییا راست.

ئیبراهیم رۆژه کی پووتین باژیر دشکینه و ژ بهر قی یه کی تی گرتن. جه زایی وی مرنه. وی بی شه وتاندن. ب فه رمانا نه مروود ژ هه موو ده فه رین وه لات ئیژینگ تین کۆمکرن. ل جیهی گولا ئیرو ژ ئیژنگان گره کی مه زن تی چیکرن. ژ بو کۆ وی باقیژن ناف گری ئاگر، ل باکووری که لی دوو ستوونین بلند تین چکاندن. وه ریسین قالدن ب ستوونان فه تین گریدان و وه ک مانجیقان تین بکارانین. پاشی له شکه رین نه مروود، ئیبراهیم ب ئالیکاریا فان مانجیقان دافیژن ناف ئاگر. ده ما کۆ ئیبراهیم دافیژن ناف لۆدا ئاگر، بارانه کی نه دیتی دباره و ئه فده ر دبه گول. ئه زنگین لۆدکری ژێ دبن ماسی. ئیبراهیم پشتی کۆ ژ خه زه با نه مروود رزگار دبه، ته قی برازیی خوه هه زه ته ی لوت به ری خوه دده سووری و پاشی ژێ دچه مسری. ل ور دبه باقی ئیسمایل و ئیسهاق کۆ ژ وان هه ردوو کورین وی قه ومین جه وو و عه ره ب په یدا دبن.

ئه ف جیهی کۆ ژ بو شه وتاندنی ئیبراهیم دافیژنی و پاشی دبه گول، د ناف گه ل ده وه ک گولا خه ل ئیبراهیم تی بناقکرن. ئیرو ئه ف گول و ماسیین ناف ئافا وی ژ ئالی موسلومانان فه پیروژ تی قه بوولکرن. تی باوه رکرن کۆ نه خوه ش ب ئافا گولی باش دبن. ژ بهر قی یه کی هه رسال ژ هه موو ئاله ما ئیسلامی ب ده هه زاران تووریست تین زیاره تا گولی. ل گور ئه فسانی، ئیبراهیم به ری کۆ بی شه وتاندن، ل ئافا هیه که ل ژۆرا که لی هاتیه چه پسکرین. ئه وده ر د ناف گه ل ده وه ک مه قامی خه لیل براهیم تی بناقکرن. روهایی باوه ر دکن کۆ، ئافا ژ قی ئافا هیی ده رتی پیروژه و تاقه ت دده نه خوه شان.^(۱)

(۱) د قی په رتوکێ دا، د به شا "باپیرو پیغه مبه ران" دا کو به حسا هه ز. براهیم دکه، ئه ف مزار ب ئاوایه کی به رفه ره هاتیه کولان، ژ بهر قی یه کی ئه م قی مزاری دوباره ناکین.

هز. (ذو الكفيل)

هه زره تی (ذو الكفيل) يهك ژوان پيغه مبه رينه، كو نافي وي د قوراني ده، د سوره يين نه نبيا و (ص) ده دهر باسدبه. لي ل سهر ژيانا وي ته ني ريوايهت هه نه. ل گور قان ريوايه تان (ذو الكفيل)، ل باژاري نه رخه ني يا نامه دي ژيايه و ل ورميه. نه رخه ني ۵۰ كيلومه تره دووري نامه دنيه. قه برا (ذو الكفيل) پيغه مبه ل سهر چي اي نه رخه نييه و نه چيا وهك چي اي (ذو الكفيل) تي ناسكرن. هه ر سال د ۱۵ اي گولاني بهه زاران كه س دچن زياره تا قه برا وي. ل ني زي نه رخه ني، ل نه گلي زي قه بره كي ب نافي (ذو الكفيل) هه يه.

هز. يونس

ديسا پيغه مبه ره كي كو ل كوردستاني ژيايه و نافي وي د قوراني ده دهر باسدبه، يونس پيغه مبه ره. يونس يهك ژ تورنين يا قويه. نافي وي د سوره يين (النساء)، (صافات)، (يونس) و (الانعام) ده دهر باسدبه. د سوره يا (الانبيا) ده ژ يونس وهك (ذا النون) هاتيه باهسكرن. ل گور قوراني، يونس ژ نالي يه زدان، ژ بو باژاره كي كو تي ده ۱۰۰ هه زار كهس ژيانه، هاتيه وه زيفه داركرن. نه و باژار مووسله و ل باشووري كوردستانيه. مووسل ل كيله كا چه مي ديجه يه. ئرو هين زي ل مووسلي ب نافي يونس نه بي، تاخه كي هه يه. د ده ما يونس نه بي ده، مووسلي پوتپه رسته بوونه. يونس ۳۳ سال، ب سه بر وان قه خوه نديه سهر ديني خوه. لي كه سي وي گوهدار نه كويه. نه و زي غه يديه و باژاري خوه ته ركانديه. ب ريبا كه شتیه كي ژ باژير قه قه تيايه. كه شتي د ده ما ريونگي ده ل سهر نافي كه تيه خه ته ري. ژ بو باري كه شتي سفك ببه، دقي يهك خوه ژ كه شتي باقيرزه. په شكی داقيرن. په شك ل يونس دكه قه. ل سهر قي يه كي يونس خوه داقيرزه نافي و دكه قه زكي ماسيه كي. ل قر ژ خوه دي ره دووايان دكه و تي نه فووكرن. گه روک عه وليا چه له بي نه فسانه يه كي يونس نه بي وها نه قلدكه: هه زره تي يونس نه بي، كو ژ مووسليان ناجس بوويه و ل وان نفر كويه، دهر كه تيه ژ باژير چويه. ده مه كي شوونده مووسل خه رابويه. يونس

بهري خوه دايه دياربه كړي. گهلي باژير، يونس هه باننده و ئولا وي قه بول كرنه. ل سهر قئ يه كي يونس نه بي ژ دياربه كريا ره دووايان كرية و گوتيه "باژاري وه ئاڤا، گهلي وي هه ردهم بكيف و جوش، زاروكين وي پاكژ و ژير بن."^۱

هز. يونس بخوه كورده. نه و د مووسلي ده بوويه. خوه دي وي ژ بو كوردان شانديه. كوردين وي دهرې، وي ده مي ژ ري دهر كه تنه. تفاقا خوه چينه كرنه. نه داله تا ئاوان نه مایه. زلمي كرنه. وي كرية نه كرية نه هاتنه سهر رپيا راست. وان هشير كرية. گوتيه وي توفان وهره. وي گوهدار نه كرنه. نه و ژي، ژ بهر توفاني دره څه. خوه دي ژي ره گوتيه "ته چما بهرخوه نه دا؟" وي دخه هيندرې ماسيه كي. خوه دي ژ ماسي ره دپيژه "نه و نه رزقي ته يه. من وي د هيندرې ته ده كرنه زنداني." هه كه دپيژن د هيندرې ماسي ده ۴۰ روژ مایه، هه كه تشتين دن دپيژن. گهر كو د هيندرې ماسي ده توبه نه كرا، بهلكي هه تا روژا قيامه تي ژي ل ور بمانا.^(۱)

د قوراني ده توفانا نووه

توفانا نووه د پرتووكا پيروز، د قورانا كهريم ده ژي ب ئاوايه كي بهرفره جيه دگره. ل گور ۲۰ نايه تين سووره بين قوراني يي وهك (العنكبوت)، (المؤمنون)، (الاعراف)، (شورا)، (يونس)، (هود) و (القمر)، هه زره تي نووه وهك پيغه مبه ر ئالي يه زدان څه ژ بو قهومي خوه هاتيه شاندين و توفان ژ بو جه زاكرنا قهومي وي يي گونه هكار هاتيه پيكانين. د قورانا كهريم ده نافي هه زره تي نووه، پشتي هه زره تي ئادم تي بيرانين. ديسا ل گور هه ديسه كي هه زره تي محمه د، نووه ره سولې يه كه مه و ژ ئولولوا زامه. د سووره يا (المؤمنون) ده بوويه رين كو تي سهرې قهومي نووه ب كرتاهي وها تي شير وڅه كرن: مه نووه وهك پيغه مبه ر شاندين نافي قهومي وي. سهره كي قهومي وي د رپيا ئينكاري ده بوون. ل سهر قئ يه كي نووه بهري خوه دا خوه دي و گوت: "يا ره ب، نه و من ب دهره وكاريي تاوانبار دكن، ئاليكاريا من بكه."^۲ خوه دي، نووه ئاگاهدار كير و گوت "كه سين د رپيا ئينكاري ده نه، وي ب توفاني بين جه زاكرن."^۳

(۱) مهله عه قدلر ه حيم (ه. ن. د).

دهما ئەزابا تۆفانی، ژ عەردی ئاڤ پەژقین و ژ ئاسیمان ئاڤ باریا. لەهیهکی مەزن رابوو و رووی عەردی دا بەر ئاڤی. ل گۆر قورانی، پشستی تۆفانی کۆ ئاڤ داگەت، کەشتیا نووھ (ل باکووری کوردستانی) ل سەر چیاپی جوودی روونشت. ل دەروودۆرا چیاپی جوودی، ل جزیری و ل شرنەخی ئاڤی گەلەک هەرەم، گوند، باژار و بەرماییین کەڤناری کۆ ب ئەفسانا تۆفانی ڤە گریڤایی نە هەنە.^(۱)

تەورات و کوردستان

رەب، بەر ب رۆژەلات ڤە ل بهووشتی باخچەیهکی چیکر و مروڤی کۆ ئافراند ل ور بجیه کر. ژ بۆ کۆ وی باخچەیی ئاڤ بە، ژ بهووشتی چەمەکی هەرکاند. چەم ژ هەڤ بە لاقبوو و بوو چار مل. ئاڤی ملی یەکەم پیشۆنە، کۆ دۆرا دیاری هاقیلا زییرین پیچایە. ئاڤی یی دوویەم گیهۆنە کۆ دۆرا وەلاتی قووش پیچایە. چەمی سییەم دیژلەیه کۆ ژ بەر ئاشوور دەهەرکە. چەمی چارەم ژ ی فرادە... سورە یا هەشتەمین یا تەکوینا تەورادی ب ڤان گۆتنان دەستپێدکە.

پرتووکا پیروژ یا جهوویان تەورات، ل سەر کورد و کوردستانی وەک بەلگەنامەیهکییە. گەلەک بوویەر و شەخسیەتین تەوراتی کۆ کوردستانی نە، د دەرباری وەلاتی کوردان یی وی دەمی دە گەلەک ئاگاہیین بالکیش ژ ی ددن. ئەلین جهوو بەری زایینی د سالا ۷۲۲ان دە ژ ئالی ئاسووریان، د ۵۸۶ان دە ژ ئالی بابیلیان ڤە دیل تین گرتن و بەری وان دکەڤە سرگونی. ئەو سرگونی جهوویان ب دەهان سال داژۆ. جهوو د دەما سرگونی ئاسوور و بابیلی دە میتۆلۆژی و ئۆلا ئاریان ناسدکن. گەلەک ئۆلدار و عالمین جهوو د پرتووکخانەیین بابیلی دە دخەبتن و فیڤری زانستی، میتۆلۆژی و ئۆلداریا گەلین ئاری و بابیلی دبن. جهوو د سالا ۵۳۸ان دە ژ ئالی مادۆ-پارسان ڤە ژ ئەسارەتا بابیلی تین رزگارکرن. پشستی ئازادیی کۆ بابیل دکەڤە دەستی مادۆ-پارسان، دەمەکی ژ ی ل وەلاتی مادۆ-پارس دمینن و بەشەکی ژ وان دزقرن وەلاتی خوە. تشتین کۆ ل سرگونی هین دبن بخوهره دبن.

(۱) د دەرباری ڤی مزاریی دا؛ د بەشا "کەشتیهکی چیکە" دا ئاگەهین بەرفرەه هەنە، ژ بەر ڤی یەکن مه مزاریی دوپاره نەکر.

و ئۆلداريڭن جھوو دەست ب نقيساندنا تەوراتى دکن. تەورات ل سەر پەرگالا يەکیەزدانى تى دانين. ب قى ئاوايى ھن باوهرين ئارى و سەميتیک تەقلىهەڤ دبن. ل گۆر ئۆلزانين وەك مولتۆن، نقيسكارين تەوراتى ژ ئافەستا و باوهرين زەرەدەشتى ژ ۴۰ رووپەلى زیدەتر چاڭکانى دگرن. پەرگالا ئۆلا يەکیەزدانى پاشى ژ تەوراتى دەرپاسى ئۆلا مەسپهيان دبه. و ئۆلین دن ژى ل سەر قى بنگەھى گەشدبن. ھەلبەت باندۆرا زەرەدەشت نە تەنى د وارى يەکتاپاريزى دە، ھەر وھا د ريپازى ئۆل و پەرگالا تەۆلۆژيى دە ژى، ژ باوهرەندين ئۆلین سەماوى رە دبه بنگەھ.

دانيەل

پيغەمبەرەكى تەوراتى كۆل كوردستانى ژيايە دانيەلە. دانيەل د زارۆكاتيا خوه دە، د سالا ۶۰۵ان دە ژ ئالى بابيليان قە ديل ھاتيه گرتن و ل بابيل و كوردستانى ژيايە. دانيەل ل سرگوني وەك عالمەكى ھاتيه پيروەردە كرن و د قەسرا نەبووقادنە زارى ميرى بابيلي دە مايه. پشتى كۆ مادۆ- پارس بابيلي داگردكن دانيەل د قەسرا ئيمپاراتۆر دارا دە خەبتيه. د تەوراتى دە ب ناقى دانيەل سورەيەكى ھەيە و د قى سورەيى دە گەلەك جار بەحسا مەديان تى كرن. قەبرا دانيەل ل باشوورى كوردستانى د كەلا كەركووكى دەيە.

د بەشا دانيەل، د سورەيا ۵ان دە دانيەل پيغەمبەر كۆ ب پاديشاھى بابيلي رە داخفە، ژى رە دپيژە، ”رەب وي وەلاتى تى بدە مەد و فارسان.“ د ھەمان سورەيى دە بەحسا دارايى مەدى تى كرن، كۆ ئەو بابيلي زەفت دكە. د قى بەشى دە پاشى بەحسا سەرپيھاتيا دانيەل پيغەمبەر و پاديشاھ دارا تى كرن. ديسا سورايا ۶ان ئا دانيەل، ب تەمامى بەحسا ئەدەلەتا مەديان، ئاڤيئنا وي يا ناڤ شيران و تىكليين دانيەل يين باش ب ميرى مەدان رە دكە. ل گۆر قى سورەيى دانيەل دبه وەزيرى پاديشاھ دارا. ديسا د بەشا ھەژماران، د سورەيا ۲۴ان دە، د دەرپارى دانيەل دە تى گۆتن كۆ ئەو ل مەديا بوويە سەرۆكى ماگيان و وان فيرى پيشەرۆژديتنى كرىە. ماگى عەشبرا رووھبانين مەديا بوون و ب كارى ئۆلى رە مژوول دبوون. ئەڤ مەسەلا دانيەل يا كۆ د تەوراتى دە بەحسا وي تى كرن، دەرپاسى ئينجىلى ژى بوويە.

ئەستەر

د تەوراتى دە، د گەلەك بەشان دە بەحسا مەدان تى كرن. و ھن بوويەريىن دەما ژيانا سرگوني يا جھويان تى بيرانين. ل گور چيروكەكى ژانا پاديشاهى ماد، ئاھاشوهروش ب ژنەكە جھورە دزەوجە. نافى وى ئەستەرە. ئەستەر قەومى خوە ژخەرابيان خەلاسەكە و ب سايا پاديشاھ ئاھاشوهروش، جھويان د روژين سرگوني دە ژخەرابيى دپاريزە. د قى بەشا تەوراتى دە ب ئاوايەكى بەرفرەھ بەحسا ولاتى مەديان و قەسرا وان تى كرن. د بەشا يارەميا د بابى ۵۱ و سورەيا ۱۱ان دە وھا تى گوتن: تيرين خوە تووژ، مەرتالين خوە قەوى بكن. رەبى مە پاديشاهى مەدا شياركر. وى ئەو بابيلى خەرابكن. ئەق تولا خوەدى يى، ھيرسا خوەدى ل بابيلى رابويە.

د بەشا ميران، د سورەيا ۱۷ان دە بەحسا جھويين كو ژ ئالى ئاسوريان قە ھاتنە سرگونكرن تىكرن“ پاديشاهى ئاسورى ئيسراييليان سرگوني خابورى و باژارى مەدان كر.

ھز. سلیمان و بەلقيس

ل سەر ھەزرتى سلیمانى كو د تورات و قورانى دە ب ئاوايەكى بەرفرەھ جیھ دگرە و ھەك سازكارى دەولەتا جھوو تى ناسكرن، گەلەك جیوانوكين جودا ھەنە. ل كوردستانى ژى ل سەر سلیمان گوتن و ئەفسانەيىن جودا ھەنە. ل ئامەد و ل سىرتى، ب نافين ھەزرتى سلیمان مزگەفت و مەكان ھەنە. ديسا د فان ريوايەتین پيروژ دە بەلقيس ھەك ھوكومدار و ئەفيندارا ھەزرتى سلیمان دەرياسدبە. بەلقيس ل كوردستانى نافى خوە داياە باژارەكى ژى. بەرمایيىن باژارى بەلقيسى، ۱۰ كيلومەترە دورى نافچييا نيزيى، ل گوندى بەلقيسىيە. ئەق باژارى كەقنارە ل باكورى كوردستانى، ل نيزى ئەنتابى دكەقە. باژار دەما روما و بزانسى دە ناوئەكە گرینگ بوويە. گەلەك دەقەريىن ھەرما بەلقيسى، تەقى بەرمایيىن بناخى دبن بەنداڤا بيرەجووكى دە فەتسين.

تۆفانا تەوراتى

تۆفانا نووھ د تەوراتى دە ژى جيههكى گرینگ دگره . حەتا مۆڤ دكاره بېژە كۆ پىرتووكا پىرۆز ئا جھوويان، ب ئەفسانا تۆفانى دەستپىدكە . تەورات د ئەفسانا تۆفانى دە ئارادى ۋەك جيهى سەكنا كەشتيا نووھ ددە ناسكرن . ل گۆر قى پرتووكا قەدىم، كەشتيا ھەزرەتى نووھ پىشتى تۆفانى ل سەر چىايى ئارادى دانىه و مۆڤاھى جارەكە دن ژور ل روويى عەردى بەلاقبويە . تۆفان د تەوراتى دە ئەفسانا يەكەمە و د بەشا تەكويى دە دەرياس دىبە . ئەفسانا تۆفانى يا تەوراتى، ژ دەستانا گلگامىش ھاتىه گرتن و ژ ئالى ئۆلدارىن جھوو قە ھاتىه ناسيۆناليزەكرن . ل گۆر تەوراتى، نووھ كورى لامەكە . لامەك ۷۷۷ سال ژىايە . دەما تۆفانى نووھ ژى ۶۰۰ سالى بوويە . ب ناڤىن ھام، سام و يافەت سى كورىن وى ھەبوونە .

ل گۆر قى ئەفسانى تۆفان ۴۰ رۆژ و ۴۰ شەڤ ددۆمە . ئاڤ ھەموو چيا و بلنداھيان دادقورتىنە . كەشتيا نووھ د مەھا ۷ان، رۆژا ۱۷ان ل سەر چىايى ئارادى روودى . ل گۆر سالناما ئاڤەستا ئەڤ رۆژا نەورۆزىيە . پىشتى تۆفانى نووھ ل قونتارىن ئارادى جۆتكارى دكە . د تەوراتى دە بەحسا ژيانا نووھ ئا پىشتى تۆفانى ژى تى كرن و تى گۆتن كۆ ئەو ۹۵۰ سال ژىايە و جارا دوويەم مۆڤاھى ژ سى زارۆكچىن نووھ ژ ھام، سام و يافەت پەيدا بوويە .^(۱)

ئابراھام

مۆتىقەكى دن كۆ تەورات و كوردستانى دگىژىنە ھەڤ ھەزرەتى ئىبراھىمە . جھوو، ئىبراھىم ۋەك باپىرى خوە ناسدكن . ل گۆرى تەوراتى ژ ئابراھام حەتا نووھ دەھ نفش ھەبوويە . ناڤى باڤى ئابراھام تەراھە . تەراھ، ژ باژارى كەلدانىان ژ ئوورى ھاتىه ھارانى و ل ورمىيە . ناڤى كالكى ئابراھام، سرووج و ناڤى براپى وى ژى ھارانه . ئەڤ ھەردوو ناڤ ژى ل باكورى كوردستانى ناڤى دوو ھەرەم و دوو باژارا نە .

---

(۱) ژبەرکو دەربارەى ڤى مەسەلى دا د بەشا "كەشتیەكى چیکە" دە ل سەر ئەفسانا توفانى و تیکەلیا وئ ب تەوراتى رە، ناگەھیبین بەرفرەھ ھاتیە دابین، ئەم ڤى مژارى کن دبرین .

د ته وراتی ده یه زدان ژ ئابراهام ره دبیزه، "هه ره، جیهی کۆ ئه زی نیشانی ته بدم و ل ور بجیه ببه. ئه زی ناقی ته بلند بکم." "ئابراهام ل سه رقی یه کی ته فی ژنا خوه سارای و برازیی خوه لووت کۆچی که نانی دکه. وی ده می ۷۵ سالییه. ل گۆر ته وراتی، پشتی کۆ ئابراهام دمره، تیکلیا تۆرینین وی ب کوردستانی ره ددۆمه. ژ وان یاقووب چوویه هارانی و ب هه ردوو که چین خالی خوه روویان ره زه وجیه. و ژ وان راهل بوویه دایکا یووسف. د ته وراتی ده د به شا ته کوینی ده ب ئاوایه کی به رفره ه به حسا ئابراهام تی کرن.^(۱)

تۆفانا ئینجیلی

پرتووکا پیروژ نا ئیسه ویان ئینجیل ژی جیه دده تۆفانا نووه. ئینجیل پشتی مرنا هه زره تی ئیسا ژ نالی شوپدارین وی فه هاتیه نفیساندن. ب ناقین ماتتا، مارکۆس، لووکا و یووحاننا چار ئینجیلین جودا هه نه.

تۆفانا نووه کۆ مه کانی وی کوردستانه، د ئینجیلی ده ژی ده رباسدبه: هه زره تی نووه ژ نالی یه زدان ژ بۆ قهومی ژریده رکه تی بینه سه ر رییا راست، هاتیه شاندن. لی وان نووه گوهدار نه کریه و یه زدان وان ب تۆفانی جه زا کریه. د تۆفانی ده نووه و باوه رمه ندین وی هاتنه پاراستن.

د ئینجیلا ماتتا ده، د به شین پینش ده به حسا ستیرناسین روژهلای یانی یین کورد تی کرن. ئە ف ستیرناس ژ ئیشاره تین ستیرکان زانیوونه کۆ ئیسا مه سیه هاتیه ژ یانی. ئەو هاتنه یا هوودیه و ژ ئیسا مه سیه ره سه جده کره. و وی ژ هیره دۆسی میری یا هوودیا رزگار کره. د ئینجیلی ده، د پرتووکا ماتتا ده، د به شا کارئ ره سوولان ده ناقی مه دان ژی ده رباسدبه.

---

(۱) ل سه ر مژارا ئیبراهیم ته ورات و کوردان ده د به شا "باپیری پیغه مبه ران" ده ناگه هیین به رفره ه هه نه. ژ بهر فی یه کی ئەم ل فر مژاری دوباره ناکن.

پاپازی دیرا جفاتا بهرلینی، ئاکسیل نیلسون ل سهر تیكلیا ئیسه ویتی و
كوردستانی وها دبیزه:

ئولا ئیسه ویتی د داویا سه دسالان و د سه ری سه دسالان ده، د ناڤ
جه ماعه تین كوردستانی ده ده ركه ت مهیدانی. ژ بهر قی یه کی كوردستان ژ بو ئولا
ئیسه ویتی ناوه نده. لی ئەڤ تشت د ناڤ ئیسه ویان ده زیدی نایی زانین. له ورا ئەم
هه به حسا رۆما و یونانیستانی دكن.

ئیسا ب زمانی ئارامی داخفی. ئارامی حه تا مه زۆپۆتامیا به لاقبوو بوو. ب قی
ئاوایی باوه رمه ندین وی حه تا قی ده ری چوو بوون. ئینجیل پشتی ئیسا ب زمانی
یونانی هاتبوو نفیساندن. ل مه زۆپۆتامیا كۆلۆنیین یونانیان هه بوون. ژ بهر قی
یه کی باوه رمه ندین ئیسا سه ری ددان فان ده ران.

ئیسه وی ژ ته وراتا جهوویان ره دبیزن ئینجیلا كه قن. ل گۆر هن ئیفاده یین به شا
یه كه م ئا ئینجیلا كه قن، ده رگوشا مرۆڤاهیی مه زۆپۆتامیایه. یانی ناڤه را فراد و
دیجله و هه نه ك ژۆرا قی هه رهمی، یانی كوردستانا ئیرویه. د لیكۆلنن ئاركه و لۆژیک
ده ژی دیار بوویه كۆ چاندا بلند ئا سومه ران و پاشینگین قی چاندی، ژ قی هه رهمی
ده ركه تنه. ل گۆر ئولا جهووتی و ئولا مه ئیسه ویان بهووشت ل قی هه رهمییه. د
ته وراتی ده ل سه ر كوردستانی گه له ك تشت هه نه. ژ گۆتین ل سه ر بهووشتی بگره،
حه تا تشتین سه ر ئابراهام، مالبات و عه شیرا وی. كۆچه ریین پشتی ئابراهام،
سرگونا یا هوودیان ئا بابیلی و ته كستین پیشین یی ئیسه ویان ئی وه ك یاره میا ژ
ل ور هاتنه لقه له مدایین.^(۱)

(۱) ئاکسیل نهلسه ن/ په په زئی دیرا جفاتا بهرلین (ههڤه یه یقین، بهرلین ۲۰۰۱)

(اصحاب الكهف) ا ئىنجىلى

چىرۆكەكى ھەقبەش كۆ د ئىنجىل و قورانى دە دەرياسدبە و باوهرى ھەيە كۆ ل كوردستانى قەومىيە، مەسەلا (اصحاب الكهف) ە. ل گۆر تەكستىن ئىسەويان ھەفت برا ژ زولما ئىمپاراتۆر دەكيووس درەقن. ناقىن وان“ ماكسىمۆس، ماركووس، مارتىنووس، كۆستانتىنووس، ديۆنيسووس، ژۆھاننەس و سەراپىيۆيە. دەكيووس ل وان فەرزكرىيە كۆ ئەو ژ ئۆلا خرىستىيانى دەركەقن. لى ئەو قى يەكى قەبوول ناكى و تەقى كوچكى خوە، خوە دىسپىرن شكەفتەكى. لەشكەر ل دەرى شكەفتى ديوارەكى دريسن. پشتى ۱۹۷ سال (پ. ز د سالا ۴۴۷ان دە) ئەو شىاردىن. ئەو دىبىژن قەي كۆ شەقەكى تەنى رازانە. يەك ژ وان ژ بو تەمىكرنا خوارنى دچە باژىر. ل دەرى و پاچى خانىان خاچى ئىسەويان دىبىنە و شاش دىبە. پەرى دەستى وى دە ژ دەما دەكيووس مايە. پشتى كۆ گەل ب رەوشى دەسە، پىسيكۆپۆسى ئەفەسى ئىمپاراتۆرى دەمى تەؤدۆسيووس و ژنا وى داوہت دكە و تەق بەقەرە وى شكەفتى زيارەت دكن. باوهرمەندىن مەزھەبا ئۆرتۆدۆكس ھىن ژى د رۆژا ۴۱ تەباخى و ۲۲ يى جۆتمەھى دە ھەفت برايان بىير تىنن. ل گۆر ھن تەكستىن ئىسەويان شكەفتىن (اصحاب الكهف)، ژ بلى لجى و ئافشىنا كوردستانى، ل تارسووس و ل ئەفەسى ژى ھەنە.

باپیرس پینگه مبهراڻ: براهیم پینگه مبهرا

ئەفسانە، گۆتئین پیرۆز و چیرۆکین کەقنارە ژ ئافراندا ئینسان فرقه د دیرۆکا مرۆقاهیی دە جیهین خوه یی سەرەکه پاراستنە و هەرتم ل سەر ژيانا ئینسان باندۆرا خوه کرنه. ههروها ئەق جیوانتۆک و چیرۆکین پیرۆز هتا رۆژا مه ژى رهنگی تیکلیین نافهرا ئینسانان تاینکره. ئینسان ل گۆر ئۆل، چاند، دیرۆک و چیرۆکین خوه ژ ههق قهتیا نه ئان ژ گهیشتنه ههقودوو.

ئەفسانەیهکی کۆ د ژيانا ئینسانان ده هین ژى باندۆرا خوه یا رۆژانه ددۆمینه ههزرتی براهیمه. ل گۆر تهکستین پیرۆز، براهیم باپیری پینگه مبهری ههرسی ئۆلین سه ماوییه. ژ بهر قی یهکی، باوهرمه ندین قان ئۆلان براهیم وه ک کالکی خوه قهبولدکن. د واری تهۆلۆژی ده براهیم فیگورهکی سهرهکهیه. ئەو هه م ژ ئالی جهوویان، هه م ژى، ژ ئالی موسلومانان قه وه ک پینگه مبهری هه ری مه زن و گرینگ تی قهبولکرن. ههروها د تهوراتی ده ئەو وه ک پاتریارش یانی باپیر تی بناقکرن. ل گۆر تهورات و قورانی، سازوومانا ئۆلی یا یه ک یه زدانى ب براهیم دهستپیدکه و ژ نهسل ی دیگیزه هتا پینگه مبهری داوین هه زرتی محمه د.

ههلبهت ژ بۆ مژارا مه گرینگیا هه ز. براهیم، گریدانا چیرۆکا وی یا ب کورد و کوردستانییه. د هه موو چا قکانیین کۆ به حسا براهیم دکن ده، کوردستان وه ک جیهی دهستپیکا چیرۆکا وی تی دهستنیشانکرن. ب قی چیرۆکی، وهلاتی کوردا، ژ بۆ میتۆلۆژیا پیرۆز ده ده قهره که بالکیش.

ژ بلی ئیفاده یین تهورات، ئینجیل و قورانی ل سهر هه بوونا براهیم هه تا نها ده لیلین دیرۆکی بدهست نه که تنه. ژ بهر قی یهکی هه بوون و ژيانا براهیم د نافهرا زانست و پسرپۆران ده هه مژارا نیقاشییه. هه زانست د ده رباری ژيانا براهیم ده بگومانن و ل گۆر وان ئەو ته نی ئەفسانەیهکی ئۆلییه.

یەك ژ تەۆلۆگین ناقدار یی ئالمان، Prof. D. Carsten Colpe، كۆلپى

خوھ یین ل سەر ھەبوونا براھیم تینە زمان:

ھەتا ھا دەربارى براھیم دە دەلیلین مسۆگەر یین دیرۆكى نەھاتنە دیتن و پيشكەشكرن. تىشتين ل سەر وى تين گۆتن ژ جیوانۆكىن دەولەمەند پيك تين. ھەلبەت ئەۆ جیوانۆك دیاردكن كۆ ئەو كەسەكى گرینگە. ئیفا دە یین دەربارى وى دە دیاردكن كۆ ئەو ئەندامى عەشیرەكییە، ل دەقەرەكى جیوار نەبوویە و ھەك كۆچەرەن گەریایە و ب فەرمانا یەزدان عەشیرا خوھ ژ چۆلى دەرباسكریە و خوھستىە بگىژە یەزدان. ھەلبەت دە تەوراتى دە دەما بەحسا یەزدانى وى تى كرن، گرینگىا براھیم خویداكە.^(۱)

لینكۆلینەر Muazzez İlmiye Çığ ژى كۆ ل سەر ئەفسانا براھیم پرتووكەكى نھیساندیە، فكرین جۆلپە پشتراست دكە و ل سەر ھەبوونا براھیم گومانین خوھ دەبىژە:

ھین ژى ئەم ب ئەسەبى نزانن كۆ براھیم ژیاہ، ئان نا. دە ناۆ زانستان دە ھین ل سەر ھەبوون و ژيانا براھیم گومان ھەنە. لى ل سەر وى دەستانەكى مەزن ھاتىە نھیساندن، بەلكى ژى مرۆفەك ھا ب راستى ژى ھەبوویە.^(۲)

پاپازى دىرا جقاتا بەرلینى ئاكسىل نېلسین ژى ھەك دیندارەكى ل سەر ھەبوونا براھیم ھىچ گومانەكى ناھەوینە:

دقى ئەز بىژم كۆ مەسەلا براھیم نە جیوانۆكە. ئەو دە تەكستین پیرۆز دە جیھ دگرە. دەقان تەكستان دە گەلەك بەلگە یین دیرۆكى ھەنە. ل گۆر لىكۆلینان گەلەك ناقتین ھەرەمىن ئیرۆ و یى وى دەمى ھەك ھەقن. مەسەلا ناقتى براى براھیم، ھارپانە. دە تەوراتى دە ل سەر ھەلاتى براھیم گۆتنین جودا ھەنە. لى ل گۆر من، ئەو ژ ئوروى زیدەتر ژ ھارپانیە. ئیشارەتین قى راستى زیدەترن. ھارپان ھەلاتى و بیە. پاشى كورى وى ئیسھاق و تۆرنى وى یاقووب ژى ل ورجە بوونە.^(۳)

(۱) بروف. د. Carsten Colpe (ھەفپە یقین، ۲۰۰۱، بەرلین).

(۲) Muazzez İlmiye Çığ (ھ. ن. د.).

(۳) ئاكسىل نېلسین (ھ. ن. د.).

ئەفسانا خەلیل ئىبراھىم

گەلەك بازارىن كوردستانى بوونە دكا بوويه رين ميتولوزيا پيرۆز. يەك ژ شان بازاران روھايە. نافەكى دن يى روھايى، بازارى پىغەمبەرا^۱ يە. د سەرى دە باقى پىغەمبەران براھىم و يىن دن“ لووت، ياقووب، ئىسھاق، ئەيووب، رەھىمە ، شوعەيب و ئىلياس ژ خاكا روھايى دەرکەتنە و ژيانا وان دەمەك ل سەر ئەردىما قى بازارى دەرباس بوويه .

د ناف ئەفسانە يىن روھايى دە ژى بيشك يا ھەرى گرینگ ئەفسانا خەلیل براھىم و نە مروودە . ل قى بازارى گەلەك دەقەرین کۆ ژ قى ئەفسانى رە بوونە وارگە ھەنە . ئەفسانە يىن کۆ د دەربارى براھىم دە تىن گۆتن ب ئاوايەكى نقىسكى ژ ئالى دىرۆکنوسىن موسلومان ئىن وەك تەبەرى، ئىبنى ئەسىر و قورتىبى قە تىن نەقلەرن . ھەلبەت چاڭکانىن وان ژى دىسا گەلى ھەرەمىيە .

ل گۆر ئەفسانە يا کۆ ل روھايى تى گۆتن“ مىرى باژىر زالمەكى ب نافى نە مروودە . نە مروود پووتپەرەستە و دۆزا يەزدانىي دكە . ل باژىر مروققەكى ب نافى ئازەر ھەپە و ئەو پووتچىكەرى باژىر و يەك ژ وەزىرىن نە مروودە .

رۆژەكى پىشبينىن (كاهىن) نە مروود ژى رە بەحسا كەھانەتەكى خراب دكن . ل گۆر پىشبينىي وى ل وەلاتى نە مروود كورەكى بزى و وى داوى ل دىن و حوكومداريا وى بىنە . ل سەر وى يەكى نە مروود فەرمان ددە كۆ مىر، دوورى ژنىن خوە ھەرن و زارۆكىن كور يىن كۆ بزىن ژى بىن كوشتن .

ژنا ئازەر ژى بەھملە و كورەكى تىنە . نافى كورى خوە داتىنە براھىم . داىكا وى ژ ترسا نە مروود، براھىم د شكەفتەكى دە قەدشیرە و ھەر رۆژ ب دزى دچە شكەفتى و وى خوەدى دكە . ل گۆر رىوايە تىن دن“ د قى شكەفتى دە غەزالەكى براھىم دمژىنە . براھىم ب ھىممەتا خوەدى زوو مەزىندە و نايى فاهمكرن كۆ ئەوسال زاپە . ل سەر وى يەكى، دى و باقى وى، براھىم ژ شكەفتى دەرذخن و تىنن مالى .

---

* رەھىمە: ژنا ھز. (ئەيووب) ھ، و قزا ھز. (يەعقوب) ھ.

براهیم کۆ ههك مهزن دبه، ل سووكی ئالیکاریا باقی خوه دكه و پووتا (سه نه م) دفرۆشه. لی ئه و ل هه مبه ر پووتا نه ریژداره. هه رتم تناز و حه نه کین خوه ب وان دكه. شیرهت ئان ژێ گه فین باقی وی لی فهیده ناکن. براهیم پشتی کۆ مهزن دبه، زلم و پووتپه ره ستیا نه مروود ناپه ژرینه و دوخوازه ئینسانان بینه سه ر رییا راست. رۆژه کی ژ بۆ جه ژنی روونشتفانیی باژیر ده ر دکه فن گه شتی. ل باژیر که س نامینه. براهیم ب هنجه تا نه خوه شی ل مال مایه. دچه پووتخانی و هه موو سه نه مان دشکینه. پشتی کۆ باژاری دزقرن و فاهمدکن کۆ براهیم پووتین وان شکانديه، گلیی وی ژ نه مروود ره دکن. براهیم تی گرتن و جه زایی مرنی ددنی. وی بی شه وتاندن. نه مرووت دوخوازه کۆ جه زایی براهیم، ژ هه رکه سی ره ببه میناک.

ب فه رمانا نه مروود ژ هه موو ده فه ری و ه لات ئیزینگ تین کۆمکر. ژ ئیزنگان گره کی مه زن تی چیکرن. ژ بۆ کۆ وی باقیژن ناف گری ئاگر، ل باکووری که لا روهایی دوو ستوونین بلند تین چکاندن. وه ریسین قالد ب ستوونان شه تین گریدان و وه ک مانجیقان تین بکارانین. ئاگر وها گور و بلند که ته یری ئاسیمانان دشه وتین و دکه فن ناف ئاگر. له شکه ری نه مروود، خه لیل براهیم ب ئالیکاریا فان مانجیقان ژ دووری شه دافیژن ناف ئاگر. ده ما کۆ براهیم دکه شه ناف ئاگر، ده مان کاتی ده بارانه کی نه دیتی دباره و نه قده ر دبه گۆل و ئیزنگین لۆدکری ژې دبن ماسی و ده روودۆر ژې دبه گولستان. براهیم ژ ناف ئافی ده رتی و ده شه، دچه. ئاگر ته نی به نی کۆ ده ست و لنگین خه لیل براهیم گریدایه، دشه وتینه و نه و سه ره به ست دمینه. گه لی باژیر ئیدی باوه ر دکن کۆ براهیم ژ ئالی یه زدان شه هاتیه پیروژکر. ده ما نه ق بوویه ر تی سه ری براهیم، نه و ۱۶ ئان ژې ۲۶ سالییه. پشتی فی مووجیزی ژې نافی گۆلی دبه گۆلا خه لیل براهیم ئان ژ گۆلا ماسیان. پشتی کۆ یه زدان ب فی ئاوابی خه لیل براهیم ژ خه زه با نه مروود دپاریزه، نه مروود جه زادکه. میشه کی کۆ دکه شه پۆزی نه مروود، دگیژه میژیی وی و نه ق زالم ب نه زیه ته کی مه زن دمه ر.

ل گور هه مان ئه فسانئ كه چه كه نه مروود، ب نائف زه ليخا هه يه و ئه و عاشقئ خه ليل براهيمه. ده ما مه راسما شه وتاندي ده، زه ليخا دگري و ژ هيسرين چائف وي ژي گوله كي پهيدا دبه. ئه ف گول ل كيله كا گولا ماسيايه و ب نائف ئايني زه ليها، ياني هيسرين زه ليها تي بنافكرن. ئه ف گول و ماسيين وي د نائف گه ل ده پيرۆن. تي باوه ركرن كو نه خواهش ب ئافا گولي باش دبن. ژ بهر قي يه كي هه رسال ژ هه موو ئاله ما ئيسلامئ ب ده هه زاران تووريسست تين زياره تا گولي. ل گور ئه فسانئ، براهيم بهري كو ئه و بي شه وتاندي، ل ژورا كه لي د ئافا هيه كي ده هاتيه چه پسكرين. ديسا ل گور ريوايه ته كي دن ئه ف ئافا هي، شكه فتا كو خه ليل براهيم لي مه زن بوويه يه. ژ بهر قي يه كي د نائف گه ل ده وهك مه قامئ خه ليل براهيم تي بنافكرن. روهايي باوه ر دكن كو، ئافا ژ قي ئودي ده رتي پيرۆزه و تاقهت دده نه خواهشان.

ده مئ كه فن ده هه ركه سه كي يه زدانه كي هه بوويه. ئينسان راسته راست نكارن سه ريبدن يه زدانين مه زن. يه زدانين وان يين شه خسي ژ بو قي يه كي نافه نكاري دكن. خواه دايب شه خسي يي براهيم ژي هه يه. د ته وراتي ده گه لهك جار ده رياس دبه، زاروكين وي دبئژن خواه دايب بافي مه. پشتي كو براهيم دمره، ئه ف يه زدان ده رياسي زاروكان دبه. ژ ور ده رياسي قه بيلا وي دبه. د ته وراتي ده دبئژه كو ۳۰ له شكه رين براهيم هه بوونه. وان چكرنه؟ فان له شكه ران يه زداني براهيم ب زوري ل ده روودورا خواه دانه قه بوولكرن. قه بيلين ده ردوري خستنه بن باندورا خواه. ياني ل گور ته وراتي ئه ف يه زدان هيدى هيدى مه زن دبه و دبه يه زداني هه موو مروفا هيئ. ژ بهر كو يه زداني وي يي شه خسيه زي، وي وهك يهك يه زدان قه بوول دكه. ^(۱)

(۱) Muazzez İlmiye Çığ (ه. ن. د).

ئابراهامی ته وراتی

‘هه ره جیهی کۆ ئەزی نیشانی ته بدم، ل ور بجیه بیه. ئەزی ناڤی ته بلند بکم. یه زدان ژ ئابراهام ره وها گۆتبوو. ئابراهام ل سهرڤی یه کی تهڤی ژنا خوه سارا و برازیی خوه لووت کۆچی وه لاتی که نانیان کر. وی ده می ۷۵ سالی بوو.’^۱

د ته وراتی ده سه ریپهاتیا ئابراهام وها ده ستپیدکه. هن دیرۆکزانین وهک ماخ دیمونت دبه ژن کۆ دیرۆکا جهوویان ب فان په یڤین ره بی ئابراهام ده ستپیدکه و وها ددومینن: جهوویان ئابراهام وهک باپیری خوه نه په ژراندنا، ئیرو نه جهوو هه بوون نه ژی جهووتی.

ل گۆر ته وراتی ژ ئابراهام هه تا قه هره مانی توفانا مه زین هه زره تی نووه دهه نفس هه بوویه. ژ وی ژی هه تا ئاده م دیسا دهه نفس ده ریاس بوویه. ناڤی باڤی ئابراهام، ته راهه. ناڤی باپیری وی سروج و ناڤی دوو برایی وی ژی ناوهر و هارانه. مالباتا وان ژ باژاری که لدانیان، ژ ئووری هاتیه کوردستانی. ئابراهام پشتی کۆ باڤی وی ل هارانی جیوار دبه، ل ورتی دنی. ل گۆر باوه ریبا جهوویان نه و پشتی ئافراندنی، ۱۹۴۸ (سالا دامه زراندنا ده وه تا ئیسرایلی) سال شوونده، ئان ژی به ری زاییی د سالا ۱۸۱۲ ان ده هاتیه ژیانی. ده ما کۆ باڤی وی ته راه ل هارانی دمره، ئابراهام ۷۵ سالییه. د ده مین پیشین ده ناڤی وی ‘ئاورام’ ه، پاشی ب فه رمانا یه زدان ناڤی وی بوویه ‘ئابراهام’. ئەڤ په یڤ تی واته یا ‘باڤکی مه زن.’^۲

د ده ما ژیا نا وی یا هارانی ده، یه زدان ژ ئابراهام ره دبیژی” به ری خوه بده وارگه هی کۆ ئەزی نیشانی ته بدم.” ئەڤ وارگه ه وه لاتی که نانیان، یانی فلیستینا ئیرویه. یه زدان ژی ره گۆتیه کۆ “وی قه ومی وی بکه نه ته وه که مه زن و پیروژ.”^۳

پشتی کۆ یه زدان فه رمانا کۆچی ددی، تهڤی ژنا خوه سارا و خوارزیی خوه لووت به ری خوه دده که نانی. برایی وی هاران ژی مریه. ده مهک ل فر دمیینه، لی پشتره ژ بهر خه لایی دیسا کۆچدکه و دچه مسری، وه لاتی فیراووونان.

ناڤى براىى وى ھارپان، ناڤى ھەرەمەككىيە. ديسال وان نيزان ناڤى گەلەك ھەرەمان ھەنە كۆ ئايدى خزم و باپىرېن براھىمىن. ئەڤ ڤى نيشاندى كۆ مالباتا براھىم مومكونى خەلقى وى دەڤەرى بن. باشى، پىشتى مرنا باڤى خوە براھىم چما ژ ھارپانى كۆچكر؟ لەورا ھەرەما ھارپانى ناڤى و شىن، لى جىھى كۆ ئەو چوو، يانى فليستىن، زوا و چۆل بوو. ئىحتىمالەن وى دەمى خەلا و زوابوونەكى پەيدا بوو. رىچىن كارەساتەكى وھا ژ ئالى زانستان ڤە ھاتىە كەشفكرن.

تشتەكى دن، پىشتى كۆ باڤى وى مر، سەرۆكاتيا عەشیرى دەرباسى كورى مەزن، يانى براىى وى بوو. و رۆلا وى نەما. ل سەر ڤى يەكى براھىم تەڤى كورى براىى خوە دچە فليستىنى و دەست ب بازگانى دكە. و ل ور بجىە دبە. لى چووندى و ھاتنا وان يا ھارپانى ددۆمە.^(۱)

پسپورا تەوراتى د. سىلفيا پۆولس كۆ ل ئالمانيا د زاننگەھا پۆتسدامى دە دەرسىن دىرۆكا جھوتى ددە، ل سەر كۆچبەريا براھىم وھا دبىژە: چاڤكانيا سەرەكە يا د دەربارى براھىم دە تەوراتە. د ڤر دە نۆقتا يەكەم كۆچبەريا براھىمە. ئەڤ بوويەر د تەوراتى، د بەشا ئافراندى دە دەرباس دبە. بوويەرىن كۆ د ور دە دەرباسدن، تەڤ ل كوردستانى قەومىنە. باڤى براھىم تەراھ ژ ئورى، ژ باشوورى بابىلى كۆچى ھارپانى كرىە. من ل سەر ڤى يەكى لىكۆلېنەكى كر. وى دەمى پىلا كۆچبەرىي ھەيە. ئىحتىمالەكى مەزن يەك ژ سەدەمىن ڤى كۆچبەرىي ئابورىيە. مۆتيفەكى دن يەزدانى ھەيڤى سىنە. باوهرمەندىن نامسىنى ھەم ل ھارپانى ھەم ژى ل ئورى ھەبوونە. ئەڤ ڤى سەدەمەك دنە كۆ براھىم كۆچ كرىە.^(۲)

ل گۆر تەوراتى، ژنا ئابراھام، ساراي ژنەكى گەلەك جوان بوو. ب ڤى ئاوايى دەما كۆ ئەو دگىژە مسرى، بالا فىراوون دكشىنە. ئابراھام ل ور سارا وەك 'خوشكا خوە' ددە ناساندن و فىراوون ئەو ژ ئابراھام دستىنە. پىشتى ڤى بوويەرى بەلايىن نەدىتى تى سەرى وەلاتى مسرى. پىشتى كۆ فىراوون ب راستى دھسە، فاهمدكە كۆ

(۱) Muazzez İlmiye Çığ (ھ. ن. د).

(۲) د. سىلفيا پۆولس (ھەڤەيڤىڤىن، ۲۰۰۱، بەرلین).

سهدهمی قان به لایان سارایه. ژ بهر وی یه کی سارای، ل ئابراهام فه دگه رینه و د سهر ده گه له ک مال، زیر، زیف و حه یوان و دیاری و جاریه کی ب ناقی 'ئاگار' یانی هاجه رژی دده سارای و قان ژ مسری دقه ورینه.

د. سیلفیا پوهلس د قی چیرۆکا ته وراتی کۆ ل سهر سارای تی گۆتن و د ناقبه را هووریان و براهیم ده تیکلی داتینه:

ل گۆر ریبارزین نووسی کۆ د کۆلانی ن ئارکه و لۆژیک یی قی بازاری ده هاتنه دیتن، ژن و خووشکا مرۆقه کی هه قپار و وه کهه فن. هن ئایه تین ته وراتی نیشان ددن کۆ براهیم ژنا خوه سارای خووشکا خوه دایه ناساندن. لی د ته وراتی ده دبه ژه، ژ بهر کۆ ژنا وی جوان بوویه، وی خوه ستیه ل گۆر خوه ته دبیر بستینه. لی سه ده مین نه ساسی دادا نووسی و پیکانینا و بیه.^(۱)

ئابراهام، ته قی ژنا خوه سارای، قهرواشا خوه هاجه ر و خوارزیی خوه لووت ته قی مال و که ریپین کۆ فیراووون دایی وان، دزقرن وه لاتی که نانی. د ری ده ئابراهام و لووت ژ هه قه دقه تن. لووت، ل خاكا سو دۆمی، ئابراهام ژی ته قی مالیپین خوه ل ده شتا هه برۆنی بجیه دبه. ده ما کۆ ئابراهام ل قه ر بجیه دبه، ره بی وی ژی ره دبیزه: 'من خاكا ناقبه را چه می مسری یانی ژ نیلی و فرادی دا قهومی ته.'^۲

ژ ساریی زارۆک چینابن. ل سهر قی یه کی سارای، جاریا خوی هاجه ر وه ک ژنا دوویه م دده ئابراهام. ژ وی زارۆکیکی چیدبه و ناقی وی داتینن بی شماعة ل، یانی ئیسمایل.

ئابراهام ده ما گه شت ۱۰۰ سالی خوه، ب مزگینیا مه له کان ژ ساریی بوو خوه دی زارۆکه کی کور. ناقی وی داین ئیزاک یانی ئیسهاق. پشتی ئانینا کوره کی ناقی سارای، وه ک 'سارا' یانی وه ک 'پره نسه س' هات گوهرتن. نه وی ده می ۹۰ سالی بوو. ئیزاک د هه شت رۆژیا خوه ده ته وی برایی خوه ئیسمایل و باقی خوه ئابراهام هات سونه تکرن. نه قه ئاده تی سونه تا میران، پاشی د نا قه جهوو و موسلومانان ده دبه فه رزه کی ئۆلی.

(۱) د. سیلفیا پوهلس (ه، ن، د).

سارا ژ هاجەر هه سوودیان دکر. پشتی کۆ زارۆکیکی سارا چه بوو، وی خوهست کۆ ئابراهام، هاجەر و ئیسمایل بقه ورینه. ئابراهام ب فهرمانا خوهدی هاجەر و ئیسمایل قه ورناند.

د. سیلفیا پۆهلس د دیریاری قی به شا چیرۆکی ده، د به لگه یین کۆ د کۆلانیین بازاری نووسی ده هاتنه دهرخستن، ریچین ئهجه ب که شفکریه:

ل نیزی که رکوکۆ، ل بازاری که قناره نووسی تیکلیین د ناقهه را ئهفسانه یین پاتریارشان و ئهلهقه دار هاتنه دیتن. به لگه یین نووسی تیکلیین د ناقهه را ئهفسانه یین پاتریارشان و ژيانا چاند یا هورریان رادخه بهر چاقان. ده ما هه پری گهش ئا هورریان بهری زایینی ناقهه را سالیین ۱۵۰۰ و ۱۲۰۰انه. ئه ق شارستانی د سالیین ۳ هه زاران ده ل باکووری ئاسوور، ل رۆژهلتي کوردستانا ئیرو دهرکه تیه هۆلی. سینۆری وان ژ هارانی هتا که رکوکۆ دریز ده. وان د سه ری سالیین ۲ هه زاران ده به ری خوه دانه باکووری مه زۆپۆتامیایی و خاکا خوه ب قی ئاویی فرهه کرنه. د کۆلانیین نووسی ده مۆر ونیفساریین چامووری یین ده می هاتبوون دیتن. ل گۆر ئیفاده یین قان به لگه یان، کۆکا هورریان دگیشت پاتریارشان. نیفساریین هورریان ل سه ر پاتریارشان ئاگاهییین بالکیش ددن مه. ئه ق ئاگاهی دووری دیرۆکا ئیسرایلی و دیرۆکا نوژن ئا سه میتین رۆژاقایه. یانی د ئه نجام ده ئه م دکارن بیژن کۆ، وه لاتی هورریان هتا کۆ ئه و ژ فر کۆچ دکه، بوویه وارگه ها براهیم.

دوخوازم میناکه کی بدم. ل گۆر به لگه یین نووسی زلامه کی وارکۆر یانی بیزارۆک، کاره زارۆکه کی وه عه ولادی بگره. ماق میراسی یی وی عه ولادی ب ریبازان تی پاراستن. د به شا ئافراندنی یا ته وراتی ده دبیزه کۆ بهری ئیسه هاق بزئی، براهیم ئه ولادیه کی ب ناقی 'İlşerte' گرتیه. میناکه کی دن گه ر کۆ ژنه کی زارۆکان نهینه، دقه ده ستوور بده کۆ میری وی جار هکه دن بزه وجه. گه ر ژ قی زه واجی زارۆک پهیدا ببه، دق ژ میراس و مافیین دن بیپار نهیی هشتن. ئه ساسه ن قه ورناندنا سارا، یا هاجه ری و کوری وی ئیسمایل نه ل گۆری تۆره و ریبازان بوو.^(۱)

(۱) د. سیلفیا پۆهلس (ه، ن، د).

یه زدان ژ بو ئابراهام بجه ربینه ژ وی دوخوازه کو ئه و کوری خوه ئیزاک قوربانان وی بکه. ده ما کو ئابراهام ته شه بوسا قوربانکرنا کوری خوه دکه، یه زدان ژ وی ره بهرانه کی دشینه و ب فهرمانا وی براهیم بهرمان قوربان دکه. ئەڤ بوویه رژی دبه ئەساسی ریتووعه لا قورباندا یینی.

سارا د ۱۲۷ سالیا خوه ده دمره. ل شکه فتین مه رات ئامه فه لا تی گۆرکرن. ئابراهام رژی د ۱۷۵ سالیا خوه ده دمره و ئه و رژی ل هه مان ده ری ده تی فه شارتن. ل گۆر ته وراتی پشتی مرنا وی، تیکلیا زاروک و تۆرینین ئابراهام ب کوردستانی ره ددومه. ژ وان ئیسه ق و یاقوب دچن هارانی و ب که چین خزمین خوه ره دزه وچن.

د ئینجیلی ده هز. براهیم

سه ریپهاتی و چیرۆکا براهیم د ئینجیلا ئیسه ویان ده ژی ده ریاس دبه. براهیم ب قی تابه تیا خوه یه ک ژ پیغه مبه ری موسه سنایه کو د ههرسی پرتووکین پیروز ده ژی ده ریاسدبه. د ئینجیلی ده، د به شا کاری ره سوولان ده، براهیم ب په یقین وه ک 'باقه مه' تی بناقکرن و چیرۆکا کرت ئا ئابراهام و قهومی وی تی گۆتن. دیسا د ئینجیلی ده، د به شا رۆمایان ده به حسا سونه تا ئابراهام تی کرن و تی گۆتن کو ده ما ئابراهام ژ ئالی یه زدان قه وه ک خوه دی ئیمان هات هلبژارتن، وی ده می بیسونهت بوو. ژ بهر قی یه کی ئه و بوو باقکی هه موو ئینسانان، چ بسونهت، چ بیسونهت. ههروها د به شا گالاتیان ده ژی به حسا ئابراهام تی کرن و چه ند هه قۆکین ته وراتی یین ده رباری ئابراهام، تین دووباره کرن.

ئابراهام د ناقبه را کوردان ده خوه دی ریژه کی مه زنه. باوهرمه ندین هه موو دینین کورد، ریزا ئابراهام دگرن. ل دژمنی وی نه مروود ژی لانه تی دکن. ئەڤ چه زکرنا کوردان مروڤ کاره چاوا ئیزاح بکه؟ ئه و نه ته نی باقکی مله ته کی، ئان ژی باقکی یاهوودیان، یی موسلومانان و کوردانه. ههروها ئیسه وی رژی، وی وه ک باقکی خوه قه بوول دکن. یانی د واری ئه تنیکی ده مروڤ نکاره ئابراهام کاته گۆریزه بکه و وی ئایدی مله ته کی ئان ژ ئۆله کی بهه سبینه.^(۱)

(۱) ئاکسیل نیلسین (ه. ن. د).

د قورانی ده هز. ئیبراهیم

براهیم کۆ د پرتووکا پیروۆز قورانی ده ب ناڤی ئیبراهیم تی بپیرانین یه ک ژ پیغه مبه ریښ سه ره که یانی ئولوولازامه . ل گۆر سوریه یا ئالی عمران، ئیبراهیم نه یاهوودی نه ژی خرستیانه، نه و موسلومانه . ناڤی هه زره تی ئیبراهیم د قورانی ده، د سورهیین (العنکبوت)، (الاحزاب)، (الانعام)، (شورا)، (مریم)، (الانبیاء)، (النساء)، (التوبه) و (الصفات) ده ۶۹ جاران ده ریاسدبه . ل گۆر ئایه تیڤ قورانی یین د ده رباری ئیبراهیم ده، نه و کورئی نازهره . نازهر پووتپه رسته . نه مروود ژی میره کی زالم و پووتپه رسته . ب خه تیڤ گشتی نه فسانا ئیبراهیم کۆ ل روهایی تی گۆتن و ئایه تیڤ قورانی یین د ده رباری ئیبراهیم ده نیزی هه فن. د قورانی ده ژ ته وراتی جوداتر ل سه ر ئیبراهیم تی گۆتن کۆ، وی ته فی کورئی خوه ئیسمایل کابه یا باژاری مه ککه یی چیکریه .

براهیم و کورد

ژ بلی جهوو و عه ره بان، کورد ژی براهیم وه ک 'باپیروی خوه' قه بوولدکن و د ده رباری کوردبوونا وی ده هن ئارگومه نتان تیڤن زمان. ل گۆر هن نه فسانه یین کۆ هین ژی د ناڤ هن کوردان ده تیڤن گۆتن، د دیرۆکی ده ب ناڤی زه رده شت، سی پیغه مبه ر هه بوونه . زه ردیشتی یه کیم به ری زاییڤی د سالین ۳ هه زاران ده ژیا یه و ب ناڤی ماها باد، یی دوویه م به ری زاییڤی د سالین ۲۰۴۰ ان ده ژیا یه و ب ناڤی هۆشه نگ ئان ژی براهیم تی ناسکن . یی سه ییم ژی زه رده شتی کۆ ژی ری ئاڤه ستا هاتی تی ته بلیخکره و د ده ما شارستانی قووسیان ده ژیا یه . دیسا ل گۆر هن چاڤکانیان، په رسیڤن که فن ژ براهیم ره 'براهیم زه رده شت' گۆتنه .

د . سیلفیا پۆوه لس ل سه ر ده ما ژیا نا براهیم و تیکلیا وی ب دیرۆکا کورد ره

وها شپروڤه دکه:

گەر ژ بۇ تەسبىتكىرنا دەما ژيانا ئابراھام ئەم وەك چاڭكانى، ئايەتتەن تەوراتى
بىنن بەر چاڭ، ئەڭ يەك تىرنەكە. لى گەر ئەم قارەقتەرى چاندى يى دەمى بدن بەر
چاڭ، ئەمى كارىن بىژن كۆ، ئابراھام بەرى زايىنى بەر داويا ۲ ھەزاران ژيايە. چاندا
يەكەم ئا ب قى مەسەلى قە گرىدايى ئىحتىمالەن ب دىرۆكا كوردان قە پىڭەندىدارە.
ئەڭ چاندا ھوورى يايە.^(۱)

تىكلىيا براھىم و كوردان ل گۆر تەوراتى ب سايا ژنا وى كەتوورا ژى تى دانىن. ل
گۆر بەشا ئافراندى، باب ۲۵ان“ پىشتى كۆ ھاجەر تى قەوراندىن و سارا ژى دمرە،
براھىم ب كەتوورا رە دزەوجە. ژ كەتوورا چەند زارۆكىن براھىم چىدبە. ناڭىن وان
مەدان، مەدىان، زىمران، يىشباك، يۆكشان و شوواھە. كورەن مەيدا ژى ئەيفە،
ئەفەر، ھانۆك، ئابد و ئەلدا بوونە. وەك تى زانين كورد، مەدان وەك باپىرئىن خو
قەبولدىكن.

ل سەر پىڭەندىيا براھىم و شارستانيا پىشەنگىن كوردان ئىشارەتەكى دن ناڭى
دىا ويىيە. دىا وى ئووشا ناڭى خوہ ژ يەزدانا ئارى يا رۇناھيا سبى سستەندىە.
ھەروھا ئەڭ ناڭ د ئاڭەستا دە ژى وەك تىگەھەكى پىرۆز دەرباسدبە. تىكلىيەكى
ناقبەرا براھىم و كوردستانى د تەوراتا كەڭن كۆ ب زمانى ھوبرى ھاتىە نڧيساندىن دە
تى دىتن. ناڭى باژارى كۆ براھىم لى ھاتىي دنى، وەك ئور - قاسدىم دەرباسدبە. ل
گۆر نڧيسارىن بزمارى كۆ ل كۆلانين مارى ھاتنە دىتن، ئور - قاسدىم ل باكورى
مەزۆپتاميا ل نىزى ھارانا ئىرۆيە، يانى روھا يا ئىرۆيە. دىسا د تەوراتا كەڭن دە
بەحسا ھاتنا مالباتا براھىم ئا ژ ئورى نايى كرن. ئەڭ چىرۆك د دەمىن پاش دە ل
تەوراتى ھاتىە زىدەكرن. ل ئالىي دن يەك ژ ناڭى كەڭن يى روھايى ژى ئورە. ژ بەر
قى يەكى دىرۆكزانين كۆ ل سەر قى مژارى دسەكنن د وى قەناعەتيدە نە كۆ، ئور
ئا تەوراتى، روھا يا كوردستانىيە.

(۱) د. سىلفيا پۆولس (ھ. ن. د).

لیکۆلینه ر Çiğ Muazzez İlmiye باوهردکه کۆ ناڤی ئووری پاشی ل تهوراتی

هاتیه زیده کرن:

د تهوراتی ده دبیره کۆ ئیبراهیم ژ بازاری ئووری ده رکه تیه و ژور ده ریاسی فلیستنی بوویه. ئور، په تیه ختا سومه ریا بوو. تاریخا ئیبراهیم ته قریبه ن دگیژه سه دسالا ۱۸. لی ئەم زانن کۆ شارستانی سومه ری که فتره. یانی ئیبراهیم پشتی تیچوونا شارستانی سومه ران ده رکه تیه هۆلی.

ل گۆر لیکۆلینین من و یین پسپۆرین دن، ناڤی ئورا سومه ری د ده مین پاش ده ل تهوراتی هاتیه زیده کرن. پسپۆرین فی مزاری باوهردکن کۆ، ئیبراهیم ئیحتیماله ن ل روهایی هاتیه ژیانئ و ژ فر ده ریاسی هارانی و پاشی ژ ده ریاسی فلیستینی بوویه. یانی نه ژ باشووری مه زۆپۆتامیا هاتیه، به ره واژیی وی، ژ روهایی ده ریاسی هارانی بوویه.

قاسی ئەم دزانن، گه له ک ناڤین روهایی هه نه. وه ک ئورا، ئورفا هه روه کی دن. تشته کی دن ژیه هیه “ ل باکووری مه زۆپۆتامیا گه له ک ناڤین دن یین هه ره مان هه نه کۆ ب په یفا ئور فه پیقه ندیا وان هیه. سه ده می فی یه کی ژیه فه: میری ئاقادی سارگۆن، به ری زایینی د سالین ۲۴۰۰ ان ده مه زۆپۆتامیایی بده ست دخه وحه تا ئانادۆلی تی. که چا خوه ل بازاری ئووری د پارسنگه ها یه زدانی هه یفی ده دکه راهیبه یا سه ره که. سارگۆن گه له ک گرینگی دده چاندا یه زدانی هه یفی. ده ما ئەم دنین ل باکوور، ل هارانی هه مان چاندی دبینن. ل ور سرابی هه نه. ژ هه یفی ره، ژ ستیرکان ره ئیباده تی دکن. هین ژ به رماییین پارسنگه هین وان هه نه. سارگۆن، ل باکووری مه زۆپۆتامیا ناڤی هن ده فه ران دانی ئور. یانی ئیبراهیم، ئان ل روهایی ئان ژیه، ژ بازاره کی نه زی روهایی ده رکه تیه.^(۱)

---

(۱) Muazzez İlmiye Çiğ (ه. ن. د).

ل ئاليهكى دن بالكيشه كو نافي خزمين براهيم كو د تهراتى ده دهرباسدين، د هه مان كاتى ده نافي هن ناچه يين كوردستانى نه زى. وهك ميناك براىى براهيم، هارپان، نافي دهشت و ناچه يا هارانييه. نافي باپيرى وى سه رووگ، نافي باژارى سرووجييه. نافي باقى وى تهره ناچه يا توراهه. نه هه موو ناچه ل هه ره ما روهايى جيه دگرن و هه موو زى د نفيسارين ماري ئان زى يين ئاسوريان ده جيه دگرن. ديسا نيزيكيا نافي وى يى تهراتى يانى ئابراهيم و هه ره ما ئاورامانا (هه ورامان) كوردستانى زى بالكيشه.

د ليگه رينين زانستى ده زمان گرنگه. ژگه لهك جوورهن نفيسارين چامورى ئه م دزانن كو نافي ئابراهيم ژ كو تى. ميناك ئاهيرام. د زمانين سه ميتيك ده 'ئاخى' تى واته يا 'برا'. د تهراتى ده زى تى خوياكرن كو نافي وى ئه ساسه ن ئابرامه. نه و زى تى واته يا 'بافكى' جقاتا مه زن. 'پاشى' نه هه نا ههك ئابراهيم گوهره يه. ب قى ئاوايى پايا وى هين زى تى بلندكرن. ب گوهره رتنا نافي وى، ئابراهيم هين زى تى پيرۆركرن و دياره نافي وى يى نوو تيگه ههكى ئولييه و ژ جهوتى تى. لى حه تا نها نايى زانين كو واته يا په يفا 'راهام' چيه؟ موهته مه له ن نه هه نا ههكى مه زۆپۆتامبييه. يانى ب كرتاهى نه هه ليكۆلينه ن ل سه ر زمان خويا كرنه كو پاتريارش براهيم و پاتريارشين دن نه ل فلسطينا ئيرو، لى ل مه زۆپۆتامبييى بجيه بوونه.⁽¹⁾

نه مروودى تهراتى

د تهراتى ده نافي نه مروود زى دهرباسدبه. بالكيشه كو نه و نا هه ئه فسانا براهيم ئا روهايى ده دهرباسدبه. ل گوو تهراتى نه مروود يهك ژ تورنين نووه و كورى قووشه. قوش، نا ههكى دن يى قووسيايه. قووسى نافيكى دن يى قاسيدايه. قاسيد زى يهك زى شارستانين پيشه نكين كوردا نه. بالكيشى كو ل كوردستانى گه لهك ده قهرين ب نافي نه مروود زى هه نه.

(1) د. سيلفيا پۆولس (ه. ن. د)

نەمروودى تەوراتى ل روويى عەردى دىبە خوەدى ھىز. رەب ژى رى دىبىژە
‘نەچىرقانى بقودرەت.’ د ناڧ سىنورى دەولەتا وى دە بابىل، ئەرەك، ئاقاد و كالدە
ھەبوو. وى بازارىن نىنۆوا، كالاھ و رەسەنى ژى ئاڧاكرىھ.

د ئەفسانا براھىم و د قورانى دە ژى ناڧى نەمروود دەرباسدبە. ھەروھا د
مىتۆلۆژيا ئارى دە شاھ جەمشىدى كۆ دۆزا خوەداتىي كرىھ دشبە نەمروود. ل
ئالىكى دن ناڧى نەمروود وەك پەيڧ ژى كۆكارىيە و تى واتە يا بىمىنىي. ل گۆر
ھن دىرۆكزانىن كورد، ھەم نەمروودى ئەفسانى و ھەم ژى يى تەوراتى مىرى
قاسىدايە. قاسىدى ب. ز د سەدسالا ۱۸ان دە بابىلى داگر كرنە. مىرى قاسىدان،
جەمشىد كۆ ناڧەكى وى يى دن قاردوونىاش بوو، ل بابىلى حوكوم ئاژۆتتە. ئەو ژ
ئالى ھن دىرۆكزانىن سامى ڧە وەك نەمروود تى بناڧكرن. بالكىشى كۆ ل گۆر ڧان
دىرۆكزانان ژى براھىم و نەمروود د ھەمان دەمى دە ژيانە.

رېچىن ئىبراھىم

نڧىساندنا تەوراتى وەك پرتووك د سەدسالا ۴ان دە دەست پەكرىھ. وى دەمى
زانست و ئۆلدارىن جھوو ژ سرگوونا بابىلى زڧىرىنە و ل سرگوونى چاند و ئۆلین
مەزۆپۆتاميا ناسكرنە. ل گۆر لىكۆلینان ديار بوويە كۆ چىرۆكىن تەوراتى ب سەدان
سال د ناڧ گەل دە ب ئاوايەكى دەڧكى ھاتىھ گۆتن و پىشتى ڧەگەرا بابىلى دەرباسى
نڧىسى بوويە. ب ڧى ئاوايى گەلەك تىگەھىن مەزۆپۆتامىك ژى تەڧلى ڧى پرتووكى
بوونە.

ئەفسانەيىن د دەربارى وى دە ل ئالىەكى، ھەتا ئھا ل سەر ژيانا براھىم، ژ بلى
تەوراتى چاڧكانىيىن دن نەھاتنە دىتن. ژ بەر ڧى يەكى، ژ بۆ سپىن براھىم ئەشكەرە
بكن ژ مېژ ڧە گەلەك نىچىرقانىن دىرۆكى ل پەى ئەفسانى كەتنە. لىكۆلینەرىن كۆ ل
پەى رېچا براھىم گەريانە، بەريا زايىنى د سەدسالا يەكى دە، ل فلىستىنى
دەستپىكرنە. ل گۆر مىرى ياهوودا ھەرۆد، قەبرىن براھىم، ئىسھاق و ياقووب ل
ھەرما ھەبرۆن، ل شكەڧتا ماڧەلا نە. و ژ بەر ڧى يەكى، ھەرۆد، دەردۆرا ڧى
شكەڧتى گرتىھ.

د سه دسالا ۴۱۱ ان ده دايكا ئيمپاراتوري رومايي ههلهنا، د سه دسالا ۷۱۷ ان ده خه ليفه
ئه قديمه ليك و د سه دسالا ۱۱۱۱ ان ده ژي خاچپاريژان ل ده ردورا قودسي ل په ي ريچين
كو د ته وراتي ده هاتنه دياركرن، گهريانه. ههروها د ده ما ئوسمانيان ده و د ساليين
داوين ده ژي ئه ق ليكولين دوميانه. لي حه تا نها ل فليستيني ئيشاره ته كي كو
ئيفاده بين ته وراتي دراستينه دهنه كه تيه مهيداني. لي به ره واژيي قي، ئيرو ئيدي
هاتيه ئيسباتكرن كو نفيسار، به رمايي، ئه فسانه و به ره ميين ديروكي كو د ليكولين و
كولانين مه زوپوتاميا ده هاتنه دياركرن، ب ناقه روكا ته وراتي ره ئه له قه دارن. و ئه ق
ژي تي واته يا كو گه له ك مزارين ته وراتي ئه ساسين چا فكانيا خوه ژ چاندين
مه زوپوتاميك گرتيه.

شارستانیا بیمراس "مه د"

هه زار سال بهری زایینا ئیسا ئیلین ئاری ژ دهشت و چیاپین ئاسیا نائین بهر ب ئیران و کوردستانی قه دهه رکین. باقووکالی کوردان مه د ژی کۆ مله ک ژ ئاریا بوون د قی کۆچی ده جیه دگرتن.

ل گۆر هن بهلگه و لیکۆلینین ل سهر به لاقبوونا زمانین ئاری، عه شیرین ئاری بهه زاران سال بهری زایینی ژ کوردستان، ئیران و مه زۆپۆتامیایی ده رکه تنه و بهر ب ئاوروپا قه چوونه. پشتی هه زاران سال، بهری خوه دانه ئاسیا نائین و پاشی دیسا هه ریکینه وه لاتی خوه بی که قن.

د قی په قازۆیا کۆچه ریی ده، هه نه ک ئیلین وان ژ بهر سه ده مین غه زایی ل ده قه رین کۆ به لاقبوونه مانه. ل وان ده قه ران شارستانیان ئا قاکرنه. لی کۆچه رییا هن ئیلین دن دۆمکریه.

بیری زایینی د سالی ۲۰۰۰ ان ده پیشی هییتی و هووری هاتنه مه زۆپۆتامیایی. ۲۰۰۰ سال شوونده ژی مه دی هاتنه. مه دی بهری کۆ بگیژن کوردستانی راهه سته گه ها وان ئا داوین، باشووری که قیین ده ریا خازاری بوویه. ل گۆر هن لیکۆلینه ران مله تین ئاری ب دوو ئاوابی ژ هه ق تین جوودا کرن. ئاریانین ئه س و ئاریانین هۆ. ئه ق جووادی ژ گوهرینین نائین یه زدانین وان تی: سۆما و هۆما ئان ژی ناساتیا و ناها تیا. هوورپان ب یه زدان ناساتیا باوه رکرنه و ژ بهر قی یه کی وه ک ئاریین ئه س تین بنا قکرن. ئه و د رییا کۆچی ده ل ئاسیا نائین ژ ملی هینت قه تیانه و بهر ب کوردستانی قه دریز بوونه. ملی دن ژ سه ر چیاپین هیند ققوش قه بهری خوه دانه هندستانی. پرتووکا هندیا یا پیروز ریگوه دا د قی پیقارۆیی ده شه کیل گرتیه.

كۆچبەريا ئاريان زى د سى مەرحەلەيان دە پىك ھاتىە . ھىتتى، ھوورى-مىتانی و ماد و پارس وەك سى كۆم ل پەى ھەق كۆچى ھەرەمى كرنە . ھىتتى ژ سەر قافقاسان قە ژ چىايىن ئورال دەرکەتنە، ژ سەر ترانس- قافقاسان وەك يەك مل ھاتنە ئاناتولىيا . ھن عەشیرىن وان دەرپاسى مسرى بوونى و ل ور ژى شارىستانىيەكى دامەزاندنە .

د پىلا كۆچبەريا دوويەم يا ئاريان دە ھاتنا ھوورى -مىتانیان لەقايى سالىن ۲۰۰۰ان دە . ئەو ل باكوور و رۇزاقايى كوردستانى بجىھدىن . د پىلا سىيەم دە يانى د سالىن ۱۰۰۰ان دە بەر ب ھەرەما كوردستانا ئىرۆ و ئىرانى، كۆچبەريا مەد و پارسان دەستپىكرىە . ل گۆر لىكۆلىنىن ئاركەۆلۆژىك ئى ھەرەمىن كاشان و نىھاوئەند، دىياربويە كۆ مەدى بەرى زاینى د سالىن ۲۰۰۰ان دە ل قى ھەرەمى ژيانە . ھەلبەت ل سەر ھەبوونا مەدان ئا ل كوردستانى دىتنىن جودا ھەنە . مەد پىشتى كۆ گھشتن ئىرانى ژ ئۆستانا تاھرانى ھەتا كوردستانى بەلاق بوونە . ل گۆر دىرۆكنووسى گرەكى ھەرەدۆت، مەدىن كۆ ژ سەر ئاسىايا ناڧىن كۆچى كوردستان و ئىرانى كرنە، ژ شەش عەشیران پىك ھاتنە . ئەو ل كوردستان، ھامادان و ئازاربايجانى بەلاقبوونە . پىشتى مەدىان، پارسى ھاتنە ھەرەمى . ئەو پىشىلى ل كىلەكا مەدان ل ھەرەما پارسووا بجىھ بوونە و پاشى بەر ب باشوور قە چوونە و ل ئەيالەتا پارس ل كەقيا گولا قاسايوو يانى ل باشوورى مەدىا، ل دەشتىن ئىرانى، ل ئۆستانا فارس بجىھ بوونە . مەد و پارس كورمامىن ھەقوودوو بوون . دەولەتىن بچووك و ئىلىن ھەریمناژاد بىن ھەریمی زى پاشى د ناڧ رەفین نشتەجھىن نوو بىن ئارى دە، يانى د ناڧ مەد و پارسان دە ھەليانە .

دەولەتبوونا مەدان

زەبىت و بەلگەبىن دەولەتا مەد نەگشتىنە ھەتا رۇژا مە ئان زى ھەتا نھا دەرنەكەتنە روويى عەردى . ئاگاھىين د دەربارى مەدان دە ژ چاڧكانىين جىرانىن وان قە تى زانىن . ئاگاھىين كۆ دىرۆكرانىن دەمىن كەقنارە ھەرەدۆت، جتەساس، بەرەسووس و سترابون ددن، د دەربارى مەدان دە ژ دەرىن سەرەكە نە . ھەرۇھا

سالنامه و رۆژنقیسیڻ میرین ئاسووری ژى د دهربارى مه دان ده چاڤكانیڻ گرانها نه. د دهما نووژهن ده ژى ل سهر مه دان گه له ك ليكۆلین ژى هاتنه كرن. د سالا ۱۸۸۵ ان ده رۆولنسۆن، د سالا ۱۹۵۶ ان ده دياكۆتۆف، د سالا ۱۹۳۵ ان ده كامه رۆن و د سالا ۱۹۶۰ ان ده ژى ئیقرار ئه لیه قه ب پرتووكیڻ خوه یڻ ل سهر مه دان، ره فهرانسیڻ د دهربارى قى مژارى ده پيكانینه.

د دهما هاتنا مه دان یا ههره می ده، ل كوردستان و ههره میڻ ده رووډۆرى ئمپاراتۆریا ئاسوور حوكوم داژۆ. ژ بلی ئاسووریان ل ههره می شارستانین ئورارتوو و بابیل ژى هه یه. ئه لین مه د كۆ دگیزن كوردستانى دبن جیرانى ئمپاراتۆریا ئاسوور. د سالیڻ ۹۰۰ ین بهری زاینى ده، د نیقیساریڻ ئاسووری ده ئیدی به حسا جیرانیڻ نووه، به حسا مه دان تی كرن. ل گور سالنامه یڻ ئاسووریان كۆچا ئیلین ئارى یا خاكا ئیرانى د سه دسالا ۹ ان ده ده سته كریه و ئه و ل ده ردۆرا ریزه چیا یڻ زاگروس بجیه بوونه. ناڤى شارستانیا مه د جارا یه كه م د سالا ۸۳۶ ان ده د فان سالنامه یان ده دهرباس دبه. میرى ئاسووری سالماناسار د سه فه را خوه یا سهر كاسیدان ده راستی مه دان تی و به حسا وان دكه. ل گور فان نفیساران، ههره ما مه د دكه ت باشووری گولا ئورمی، یانى موكریانا ئیرو. د فان به لگه یڻ دیرۆكى ده به حسا تیکلییڻ مه د و ماناییان ژى تی كرن. ژیده ریڻ ئاسووری د دهربارى پارسان ده ژى ناگاهییڻ پیشین د سالا ۸۴۴ ان ده قه يدكرنه.

د پیقارۆیا نشته جهیا مه دان ده گه له ك هیژین بیانی یڻ وه ك ئیسكیتان، ژ ئالی قافقاسان قه ل سهر ههره می زه ختی دكن. د دهما ده سته پيكا جیرانیا مه د و ئاسووریان ده حوكومدارى ئمپاراتۆریا ئاسوور، ئاداد نارارییه. ئه و ژ بۆ تالان و باجكۆمكرنى ئیرشى سهر مه دان دكن. ژ ژور قه ژى ئیسكیت هه مان تشتی دكن. ژ بهر فان ئیرشان، عه شیرین مه د ههرتم جیهی خوه دوگه هورینن، خوه دسیپرن چیا یان و نكارن ده وله ته كه ناوه ندی دامه زریڻن.

د سهردهما کۆچبهری د ده د ناهمه دان ده ریقه بریه که ناوه نندی ئان ژی ده سه تهلاتداره کی سهرده ست تونه یه . گهل ژ ئالی سهره که شیران و چینا رووه بان، یانی ئولداران فه تی بریقه برن. سهره کین مه دان یین وی دهمی وه ک کاوی ئان ژی کاوا تین بنا فکرن. دیسا ئولدار یانی ریبه ریئ ئولی ئی دهمی وه ک قه رپان تین بنا فکرن. د ناه کاوا و قه رپانان ده ژی پوزبه ریا ژ بو ریقه بریا جفاکی ددومه .

پیناژویا هه ولدانا ده وله تبوونا مه دان به ری زایینی د سالیئ ۸۰۰ ان ده ده سته پیدکه . ئه لین مه د پشتی نشته جهیا خوه یا جیرانتیا ئمپاراتوریا ئاسوور، ده وله تین بچوک دامه زرانده . هه تا سه ری سالیئ ۶۰۰ ان ژیا نا وان یا سیاسی ژی وها دومیه .

د چاریکا پینشین یا سه دسالا ۸ ان ده میری مه دی که یکووبات ئان ژی ب ناهی دن دیاکو هۆز و عه شیرین مه د کومی سه ره هه فده که . سه ریپه اتیا مه دان یا دامه زرانده نا ده وله ته که ناوه نندی د ده ما دیاکو ده ده سته پیکریه . هه تا وی دهمی عه شیرین مه د د بن سه ره ریا کاوایین هه ره می ده نیفسه ریخوه ژیا نه .

مه دی د ده ما که یکووبات ده قسه من ژ حاکمیه تا ئاسور خه لاسدبن. دیاکو یانی که یبووبات، فه رمانداره که به یزه ، ئارتیشه که تایبه تی دامه زرانده ، مه دیان لدرآ خوه کۆمکریه و ئیرشین ئاسووریان له وازکریه . د ده ما که یکووبات ده ئه کباتان ژی بوویه ناوه ندا مه دان.

وه دهمی خاکا مه د وه ک سی هه ره مان بوو. مه دین مه زن ل باشووری کوردستانی، مه دین بچوک ل ئارتروپاتان یانی ئازاربايجان و روژهلای کوردستانی و یین دن راگه س یانی هه ره ما تا هرائی بوو.

د ده ما فرووه رته ش و که یخوسرۆ ده مه دی گه له ک خورت بوونه . ئارتیشه که ریکووپیک هاتیه دامه زرانده . هه ره له شکه ره کی شوور، تیر و که ئان هه بوویه . ستراته ژیا شه ر گوهرییه . د ده ما په ئچوونان ده یه کینه یین مه دی ژ به ر دژمن ده مه کی دره فن و جاره کی دزقرین و دژمنین خوه ددان به ر تیران. دیرۆکنوسی رۆمایي مارجه لین دبیزه ئه ف جووره یی شه ر، ل سه ر دژمنی وان خۆفه کی مه زن ده شت. تیرین نه فته کری ل جیهی کۆ دکه تن ده شه وتانده . ده ما کۆ ناه لیدکرن شه واتا وان ئه جه بتر دبوو.

د هه مان سالان ده سه فهرين ئاسوريان يين تالان و باجکومکرنی يين سر مهديان ژي ددومه . کاوايین مهدي باج و کورتال نادن ئاسوريان و ل سر قی يه کی د ناقبه را قان جيرانان ده هرتم شهر و پوزهری ددومه . دهوله تا ئاسور ل سر گه لی هره می باجين زيده دانیبوو و زلمه که نه جبه دمه شانده . ته سويرين کو ژ وي دهمی مانه زلم و ئيشکه نجه يا دهوله تا ئاسور يا ل سر گه لی هره می نيشانده . تيگلالتپيلاساری ميری ئاسوری د سالا ۷۴۴ان ده د سه فهرين ل سر مهديا ده ۶۵ هزار مهدي ديل گرتبوو و ل وه لاتی خوه وه ک کوله ددا خه بتانده .

یه ک ژ هونه ری مه دان خوه ديکرنا هه سپان بوو . مهدي وه ک سوارين باش دهاتن ناسين . ئاسوريان ژ بو ئارتيشا خوه ، وه ک باج ژ وان هه سپ دسته نده . لی هه سپين کو وه ک باج دهاتن دايين ، خه تا بگيژتا ناوه ندا ئاسور د ری ده ديسا ژ نالی کاوايین دن ب ژوری ژ کارمه ندين ئاسوری دهات سته نده .

د قی ناقبه ری ده عه شيرين ئسکيت ، مانا و ئلام ژي ل دژی دهوله تا ئاسور بوون و د هه فرسه ندي ده سه رهلدان . ئاسوريان هه رچه ند ژ ناق قان گه لان هن سه ره کين هه قکار دديتن ئان ژي وان به ری هه قوودوو ددان ژي ، ل هره می ئارامی بيک نه دهات .

د سالا ۶۷۴ان ده سه رۆکی عه شيرا کارکاشی ، کاوايی مهدي خيشاترا ئان ژي فراورته س ب ئاليکارييا سه ره کی مانايی ، ماميتيارشوو و سه ره کی ساپاردابی دووسانی ل دژی ئاسوريان سه رهلدانه کی مه زن لدارخست . کاوا خشاترا يی سه رهلدير کوری دياکو بوو . د نه نجاما قی سه رهلدانا سه رکه فتی ده هيژين ئاسور ژ هره می هاتن ده رخستن . د هه مان ده می ده دوو کاوايین دن ژي ل هره ميئن جدا سه رهلدابوون و خاكا خوه ژ سه يتيا ئاسوريان خه لاسکر بوون .

پشتی قی سه رکه فتنی ئیدی به حسا دهوله ته که ريکووپيک يا مه دان تی کرن . نه ق دهوله تا ده می ژ عه شيرين کوچه ر و ژ يين نشته جه پيکه اتبوو و کؤنفة ده راسيؤنه که سست بوو . باژاری نه کباتانی يانی هامادان ئا ئيرو پيه خه تا دهوله تا مه دان بوو .

ل گۆر به لگه یین ئاسووری، ئەڤ سه ره لدان د سه رسالی یانی د زاگمووگی ده، د ۱۱ نیسهانی ئان ژێ د ۲۱ ئاداری ده قه ومییه. ل گۆر هن چاڤکانیان ئەڤ رۆژ ته قابولی نه ورۆزی دکه و ئەڤ سه رکه فتنا گه لێن هه ره می دبه سه ده می په یدابوونا جه ژنا نه ورۆزی.

د سالا ۱۶۱۵ ان ده کاوا ئاراخه س یانی که یاکساری ئان ژێ ب ناڤی دن که یخوسرۆ بوو بوو سه رۆکی مه دان. وی د ناڤه را ده مین ۶۲۵ و ۵۸۴ ده سه ته لاتداریا مه دیا کربوو. ئەو یه که م میری مه د بوو کۆ یه کینه یین نیڤله شکه ری یین نیلین مه د وه ک هیزه که له شکه ری یی ره کووپیڤیک بریخستبوو. ب ڤی ئاواپی، ده وله تا مه د، د سه رده ما که یخوسرۆ ده گرینگترین سه رکه فتنین له شکه ری بده ستخست و بوو ئیمپاراتوری. که یخوسرۆ هه تا وی ده می وه ک به رزترین میری مه دا هاتیه ناسکرن. چاڤی وی ل نینۆوا، ل په یته ختا ئاسووریان بوو.

هه ڤکاریا ئسکیت و کیمه رین ئاری یا ب ئمپاراتوری ئاسوور ره، د ناڤه را سالی ۶۴۷ و ۱۶۱۵ ان پیڤاژویا ئیرشا مه دان یا ئاسوور ئاسته نگ دکه. ئسکیت پشته کۆ تین جیرانتیا مه دان ب وان ره دژمنتی دکن. ئسکیت و کیمه ر ب شه روانی و جه نغه واریا خوه ناڤدارن. هه رچه ند ئەو خزم و مروڤین مه دان ژێ بوون، ب ئاسووریان ره هه ڤکاری دکن و ژ باکوور ڤه ل سه ر مه دان زهخت دکن. میری ئاسوور که چا خوه دایه مری ئسکیتان و ب ڤی ئاواپی وان کریه هه ڤکاری خوه.

که یخوسرۆ د سالا ۱۶۱۵ ان ده میری ئسکیتان مادیه س و هه موو سه ره کین ئسکیتان دده کوشتن و ئەڤ خه ته ر ژ هۆلی رادکه. ئسکیتین کۆ بی سه ره ک دمین ب پرانی ته ڤلی مه دان دبن و دبن هیمی ئارتیشه که خورت. پشته کۆ ئەڤ هه ڤکارین ئاسووریان ژ هۆلی رادبن، ئیدی رییا نینۆوا ل به ر مه دان ڤه دبه. د ڤی ناڤه ری ده که یخوسرۆ ب ده وله تا بابیل و ئورارتوو ره ژێ، ل دژی ئاسووریان په یمانا هه ڤکاری لدارخستیه.

ئهرشا هه ڤه یمانان یا ل سه ر ئاسوور د سالا ۱۶۱۵ ان ده ده ستپیدکه. شه ر سی سال داژۆ. د سه ری هاقینا سالا ۱۶۱۲ ان ده ئارتیشا مه د دگیژه به ر ده رییی په یته ختا ئاسوور. دۆرپیچانا نینۆوا سی مه ه داژۆ. دیوارین نینۆوی ۱۵ مه تره بلندن.

ئارتیشا مەد، ئورارتوو و بابیلیان د بن فەرمانداریا سەرەکی مەدان کیاکسەر دەیه. ئیمپاراتۆری دەمی یی ئاسووریان ژى سنشار - ئیشکۆنه. ئەرشا مەد و ھەفکارین وان یا ل سەر ئاسوور د رۆژا ٣١ ئی تەباخی دە بەنجام دبه و ئارتیشا مەد تەقی ھەفکارین خوه دکەفە نینۆوايي.

پشتی سەرکەفتنی کۆ مەد ژ زلما سەدانسالان رزگار دبن، قى رۆژى وەك جەژن پیرۆز دکن. حەتا دەمىن داوین ژى ٣١ ئی تەباخی د ناڤ کوردان دە ب ناڤى 'تۆلدان' وەك جەژن دەهات پیرۆزکرن.

ل گۆر پەیماننا نافبەرا مەدی و بابیلیان تشتین کۆ تین ھلگرتن یی بابیلیان، تشتین کۆ نایین ھلگرتن تەقی مۆڤان وی ژ مەدیان رە بمینە. بابیلی ژ بەر تەماعیا خەزینەیی ئاسوور ئەف شەرت دانینە بەر مەدیان. پشتی کۆ مەد و بابیلی دکەفن نینۆوايي، بابیلی ھەموو تشتین بقیمەت حەتا دەریین زیر یین قەسرا نینۆوايي ژى دبن. ل گۆر زاگۆنن دەمی گەلین کۆ د شەر دە تیکدچن دبن کۆلەیین سەرکەفتیان. لی مەدی پشتی سەرکەفتنی ئاسووریان سەر بەست بەرددن و ئازادیا دینی ژى ددن ئاسووریان. ھەلوەستا مەدین سەرکەفتی، د ناڤ ئاسووریان دە ب ئاوايەکی ئەرینی تی پیشوازیکرن. بەشەکی مەزن ژ گەلی ئاسوور، د دەمىن پاش دە تی سەر دینی باھدین. پاشی ئەو د ناڤ گەلی مەد و ئۆلا باھدین دە دەھلن.

پشتی سەرکەفتنا نینۆوا، دەولەتا مەد ئیدی ئیمپاراتۆرییە. ئەردیما دەولەتا ئاسوور ب گشتی کەتیه دەستی مەدان. بەلاقبوونا مەدان بەر ب باکوور و رۆژھلات قە دەومە. ژ سینۆری ھیندیستانی حەتا ناڤ ئاناتۆلیا، ژ کافقاسان حەتا کەڤیین فرادە، ھەموو کوردستان ژى تیدە، دبه خاکا دەولەتا مەد.

د ھەمان دەمی دە ل رۆژاڤا دەولەتا لیدیا جیرانی مەدیایە. لیدیا یەك ژ دەولەتین ئاناتۆلیایە. ئەو دەستپیکا سەدسال ھەفتان یا بەری زایینی ل ھەریمی دەولەتەکە سەریخوہ و خورتن.

د وی دهمی ده هن عه شیرین نسکیت د سینوری لیدیا ده ئیرشی مه دان دکن. نه و ژ بهر تاقیباتا مه دان خوه دافئژین بهختی دهوله تا لیدیا. که یاکسه ر ژ میری لیدیا نه رشکاران دوخوازه. لی لیدیا بی نه ته سلیم ناکن. ل سهر فی یه کی د سالا ۵۸۵هـ د د ناغ ئالیان ده شهر دهرتی. د پیقاژویا شهر ده روژ تی گرتن و ئولدار و دوربینین هردوو ئالیان فی یه کی وه نه رازیوونا به زندانان ژ شهر شیرۆقه دکن. ل سهر فی یه کی د ناغ لیدیا بی و مه دیان ده په یمانا ناشتی تی لدارخستن و کزلرماکا ئیرو کۆ وی دهمی وه گالیس تی ناسکرن، دبه سینوری هردوو دهوله تان. ب فی ناوایی به لاقبوونا مه دان ب پایمانا گالیس بداوی دبه. قرالی لیدیا پشتی ناشتی که چا خوه زی دده کوری ئمپاراتوری مه دیان و پشتی فی یه کی زی ل ههره می ئارامی تی سازکرن.

داویا مه دان

ئمپاراتوری داوین بی مه دان کاوا ئاستیاگ ئان زی ب نافه کی دن نه ژده هاچه. کاوا ئاستیاگ، که چا خوه ماندانه دابوو کامبزی میری پارسان، مه زنی مالباتا هه خامه نیش. کامبیز ژ مالباتا هه خامه نیش بوو. ژ ماندانه و کامبیز ب نافی کورش کوره کی چیبوو بوو. کورش ل جه م باپیری خوه کاوا ئاستیاگ مه زن بوو بوو و ل قه سرا مه د دما.

ئاستیاگ مروقه کی نه هلی کتف بوو. د دهما وی ده شهر ئان زی سه فهر چینه بوو بووون. د قه سرا خوه ده زیانه که د ناغ ناشتی ده دبوهراند. تیکلیین وی ب ئاریستوکراتین مه دان ره نه باش بوو. ژ بهر فی یه کی مالمه زن و سه رده ستین دن ژ ئاستیاگ هه زنه دکن. وه زیری وی هارپاگوس زی، ژ ئاستیاگ نه خوه ش بوو.

ئاستیاگ ب خوشکا میری لیدیا کرۆیسوس، پره نسه س ئاریه نیس ره زه وجی بوو. ژ فی ژنی کوره کی وی ب نافی که یخوسرو چیبوو بوو، لی نه و پشتی ده مه کی مریبوو. پشتی مرنا کوری وی، ئیدی واریسی تهختی مه دان نه مابوو. چاقل ری بوو کۆ کورشی تورنی ئاستیاگ پشتی باپیری خوه وه ره سهر حوکوم.

سهردهستین دهمی یین مەدی د بنی دە ژ بو بەری وەختی خو، دەست دەینە سەر تەختی باپیری خو، کۆرش ئامادە دکرن. د ئەنجام دە ب دەربەیه که نافخوہیی کۆرش باپیری خو ئاستیاگ ژ تەختی ئیمپاراتۆریی دووردخە و تی سەر حوکومداریی. ب فی ئاوی ئیمپاراتۆریا مەد د سال ۵۴۹ە دە لەقایی دەربەیه که نافخوہیی تی. پشتی هاتنا کۆرش، پەرسی و مالباتا هەخامەنیش هاتن پەیتەختا مەدان و د تەقنا دەولەتی دە سەر دەستی کرن. نافی ئیمپاراتۆریا مەد ئیدی بووبوو ئیمپاراتۆریا هەخامەنیش.

کۆرش پشتی کۆ هات سەر تەختی ئەکباتانی ل گۆر داخوازا مالەزن و سەرەکین دهمی دەست ب سیاسەتا بالا فبونی کر. هە دەفا پیشین هەفکاری کە فن بابلی بوون. دەولە مەندیا بابیلی بالا هەخامەنیشان دکشان. پشتی ئاستیاگ پەیمانانا نافبەرا هەردوو هەفکاری کە فن ژ هۆلی رابووبوو. کۆرش دە ه سال پشتی حوکومداریا خو د سال ۵۳۹ە دە ئیرشی بابیلی یانی خالدی کر و ئەق شارستانی مەزن ژ هۆلی راکر.

د ئەنجاما تیکچوونا بابلی دە جھوویین کۆ ژ ئالی بابلیان دیل هاتبون گرتن ژی سەر بەست مابوون و ئەو زفربوون وەلاتی خو. پشتی سەر دەستیا مالباتا هەخامەنیش ژی، مالەزن و سەرەکە شیرین مەدی د دەولەتی دە باندۆرا خو دەماندن. ل گۆر پەرگالا ئیمپاراتۆریی دەولەت ل سەر ئاساسی ئەتنیکی و ئەردیمی وەک ئەیالەتان کۆ ب نافی ساترابی دەت ناسکرن دەت بریقە برن.

ئەردیما مەد د ناف ئیمپاراتۆریی دە وەک دوو ساترابی ژ هەق هاتبو قەتە تاندن. د دەما دارایی یەکەم دە ساترابی مەد، فراوۆرتیش ل دژی قەسرا هەخامەنیش سەر هلدابوو و دەمەک درێژ تەختی دارا خستبوو خەتەری. لی د ئەنجام دە تیکچووبوو و پشتی گرتنی، هاتبوو کوشتن.

ئیمپاراتۆریا پارس د دەما دارا دە د سالین ۵۲۲ە دە ژ هیندیستانی هەتا یوونانیستانی ژ مسری هەتا ژۆرا گۆلا قازوینی فرەه بووبوو. ئەو دەولەت د دیرۆکی دە هەتا وی دەمی ئیمپاراتۆریا هەری مەزن بوو. دارا پەرگالە که ئەجیب دامەزراندبوو.

۲۰ ئەيالا تېن ئىمپاراتورىيە ھەبوو. رېيا كۆ ب ناھىيە رېيا قىرال دەھات ناسكرن، ژ كەھيىن دەريا سىپى ھەتا سىنۆرى ھىندىستانى دريژ دېو. سىستە ما راگە ھاندنى ب ئاوايەكى تەقووز دىخەبتى. باندۆرا دىنداران يا ل سەر جفاكى ھاتبوو شىكەستى. دن بن سھىتيا دەولەتى دە بوو و ئىنسان د باوھريىن خوە دە ئازاد بوون. ئەھ بنگەھا خورت يا دەولەتا ھەخامەنىش ئان ژى ب ناھەكى دن ئىمپاراتوريا مادۆ- پارس ھەتا سالا ۱۳۳۰ ان دۆمكر.

د سالىن ۱۵۳۰ ان دە ئىمپاراتورى پەرس كۆرش كۆل پەي عەشيريىن ئىسكىت ژ سەر تراقيا ھەتا باكورى دەريا رەش چووبوو، د فەگەرى دە كەتبوو يوونانىستانى و ئاتينا ژى د ناھ دە گەلەك باژاريىن يوونانىستانى خەراكبوو. پىشتى قى بوويەرى د دلى يوونانىيان دە ھەر تەم تۆلھلدان ھەبوو. پىشتى كۆ ئىسكەندەر دەر كەتبوو سەر تەختى ماكەدۇنيا چاھ بەردابوو خاكا ئىمپاراتوريا پارس. ژ بۆ سەفەرا سەر پەرسىيان ۳۰ ھەزار پيادە و ۵ ھەزار سواری ئامادەكر بوو. ئانادۆل ھەتا كەھيىن ئەگەيى د دەستى پەرسىيان دە بوو. ھەردوو ئارتىش ل دەشتا ھەوليرى ل گاڭگامەلا دكەڭن بەرھەڭ. رۆژا ۱ى جۆتمەھى پەچچوون دەستپيدىكن. ئەو شەھ ھىڭ ژى تى گرتن. رۆژا دن ئارتىشا پەرسىيان تىك دچە. گرتنا ھىڭى وەك ئىشارەتا داو يا ئىمپاراتوريا پەرسە. دارا درەڭە. ئىمپاراتورى پەرس يى داوين، پىشتى دەمەكى ژ ئالى ساترابى خوە يى ئافغانىستانى تى كوشتن و ب قى ئاوابى داوى ل كۆكا مالباتا ھەخامەنى تى و كوردستان و ئىران ژى تىدە ھەموو خاكا ئىمپاراتورىيە دكەڭە دەستى ماكەدۇنىيان.

ناناباسيس "كسه نه فۆن ل كوردستانى"

دهما زيرين ئا شارستانيا گره كيان، د داويا سه دسالا ۵۰۰۰ دە ل پاش مابوو. ناكۆكيين نافخوهي و په فچوونين نافباژاران، كه فيين دهريا سږي و ئه گه يي هه رماندبوو. دهوله تا ناوه ندى يا يونانستانى په رچه بووبوو و ئه ف ولات وهك باژار- دهوله تان ژهه ف به لاقبووبوو. بهرى فى كاره ساتى، باژارى ئاتيناى، د ئاله ما رامان و شارستانى ده تاجا سه رى مرؤقاهيى بوو. د دهما په ريكله س ده ده مۆكراسى يه كه م جار ل ئاتيناى هاتبوو سازكرن. د وارى ويژه يى ده هؤستايين وهك سؤفؤكله س و ئه وريپيده س، د وارى هونه رى ده به ره ميين وهك پارته تون د فى ده مى ده هاتبوون ئافرانندن. فيلؤيى كه شتايين يونانستانى كه فىي ده رياييين جيهانى كرپوون بيئده ر. ژ هه موو ده ريا سږي سه روه تين مه زن به ر ب ئاتيناى فه ده ركى. هي زين له شكه رى يين گره كى ب ته كنك، تاكتيك و هي زا خوه، ل ده روودورى خؤف به لاقدرن. له شكه رين هؤپليت، كؤ ب چه كين گران هاتبوون گريدان و فالانكسين په ياده يين ئيرشى، سينورى يونانستانى ژ هه موو خه رابىي دپاراستن. ئاتينا د وى ده مى ده ناوه ندا شارستانيا گرهك و ل ده ريا سږي هي زا سه ره كه بوو.

لى بيا قووبه تى ده رهنك نه ما. هه ردوو باژارده وله تين جيران ئاتينا و سپارتا ده ست ب شه ر كرن. شه رى په لؤپؤنه زى د نافبه را ساليين ۴۳۱ و ۴۰۴ ان ده ب ده هان سال ئارؤت. ده وله تين جيران، يين وهك ئيمپاراتوريا مادؤ- پارس ژ بو كؤ هه ردوو ئالى هه فوودوو تالان بكن و له واز بكه فن، ئاگرى شه ر گه شدكرن.

ل يونانستانى د داويا سەدسالا ۵ان دە ژ ديلقه سەرەككښ ئاسلزاده هەدى هيدى هەموەلاتيښ تۆرمال كەتن ناڤ ره فيښ سياسه تى. وى دەمى يەكيتيا پەلۆپونەزى د بن دەستى سپارتا دە بوو. شەرى كۆ د ناڤ پەلۆپونەز و ئاتنايى دە، د ناڤبەرا ساليښ ۴۳۱ و ۴۰۴ان دە دەرکەت، بوو سە دەمى داويا يەكتيا دەريايى و دەوله تا ئاتنايى. حاكمى نوويى يونانستانى، ئيدى سپارتا بوو.

سپارتا ل دژى مادۆ- پارساښ جارهك دن دەست ب شەر كر، لى دەوله تباژارښ وەك تەباى، ئاتينا، كۆرينت و ئارگۆس ب فيتا مادۆ- پارساښ ل دژى سپارتا كەتن ناڤ هەولدانان. ل سەر قى يەكى سپارتا دەڤ ژ مادۆ- پارساښ بەردا. ئەڤ شەرى ناڤخوويى حەتا سالا ۳۸۷ان ئاژۆت. د ئەنجام دە سەردەستيا ئاتنايى يا ل يونانستانى هات سەرەراستكرن.^(۱)

ئاتينا د ئەنجاما شان شەران دە وييران بوو. ئەو ستيړكا گەش، چلمسى. سپارتايى ژ بو ئاتينايا ديگرتى بريڤه بښ، ب ناڤى 'سيهتيرانان' ريقه بريه كى له يستۆك دانښ سەر تەختى قى باژارى. و پاشى دەما سەرهلدانان و تەفاندنا وان دەستپيكر. دەما كۆ بارانا بيدادى ژ ئاسيمانښ ئاتنايى دباريا، فيلۆزۆف سوكراتهس ل سووكا قى باژارى دەرسښ ئەردەم، ميړخاس و وەلاتپارښى ددا. گەلهك شاگرتښ وى هەبوون. د قى پيڤاژويى دە ژ هەردوو ئالى (ئاتينا-سپارتا) ب دەهه زاران له شكەر د ناڤ شەر و پەڤچوونان دە پڙيا بوون. لى پشتى كۆ شەر نە مابوو، ئەو ژى بيكار و تۆلاز مابوون. هيستښ كوشتين و تالانى يا هيندرى وان، بەرى وان ددا سەريپهاتښ نوو. ئەدى كى پەرى وان بدا، ئەو له شكەرى دۆزا وى بوون. ب قى ئاوايى دەما بانگا پسميرى پەرسى، خوسرۆ گهيشت گوهى يونانيان، له شكەرىښ بيكار يښ سپارتايى و ئاتنايى بهەڤرى كەتن ره قى ئارتښا خوسرۆ و بەرى خوه دان كوردستان و مەزۆپوتاميا.

(۱) د. سيلڤيا پۆولس (ه. ن. د).

د شەرى دووردىڭى پەلەپۈنەزى دە گەلەك لەشكەرېن كرىكرنىڭ زى جېھگرت بوون. پىشتى بىداويبونا شەرئە و بىكار مان. ئەق لەشكەرېن يىونانى، يانى ھۆپلىت تەنىڭ بۇ پەرە و خەنىمەت كاردىكرن. باژەرىڭ تىكەتنىڭ تالان دىكرن. نە تەنىڭ مال و ملك، ھەرۇھا ئەو ئىنسانىڭ كۆ دىل دىكرتنىڭ وەك كۆلە بخوھ رە دىكرن. بۇ قان لەشكەرەن ئارمانچ و ئىدەعال توونە بوون. ئەو تەنىڭ ب فەرماندار و كەسىڭ كۆ پەرىڭ وان ددە قە گىدايى بوون.^(۱)

چىرۆكا شەنەفۆن

شەنەفۆن (كسەنەفۆن) دىرۆكزان و نقىسكارەكى يىونانىيە. بۇ باژارىڭ ئاتىنايە. ب. ز د سالا ۴۲۶ان دە ل ئاتىنايىڭ ھاتىيە ژيانىڭ و سالا ۳۵۵ان دە ل قۆرەنتىڭ مريە. باقىڭ وى گىلووس لەشكەر و سىياسەتفانە. ئەو ژ مالباتەكى شۆۋالىيە. شەنەفۆن د زارۆكاريا دە خوھ دەرسىڭ لەشكەرى گرتىيە و د بن دىسىپلىنەكى خورت دە گھايە. ل ئاتىنايىڭ ژ فىلوزوف سۆكراتەس دەرس گرتىيە. دىسا د دەما ئەسارەتا خوھ دە، ل باژارىڭ تەبايى، ژ فىلوزوف پىرۆدىكۆس دەرس گرتىيە. شەنەفۆن شاگرتى يەكەمە، كۆ ئاخافتىڭ سۆكراتەس دەرباسى سەر كاخرىيە. وى تەقى سۆكراتەس لەشكەرى ژى كرىيە و د شەرى دەلىوومىڭ دە، دەما كۆ بىرىندار بوويە، ژ ئالى سۆكراتەس قە ھاتىيە خەلاسكرن. شەنەفۆن د شەرى پەلەپۈنەزى دە ژى جىھ گرتىيە و بۇ دەولەتا ئاتىنايىڭ خىزمەت كرىيە. چاڭكانىڭ كۆ شەنەفۆن ددن ناسكرن، د دەربارىڭ وى دە دىبىژن “ ئەو كەسەكى دلتنەك، ئۆلدار، رەوشەنپىر و نازكە. ” شەنەفۆن وەك نقىسكار ژى مرقۇقەكى ناسكرىيە. د بەرھەما خوھ يا ب ناقىڭ ھەلەنىك دە دىرۆكا يىونانىستانىڭ نقىساندىيە و كۆمارىڭ ئاتىنا و سىپارتايىڭ دايە بەرھەق. ب ناقىڭ “ ژيانا ئاگەسىلاس، ھىپارشىك، سىرۆپەدى، ھىرۆن و تىرانى بەرھەمىڭ وى ھەنە. پىرتووكا كۆ بەحسا سەرىپىھاتىا خوھ يا كوردستانىڭ و شەرىڭ ل دژى ئىمپاراتورىڭ پارسىيان ئەردەشپىر دكە، ئاناباسىسە.

(۱) د. ئارنو كوسە / لىكۆلىنەر، زانىنگەھا ئازاد يا بەرلىنى (ھەقىقەت، ۲۰۰۱، بەرلىن).

بهره‌ما شه‌نه‌فۆن یا کۆ وی د ئاله‌ما فه‌لسه‌فۆ ده‌ دایه‌ ناساندن، 'می‌مۆرابله‌س ده‌ سۆکرات' ه. وی د فۆی پرتووکۆ ده‌ چه‌یرانی و گری‌دانا خوه‌ یا ب مامۆستی خوه‌ سۆکرات ره‌ دایه‌ خویاکرن. شه‌نه‌فۆن د فۆی بهره‌ما خوه‌ ده‌ سۆحبه‌تین سۆکراته‌س ته‌قلیت کریه‌ و ب ئوسلووبا رۆمانه‌کی ژ دیالۆگین ئه‌فلاتوون و ئانتیسته‌نس سوود گرتیه‌.

شه‌نه‌فۆن پشتی کۆ ژ شه‌ری پهرسی فه‌دگه‌ره‌، دکه‌فه‌ خزمه‌تا میری ده‌وله‌تا سپارتا یی. ب سالان د ئارتیشا ئاگه‌سیلاووس ده‌ وه‌ک فه‌رماندار دخه‌به‌ته‌. د نافه‌بره‌ میری سپارتا، ئاگه‌سیلاووس و ده‌وله‌تا ئاتینایی ده‌ دژمنتی و شه‌ر هه‌یه‌. ژ به‌ر فۆی یه‌کی، ده‌وله‌تا ئاتینا هه‌موه‌لاتیی خوه‌ شه‌نه‌فۆن، ماه‌کومۆ جه‌زایی مرنی کریه‌. پاشی ئه‌ف جه‌زا هه‌رچه‌ند هاتبه‌ راکرن ژ، شه‌نه‌فۆن جاره‌که‌ دن نه‌زفیه‌ باژاری کۆ لی هاتیی دنی، یانی ئاتینایی و ل سرگونی مریه‌.

سه‌رپه‌هاتیا ئانا‌باسیس

سه‌رپه‌هاتیا ئانا‌باسیس د سالان ۴۰۱ان ده‌ ده‌ستپه‌دکه‌. شه‌نه‌فۆن وی ده‌می ل ئاتینایی ل مالا خوه‌یه‌. به‌تاله‌. شه‌ر ئان ژ له‌شکه‌ری نه‌مایه‌. د خه‌یالین وی ده‌ هه‌رم چووندا وه‌لاتین دوور، دیتنا جیه‌ین ئه‌جیب و سه‌رپه‌هاتین نه‌دیتی هه‌نه‌. د شان رۆژان ده‌ ژ هه‌قالی خوه‌ یی له‌شکه‌ریی و بنخاتیی خوه‌ پرۆشه‌نۆس نامه‌یه‌کی دستینه‌. پرۆشه‌نۆس وی داوه‌ت دکه‌ کۆ ئه‌و ته‌قلی ئارتیشا والی، خوسرۆ ببه‌. وی سه‌ره‌لدانا پیسیدیا بته‌فینن. شه‌نه‌فۆن ب سۆکراته‌س دشپوره‌ و ئه‌و ژی سالۆخا کاهینه‌کی ناسکری دده‌ وی. پشتی کۆ شه‌نه‌فۆن ژ کاهین ئیشاره‌تین باش دگه‌، د سالان ۴۰۱ان ده‌ به‌ری خوه‌ دده‌ باژاری سارده‌سی و ته‌قلی ئارتیشا خوسرۆیی پسمیری مادۆ- پارس دبه‌. خوسرۆ والیی هه‌ره‌مییه‌.

ل گۆر ئانا‌باسیس، شه‌نه‌فۆن ل سه‌ر ته‌قلیبوونا ئارتیشا خوسرۆ، ب کرتاهی وها دبێژه‌: 'ئه‌ز ل ئاتینا له‌شکه‌ره‌کی بیکار بووم. ژ بۆ ته‌قلی ئارتیشا خوسرۆ بجم، من ئه‌زماند بوون. پاشی ئه‌ز چووم من ئه‌و دیت. مرۆقه‌کی ب ئیه‌تیرام بوو. کیم

دپه یفی. ژ په یفین وی تشتین باش دهات دهر. من گه له ک هه زکر کو هه فکاریا وی بکم. ژ مه ره به حسا نارمانجا خوه نه کر. وی، ژ یونان، ژ ئاتینا، ژ سپارتا، ژ هه رده ری له شکر کومدکر. حه تا کو هژمارا مه گه یشت ۱۳ هه زاری. فه رمانداری مه چ دگوت، مه ئه و دکر. وان دگوتن، ل رۆژهلای لی دیای سهرهلدان هه یه. ل دژی دهوله تی رابوونه. دگوتن ئه می باژون سهر وان. له شکرین یونان وها زانبوون کو کورش دوخوازه سهرهلدانا عه شیران بته فینه.

ب راستی زاهمه ته کو مروؤ کاربه بیژه، کا شه نؤفون ژ بو چ ته قلی فی سه فه ری بوویه. مه سه لا د ده ستپیکا ئانا بایسی ده ل سهر خوه تشته ک نابیژه. لی بهر ب داوی فی، شه خسی خوه دهر دغه پیش. یانی د دهر باری خوه ده، د ده ما ئانا بایسیس، یانی بلندبوونی ده تشته ک نابیژه. هن نفیسکارین کو من خوه ند د ده مین په شین ده وی وه ک تهره فداره کی دنرخینن، به حسا سه ده مه کی تاییه تی ئان ژی مۆتفه کی ناکن کو چما ته قلی سه فه ری دبه. به لکی ژ بهر خورتانیا خوه، به لک ژ بهر ماجه راپه رسته یا خوه، به لکی ژی، ژ بهر نارمانجا گه ر و دیتنا جیهانی ته قلی فی سه فه ری بوویه. مه سه لا د ئانا بایسیسه ده، د دهر باری خوه ده وها دبیژه: 'د ئارتیشی ده که سه کی ئاتینایی ب ناقی شه نه فون هه بوو. ئه و نه چاویش، نه فه رماندار، نه ژی له شکر بوو. ئه و ده مه ک دریز میقانی پرؤشه نؤس بوو. پرؤشه نؤس ژی ره گوتبوو کو ئه و ب وی ره وهره، وی وی ب خوسرؤ ره بده ناساندن.'

یانی شه نه فون ژ هه قالی خوه پرؤشه نؤس، د دهر باری خوسرؤ ده تشتین ئه ری نی بهیستبوو. لی گه ر مروؤ به حسا مۆتیقین ته قلیبوونا شه نؤفون ئا فی سه فه ری بکه، مۆتیقه کی وها د ئانا بایسی ده تونه یه.^(۱)

---

(۱) د. سیلقیا پؤولس (ه. ن. د).

ناکۆکیین قهسرا مادۆ - پارس

خوسرۆ، برایی ئیمپاراتۆری مادۆ - پارس، ئهرده شییری دوویه مه. ئه و برایی بچووکه و ژ چافی بافی خوه دارا که تیه. ژ بهر فی یه کی برایی وی ئهرده شییر ده رکه تیه سهر ته ختی ئیمپاراتۆری. وه ختی بافی وان پادیشاه دارا نه خوهش دکه فه، گازی ههردوو کورین خوه دکه. ئهرده شییر بهریا خوسرۆ دگیژه قهسری و ده رکه فه سهر ته ختی ئیمپاراتۆری.

دارایی دوویه م د سالا ۴۰۵ ان ده بی ته شقه له ته ختی خوه ده وری کوری خوه ئهرده شییری دوویه م کر. لی ئهرده شییر، پشتی ده مه کی کرت، ژ دوو ئالیان فه کهت خه ته ری. ژ ئالیه کی فه مسر، د سالا ۴۰۱ ان ده ژ ئیمپاراتۆری فه قه تیا، ژ ئالیی دن فه خوسرۆیی برایی وی ب ئالیکاریا سپارتا و له شکه رین کریکری یی یونانستان ل دژی وی سهر هلدا.^(۲)

ئیمپاراتۆری گه وره یی قهسرا ئه کباتانی، دارایی دوویه م مریه. پادیشاهی نوو ئهرده شییره. تیسافه رنه س کۆ والیی ئه یاله تا میله تۆسه، ژ پادیشاه ئهرده شییره گلیی برایی وی خوسرۆ دکه و دبیزه کۆ خوسرۆ دوخوازه دهست دهینه سهر ته ختی وی. ل سهر فی یه کی، ئهرده شییر برایی خوه خوسرۆ دا فیژی زندانی. خوسرۆ ب سایا دایکا خوه پاريساتیس ژ مرن و زندانی دفلته. پشتی کۆ وه ک والی تی وه زیفه دارکن، دهست ب کۆمکرنا ئارتیشه کی مه زن دکه. ئارمانجا وی ته ختی ئیمپاراتۆرییه.

خوسرۆ ژ بهر گه له ک سه ده مان ژ برایی خوه پادیشاه ئهرده شه ره دژمنتی دکر. ئه و ده مه ک ژ ئالی برایی خوه فه هاتبوو چه پسکرن. هه رچه ند پاشی هات بهردان ژ، ژ ئهرده شه ره نه فره تی دکر. ژ بهر فی یه کی، هه رتم د ناڤ ئه نتریکایان ده بوو. ل دژی ئهرده شییر سوویقاسته کی ژ ته رتیب کر بوو.^(۱)

(۲) د. سیلفیا پۆولس (ه. ن. د).

(۱) د. ئارنو کۆسه (ه. ن. د).

خوسرۆ وئ دەمى ساتراب (والى)، يانى پسميرى ئەياله تا لدايه . ليديا ل باشوورى رۆژاڧايى ئانادۆلييه . پەيتەختا ئەياله تى ساردەسە . ساردەس، ل ھەرەما ئەگەيى، باژاى مانيسا يا ئيرۆيه . خاكا ھەموو ئانادۆلى وئ دەمى د ناڧ تھووبى ئيمپاراتورىي دەيه . خوسرۆ دەڧ ژ خەيالئ ئيمپاراتورىي بەرنەدايه و د بنى دە ژ بۆ بگيژە قى خەيالا خوه ئامادەكارىان دكە . ژ بۆ كۆ باژو سەر پەيتەختى، دڧى ئارتيشەكى خورت كۆمبەكە . ژ بۆ كۆ گومان ژى نەيىن كرن، سەرھلدا نا ھەرەمى بكار تينە . و ب مەبەستا تەفاندنا قى سەرھلدا نى، ئارتيشەكى سازدكە . برايى وى پاديشاھ ئەردەشپىر ژ ئارمانجا خوسرۆ بيخەبەرە . خوسرۆ ژ بۆ ئارتيشا خوه، ب دزى ل چەند دەڧەران لەشكەرئ يونانى ژى كۆمدكە . ژ بۆ قى كارى، گەنەرالىن گرەكى، يىن وەك كلە ئاركۆس، ئاريسستيوۆس، پرۆشەنۆس، سۆفانەتۆس و سۆكراتەسى ئاخاييى ژ بۆ خوسرۆ ب دزى ھۆپليتان كرىدكرن .

وئ دەمى لەشكەر و گەنەرالىن يونانى وەك پسيپورين شەر و ھۆستايين ستراتەژيى تين ناسكرن . ژ بەر كۆ دەولەتا سپارتا تىكچوويه و د ناڧ بازاردەولەتئ يونانى دە شەر كىمبوييه، گەلەك لەشكەر بيكار مانە . خوسرۆ ژ قى فرسەندى ئىستيفادە دكە و ۱۰ ھەزار لەشكەرئ بژارتە يىن يونانى كرى دكە .

خوسرۆ د دەما شەرى پەلەپۆنەزى دە ئالكاريا سپارتايى كرىبوو . ئەو د سالا ۴۰۸ەن دە بووبو ساتراب يانى واليى ئانادۆليا . سپارتايان ژ بۆ فرەھكرنا خاكا ئيمپاراتورىي ئالكاريا خوسرۆ كرىبون . پشتى كۆ خوسرۆ ل دژى ئەردەشەر بريارا سەرھلدا نى دا، سپارتايان وەزيفەداركر كۆ ئەو لەشكەر كۆمبەكن . د ناڧ ئان سپارتايان دە يى ھەرى گرینگ گەنەرال كلە ئاركۆس بوو . وى ژ گەلەك دەڧەرئ ئانادۆليا لەشكەر كۆمكر . خوسرۆ تايبەتيا ئان فالانكسان زانبوو . ھەلبەت ئارتيشا وى يا تايبەتى ژى ھەبوو . لى وى دزانبوو كۆ ئەڧ لەشكەرئ يانى وئ ب وى رە كرىدايىبن . لى وى ئارمانجا خوه يا ئەساسى ژ لەشكەران ڧەدشارت . لەشكەر پشتى كۆ ھەتا تارسوسى ھاتن، ھنگى بهيستن كۆ ئەو ل دژى پاديشاھ ئەردەشەر دەرکەتنە سەڧەرى.^(۱)

(۱) د. ئارنو كۆسە (ھ. ن. د).

یهک ژ لهشکه ریڼ ئارتیشا خوسرو، شه نه فونه. ئه و ته فی هه قالی خوه یی
قه ده ری ته و، ته قلی ئارتیشا ساترابی لیدیا یی بوویه. لی هیا وان ژ ئارمانجین
خوسرو تونه یه. قاسی کو زانن وی سهرلدانا پسیدیا بته فینن. پسمیر، ئارمانجا
خوه قه شارته یه. گهر ئه و زانین کو خوسرو وی وان بیه مه زویوتامیا و ده ربخوه
همه بر ئارتیشا ئیمپاراتور، دقه کو ب وی ره نه چن و بزقرن. ئارتیشا خوسرو ژ ۱۰۰
هزار لهشکه ری پیک تی. ئه و پشتی کو ئاماده کاریین خوه دکن، بهر ب ناوه ندا
ئیمپاراتوری قه، بهر ب کوردستانی قه دمه شن. پسمیر، پشتی کو ئارتیشا دگیژه
کلیکیا یانی سینوری سووری، ژ وان ره ئارمانجا خوه دبیزه. ژ بو وان قایل بکه
ژی، خلات و بهرتیلا وان زیده دکه.

هردوو ئارتیش ل که قیا فرادی، ل هره ما قانووشا، ل بنیا بابیلی د روژا ۳ ی
ئیلونا سالا ۴۰۱ ی ده راستی هه ق تین.

د ئارتیشا پادیشاه ده یه کینه یین مه دی ژ ی جیه گرتنه. هه روا ژ ۱۰
هزار پارازقانین پادیشاه ئه رده شیر، کو ب ناقی 'بیمرنان' تین ناسکرن،
نقی ژ ی مه دی نه.

شه نه فون و لهشکه ریڼ یونانی ژ وه لاتی خوه ۲۴۰۰ کیلومه تره دوورکه تنه. د
شهر ده لهشکه ریڼ یونانی کو ته ق ژ په روه رده یین تاییه تی ده ریاسبوونه و وه ک
لهشکه ریڼ هه ری خورت تین ناسکرن، زارین مه زن ددن ئارتیشا مادو - پارس. د
چهند روژین پیشین ده، د په قچوونان ده هردوو ئالی ژ ی د نا قه دنگه یی ده دمینن.
د په قچوونان ده خوسرو خه له تیه کی دکه و ته فی قه قده کی پاریزقانین خوه ئه رشی
ره فین ئه رده شیر دکه. د ئه نجام ده ئه ق و پاریزقانین وی ژ ئالی 'بیمرنان' قه تین
کوشتن. پشتی خه به را کوشتنا خوسرو به لاقده، شهر دسه کنه. ئارتیشا سهرلدایر
به لاقده به. قسمه کی وان ته قلی ئارتیشا پادیشاه ئه رده شیر دبن، قسمه کی وان ژ ی
دره قن. لهشکه ریڼ یونانی یین ئارتیشا خوسرو ته سلیم نابن.

شه نه فون د ئاناباسیس ده ب کرتاهی وها به حسا شهر دکه:

'ل سهر چه می فرادی هردوو ئارتیشا گهشتین هه قوودوو. (هه رما فه لوجا)
ئه رده شیر ل ور ئارتیشه کی مه زن ئاماده کریوو و ل به ندا مه بوو. ئه م ب وان ره

كهتن شهر. خوسرۆ ل سهر عه ره با خوه ب گه رناسى شهردكر. پاشى د ناف شهر ده
 تيره كى ل لنگى كۆرش كهت. و ئه و كهت خواري و مر. داىكا خوسرۆ و ئه رده شير
 ژى ل ور بوو. مرنا كورى وى يى مه زن ل وى گه له ك نه خوه ش بوو.
 پشتى كۆ كۆرش مر، ره وشا له شكه رى مه هه كه خه راب بوو. ئه م بشه ق له ه ق كۆم
 بوون. ل ور زۆر به يى فه رماندارين مايى، شه نه فۆن وه ك فه رماندارى گشتى هلبژارتن.
 مومكون بوو كۆ وى رى باشتر ناسبكه. معاشى مه نه مابوو. باشتر بوو كۆ ئه م زووتر
 بزقرن وه لاتى خوه. پاشى ئه م گه يشتن وى قه ناعه تى كۆ ئه م رووبارى فرادى بكن
 خه تا خوه و ل سهر قى خه تى به ر ب باكوور قه به مشن. ل رۆژهلالتى فرادى
 له شكه رى ئيرانى، ل رۆژاقايى فرادى ژى ئه م ريز بووبوون. ئيرانى ژى ل په ي مه
 دهاتن و سه يتيا مه دكرن. فه رماندارى وان تيسافه رنه س بوو. ئه و فه رمانداره كى
 باش بوو. ژ مه گه له ك هاتبوون كوشتن. ئه م د سهرى سه فه رى ده ۱۳ هه زار بوون.
 ۳ هه زار له شكه رى مه د شهر ده هاتبوون كوشتن. هژمارا مه ۱۰ هه زار كه س مابوو.^۱
 پشتى كۆ ئه رده شير د شهر ده بسهر كهت، سوورى و فليستينى ديسا خست بن
 باندۆرا خوه. هه روه ا ل رۆژاقايى ئانادۆليا ژى ل دژى سپارتايى ته دبيرين نوو
 سته ند. وه ك كۆ چا قكانين يونانى نيشاندن، ره وشا ئيمپاراتورى نه قه لس بوو.
 ديسا د قى ده مى ده ئه رده شير ئاشتیه كى ناقخوه يى لداخستبوو. وى، داوى ل
 په قچوون و ره قابه تا ناقبه را واليين ئيمپاراتورى ژى ئانيبوو. ژ قى سياسه تى ژى
 دياره كۆ ئه رده شير مروقه كى ژير بوو و ستراته ژيا وى راست بوو. له ورا ۴۳ سالان ل
 سهر ته خت مابوو.^(۱)

يونانى ژ وه لاتى خوه دوورن. ئه ردیمی يانى جۆغرافيايى ناسناكن. ئارمانچ و
 سه ره كى كۆ وان خستيه شهر ژ هۆلى رابوويه. ژ به ر قى يه كى شاشبوونه. د ناف
 خوه ده شيور و نيقاشان دكن و بانگا ته سلیميه تى قه بوول ناكن. په رسى ژى
 نه ویرن ئيرشى وان بكن. ب شهرتى كۆ رييا وان ئا قه گه رى نه يى گرتن، وى د ناف
 ئاشتیی ده ژ خاكا ئيمپاراتورى ده ركه فن و هه رن مالا خوه. ل سهر قى ئاساسى ب

(۱) د. سيلفيا پۆولهس (ه. ن. د).

ئىمپاراتور رە پەيمانەكى چىڭدىن. ل گۆر پەيمانان وان و مادۆ - پارسان، وئى ئارتىشەكى ئىمپاراتور ل پىشيا وان بىمەشە و ژوان رە رىبەرى و چاودەرى بىكە. يونانى دقئى دەما مەشى دە خەسارا وەلاتئى پادىشاھ نەكن و زرارئى نەدن ت دەقەر و كەسى. فەرماندارئى ئارتىشا مادۆ - پارس، تىسافەرنەسە. فەرماندارئى لەشكەرئى يونانى ژى كلە ئاركووسە. ئەق فەرماندارەكى سپارتايىيە و گەنەرالەكى ب دىسپىلن و شەروانىا خوە ناسكرىيە.

چەند ھەفتە ھەردو ئارتىش ل پەي ھەق ھەتا خاكا مەدىا، يانى كوردستانئى تىن. ل نىزى باژارئى زاخوئى، ل كەفيا چەمئى دىژلئى كۆنئى خوە قەدانە و دوورى ھەق سەكنىنە. د ھەقدىتنەكى ناقبەرا گەنەرالىن ھەردو ئالىيان دە، تىسافەرنەس فەرماندارئى يونانى دكە دافكى و ھەموو گەنەرال و زابتىن گرەكى ددە كوشتن. لەشكەرئى يونانى بئى فەرماندار دمىنن. پەرس نەوئىن راستىراست ئىرشئى يونانىيان بكن. دوخوزن بەرى وان بدن ناق كاش و كەندالىن خاكا بىبىنى و ھىدى ھىدى وان بەھلىنن. پىشت كوشتنا فەرمانداران، ئاشتيا ھەردو ئالىيان بدووى دىبە. رىبەرى يونانىيان توونەيە. ھەروھا خوارن و قەخوارنا وان ژى ئەدى نەمايە. ژ بۆ وان رىيا قەگەرى ھاتىيە گرتن.

ئارتىشا يونانى ل ھەق كۆمدىبە و لەشكەر د ناقا خوە دە شەنەفۆن وەك فەرماندار ھلدبژئىن و ۱۰ ھەزار لەشكەر تەقى خزمە تكارئىن سقىل بىن ئارتىشى، د ناق خاكا ئىمپاراتورىيە دە بەرى خوە ددن رىيا قەگەرا مالى، رىيا كۆ ناسناكن.

د دەستئى يونانىيان دە گەلەك دىلئىن ئىرانى ھەنە. ژوان دپرسن "كىژان رى باشترە كۆ مە بگىزىنە وەلاتئى يونان. ھنگئى رۆژاقايئى تركيا ئىرۆ وەلاتئى يونان بوو. گەلۆ رىيا رۆژاقا يانى رىيا چۆلئى باشە ئان ژى رىيا باكوور يانى رىيا چىيان ژ بۆ قەگەرى باشترە. ئەسپىرئىن ئىرانى دىبئىن" رىيا باكوور ھەموو چىا نە، گەلئى وئى دەرى تەق شەركەرن، باشترە ھوون ب وان رە لەھەق بكن. ل باكوور ئاق، كانى، دارستان و گەلەك گوند ھەنە. رىيا رۆژاقا چۆلە، ئاق و كانى توونەنە. وئى لەشكەرئى وە د رىدە بمرن. شەنەفۆن بىيار ددە، كۆ ژ سەر رىيا باكوور دەرباسى ئەرمەنىستانئى و ژور ژى دەرباسى وەلاتئى خوە بىن.^(۱)

(۱) بروف. كەمال رەشىد/ دىرووكنووس (ھەقپەيىن، نىدرلانە، ۲۰۰۱)

ل پېشیا یونانیان چپایی که ردوخ، لی کیله کا وان چه می دیژله و ل پشت وان
ژی ئارتیشا مادۆ- پارس ههیه. یونانی نه دکارن ژ دیژله یا کوور ده رباسن، نه ژی
دکارن بزقرن. رییا ل پېشیا وان وه لاتی که ردوخه. و بهری خوه ددن جوودی.
پشتی کۆ یونانی ده ریاسی خاکا که ردویان دبن، ئارتیشا مادۆ- پارس ده ف ژ وان
به رده و دزقره. ژخوه وی که ردوو ئیرشی یونانیین داگرکه ر بکن!

شه نه فۆن به ریا کۆ بکه فن ناف خاکا که ردوخ، ژ که سین هه ره می د ده براری
گه لی هه ره می ده ناگامی دگره. شه نه فۆن ده ما به حسا که ردویان دکه ریوایه ته کی
وها نه قلدکه: ' پادیشاهی پارس، ئارتیشه کی کۆ ژ ۱۲۰ هه زار که سی پیکه اتبوو،
شانیه سهر که ردویان. لی ژ فی ئارتیشی یه که له شکه ر ژی پاشقه فه نه گه ریایه.
ریوایه ت د چا فکانیین جودا ده وها ددومه: چافی وان ل قونتاری چیا، ل به ندا
له شکه ری وان مایه. پشتی ده مه کی دریژ ژ ناف چپایان قانتره کی دزقره و ل سهر
پشتا وی چواله کی ههیه. ده ما چوالی سهر پشتا قانتری فه دکن دبینن کۆ، د چوال
ده سه د هه زار ئورگانین مه رانی، یی ژه کری ههیه. '

که ردویین هه ره می کۆ فی ئارتیشا بیانی یا یونانی د ناف خاکا خوه ده دبینن،
مال و خانین خوه ل په ی خوه دهیلن و ده رتین چیا. له شکه ری برچی ده ست ب
تالانا مالی که ردویان کره. و د نافا ئالیان ده شهر ده ستییدکه. هه موو گر، چیا،
ده ربه ند و گه لیین کۆ د ریوینگی ده ده رتی هه مبه ر وان، دبه که مین. تیری
که ردویان ب قاسی به ژنا مرۆقه کی دریژه و مه رتال و زرخین یونانیان قولدکه.

شه نه فۆن ب مینا که کی به حسا تیکلیا ناقبه را یونانی و که ردووخان دکه: ' مه
خوه ست نه م چه ند ژ وان بگرن و بپرسن، کا نه م چاوا کارن ژ ناف فان چپایان
ده رکه فن. له شکه ریین مه ژ که ردووخان دوو که س گرتن. مه ژ وان ری پرسی. یه کی
هیچ نه ناخفی. مه نه و کوشت. یی دن ژ مه ره گۆت ' هوون زانن چما وی ژ وه ره
ری نه گۆت؟ ل سهر رییا وه گوندی که چا وی ههیه. وی هه زنه کر کۆ هوون د وی
ریی ده هه رن و که چا وی ژی بوکوژن. نه و ژ بو که چا خوه بوو قوربان. '

پشتی کۆ د شهري قووناخا ده خوسرۆ هات کوشتن، فهگه ر ئان ژى پاشفه کشينا يونانيان د رهوشه کى ئالۆز ده چيپوو. ژ قووناخا ده ستپيکرن و بهر ب باکور فه مه شيان. هه رهم ده فه ره کى زاهمه ته. د ئانا باسيسى ده ژى تى گۆتن کۆ ئه وده ر چيايين ئاسى نه و د بن بهرۆ ده نه. ئه فدهر ناوه ندا ژيانا کوردايه. د ده ميئن پاش ده ئه ف هه رما نا فه ندی فره ه بوو و کورد ژ ور بهر ب رۆژا قا فه به لاقبوون. ئه ف هه رهم ب گشتى کوردستانا ئيرۆ يانى وه لاتی که ردووخه. ئه م ته ني ژ ناڤى وان يانى ژ ناڤى که ردوو ژى حه ره که ت بکن، دکارن بيژن کۆ ئه و باڤکى کوردا نه و هه رى کيم به ريا سه دسالى ژ ساليئ ۵۰۰ هان فر فه، ل ور ژيانه.^(۱)

مه شا يونانيان ئا د ناڤ وه لاتی که ردوويان ده هه فت رۆژ ددۆمه. هه موو رۆژيئ وان، هه موو ده ميئن وان، بي سه کن ب شه ر و په چچوون ده ريا سدبه. پشتى قى ره وينگيى ئه و ژ چه مى که نتريته س يانى ژ چه مى بۆتانی ده ريا س دبن و ژ خا کا که ردوو ده رده کفن و ده ريا سي هه رما خه رزان، رۆژاڤايى گۆلا وانى دبن. ل گۆر شه نه فۆن ويى ده مى ل قى هه رهمى گه ليئ ئارمه ن، مارد و خالده يى دژين. شه نه فۆن د ئانا باسيس ده دبپژه: ‘مه د شه ري کاردۆخان ده زيده تر ئه سکه ر وه نداکر، ژ شه ري ئارتيشا ئيمپاراتۆر.’

يونانى حه تا کۆ ژ وه لاتی که ردوويان ده رده کفن، سى هه زار جه سه ت، بهه زاران خولام و کۆله، ئۆردووگا ه و هه موو خه ني مه تيئ کۆ حه تا ويى ده مى گرتبوون ل په ي خوه، ژ که ردوويان ره ده يئن. کاردۆخيئ (که ردوو) کۆ شه نه فۆن به حسا وان دکر، يه ک ژ ئيلين باپيريئ کوردا بوون. ئه و ل کوردستانا ئيرۆ، ل هه رما ئامه د، بۆتان، به هدينان، مي ردين و خه رزا دژيان. په يقا کۆ ژ تۆرنى وان کوردان ره بووبوو ناڤ، ژ وان ما بوو و ژ وان ره ژى، ژ باڤکى وان ژ گوتى ئان ژى گوورتیان ما بوو.

پرۆف. جه مال ره شد ل سه ر تيکليا که ردوو و کوردان وها دبپژه:

ل گۆر شه نه فۆن دبپژه وه لاتی که ردوو، رۆژاڤايى ديجه يى، يانى باکوروى چه مى بۆتانيه. ئه و ناڤى چه مى بۆتان وه ک که نتريته س دنفسينه. دبپژه ‘وه ختى ئه م ژ

(۱) د. سيلڤيا پۆولهس (ه. ن. د).

که نتریتسه س دهریاسیوون، مه هن سوارین خالیدی دیت. ^۱ مه بهست ژ خالیدیان،
 ئوورارتوویی نه. خالیدی، زمانی خالیدی و زمانی که ردوو یهک تشته. پشتی وه لاتی
 خالیدی، وه لاتی ئه رمه نستانی تی. پشتی کۆ دهریاسی ئه رمه نستانی دبن، ژ ور ژی
 دچن وه لاتی خوه.

شه نه فۆن د ئانا باسیسی ده (ب یونانی) دبیژه ^۲ تا تون کاردووخیون هورهی.
^۳ یانی وه لاتی چیاپی که ردوو. نه که ردووخ. ئه و خ، د زمانی ناچچهیی یی
 که ردوو ده پاشگره. یانی چاوا ئه م دبیژن ^۴ وه لات - ئی، (ئی) که ردوو ^۵، ئه و ل
 زمانی که فن، زمانی خالیدی، یانی ب زمانی ئوورارتوو ئه و خ یانی ئی یا کورد
 (ئی) یا ئیرویه. وهختا دبیژن ^۶ تا تون که ردووخیون هورهی. ^۷ ئه و ئوی ئا
 په یفا که ردووخیون نیشانه یا کۆمه، ^۸ خ نیشانه یی به ستنه. د بهینی ناخی که ردوو
 و وه لات ده. یانی وه لاتی که ردوو - که ردووخ. ناخی ئه تنیک نه کاردووخه، ناخی
 ئه تنیک که ردوو یه.

گه ر ئه م ته سکتا ئانا باسیسی ب یونانیا که فن بوخوینن، نه ب ئینگیلیزی ئان
 ژی عه ره بی - ئه و نزانن، ئه و وها هزر دکن کۆ ناخی وی مله تی که ردووخه. - ناخی
 که ردووخ نه ناخی ئه تنیکیه، نه ناخی مله ته، ناخی ناچی، ناخی تۆپۆنۆمییه. ژ
 که ردوو ره، ب ئارامی دبیژن قه ردوو. ب عه ره بی دبیژن قه ردا. ب ئارامی ب ناخی
 بهت - قه ردوو ل سه ر وه لاتی که ردوو گه له ک نفیس هه نه، عه ره ب ژی دبیژن با -
 قاردا.

پشتی شه نه فۆن، سۆفایینیتووس ژی باهسا که ردوو دکه. پاشی نیقیسکاریین
 ئاله کساندهر به حسا قی مزاری دکن. پاشی پلووتارهۆس و سترابۆن به حسا قی
 مه سه لی دکن. ژ بلی قان ژی گه له ک هه نه کۆ به حسا که ردوو دکن. لی هن جار
 که ردوو ژ کۆردۆیه نی جودا دکن. ئه و تشته ک راسته. دبیژن که ردوو وه لاته.
 کۆردۆیه ن ئان ژی گۆردۆیه ن ژی ناچا ئامه د، یانی، دیاربه کرا ئیرویه. سترابۆن قی
 ناخی ب گ و ه ک گۆردۆیه ن دبیژه. ^(۱)

(۱) پروف. جهمال رهشید (ه. ن. د).

ژ بلی ئاناباسیسا شه نه فۆن، په یفا کاردووخ ئان ژى کهردوو، د بهرهمین گره کی و رۆمایان ده ژى جیه دگره. وهک میناک د فان چاڅکانیان ده له شکرین ههره ما کهردوو، وهک قارداخه س، وه لاتى وان ژى وهک قاردوویه ن تى بناڅکرن. په یفا کهردوو د زمانى ئاسووریان ده تى واته یا خورت ئان ژى قهره مان. ئه څ په یف د چاڅکانیین سوریان و عهره بان ده ژى وهک نافی ههره مین جۆغرافیک تى بېرانین و ههره ما ناقبه را چه مى دیجله و چیاى جوودی وهک به تقاردوو ئان ژى باقاردا تى بناڅکرن. د چاڅکانیین گووتیان ده ژى، ژ جیزیرى ره گازارتا باکاردوو تى گوتن. دیسا د نوسخایین که فن یین ته وراتى ده دهما به حسا بوویه را توفانا نووه تى کرن، تى گوتن کۆ که شتیا نووه ل چیاى قاردو، یانى ل جوودی سه کنیه. ههره ما د قورانى ده ژى، جیهى سه کنا که شتیا نووه وهک چیاى جوودی دهر باسده و جوودی ژ په یفا گوودی گوهریه. ل گور ئیفاده یین دیرۆکزانی وهک سترابون، هارمان، شه نه فۆن، ئاریستو و چاڅکانیین دن، وه لاتى کهردووخ ژ نامه دى حه تا باشوورى گولا وانى، ئان ژى، ژ که فیین چه مى دیژله یى حه تا سه ره ده ییه.

شه نه فۆن به حسا سى باژارین وه لاتى کهردووخ یین وهک سه رایسا، ساتالکا و پینه کا دکه. ل گور شه نه فۆن، کهردوو مله ته کی خوه سه ر، یانى ئوتونوم بوونه و نه د بن حوکومداریا مادو- پارسان ده ژیانه، یانى سه رده ستیا ده وله تى قه ببول نه کرنه.

شه نۆفۆن ژ ههره مین کۆ دهر باسبوویه، گه له ک ناگاهیان دده. ب تایبه تى د دهر بارى گه لى وان ههره مان ده و د وارى له شکره یا وان ده، د ئاناباسیس ده گه له ک ناگاهى هه نه. د دهر بارى له شکره یا کهردوویان ده دبه ژى، ئه و مانجنیقاڅیژین باشن، که قران ب ئیسابه ت داڅیژن و تیرکیڅیڅین دژوارن. تیره وان بقاسى مه تره یه کی دریژن. ئه و ژ دوورى قه شه ردکن و ب قى ئاواى د شه رده گه له ک بباندورن. ژ بهر قى یه کی گه له ک زراى مهن دانه یونانیان. ل گور شه نۆفۆن، کهردوو ل ههره ما، ژ دیژله یى یانى ژ باکوورى جیزیرى حه تا که نتیره سى یانى چه مى بۆتانی و ژور حه تا باشوورى گولا وانى و ل چیاى زاگروسان ژیانه. ئه و ب کشتووکال و لاوروانی قه

مژول بوونه و رهزی تری ژی چاندنه . شه نه فون دبه ژه کوان د خانینن خوه سر و ده وزین تاییه تی ده شهرباب ده پوکرنه . وی ده می ل یونانیستانن د خانینن شه خسی ده ئەف تشت توونه بوون.^(۱)

شه نه فون و له شکرین وی د مه شا خوه یا فه گهری ده ژ ناف و هلات و گه لین وهک " لیدیا، فریگیا، لیکونیا، کاپادوکیا، کیلیکیا، فه نیکه، ئارابیا، ئاسوور، بابیل، مه دیا، فاسیان، هه سپهریت، که ردوخ، خالیب، خالده، ماقرون، قوئخ، ماسیونیک، قویت، تیبارهن، پافلاگونیا، بیتینیا و تراکیا ده ریاسبوونه و ب پرانیا وان گه لان ره شهر کرنه .

له شکرین گره کی، ژ ده رکه تنه مالی، یانی ژ که فینن ده ریا ئە گه یی حه تا فه گه را مالی یانی نه زی که فینن که نداقا پارس، ۶۳۵۲ کیلومه تره مه شیانه . ۱۵ مه ژ وهلاتی خوه دوور مانه . ریونگی ۱۰ هه زار له شکرین گره کی چار مه ئاژوتیه . ده ما ئە و گه یشتنه که فینن ده ریا ره ش، ب په یقین خوه یی نافدار قیریانه : تهالاسا، تهالاسا ! (ده ریا، ده ریا)

ئاناباسیس

ئاناباسیس تی واته یا ' بلندبوونی'.^۲ ئەف پرتووکا بیرانینان، ژ ئالی شه نه فون فه هاتیه نفیساندن . پرتووک وهک بیرانینن روژانه یین نفیسکار هاتیه لقه له مداین . ئاناباسیسا شه نه فون، نیزیکی ۲۵۰ روپه لیه . ژ ههفت به شان، ژیره نوت و نه خشه یان پیک تی . شه نه فون، ئاناباسیسی وهک شه خسی سییه م و ب ناخی^۳ ته میستوگه نه سی سیراکوزایی^۴ نفیساندیه .

ئەف فه گه را له شکرین یونانی و سه ریپهاتیا ده هه زاران ژ ئالی هن نفیسکارین دن یین گره کی ژی هاتیه نفیساندن . ژ بلی شه نه فون، نفیسکارین وهک سو فانه تۆس و دیودورۆس ژی ل سه ر مژارا ئاناباسیس نفیساندنه . ژ ئاناباسیسا سو فانه تۆس چار به ش ته نی گه یشتیه حه تا ئیرو .

(۱) د. ئارنو کوسه (ه. ن. د).

ئانا باسېس ژ بۆ دېرۆكا كوردستانى به ره مه كه گرانبه ايه . ئەڤ به ره م به لكى ژى د دېرۆكى ده نقيسارا هەرى كه فناره يه كۆ ب ئاواياكى سيسته ماتيك به حسا كوردپن وئ دەمى و كوردستانى دكه . ژ به ر وئ يه كى ئانا باسېس د دېرۆكا كوردۆلۆژيى ده وهك سه ره به مه كى تى نر خاندن . هه لبه ت گرینگيا ئانا باسېسى نه تهنى ژ بۆ كوردان ، هه روها ژ بۆ دېرۆكا هه موو ئاسيايا پيشين هه يه . ئانا باسېس د نفا به ره مپن شه نه فون ده يا هەرى نافداره و ژ ۲۴۰۰ سالان فرقه وهك كلاسيكه كى دېرۆكى تى خوه ندن . سه ده مى قى يه كى ژى ئەقن : نقيسكار د به ره ما خوه ده ، د ده ربارى شه ريكى مەزن ده ئاگاهيپن گرینگ دده ، ژ بۆ قى يه كى ئەڤ به ره م د وارى دېرۆكا له شكەرى و تاكتيكى ده به ره مه كه سه ره كه يه . ديسا د ده ربارى وه لات و ژيانا گه لپن ئاسيايا په شين يى وئ دەمى ده ئاگاهيپن باش دده . ل ئالىى دن ئوسلووب و ته قنا نقيسكاريا شه نه فون ژى شايانى گوتنييه و ل سه ر پاشه نكيڭن خوه ته سير كويه .

سه رپيه اتيا ده هه زارپن شه نه فون د سه دسالامه ده ژى بوويه مژارا ويژه يى . نقيسكارى ئامه ريكي ، ميشيل كورتس فورد د سالان ۲۰۰۱ ان ده ب نافي ده هه زارپن د بيده نگيا چيايان ده سه رپيه اتيا شه نه فون وهك رومان نقيسانديه . رومانام . كورتس فورد ژ بۆ گه لهك زمانان هاتيه فهرگه راندن و ئاساسى ته قنا خوه ژ ئانا باسېسى گرتيه . بالكيشى كۆ كورتس فورد ، د رومانى ده ژ ديلقا په يفا كه ردوو ، په يفا كورد بكار تينه .

میراں جیہانن "ئسکەندەر"

د دیرۆکا مرقاھیی دە کیم کەس د دەمەکی وها کن و د تەمەنەکی وها کرت دە وەك ئیسکەندەر ل پەیی خوە ریچین کور هشتن. مرقاھی د دیرۆکا خوە دە لەشکەرەکی وەك وی بیترس، ماجەرپەرەستەکی وەك وی خەیاڵپەرەست، زالمەکی وەك وی خوینخار و حوکومداریکی وەك وی سەرکەفتی کیم دیت. دەما کۆ د ۳۳ سالیا خوە دە مر، هەکا وی وەك یەزدان، هەکان وی وەك کەسەکی پیروژ، هەکان وی وەك تیرانەکی زالم، هەکان وی وەك خەیاڵتەکی بناق دکر. ئیسکەندەر ل پەیی خوە ئیمپاراتۆریا گەورەتیرین یا هەموو دەمان هشتبوو. ئەو، ئالەکساندری ماکەدۆنی، ئیسکەندەری مەزن ئان زی ئیسکەندەری زولقارنەین بوو.

ژیانا ئسکەندەر

ئیسکەندەر بەری زایینی د سال ۳۵۶ان دە ل ماکەدۆنیا ل باژاری پەلایی هات دنی. باقی وی قرالی ماکەدۆنیا فلیپی دوویەم، دیا وی ئولیمپیا بوو. دەما کۆ ئیسکەندەر هاتبوو ژیانن، لەشکەرین ماکەدۆن زۆر ددان سینۆری یوونانیستانی و هەپۆژ هەنەک زیدەتر عەردی وەلاتی جیرانی خوە داگر دکر. ئیسکەندەر د زارۆکاتیا خوە دە پەرور دەیهکی باش دیت. باقی وی، ئەو وەك واریسی تەختی خوە ئامادە دکر. ژ بو قی یەکی مامۆستایین هەری باش یین دەمی ژ بو پەرور دە و گهاندنا ئیسکەندەر د خەبتین. یەك ژ مامۆستەیی ئیمپاراتۆری پیشەرۆژی ئاریستۆ بی ناقدار بوو. ئیسکەندەر ژ ئاریستۆ دەرسین تاییه تی دگرت و یەك ژ شاگرتین باش بی فیلۆزۆفی مەزن بوو.

ئیسکەندەر هەرچەند وەك ماکەدۆنی تی ناسکرن زی، ئەو ب بیر ورامانی خوە د بن باندۆرا چاندا یوونان دە بوو.

راسته ئاله كساندهر نه ئاتينايى، نه سپارتايى، نه ژ كورينتوسىييه. ژ ناچه يا
 ماکه دؤنياييه. باقى وي فيليپوس ميرى ماکه دؤنياييه. زمانى ماکه دؤنى زمانه كى
 خاسه. لى چاندا وان، روهيه تا وان، دينى وان، يانى په يقه نديا روهى و ماددى يا وان
 ب يونانى بوو. يونانى وهك كولتور ل ناچه يا وه لاتى هه له نيزمى به لاقبوو بوو.
 هه له نزم پشتى ئاله كساندهر هات ئاسيايى ژى و بوو چانده كى جيهانى. يهك ژ
 ئارمانجى ئاله كساندهر ئه و بوو كو كولتورى يونان ل گه ل دينين رۇژهلات، يانى
 ديانه تين مه زؤپوتاميا، مسر، كه نانى و سوورىي تيكه ل بكه، بكه يهك كولتور. يانى
 ئاله كساندهر بوخوه هلگرى ئالا چاندا يونانى بوو. راستى، بخوه ماکه دؤنه، لى
 هه مو گيانا وي، ئاقلى وي، كولتورا وي يونانييه.^(۱)

د. ئارتو كۆسه ژى ل سهر نيژكيا ناقبه را ماکه دؤن و يونانيان وها دبيژه:
 دقى مروڤ ماکه دؤنيان وهك يونانى ببينه. ئيحيتماله ن وان ژى خوه وها دديتن.
 زارفاكى نيزى يونانى، ئان ژى يونانيه كى خراب داخفين. دژمنى فيليپ،
 ده مۆسته نه س دگوت كو 'ماكه دؤنى نه يونانى نه'. هه له بهت د وارى زمان ده
 يونانى لپيش بوو. ژ ئالىي دن فه ئيسكه ندهر ل باژارده قله تين يونانى په روه رده
 ديتبوو و مامۆسته يين ريزدار يين وهك ئاريسستو دهرس دابوون وي.

قرالى ماکه دؤن فيليپ كورى خوه ئيسكه ندهر زيده تر د وارى له شكه رىي ده
 دگهانده. ئيسكه ندهر د ۱۶ ساليا خوه ده، د ئارتيشا ماکه دؤنيا ده بوو بوو فه رماندار.
 پشتى دوو سالين دن به شهك مه زين ژ ئارتيشى كه تبوو بن ئه مرى وي. هه مان سال
 ب يونانيان ره كه تبوو شه رى قورونيا و هه مو خاكا يونانيستانى داگر كرىو.
 باقى وي فيليپ پشتى كو يونانيستانى ته قلى خاكا خوه كر، چاڤ به ردابوو ته ختى
 ئيمپاراتورى مادو - پارس. وي ده مى ده وله تا ماکه دؤن و ئيمپاراتوريا په رس جيران
 بوون و ده سترىژيا سينورىين هه قوودوو دكرن. فيليپ د پيقاژويا پيشين ده
 بده سترىژيا ئانادولى دابوو پيش خوه. د ده ما ئاماده كار يين خوه ده له قايى
 سوويكاسته كى هات و ژيانا خوه ژ ده ست دا. ئه و ژ ئالى پارازفانه كى خوه فه
 هاتبوو كوشتن.

(۱) پروف. جهمال رهشيد (ه. ن. د).

ب کوشتنا فلیپ، ئیسکه ندر دهست دانی سهر ره فه بریی و قساسی باقی خوه کوشت. ئیسکه ندر پشستی مرنا باقی خوه ده رکهت ته ختی ماکه دؤنیا. وه ک کاری به که م دژ بهر و دلنه خوازین خوه ژ هۆلی راکر. ژ باقی وی فلیپ ئارتیشه کی په روه رده کری و بدیسیلین مابوو. ئارتیشا ماکه دؤن وه که یه کینه یان هاتبوو ریکوویپیکرن و ب رمین دریژ یانی ب ساریسه یان فه هاتبوو بچه ککرن. ل پشت په یاده یان، سواریین سقک هه بوون. هه روها ئه نده زه ریژ کؤ د ده مه کی کرت ده مانجیقان دداهه زراندن ژی، د ئارتیشی ده جیه دگرتن. خه یالا بده ستخستنا خاکا ئیمپاراتوریا په رس یا فلیپ ژی، ژ ئیسکه ندر ره میراس مابوو.

باقی ئیسکه ندر میری ماکه دؤنیا فلیپی دوویه م ژ کوری خوه ره میراسه کی ده وله مه ند هشتبوو. فلیپ دوخوه ست ل سهر ئیرانی سه فه ره کی بکه. وی هین د سالا ۳۳۶ ان ده ئیلانا شه ری خوه کربوو. لی هات کوشتن. پشستی وی ئیسکه ندر په شیی خوه ست جیهی خوه زه خم بکه. راکیبین خوه یین مالباتی ژ هۆلی راکر. پاشی ژی، ژ بؤ پشستا خوه زه خمبکه دوو سال ل یوونایستانی شه کر. و ده ست ب ئاماده کاریین سه فه را ئیرانی کر.^(۱)

د سالی ۵۳۰ ان ده ئیمپاراتوری مادۆ- پارس کورش، کؤ ل په ی عه شیرین ساکا ژ سهر تراقیا هه تا باکووری ده ریا ره ش چووبوو، د فه گهری ده که تبوو یوونانیستانی و ئاتینا ژی د نافه ده گه له ک باژارین یوونانی خراکربوو. پشستی قی بوویه ری د دلی یوونانیان ده هه ر تم تۆله لدان هه بوو و وان باوه ردکر کؤ ئانجاخ ئانادۆلی بده ست بخن، کارن یوونانیستانی ژ ئیرشا مادۆ- پارسان بپاریژن. د بن ئاساسی سه فه را ئیسکه ندر یا سهر خاکا مادۆ- پارسان ده ژی ئه فه ره فله کس هه بوو. ئیسکه ندر ژ بؤ سه فه را سهر ئیمپاراتوریا مادۆ- پارسان ۳۰ هه زار پیاده و ۵ هه زار سواری ئاماده کر و به رب ئانادۆلی فه مه شیا. ئانادۆل هه تا که فیین ئه گه بی د ده ستی مادۆ- پارسان ده بوو. ماکه دؤنی هه تا چه می گرانیکوس، یانی ساکاریا ئیرو بی په فچوون مه شیان. سالا ۳۳۴ ان به ری زایینی د نافه هه ردوو هیژان ده شه ری به که م قه ومی. ئارتیشا مادۆ- پارس تیچوو و به لاقبوو. پشستی قی په فچوونی ئیسکه ندر به ری خوه دا باشووری ئانادۆلی و هه تا ئیسکه ندر وونا نها هات.

(۱) د. ئارنو کوسه (ه. ن. د).

هين د دهما شهنه فون ده ئەشكهره بووبوو كو ئارتيشا يونانى يا هوپليت ژ ئارتيشا مادۆ- پارس يا ته قليهه ژ باشتره . سه ده مي سه ره كي يي سه رده ستيا يونانيان، ديسيپلينا وان و ريبازي ئيرشا وان بوو. پيل ب پيل ئيرش دكرن و دژمني خوه شوك دكرن. ئەهه تايبه تيا وان ژ سه فه را شهنه فون ده ات زانين. ئەو ده هه زار كه س بوون و ل هه مبه ر ئارتيشا ئيراني گه له ك هندك بوون، ديسا ژى كاريون فه كشن.

ئارتيشا ماكه دون ژى د دهما خوه ده يه ك ژ ئارتيشين هه رى خورت بوو. فيليپ د ئارتيشا خوه ده ره فورمان كريبوو. دهما ئيسكه نده ر ئه ريشي ئەياله تين مادۆ- پارسان كر، ئيمپاراتوري وان، هه لوه سته كي توند نيشان نه دا و باويركر كو وي ب هيسانى به ر ل ماكه دونيان بگره . د شه ري يه كه م ده فه رمانداري ئيراني، گرانيكوس كو حه تا وي ده مي د توو شه ري ده تيكنه چووبوو، شكه ست و پشتي شه ر ده ريين ئانادولي ژ ئيسكه نده ر ره فه بوو.⁽¹⁾

ئيمپاراتور دارايي سييه م، ته في ئارتيشا خوه ل و ر ل به ندا ئيسكه نده ر بوو. هه ردوو ئارتيش جارا دوويه م ل كه فيين چه مي ئيسووس، ياني چه مي ئاس هاتن په شبه ري هه فوودوو. له شكه رين مادۆ- پارس سي جار ژ ماكه دونان زيده تر بوون. د په فچوونين پيشين ده پياده و سوارين ئيسكه نده ر ل هه مبه ر مادۆ- پارسان تيكنچوون. ل سه ر في يه كي ئيسكه نده ر بوخوه ده رياسى سه ريا له شكه رين خوه بوو و ئيرشي ناوه ندا ئارتيشا مادۆ- پارس كر. د ئەنجاما في ئيرشا بجه ساره ت ده، دارا پاشفه كشيا و ئارتيشا وي ژى دا دوو وي.

ئيسكه نده ر به ريا شه ري ئيسووسي ته دبيري مهن گرتبوو. هه روها پيلانسازيا وي يا شه ر ژى نشانده كو ئەو فه رمانداره كي گه له ك تيگه يشتيه . ب ئارته شه كي، ژ يا خوه گه له ك مهنتر ره هاتبوو رووبروو. ژ بو كو كاربه بگيژه ئارمانجا خوه، د وي شه ري ده په فچوونه كي گشتي نه دا به ر خوه . ئەنجاما شه ر به ري ته خمينكريبوو. ئاماده كاريين كو وي به ريا شه ري ئيسووسي كر، بوو سه ده مي حه يرانيا هه موو

(1) د. ئارنو كوسه (ه. ن. د).

زانستین له شکه ری. بهر یا شهر وی دزانبوو کۆ ئارتیشا مادۆ- پارس ل پشت و بیه. د شهر ده رهوشه که وها دقئ ل دژی وی بوونا. ههروها د دهما شهر ده ئه و د ناڤ په چوونان ده مابوو. لی وی ئه رهوشا کامباخ کاربوو ژ بۆ سه که فتنه خوه بکار بیه. و بکار ئانی ژی.⁽¹⁾

ئیمپاراتوری مادۆ- پارس ل پشت خوه ژنا خوه، دیا خوه و زارۆکین ژی هشتبوو. ئیسکه ندهری کۆ حه تا وی ده می، گوند و بازاری کۆ ته سلیم نه بوونه د شه وتاند و تالانکر، ل هه مبه ر مالباتا دارا ل گۆر مه وکیا وان ته فگه ریا و زرار نه دا وان. ههروها له شکه ری دیل بی ئیرانی ژی ده ریاسی ناڤ ره فین ما که دۆنان بو بوون. ئیسکه ندهر پشتی قئ سه رکه فتنی به ری خوه دا فلیستین و مسری. ئه و دهر ژی د ناڤ خا کا ئیمپاراتوری ده بوو. پشتی داگرکنا بازاری سوور و گازه یی، ما که دۆن که تن خا کا مسری و د سالا ۳۲۲ ان ده، د ده قئ چه می نیلی ده بازاری ئیسکه ندهری ئاڤا کرن. ئه ف باژیر د ده مه کی کن ده، د ئاله ما یوونان ده بوو ناوه ندا ئه ده بیات، چاند و فیلوژوفی. ئیسکه ندهر پشتی پارستگه ه و پیرامیدین فیراوونین مسری دبینه، باوه ردکه کۆ ئه و بوخوه ژی یه زدانه. له شکه ری کۆ ژخوه هه رانین جه ساره ت و سه رۆکاتیا وی بوون ژی، باوه ریا خوه ب قئ یه کی تینن. ههروها ئه ف تاییه تیا وی د قورانی ده ژی ده ریاس دبه و ئه و د قئ پرتووکا پیروژ ده ب ناڤی ئیسکه ندهری زولقهرنه یین^۱ وه ک میرۆقه کی پیروژ تی بناڤا کرن.

سیفه ته که خوه داوه ندانه دانه ئاله کساندهر. دبیزن دایکا وی خوه دایه. باقی وی ژی پادیشاه بوو. مامۆستایی وی ئاریستۆتاله س بوو. یانی مه سه ب و ئاقل و شه ره ف و هه موو تشت ل ئاله کساندهر کۆم بو بوو. ئاسلزاده، ئه سه له کی موقه ده س، یانی ئاله م و لو فکر دکر کۆ ئه و موباره که. د قورانی ده ژی زولقهرنه یین^۲ موکه ده سه. ئاله کساندهر ل مسری چوو پارستگه ها را، چوو یا ئامۆن، ل ور قوربان دا. گۆت^۳ راستی ئه ف خوه دی نه. قیجا مسریان گۆت^۴ خوه دی ئاله کساندهر شانديه، ژ بۆ مه کۆ مه ژ فیراوونان خه لاسبکه. ل بابیلی، چوو

(1) داود جاندلهر/ ژ ئه کادیمیا ئه ر یا قرالییه تا بریتانیا (دیکیومه نته را ئسکه ندهر، BBC)

پارستگه‌ها ماردووخ. ل ور ژی، ژ بو ماردووخ قوربان دا. گه‌لی بابیلی گوت،
‘خوه‌دی وی شانديه کۆ مه ژ ئاخامه‌نشان خه‌لاسبکه.’^۱ هه‌موو گه‌لین رۆژهلالت وها
دفکرین کۆ ئه‌و پیغه‌مبهره. ژ خوه‌دی هاتیه. له‌ورا خورت بوو، ۲۴ سالی بوو.
گهرناس و ئازا بوو. ئادل بوو. ئیهتیراما هه‌موو دیانه‌تان دگرت. ئاشوور نه وها بوو،
ئاکاد و سومهر نه وها بوون. ده‌ما ئه‌و دهاتن، هه‌موو په‌رستگه‌ه، فکر و روح
خه‌رادکرن. ئاله‌کساندهر به‌ره‌وه‌ژیی وان دکر.^(۱)

د سه‌فه‌را سه‌ر مادۆ- پارسان ده ریبه‌ره‌کی ئیسکه‌ندهر پرتووکا به‌ر سه‌ری وی،
ئاناباسیس بوو. ئاناباسیس پرتووکا شه‌نه‌فۆن بوو و به‌حسا شه‌رین په‌رسی و
یونانیان دکر. ئیسکه‌ندهر ب سایا فی پرتووکی، تاکتیکین مادۆ- پارسان، وه‌لات و
جیرانین وان، پسیکۆلۆژیا وان و ریقه‌بریا وان ناسکریوو. هه‌لبه‌ت ئالیی وان یی
خورت و قه‌لس ژی. نفیسکاری ئاناباسیس، شه‌نه‌فۆن بوخوه له‌شکه‌ره‌کی یونانی
بوو و ته‌قلی شه‌ری ناخوه‌یی یی مادۆ- پارسان بوویوو. د ئه‌نجام ده ئه‌ف و ۱۰
هه‌زار هه‌قالین وی ب مه‌هان د ناڤ خاكا ئیمپاراتۆریا مادۆ- پارس ده ب شه‌ر و
په‌چوون مه‌شیا بوون و د ئه‌نجاما ریقینگیه‌کی دریز ده زفیریبوون مالی. تی گوتن
کۆ ئیسکه‌ندهر هه‌تا بگیژه په‌یته‌ختا مادۆ- پارسان ژی هه‌ر تم فی پرتووکی
دوخوهند و جه‌ساره‌تا هه‌ری مه‌زن ژ فی پرتووکی گرتبوو. دیسا تی گوتن کۆ
ئیسکه‌ندهر د زندانین په‌رسیان ده چه‌ند له‌شکه‌رین شه‌نه‌فۆن ب ساخی
ده‌رخه‌ستیه. ئه‌ف له‌شکه‌ر ۷۰ سال به‌ری که‌تبوون ده‌ستی په‌رسیان.

سه‌فه‌را رۆژهلالت

ئیسکه‌ندهر د سالا ۳۳۱ان ده به‌ری خوه دا په‌یته‌ختا ئیمپاراتۆریی و
ئاماده‌کاریا شه‌ری داوین دکه. ژ چه‌مین دیژله و فرادی ده‌ریاسبوویوو. هه‌ردوو
ئارتیش ل ده‌شتا هه‌ولیری ل گاڤگامه‌لا که‌تن قرکا هه‌ف. رۆژا ای جۆتمه‌هی
په‌چوون ده‌ستپیکرن. ئه‌و شه‌ف هیف ژی هاتبوو گرتن. رۆژا دن کۆ ل هه‌مبهر

(۱) پروف. جه‌مال ره‌شید (ه. ن. د).

نارتیشا مەزن یا مادۆ- پارسان بىسەرکەت، گرتنا هیقى ۋەك ئىشارەتەكى يەزدانیا ئىسكەندەر و داویا ئىمپاراتۆریا مادۆ- پارس ھات شىرۆقەكرن. ئىمپاراتۆر دارا دیسا رەقىابوو. پىشتى دەمەكى ئىمپاراتۆرى مادۆ- پارس یى داوین ژ ئالى والیى خوه یى ئافغانىستانى قە ھاتبوو كوشتن و ب قى ئاوابی داوی ل كۆكا مالباتا ھەخامەنىش ھاتبوو.

گەنەرالەكى نارتیشا ئىنگىلىز ل سەر تاییه تیین لەشكەریا ئىسكەندەر ھا دبېژە: مېژىى ۋى گەلەك چالاک بوو. گەر رەوشەكى نوو دەرکەتا ھەمبەر ۋى، پىر بلەز کاربوو خوه ل گۆر رەوشا نوو ئاداپتە بکە. گەلەك چار، گەلەك نارتیشان تېك بر. پىشتى ئىسكەندەر ھەموو فەرمانداران ھەولدان كۆ ۋەك ۋى بن. ژ ماكەدۆنیا گھىشتنا ئاسیا ناڤین بىسەرى خوه کارەكى ئەزیم بوو. دەما ئەم ل نەخشى بنېرن کارن باشتر فاهمېکن. دەما مر ۳۳ سالی بوو. فەرماندارین كۆ ل پەى ۋى ھاتن، گەلەك د بن باندۆرا خۆرتبونا ۋى دە مابون.^(۱)

د سالا ۳۳۰ان دە ئىدى يونانىستان، ئانادۆل، مسر، فلیستین، كوردستان و ئىران كەتبون دەستى ئىسكەندەر. د ناڤا ۵ سالان دە بووبوو ئىمپاراتۆرى ھەرى خورت یى ھەموو دەمان و یى ھەرى خۆرت یى ھاتا ۋى دەمى. ھەر كەلە، ھەر ۋەلات، ھەر ملەت و ھەر باژارى كۆ بدەستدخست، ئیھتیراسا ئىسكەندەر زېدەدكر. بەرى خوه دابوو ئاسیايا دوور، ئوقیانوسى، داویا جیھانى. د ھەرسى سالی دن دە، د ئەنجاما شەرىن خوینی دە “ ئافغانىستان، پاكیستان، باكوورى ھىندىستانى و ئاسیايا ناڤین خست بن حوكمى خوه. ژ بو بدەستدخستنا قان ۋەلاتان شەرىن خەدار كرىوو. د شەرى چەمى ھیداسپەسى دە، میرى ھىندىستانى پوروس، ل ھەمبەر نارتیشا ماكادۆن ۲۰۰ فیل ژى دەرخستبوو مەيدانى، لى ئەنجام ناگوھەرىبوو.

ژ بو لەشكەران، جەسارەتا ئىسكەندەر بالكېشە. نە تەنى جەسارەتا ۋى یا فزىكى. د وارى ئەخلاقى دە ژى گەلەك ب جەسارەت بوو. ب ھەموو چەكین كۆ د

(۱) ھوو پىكى/ جەنەرالى نارتیشا ئىنگىلىزى (دېكۆمەنتەرا ئسكەندەر، BBC)

په فچوونان ده دهاتن بکارانین، بریندار بووبوو. دهما کۆ ئارتیشا وی دکهت باژاره کی ل په شیا له شکه ریڼ خوه بوو. گهر ئاڤا فه خواری یا له شکه ریڼ وی توونه بوونا، وی ژى ئاڤى فه نه دوخوار و ئاڤا خوه درژاند. مروفه کی ببریار، ژبهاتى و کیرهاتى بوو.^(۱)

ئیسکه ندهر د ئه نجاما شان سه رکه فتنان ده، د واری هونه را له شکه ریڼ ده ده رباسی دیرۆکی بوو. چه تا دهما ئیسکه ندهر پیلانسازیا گشتی یا شهر و ستراته ژى نه دهات زانین. ب گشتی ئارتیشا هه ری قه له بالغ و یا هه ری خوه دی زه خمچه ک د په فچوونان ده بسه رده کت. چه تا وی ده می شهر وه ک په فچوونین کولانا بوو. ئیسکه ندهر تاکتیکین وه ک دۆرپیچانا دژمن، ئیرشا باسکان، ته فلیهه فکرنا پیاده و سواران ژى که شفکریه. هه روها هینین ده ریایی ژى جارا په که م ژ ئالی وی فه وه ک په رچه په کی ستراته ژیا شهر هاتنه بکارانین. ئیسکه ندهر ب تاکتیکین خوه بین ئیرش و دۆرپیچانی ب سه دان سال وه ک موده له کی ما و ئاویین فه رمانداری یا وی بوو ستانداردا ئیمپاراتوریا روم و یا ئارتیشا ناپولیون. ئه ق تاییه تیین ئیسکه ندهر، وی وه ک په ک ژ فه رماندارین هه ری مه زن یی هه موو ده مان دایه قه بولکرن.

پشتی کۆ ژ سه ر داگرکنا ئیرانی ده مه ک دریز ده رباسبوو، ئیسکه ندهر چوو په رسه پۆلیسا (ئه کباتان) په یته ختا ئیمپاراتوری. ل ور ژ بو هه قال و فه رماندارین خوه د قه سری ده شاهیه کی لدارخست. چه تا شه قه قی خوارین و فه خوارین. ژ بو قی شاهیی ژ یونانیستانى ژن و ره قاسه یان ئانى بوون. د داویا قی شاهیی ده ئاگر بهری قه سرا ئه کباتانى دان و ئه ق میراسا سه دسالان بوو ئاری. تی گۆتن کۆ ئیسکه ندهر ب شه وتاندنا په رسه پۆلیسی چه یفا یونانیان ژ مادۆ- پارسان سته ندیه. له ورا ئیمپاراتوری مادۆ- پارس، کورش ژى د سه فه را یونانیستانى ده ئاتینایى شه وتاندبوو. ئیسکه ندهر ب شه وتاندن و وه رانکرنا قه سر و باژاری په رسه پۆلیسی خوه سته بده نیشاندن کۆ ئیدی ئیهتشم و مه زنبوونا ئیمپاراتوریا مادۆ- پارسان نه مایه .

(۱) هوو پیکى/ جه نه رالى ئارتیشا ئینگلیزی (دیکيومه نته را ئسکه ندهر، BBC)

پشتی کۆ پەرسە پۆلسی شەوتاند پۆشمان بوو. لەورا ئەودەر ئەدی ئایدی وی بوو. یانی بازاری خوە شەوتاندبوو. پشتی هنگی خوە وەك واریسی ئیمپاراتۆریا پەرس ئیلان کر و تۆره، ئادەت و شوونەواری وی وەلاتی هەباند. دەست نەدا شەکلی رێقەبریا ئەیالەتان. ئەو جوورەیی رێقەبری دەما سەلەفکۆس دە ژێ دەوام کر. ئیسکەندەر لەهەقەتانا ماکەدۆن و مادۆ-پارسان دوخوەست. ئەو بوخوە ژێ ب پەرسەسەکا ئیرانی، ب رۆسانا باکتیریایی رە زەوجی. بی وی ئارمانجی گەنەرالی خوە ب ژنی ئیرانی رە زەوجاند. یانی ئیسکەندەر هەرەمێن کۆ داگر دکر، ب ئوسولین وان ئیدارە دکر. یانی ل مەرۆپۆتامیا وەك میری بابیلی، ل ئیرانی وەك حوکومدارەکی ئیرانی، ل یوونانیستانی وەك قرالەکی یوونانی تەقدگەریا.^(۱)

ژ کارین ئیسکەندەر یی هەری قریژ کۆ ل ئیرانی کر، بەلکی ژێ تاهریباتا ئاقەستا بوو. ئەق پرتوکا پیروز ئا ئۆلا باهدین تەقی قەسرا پەرسە پۆلسی هاتبوو شەوتاندن. ئیسکەندەر نوسخا دن یا ئاقەستایی ژێ، ژ بو ئاریستۆ شاندبوو ئاتینایی. ئاقەستا ئوریزینال ئا وی دەمی، ل سەر هەزاران چەرمی غەزالان هاتبوو نقیساندن و تەنی دوو نوسخا بوو.

ماکەدۆنی وەختی هاتن پەرسە پۆلسی، ئەق بازار گەلەك دەولەمەند بوو. ب تۆنان زیر تی دە هەبوو. سەرمایا دەولەتا هەخامەنیش ل ور بوو. ئالەکساندەر ژ قی سەرمايي گەلەك سوود دگره. پاری دوروست دکه. پاری یوونانی کۆ نها ژێ ئەم ل مەرۆپۆتامیا و کوردستانی دبینن، گەلەك موهم بوو. ئەساسی وی پارەیی زیری پەرسە پۆلسی بوو.

ئالەکساندەر فەرمان دا کۆ ئاقەستا تەرجومە بکن. تشتین کۆ پیوەندیا وی ب فەلەك، ب تپ، ب ستیرقانی، ب زانستی هەیه هەموو تەرجومە بکن. تشتین خەپالی و میتۆلۆژیک هەموو بسۆتینن. لەورا تشتین کۆ ئەق میتۆلۆژی بەحسدکه، ل گەل ئاقلی فەلسەفی یی یوونانی یەك نینە.

---

(۱) د. ئارنو کوسه (ه. ن. د).

پشتی مرنا وی هرچه ند دهوله تا وی دابهش بووبه ژی، چاندا ههله نی ههروها
ما. ئەڤ پر موهیم بوو. ل کوردستانی ل هه ورامان بهری زاینی د سالین ۸۸، ۲۲ و
۱۱ان ده ب یونانی پرتووک هاتنه نفیساندن. یانی وی دەمی د زهمانی سهله فکوس
ده ههله نیزم گهشتیبوو هه ورامان ژی.^(۱)

لیکۆلینه ر د. ئارنو کۆسه ژی ل سه ر کریاری ئیسکه نده ر و شهوتاندنا ئافه ستایی
وها دبیزه:

د پرتووکا پیروژ نا باهدینیان، دینکوردی ده دبیزه کۆ ئیسکه نده ر مروڤه کی
خرابه. له ورا وی ئافه ستا ڤه رگه راندیه یونانی. لیبه لی د ده رباری ڤی مه سه لی ده
توو ده لیله کی توونه یه. د ده رباری ڤی ئۆلی ده ب سایا هه ره دۆت ئەم دبن خوه دی
ئاگامی. هه ره دۆت به حسا ماگیان دکه. دیسا ئەفلاتوون د ڤی مژاری ده هن
سپه کولاسیۆنان دکه. ئەم د ده رباری ئیدعایی کۆ ئیسکه نده ر ئافه ستا شهوتاندیه
ده تشته کی نزانن. هه تا ده ما هه له نیزمی د ده رباری ڤی مه سه لی ده تشتین هه یی،
ته نی سپه کولاسیۆنن. د ده ما هه له نیزمی ده هه موو نیڤسارین ئۆلین هه یی ل
ئیسکه نده ریه هاتن کۆمکرن و ڤه رگه راندن. وه ک ته وراتی. ده ب کۆ ئافه ستا ژی ڤی
ده می هاتبه ڤه رگه راندن.^(۲)

دهوله تا جیهانی

ئیسکه نده ر ل په ی دهوله ته که جیهانی بوو. ژ بهر ڤی یه کی دوخوه ست د ناقبه را
هه ره مین داگر دکر و وه لاتی خوه و د ناقبه را چاندا وان ده نیژکایی سازیکه.
ریڤه بریا وه لات و هه ره مین کۆ داگر دکر، د ده ستی ریڤه برین که ڤن ده دهشت. ژ بو
ئه وله کاری و چاڤه ری ئه فسه ره کی ماکه دۆنی ل هه ره می دهشت. ب گشتی ئاوابی
ریڤه بریا ئیمپاراتۆریا مادۆ- پارس وه ک به ری هشت.

(۱) پروف. جهمال رهشید (ه. ن. د).

(۲) د. ئارنو کۆسه (ه. ن. د).

ئیسکه ندهر دهما وه لاته کی داگر بکرا، ل گور ئادهت و توره یین وی ده قهری ته فدگه ریا. ب تایبه تی د ناقبه را له شکه ریڼ خوه و گه لی ئیرانی ده زه واجان ته شویفدکر. له شکه ریڼ خوه ب مه راسمین مه زن ب ژنن ئیرانی ره دزه و جانده. ئه و ژی ب هه ردوو که چین ئیمپاراتوری مادۆ - پارس، دارا ره زه و جی بوو. ئیسکه ندهر ب قی ئاواپی دوخوه ست د ناقبه را هه ردوو گه ل و وه لاتان ده هیمین خورت باقه ژه کو ئه و جاره ک دن ژ هه قه نه قه تن.

ب داگر کرنا وه لاتین نوو، سینوری ده وله تا ئیسکه ندهر فره هه دبوو و ئیمپاراتوریا وی بوو بوو ده وله ته کی ئاوراسیایی. هنگی ژ بو سهی تی و نه وله کاریا قی ده وله تا مه زن له شکه ریڼ ماکادونی تیږنه دکر. ژ بهر وی یه کی ب تایبه تی له شکه ریڼ ئیرانی ل گور ئوسولوی ئارتیشا ماکه دۆن په روه رده دکر. پشتی ده مه کی له شکه ریڼ ماکه دۆن هیدی هیدی تاسفیه کر. ته نی فره ماندار و نه فسه ریڼ گه وره ماکه دۆنی بوون. نیزی کبوون و ریژگرتنا وی یا ل هه مبه ر چاند و ئولین هه ره می ژی د ناقه گه ل ده بوو بوو سه ده م کو ئه و ئیسکه ندهر وه ک پیغه مبه ر بهه بینن.

هن دیروکزانین وه ک د. سیلفیا پوره لس ژی، ژ ئارمانچین ئیسکه ندهر بگومانن: ئیسکه ندهر شه خسیه ته کی ده سه تله اتدار بوو. بالداریا وی یا چاندی کیم ئان ژی هیچ نین بوو. دقئ ئه م ژ بیر نه کن کو ئه و نه یوونانی، لی ماکه دۆن بوو. ژ چاندا یوونانی دوور بوو. وی ته نی دوخوه ست هه ره می تیخه بنده ستی خوه. ئه و سیاسه تمه داره کی ده سه تله اتیی بوو و سه رده ستیا جیهانی دوخوه ست. هه موو نه ق بوو.^(۱)

ئیسکه ندهر ل سه ر رییا سه فه را خوه باژاران ئاقادکر. ده ما کو ئارتیش رادبوو سه فه ری، هه ر جار بده هه زاران که سین سقیل، ب په ی وان دکه ت. هه روها د په قچوونان ده گه له ک له شکه ر بریندار دبوون ئان ژی د ری ده نه خوه ش دکه تن. جارنا ژی، ژ بهر زاهمه تیږن ری په ویست دکر کو گرانیڼ خوه و شوپدارین ل په ی خوه، بهیلن. د ره وشین وها ده ل جیهین ده ستدایی باژاران ئاقادکر و که سین سقیل و له شکه ریڼ بریندار و نه خوه ش ل ور بجیه دکر. ژ بو وی یه کی وی هه رتم

---

(۱) د. سیلفیا پوره لس (ه. ن. د).

بسه دان میمار و هوسته یان ئاڤاکرنی بخوه ره دگه راند. د ده میڼ ناشتی ده ژی له شکه ریڼ وی د ئاڤاکرنا بازاران ده دخه بتین. ئارتیشا ماکه دؤن، ژ مسری چه تا هیندیستانی ۲۰ بازاران ئاڤاکربوو. ژ قانا ۶ بازار وه 'ئیسکه نده ری' هاتبوون بناڤکرڼ.

بازاریڼ کؤ وی ئاڤادکر، دبوون ناوه ندین هه رهمی یین بازارگانی و چاندی. د ناڤ قان بازاران ده ئیسکه نده ری مسری، ئیسکه نده روون ئا ئانادولی و ئیسکه نده ری ئافغانیستانی کؤ ئیرو وه قانداخار تی ناسکرڼ، هین ژی ل سه ریپا نه و بازارین شینن. پشیتی مرنا ئیسکه نده ر، ماکه دؤن و یونانیین بازارین پاکيستان و ئافغانیستانی ب پرانی زقرین وه لاتی خوه.

ئیسکه نده ر د سه فه را خوه ده ب هه زاران کیلومه تره مه شیا بوو. مه شا کؤ ژ ماکه دؤنیا ده سته پیکربوو چه تا باکووری هیندیستانی دریژ بوو بوو. سینوری ده وله تا وی گهیشتبوو ناڤا پارزه مینین ئاوروپا، ئاسیا و ئافریکا. سه ده زاران که س کوشتبوون، بسه دان بازار و گوندان ویرانکربوون ئان ژی ئاڤاکر بوون. ب ده هان میر، قرال و ئیمپاراتور قه لباندبوون.

پشیتی نه وقاس سه ریپهاتی لاشی ئیسکه نده ر به تلپوو و له واز که تبوو. د فه گه را هیندیستانی ده، د ری ده نه خوه ش که ت. ب سه دان له شکه ریڼ وی ژ نه خوه شیی مر بوون. نها دؤرا وی بوو. ب تایا ستمایی که تبوو. ئیسکه نده ر وه ختی ل سه ر دوشه گا نه خوه شیی بوو، گهیشتبوو نفی سینوری ئیمپاراتوریا خه یالین خوه. ده ما ل بازاری بابیلی، ل قه سرا نه بوو قادن زار، ل کیله کا چه می فرادی بیهنا خوه یا داوین دا، ۲۲ سال و هه شت مه ه ته من کربوو.

لاشی ئیسکه نده ر ژ بو گورکرنی برن مسری، بازاری ئیسکه نده ری. ده ما مر، د فه رمیه تی ده ئونوانه کی وی تونه بوو. ئیسکه نده ر به لکی ژی ب بیمرنیا خوه باوه رکربوو و ژ بهر قی یه کی خه له فی خوه تاین نه کربوو. نه ق یه ک ژی بوو داویا ده وله تا ئاوراسیا. پشیتی مرنا ئیسکه نده ر ملکی وی د ناڤ فه رماندارین وی ده هات پارقه کرن. ماکه دؤنیا، یونانیستان و ده روودوری که ت ده سته میری ویدهری ئانتیپاتروس. توله مایوس بوو میری مسری. سه له فکوس بوو میری روژهلای

ئىمپاراتورىيى و پەردىكاس ژى بوو نايىي مالباتا ئىسكەندەر. ئانتىقۇس ژى بوو
مىرى سوورى و ئانادۆلى. پىشتى دەمەكى كىن فەرماندارىن ئىسكەندەر بەهەفكەتن و
دەست ب شەرى ناخوھىيى كرن.

پىشتى كۆ خەبەرا مرنا ئىسكەندەر بەلاقبوو، پىشىي ئىالەتەن رۆژھلاتى
ئىمپاراتورىيى، يانى ھىندىستان، پاكىستان و ئافغانىستان و ھەروھا ھەرەمىن نەزى
وان دەقەران ل دژى رەقەبريا ناڧەندى سەريھلدان و ژ دەولەتا ناوھندى قەقەتيان.
مىرى قان ھەرەمان كۆ سەلەفكۆس بوو، نكاربوو بەر ل قى يەكى بگرە و ل ھەمبەر
پەرچەبوونا دەولەتى بسەكنە. ب قى ئاوايى ئىمپاراتورىيا جىھانى كۆ ئىسكەندەر
ئافاكربوو، وەك بەرفا بەرى د ناڧا سالەكى دە ھىدى ھىدى ھەليا و ژ ھۆلى رابوو.

ئىسكەندەر ب جەسارەت، فەرماندارى و قابىليەتا خوھ د ناڧەرا رۆژاڧا و
رۆژھلات دە پەرەكى ئافاكربوو و شارستانيا گرەكى ل جىھانى بەلاڧكربوو،
ئىمپاراتورىيا ھەرى خورت يا جىھانى ژ ھۆلى راکربوو و دەولەتەكە خورتتر ئافاكربوو.
وى ھەرچەند گەلەك خرابى ژى كرىبە، د ئەنجام دە جىھانى گۆھەرتىبە و ناڧى وى
حەتا رۆژا مە ھاتىبە.

پروژەيا ئىسكەندەر ئا ئىمپاراتورىيا مەزن پىشتى مرنا وى ژ ھۆلى رابوو. وى
دوخوھست سەفەرەكى ل سەر عەرەبستانى ژى بکە و بابىلى بکە پەيتەخت. ئەو
چىنەبوو. پىشتى مرنا وى گەنەرالىن وى د ناڧ خوھ دە لەھەڧنەكرن. كورەكى بچووك
و براىەكى دىن يى ئىسكەندەر ھەبوون. گەنەرالىن ماكەدۆنى پىشىي ل سەر
و ھراسەتا وان لەھەڧنەكرن. لى ھژمارا گەنەرالان زىدەبوو و ھەموويان ژى، ژ پاسىتى پارا
مەزن دوخوھستن. پىشتى پەڧچوون و گەنگەشىين دريژ، ژ ناڧ وان، ھن كەسىن وەك
تۆلەمايۆس، سەلەفكۆس و ئانتىپاترۆس دەرکەتن پىش. ب قى ئاوايى ئىمپاراتورى
پەرچەبوو.^(۱)

---

(۱) د. ئارنو كۆسە (ھ. ن. د).

كورد و ئيسكه‌ندهر

ئيسكه‌ندهر د سەفەرا خوە يا بەر ب داویا جیھانی دە، ژ كوردستانی ژى دەریاسبوویە و دەمەکی درێژ ل كوردستانی، ب ناڤی وی دەمی ل مەدیایی ژیاپە. ژ بەر قی یەکی، ل سەر سەفەرا ئيسكه‌ندهر يا كوردستانی گەلەك جیوانۆك و ئەفسانە هین ژى تین گۆتن. كوردین وی دەمی كۆ وەك مەد ئان ژى ماد دەاتن ناسكرن، یەك ژ هیمین بنگەهین يا ئیمپاراتۆریا پەرس بوون. هەروها ئیمپاراتۆریا پەرس بەردەواما ئیمپاراتۆریا مەد بوو و ئەق دەولەت وەك ئیمپاراتۆریا مادۆ- پارس ژى دەات بناڤكرن. ل گۆر یەك ژ ریوایەتین سەر ئيسكه‌ندهر، كۆ وی د ژیاننا خوە دە ل هەمبەر هیچ ئاستەنگیەکی بیچارە نەمایە، ل كوردستانی ئەلقیە و نكاربوویە ژ چیاپی زاگروسان دەریاسببە. دەما كۆ ئارتیشا ماكەدۆن دوخووزە ژ سەر زاگروسان دەریاسدبە، لەقایی ئیرشا قاسیدان تی و زارین مەزن دبینه. د ئەنجام دە ئيسكه‌ندهر نكارى ژ زاگروسان دەریاسببە. ژ بەر قی یەکی بەری كۆ بمرە وی هەرم پیلانا ئیرشا سەر قاسیدان کریە و خوەستیه وان ژ هۆلی راکە. لی ژ بو قی پیلانی ژیاننا وی تیرنەکریە. وەك تی زانین قاسیدی یەك ژ ناڤین باپیرین كوردانە.

دیسا ریوایەتەکی ب ئيسكه‌ندهر قە گریدایی ئەفسانانا ناڤی باژاری بەدلیسییە. ل گۆر ریوایەتان دەما كۆ ئيسكه‌ندهر بەر ب بابیلە قە دچە و راستی چەمی دیژلی تی، ژ زانستین خوە دوخووزە كۆ ئەو چاڤكانیا چەم كەشفبكن. زانست ل پەى چاڤكانیا دیژلەیی حەتا ناڤین كوسوور و رباتی تین. ئاڤا كوسوور د واری وەزن و تاھما خوە دە بیمیناكە. غەزا هەرەمی ژى وەك بهووشتییه. گیایی ویدەری وەك زومرود و چارالی ب چچەك و رەبھانان خەملییه.

پشتی كۆ ئيسكه‌ندهر قان دەقەران دبینه دللی وی دكەقە هەرەمی. تەقی ئارتیشا خوە كۆنی خوە ل ورفەدە و دەمەکی دمینه. حەتا وی دەمی د سەری ئيسكه‌ندهر دە دوو هەستیین وەك قلوچان دەردكەتن. پشت كۆ وی ژ ئاڤا كوسوور قەوخاریە ئەو هەستی ئیدی نەمانە. پشتی قی مووجیزەیی ئيسكه‌ندهر خوەستیه

نافی قی ههرمی و نافی ئه به دهن بین زانین. و بریار دده کۆ ل ویدهری باژار و که له یه کی ئافابکه. قی کاری دسیپیری فه رماندار لیس. ژ لیس دوخوازه کۆ حه تا فه گه را وی یا سه فه را ئیرانی، ئه و ل ههرمی که له یه کی وها ئافابکه کۆ، ئارتیشا وی ژی نکاربه قی که لی بده ستخه. لیس ل سه ر فه رمانا ئیسکه نده ر ده ست ب ئافاکرنا باژار و که لی دکه. ئیسکه نده ر پشتی کۆ دزقره و که لی دبینه، خه به ر دشینه کۆ دهریی که لی فه کن. لی لیس دهری فه ناکه و دبیزه، ئه و ئاماده یه شه ر بکه. ل سه ر قی یه کی ئارتیشا ئیسکه نده ر ئیرشی که لی دکه، لی ئیرشین وی بین کۆ ب روژان دو مدکن، بیه نجام دمینن. ئیسکه نده ر نه چار دمینه کۆ ده ق ژ دو رپیچانا که لی به رده و پاشفه بکشی. ل سه ر قی یه کی لیس ژ که لی دهرتی و نفتی دده ئیسکه نده ر. ژی لیبۆرینا خوه دوخوازه و دبیزه کۆ ژ بو ئیسباتکرنا زه خمبونا که لی ل سه ر فه رمانا وی، که لی ته سلیم نه کریه. ئیسکه نده ر فه رماندارئ خوه پیروژ دکه و باژیر ب زمانی یونانی وه ک 'باژاری لیس' یانی 'به دلیس' بناقده که.

هه مان ریوایه ت ل سه ر که لا هاسپه تی ژی تی گۆتن. ئه ق که له ل باشووری باژاری مووشی، ل قونتاری چیاپی زیاره تا سووره. پشتی مرنا ئیسکه نده ر خاكا کوردستانی و دهرودوری پارا فه رماندارئ وی سه له فکۆس دکه فه. ئه ق ههره م د سالین پاش ده، د ناقبه را پارت و روماییان ده ژی گه له ک جار ده ست دو گوهورینه. د ده ما سه کله فکۆس ده ل ئانادۆل، کوردستان و ئیرانی چاندا یونانی به لاقده به. نافدانینین یونانی و ئاخافتنا زمانی یونانی وه ک مؤدا به لاقده به. ب وی ئاواپی چاند و شارستانی ده ما هه له نیستیک ده ستپیدکه.

ئه م ژ هن چافکانیان دزانن کۆ گه لین ژ ئالی ئیسکه نده ر فه هاتنه بنده ستکرن، سه فه را وی وه ک بوویه ره که نه ینی دنرخینن. هه م د ده ما ئیسکه نده ر، هه م ژی د ده ما سه له لۆکیدان ده جیهان گوهریه. میناک، جقاتا جهوویه. د قی ده می ده باندۆرا هه له نیزمی گه له ک بلند بوویه. مه سه لا پارستگه هین جهوویان هاتنه خه راکرن. حه تا

د ناق جهوويان ده، د بن ناقی مؤدهرنيزمی ده هله نيزم به لاق بوويه. د نه نجام ده راهیبي مابه دا سینی هاتنه کوشتن. وی دن ره فیانه و خوه سپارتنه که فیین ده ریا مری و ل ور ژیانه. هم د ده ما ئیسکه ندهر ده، هم ژی د ده ما خه له فیین وی ده چاندین که فن هاتن تالان کرن، ژ دیلغه وان فی تشتین نوو هاتنه روونشاندن. ب فی ناوایی ب تایبه تی ل یوونانیستانی ب ناقی هله نيزمی چانده کی نه جیب ده رکه تیه مهیدانی. نه م کارن تیکلیا فی چاندی ل مه زو پوتامیا، ل ئیران و هتا ل ئافغانستانی ژی ببین. ل فان هره مان سه نته زه کی ده رکه تیه هوی. ژ ئالی دن فه یوونانیان ژی ب سایا باندورا چاندا ئیندو - ئیران د واری زانستی و فله سه فی ده پیشکه تنه. هتا ب ئیحتیماله کی مه زن ب سایا فی چاندی وه ژیانه.^(۱)

پشت مرنا ئیسکه ندهر

پشتی مرنا ئیسکه ندهر وهک واریسین مه شروو کو کاربن جیهی ئیسکه ندهر بگرن، دوو که س مابوون. یهک برای وی ئاریهیدوس، یی دن کوری وی یی یهک سالی بوو. د ده ما مرنا ئیسکه ندهر ده دایکا وی ئولیمپاس ل ماکه دونیا ل په یتهخت په لا دما و ل ور حوکوم داژوت. پشتی مرنا ئیسکه ندهر، وی دوخوهست ده وله تا ئاوراسیا بژی و تهخت د دهستی مالباتا وی ده بمینه. سی ژنن مه شروو یین ئیسکه ندهر هه بوون. دوودو ژ وان که چین ئیمپاراتور دارا بوون. وهختی ئیسکه ندهر مر، ژ رووشان، کو نه و پره نسه سه که ژ باختریا بوو، کوره کی وی هه بوو. هه روها برای وی ئاریهیدوس ژی هه بوو، لی نه و ژ ئالی ئاقل فه کیم بوو. پشت مرنا ئیسکه ندهر شه ش سال شوونده دیا وی ئولیمپاس، برای وی ئاریهیدوس دا کوشتن. ئولیمپاس دوخوهست توونی وی، یانی کوری ئیسکه ندهر ده رکه فه تهختی باشی خوه.

(۱) د. سیلفیا پوولس (ه. ن. د).

پشتی مرنا ئیسکه ندهر، شهر و په چوونین نافبه را فرماندار و هه ره مین
ئیمپاراتوریی هه ر چوو زیده تر بوو. پشتی کۆ دهوله تا ئاوراسیا ژی په رچه بوو،
فرماندارین وی ئیدی نه دوخووستن ته ختی خوه دهوری مالباتا ئیسکه ندهر بکن.
ماکه دۆنیا و یونانیستان که تبوو دهستی کاساندرۆس. کاساندرۆس کوری میری
ماکه دۆنیا بوو. باقی وی پشتی مرنا ئیسکه ندهر بوو بوو میری ماکه دۆنیا و ههروها
یونانیستانی ژی خستبوو بن حوکی خوه. کاساندرۆس، ژ ئیسکه ندهر نه فره تی
دکر. ۱۳ سال پشتی مرنا ئیسکه ندهر، ژنا وی، دایکا وی و کوری وی ژ ئالی
کاساندرۆس فه هاتن کوشتن و داوی ل کۆکا ئیسکه ندهر هات.

ژیدەر

- Herodot Tarihi, Herodotos, Remzi Kitabevi, 1991, İstanbul-Türkiye.
- Kitabı Mukades (Tewrat), Birleşmiş Kitabı Mukades Cemiyeti Yayınları, Stuttgart-Almanya.
- İncil, Kitabı Mukades Yayınları, 1988, İstanbul-Türkiye.
- Kuranı Kerim ve Meali, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara-İstanbul.
- Eski Mezopotamya Tarihi, Prof. Dr. Firuzan Kınal, A.Ü Dil ve Tarih Cografya Fakültesi Yayınları, 1983, Ankara-Türkiye.
- Şahname, Firdevsi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1994, Ankara.
- Gilgameş Destanı, Cumhuriyet Yayınları, 1998, İstanbul-Türkiye.
- Wergêr ji
- Anabasîs, Ksenefon, Sosyal Yayınları, Çeviren: Tanju Gökçöl, İstanbul-Türkiye, 1984.
- Mem û Zîn, Ehmedê Xanî, Weşanxana Deng, 1995, Upsala-Swêd, Wergêr ji Tîpên Erebi M. Emîn Bozarlan.
- Şerefname, Şerefxanê Bedlîsî, APEC Yayınevi, Stockholm-Swêd, 1998. Çeviren: Ziya Avcı.
- İslam Ansiklopedisi, Tîpa 'K', Beşa li ser Kurdan.
- Vendîdat, Siraç Bilgin, Weşanên Înstîtûta Kurdî, 1996, Berlin-Almanya.
- Proto Kürt Bir Peygamber Zerdüş, Siraç Bilgin, Weşanên Înstîtûya Kurdî-Rewşen, 1997, Stockholm-Swêd.
- Yazatalar ve Homa-Aryen Mitolojisi, Siraç Bilgin, Doz Yayınları, 1996, İstanbul-Türkiye.
- Zerdüş'ün İlahileri-Gatalar, Peri Yayınları, 1999, İstanbul-Türkiye. Flemence Çeviri: G.J.A Van Dantzig, Türkçesi: Nergiza Tori.
- Kuran, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni, Muazzez İlmiye Çığ, Kaynak Yayınları, İstanbul-Türkiye.
- İbrahim Peygamber, Muazzez İlmiye Çığ, Kaynak Yayınları, 2000, İstanbul-Türkiye.
- Tevrat ve İncil'in Eleştirisi, İlhan Arsel, Kaynak Yayınları, 1997, İstanbul-Türkiye.
- Peygamberler Tarihi, Cilt I-II-III, A. Lütfü Kazancı, Nil Yayınları, İzmir-Türkiye.

- Uygurlıĝın Doĝuŝu, Charles Keith Maisels, İmge Kitabevi, 1999, Ankara-Türkiye.
- Militarizmin Kökenleri, Prof. Arnold Tonybee, A Yayınları, 1989, İstanbul-Türkiye.
- Tarihçi Açısından Din, Prof. Arnold Tonybee, Kayıhan Yayınları, 1978, İstanbul-Türkiye.
- Zerdüŝt-Avesta, Eshat Ayata, Korayayın, 1998, İstanbul-Türkiye.
- Newroz, Erdal Aksoy, Yurt Yayınları, 1998, Ankara-Türkiye.
- Kürdistanlı Yahudiler, A. Medyalı, Berhem Yayınları, 1992, Kista-Sweden.
- Antik Kürdistan'da Dinsel Yapılanma, A. Medyalı, Koral Yayınları, 1991, İstanbul-Ankara.
- Kürdistan'da Dini İnançlar ve Etkileri, E. Xemgîn, Melsa Yayınları, 1992, İstanbul-Türkiye.
- Musa ve Yahudilik, Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, 1999, İstanbul-Türkiye.
- Kürt Mitolojisi Cilt 1-II, Cemŝid Bender, Berfin Yayınları, 1996, İstanbul-Türkiye.
- Kürtlerin Kökeni, İhsan Nuri, Yöntem Yayınları, 1977, İstanbul-Türkiye.
- Kürdistan Tarihi, Ethem Xemgîn, Cilt 1-2-3, Rewŝen Yayınları, Köln-Almanya, 1991.
- Tarîxa Kurdîstan, Cigerxwin, Jina Nu Yayınları, Stockholm-İsveç, 1987.
- Dîroka Kurd û Kurdîstanê, Mihemed Emîn Zekî, Avesta Yayınları, İstanbul-Türkiye, 2002.
- Kürdistan Kısa Tarihi, Ekrem Cemilpaŝa, Doz Yayınları, İstanbul-Türkiye, 1998.
- Kürtler ve Kürdistan Tarihi I, Botan Amedî, Fırat-Dicle Yayınları, İstanbul-Türkiye, 1991.
- Kürt Tarihi ve Uygurlıĝı, Dr. Cemŝid Bender, Kaynak Yayınları, İstanbul-Türkiye, 1991.
- Kürtler, Bazil Nikitin, Deng Yayınları, Cilt 1-2, İstanbul-Türkiye, 1994.
- Les Dialectes d'Awroman et de Pawä, Christensen, Arthur, Kopenhagen-Danimarka, 1921. (Akt. David N. MacKenzie, a.g.e)
- 100 Büyük Asker, Mihcael Lê Lanning, Aksoy Yayıncılık, 1998, İstanbul-Türkiye.

نڤيسكار د چەند رېزان دا

فايسال داگل د ساللا ١٩٦٦ان ده ل ئامه دى هات دنى. د زانينگه هى ده، فاكولتا زمان و ويژه خوهند. ژ ساللا ١٩٨٨ان ده قرغه رۆژنامه قانى دكه. ل كوردستان، تركيه و ئاوووپا د گه له ك رۆژنامه و گوڤاران ده نڤيسانده. ژ ساللا ١٩٩٦ان قرغه ژى ژ بو تڤيى فيلمين دۆكومانته ر ئاماده دكه. فايسال داگل، ل ئالمانيا دژى.

پرتووكين نڤيسكارى:

- Brakujî - Kürtlerin İç Savaşı / Araştırma
- Ateşten Portreler / Anılar
- Uzak Yazılar / Denemeler
- Brakujî - Şerê Navxweyê Kurd / Lêkolîn (Kurdî)
- Nameya Dîjle / Pexşan (Kurdî)
- Welatê Me / Lêkolîn (Kurdî)

